

**Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola**

Hajnal Géza

Gérecz Attila élete, költészete és kultusza

PhD értekezés

Doktori iskola vezetője:
Prof. Dr. Müller Péter
egyetemi tanár

Témavezető:
Dr. Radvánszky Anikó
egyetemi docens

2019.

Apám és barátai emlékének

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	4
1.1. Miért nem hagy nyugodni Gérecz Attila?	4
1.2. Célkitűzések	7
1.2.1. Monográfia	7
1.2.2. Kritikai kiadás	8
1.3. Alkalmazott módszerek	10
1.3.1. Helyszíni bejárások.....	10
1.3.2. Intézményekben végzett kutatások	10
1.3.3. Oral history	11
1.3.4. Téma irodalmának feldolgozása.....	14
2. Gyermekkortól a letartóztatásig.....	17
2.1. Dunakeszi, szülői ház, gyermekkor	17
2.2. Budapest, hadapródiskola, Németország.....	21
2.3. Újra Budapesten. Marica és Margit.....	25
3. Börtönévek	33
3.1. Az ügy	33
3.2. Az ítélet	51
3.3. Először a Gyűjtőfogházban	55
3.4. Vác és a füveskertiek.....	57
3.5. A szökés.....	71
3.5.1. A szökés részletei az iratanyagok tükrében.....	82
3.6. Újra rácsok mögött. Klári. Levél a vécépapíron.....	90
3.7. Márianosztra, majd újra a Gyűjtőben	96
4. Forradalom és szabadságharc	101
4.1. „Ez költészet, mindenestől, az egész” – a forradalmi napok.....	101
4.2. A szabadságharcos.....	108
5. Gérecz Attila költészete.....	112
5.1. Költészete	112
5.2. A kritikai kiadás forrásai	115
5.2.1. <i>Gépirat</i>	117
5.2.2. <i>Füveskert</i>	118
5.2.3. <i>Kockás füzet</i>	119
5.2.4. <i>Vonalas füzet</i>	120
5.2.5. <i>Füveskert</i> -változatok az emigrációban	120
5.3. A kritikai kiadás szerkesztési elvei.....	121
6. Gérecz Attila kultusza	123
6.1. Kéziratkeringő – a <i>Füveskert</i> példányok sorsa.....	123
6.2. Kultusz és emlékezet	130
6.3. Örökösödési háború - Vita a <i>kockás füzet</i> ről	139
6.4. A Gérecz-recepció	142
6.5. Gérecz hatása a kortársakra és az utókorra.....	148
6.5.1. Irodalom	148
6.5.2. Filmek, irodalmi műsorok, színház és zene.....	149
7. Összefoglalás, elért eredmények	151
Summary.....	153
Irodalom	155
Horák Mária által összeállított <i>Nemzetőr</i> repertóriumban az alábbi írások találhatóak Gérecz Attilától.....	160
Filmek, internetes hivatkozások	161

Függelék

I. függelék: Gérecz Attila levele édesanyjához 1943-ban	1
II. függelék: Gérecz Attila 1950. december 16-i vallomása.....	2
III. függelék: Kecskési Tollas Tibor besúgói jellemzése	4
IV. függelék: besúgói jelentés Pfitzner Rudolfról	5
V. függelék: A Magyar Írók Szövetségének nyilatkozata	6
VI. függelék: Versek, műfordítások	7
VII. függelék: Ottó Ferenc visszaemlékezése.	117
VIII. függelék: besúgói jelentés a frankfurti találkozóról Kecskési Tollas Tiborral és társaival.....	119
IX. függelék: besúgói jelentés Kecskési Tollas Tiborról (1963).....	121
Gérecz Attila élete évszámokban	122

1. Bevezetés

1.1. Miért nem hagy nyugodni Gérecz Attila?

Sok évtizedes hagyománya van a Duna-menti mérőtáborozásnak. Klimm Mihály professzor az 1800-as évek végén saját telkét felajánlva alapította Nagymaroson az első mérőtelepet a mindenkori magyar vízmérnökképzés javára. A telep a rendszerváltozás napjaiban egy telekcserre folytán Gödre költözött. Ósfás, gyönyörű park, kisebb épületekkel, sólyapályával. Egyetemistaként meghatározó élményem volt ez a tábor, ám a vizes tudományok határterületein evezve majd' húsz évre távolabb kerültem tőle. A nyárból korábban két hónapot, jelenleg néhány hetet kihasználó vízmérnöki mérőgyakorlat vezetője lettem tíz évvel ezelőtt. A turnusokban érkező hallgatók és fiatal kollégák irányítása mellett a nélkülözhetetlen technikai személyzet (gépkocsi- és motorcsónak-vezetők, tanszéki mérnökök) és néhány tapasztaltabb, nálam idősebb oktató eligazítása is a feladatommá vált. Nem volt csoda, hogy utóbbiak a visszatérőt kóstolgatták, ugratták a mérések szüneteiben, ebédnél vagy az esti sétákon. A történetek erejét szoktam segítségül hívni, amikor nincs mese (épp arról írok, hogy van!), helyt kell állni. Egy padon ültünk legalább negyedmagammal a déli napsütésben a gödi rézsűn, s még ketten-hárman ácsorogtak körülöttünk. A rezgő levegőben lustán terült elénk a Szentendrei-sziget, s távol a Pilis csúcsai. A kibúvó szürke felhőkből kapunk-e esőt délután a Dunán, ez volt a téma, mikor beugrott Gérecz Attila szökése. Bennem mélyen élt, a többiek még nem hallottak róla, s így a történet ereje mindenkit magával ragadott. Engem elfogadtak táborvezetőnek, s néhányan utánakerestek a költő műveinek. Bátran meséltem eztán apám börtönélményeiről, aki Géreczcel egy időben, ám más helyszíneken raboskodott, s csak apja, az iskolateremtő történészprofesszor, Hajnal István¹ haldoklásának köszönhette a forradalom előtti szabadulását, vagy meséltem a Recskről hat társával megpattanó Michnay Gyuláról,² akinek egyedülként sikerült átjutnia a vasfüggönyön.

S noha Gérecz egykori rab- és költőtársa, Kárpáti Kamil³ követeli költőnk helyét a magyar líra trónusán, valamiért még könnyen elmesélhető szökési történetét sem sikerült eljuttatni a köztudatba, nemhogy művészetének egyedülállóságát. Évről évre újra előjön Gérecz Gödön; ha délnek hajózunk, Dunakeszinek, szülővárosának partjait nyaldossák a motorunk keltette hullámok, ha meg északnak, ott tornyosul időtlenül a váci börtön. Ott vagyok két tűz között. Nem hagyott nyugodni a költő, verseit olvasgatva egy méltatlanul elfeledett művész és egy teljesen normális ember állt előttem. S egyszerre világosan láttam rokonságát Ottlik Gézával. Azzal az Ottlikkal, akit tényleg atyai barátunkként olvasunk eszmélésünk óta (az én nemzedékemnek az *Iskola a határon* olyan, mint az eggyel előttünk járóknak Hašek *Švejkje*, és apáméknak a *Huckleberry Finn kalandjai*), akinek minden sora vigasztal és megerősít, akit elismer az irodalomtudomány és az íróársadalom, és aki bekerült a kánonba. Úgy sejtem, verset a prózánál kevésbé olvasunk, ez is lehet oka a méltatlan feledésnek. És Gérecz atyai barátá sem tud válni, mert annyira fiatalon hunyt el.

¹ Hajnal István (1892–1956), történész, akadémikus, a két világháború közötti történetírás meghatározó alakja, a szociológiai alapú történelemfelfogás hazai megteremtője.

² Michnay Gyula (1922–2011), az egyetlen politikai fogoly, aki a Recski kényszermunkatáborból sikeresen megszökött, és Nyugatra menekült. Édesapja katonatiszt volt, ő maga is katonaiskolába járt. Lásd BÖSZÖRMÉNYI Géza, *Recsk 1950-53*, Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2005.

³ Kárpáti Kamil (1929), József Attila-díjas író, költő, esszéíró, szerkesztő, egykori recski, váci, és márianosztrai rab (Nosztrán G. A. alkalmi cellatársa), a Stádium Kiadó alapítója és vezetője, Pesterzsébet díszpolgára. A személye körül kirobbant 2017-es botránysorozat Gérecz nevének is sokat ártott, mivel írók-költők egymás után adták vissza Gérecz Attila-díjjaikat, amelyeket részben Kárpáti és grémiuma adományozott nekik.

Ott szalad huszonhét évesen, puskával a kezében 1956. november hetedikén, fél órával alkonyat előtt a Dohány utcában, s hiába teríti le a sorozatlövés, mégis él. Ahogy Petőfi és Radnóti, akikhez a legtöbben hasonlítják. A költők korán, a prózaírók későn halnak.

Géreczet Ottlikkal összevető dolgozatomat Szentmártoni János⁴ biztatására elküldtem Kárpáti Kamilnak, aki rövid időn belül hosszú levélben válaszolt. Örömmel vette, hogy a „mérnöki kar” részéről is érdeklődés mutatkozik költőtársa iránt, megsüvegelte az Ottlikhoz hasonlítás ötletét, ugyanakkor nem mulasztotta el megdorgálni az irodalomtörténeti kart, hogy immár hatvan éve nem tesznek semmit Attiláért,⁵ s gyors megjelenését ígérte munkámnak kiadásra váró antológiájukban. Egy feltétellel: ha kijavítom dolgozatom általa jelölt hibáit. A 24 pontban részletesen kivesézett pontatlanságok, hiányosságok jó részével kénytelen voltam egyetérteni. Többször a lelkesedéstől fűtve túlzásba estem (Géreczet az agyonhallgatás mellett a heroizálás is mindvégig elkíséri, lásd a 6. fejezetet), vagy elnagyoltam részleteket, de volt néhány pont, melyet egyáltalán nem értettem. A megjelenés lehetősége azonban elbódított, így szolgálai módon mindenben megfeleltem a kiadó kérésének, s a dolgozat annak rendje és módja szerint meg is jelent.⁶ Ám újabb és újabb kérdések merültek fel bennem, miközben megvásároltam és végigolvastam a Stádium Kiadó összes Gérecz Attiláról szóló kiadványát,⁷ egyet, a legvastagabbat⁸ Kárpáti Kamil ajándékba küldte el nekem. Mindennek a végére nem csökkent, hanem csak fokozódott kíváncsiságom. Milyen volt Gérecz gyerekkora? Mikor és miért költöztek Budapestre? Hogyan lett alig egy év alatt öttusa-válogatott? Miért tartóztatták le? Mi történt vele 1950 és '54 között? Kik segítették szökésekor? Valóságos személy-e Margit, Magda és Dénes? Milyen börtönlázadást akadályozott meg Márianosztrán? Maradt-e fenn kézírata? És mondjuk a *Kenyéren és vízen* című versében „fájdalmon” vagy „fájdalom” szó szerepelt eredetileg?

Ez csak a töredéke volt a feltehető kérdéseknek, s ezeknek is csak egy részét küldtem el Kárpátinak, aki azonban érdemben már nem válaszolt. Nem tudtam mire vélni a dolgot (ma már tudom), s nem volt más választásom, belevágtam hát a Gérecz-kutatásba. Másodszorra álltam neki doktorit írni, így teremtve alkalmat az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (a továbbiakban ÁBTL) és a többi levéltárban való könnyített mozgásra, és kiváló tanárain kapcsolattrendszerét felhasználva Gérecz életében fontos szerepet játszó személyek felkutatására.

Azon túl, hogy Kárpáti Kamil nem válaszolt a kérdéseimre, volt még egy bökkenő. A 24 pontos hibajegyzékéből a hatodik, melyben arra kért, felejtsem el Hiesz Gyözőné Drechsel Máriát⁹ (a továbbiakban H. Drechsel Mária). Húzzam ki a szövegemből, és többé ne is beszéljünk róla. Mint a rossz kisgyerekeknek, mikor kéri szülei, ne játsszék a tűzzel, úgy hatott rám Kárpáti kérése: persze hogy minden szálát megmozgattam, hogy eljuthassak

---

⁴ Szentmártoni János (1975), költő, a Magyar Írószövetség jelenlegi elnöke, Gérecz Attila-díjas, a Stádium Fiatal Írók körének alapítója, Kárpáti Kamil egykori tanítványa.

⁵ Holott épp Kárpáti Kamilnak köszönhetően számos kitűnő irodalmár és irodalomtörténész megnyilvánult Géreczről az elmúlt időszakban a *Sorsod művészete* című, eddig négykötetes sorozatban, csak hogy néhány nevet említsek a teljesség igénye nélkül: Pomogáts Béla, Rónay László, Szörényi László, Tarján Tamás, Varga Domokos, Vilcsek Béla. Lásd A *Gérecz-recepció* című fejezetben.

⁶ HAJNAL Géza, *Továbbírt és újra élt evangélium Gérecz Attila és Ottlik Géza életművében*, = *Hommage á ÁTLÓK*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2015., 84-88.

⁷ Az irodalomjegyzékben mindegyik Stádium kötetet feltüntettem, jelenleg tíz olyan kiadványa van a kiadónak, mely Gérecz Attilához köthető.

⁸ KÁRPÁTI Kamil, *Összes prózái 1.*, Budapest, Stádium Kiadó, 2011.

⁹ Gérecz Attila kamaszkori kedvese, a költő megszólításában Marica, vagy Kicsi, a Munkácsy Mihály utca 34. számú házban Géreczék szomszédja, a költő edesanyjának haláláig hűséges barátnője és ápolója, Gérecz hagyatékának gondozója.

a titokzatos hölgyhöz. Akit természetesen minden Gérecz-rajongó meg akar ismerni, s akinek a sugallata, áldása sok mindenben rajta van, ami a költőről az elmúlt huszonöt évben megjelenhetett.¹⁰ A Stádium Kiadó keménykötésű, többnyire szép kiállítású könyvhegyével szemben egy zsebkönyv méretű, puhakötésű, majdnem füzetnyi kis kötetecske áll, az *Így bocskorosan*, részben H. Drechsel Mária szerkesztésében.¹¹ S még valami: ennek a kötetnek a tartalma fenn van a világhálón,¹² melynek jelentőségét a vitázó felek, s a hatvanon-hetvenen túli generáció nem nagyon érti (mily gyönyörű paradoxon, hogy a honlapot kiépítő és működtető Hiesz Győző, H. Drechsel Mária férje kilencvenegy évet is megélt),¹³ annál inkább az ifjúság képviselői, akik ugyan versesköteteket jobbra nem vesznek a kezükbe, de olvasni kész hányaduk a neten bolyong folyvást. Magam, a két generáció közé szorulva, igyekszem mindenhol mindent elolvasni, s valahonnan – fogalmam sincs már honnan, valakitől ajándékba kaptuk?, vagy megvettem valamiért? – eredendően megvolt az *Így bocskorosan* kötet. (Onnan emlékeztem a csodával határos szökésre, amivel a gödi rézsűn elfogadtattam magam.) Mielőtt játszani kezdtem volna a tűzzel, s felkerestem volna az ifjúkori szerelme, összevettem néhány passzust a kétféle kiadványban. A különbségeknek, illetve az *Így bocskorosan* hibáinak, hiányosságainak és egyéb „disznóságainak” Kárpáti Kamil külön kötetet szentelt,¹⁴ legnagyobbbrészt a versek filológiai kritikáját gyakorolva. Ám a minden részletre és vesszőre kiterjedő, a könyvecskét és szerkesztőit ízekre szedő munkájában mellőzött valamit, ami nekem is csak Gérecz szövegeinek sokszori elolvasás után tűnt fel: a prózai részeken. Mindegyik kiadvány tartalmazza ugyanis a rabköltő Vácról 1955-ben kijuttatott levelét, illetve a szökését megéneklő, prózai betétekkel tűzdelt hosszúversét. S láss csodát, a kétféle kiadványban eltérő szövegeket olvashatunk! Mi lehet ennek az oka? A Gérecz-versek írásban és szóban is terjedtek országhatárokon és földrészekén át, természetes, hogy változatok keletkeztek. Na de a hosszú, egyszer megírt szövegnek hogyan lehetnek változatai? Ennyi kétellyel jutottam el többek személyes ajánlását bírva H. Drechsel Máriához, akinél a könyveken túli, valóságos világgal, Gérecz Attila életének tapintható részleteivel ismerkedhettem meg már rögtön az első találkozáskor, látva Attila leveleit, bibliáját, fényképeit. Rendszeresen vendégeskedhattunk feleségemmel Máriáéknál, alkalmanként négy-öt órát is eltöltve kéziratok böngészésével, dokumentumok vizsgálatával. Az idős házaspár kitüntető figyelme és kedvessége megsokszorozta erőmet a kutatás folytatásához.

Nyilvánvalóvá vált az is a számomra, nem írhatok úgy Gérecz Attiláról, hogy megkerüljem, vagy átugorjam a kamaszkori szerelme és egykori rabtársa között kialakult vitát. Igyekszem ebben mindvégig tényszerű maradni, és természetesen nem kívánok pálcát törni senki fölött – sok szenvedést átélt, nagyon idős emberekről van szó –, ugyanakkor ott lebeg előttem Gérecz kivételes igazságérzete, bátorsága és lovagiassága, ami nem teszi lehetővé, hogy bármit elhallgassak abból, amit mostani tudásom szerint igazságnak gondolok. Ezt kívánja a költő emléke, és az utókor is.

---

¹⁰ Dokumentumfilmek, megzenésített versek, melyekről a 6. fejezetben ejtek majd szót.

¹¹ GÉRECEZ Attila, *Így bocskorosan*, szerk. TURCSÁNY Péter, H. DRECHSEL Mária, Pomáz, Kráter Műhely Egyesület, 2001. A továbbiakban: *Így bocskorosan*, 2001.

¹² <http://gereczattila.uw.hu/>

¹³ 2016 júliusában kaptam a szomorú hírt Maricától, hogy férje, Hiesz Győző elhunyt. Kiváló, nagylelkű ember volt, aki rengeteget tett Gérecz Attila emlékének fennmaradásáért. Néhány héttel később Marica követte férjét az égi hazába.

¹⁴ KÁRPÁTI Kamil, *Fehér könyv, Gérecz Attila (1929-1956) utóéletéről*, Budapest, Stádium Kiadó, 2002.

1.2. Célkitűzések

1.2.1. Monográfia

A legkézenfekvőbb és legsürgetőbb feladatnak Gérecz Attila rövid életének feldolgozása tűnt, egy monográfia összeállításával.¹⁵ Élettörténete szorosan összefonódik a közelmúlt magyar történelmével, így annak minden ellentmondásával is. Egy világháború, egy forradalom, és két – milliók életét elpusztító – diktatúra kísérte a költőt kevesebb, mint harminc év alatt. Hiába telt el kétszer annyi idő a halála óta, pontosan a világformáló események összetettsége is lehet az oka, hogy ez a korszak a mai napig feldolgozatlan maradt, tudományosan és a polgárok tudatában egyaránt. Gérecz életének egyes időszakáról alig tudható valami (gyerekkor, öttusa válogatottság), vagy csak egy-egy kortárs és szemtanú visszaemlékezése áll rendelkezésünkre (katonaiskola, forradalmi események).¹⁶ Az utolsó pillanatban vagyunk ahhoz, hogy felkereshessük a még élő kortársakat, és dokumentálni tudjuk a róla szóló történeteiket. Géreczet Ottlikkal hasonlító dolgozatomb bírálatakor Kárpáti Kamil kétszer is figyelmeztetett: ne heroizáljam a költő személyét. Ugyanakkor világosan látható, hogy ennek az elvárásnak szinte senki nem tudott megfelelni. Maga Gérecz is erősen heroizál legnagyobbjának tartott, és legtöbbet elemzett, cím nélküli hosszúversében, melyben szökését beszéli el a váci börtönből, számos csodás és hősi elemet kiemelve önmagára vonatkoztatva, mintegy tanúsítva saját hős mivoltát, ám ezt olyan művészi erővel teszi, hogy el is hisszük neki. Soha, senki nem kérdőjelezte meg sorai valóság tartalmát. Nyilván, önmagában az a tény, hogy sikerült megszöknie, és csak három nap múlva tudták elfogni, nagy nyomatékkal hitelesíti versbe szedett történetét.

A másik sokat idézett, és szükségszerűen heroizált tette a forradalomban való részvétele. Több kortárs is beszámol arról, hogy Gérecz Attila szabadulása után másokkal együtt Tamási Áronék lakásán kiáltványt fogalmazott, amit a Rádióban november 1-jén fel is olvastak. Ennek a kéziratnak, illetve hanganyagának a felkutatását is feladatombnak tekintetem. Gérecz harci tevékenységéről és haláláról tudomásom szerint csupán két szemtanú számolt be, s az egymás után megjelenő kiadványok tényként rögzítik, hogy két tankot megsemmisített. Megnézve a Gérecz-cel együtt harcoló Zsótér Andrással néhány éve készített interjút,¹⁷ minden sokkal bizonytalanabbnak tűnik a lövöldözésekről és a költő haláláról, mint ahogy az a nyomtatott kiadványokban szerepel.

Még szembetűnőbb viszont Gérecz személyével kapcsolatban a heroizálás ellentéte: a teljes elhallgatás. Attól függetlenül, hogy nem tudjuk pontosan, hogyan ártalmatlanította a két szovjet tankot, vagy hogy mikor melyik háztetőről tüzelt bajtársaival, még tény: november ötödikétől hetedikéig fegyverrel harcolt és hősi halált halt. Ehhez képest az 1956-ról szóló hatalmas mennyiségű kiadványban (melyek száma örvendetesen megsokszorozódott a forradalom ötvenedik és hatvanadik évfordulója alkalmából) alig bukkanhatunk a költő nevére.¹⁸ Kárpáti Kamil az elmúlt huszonöt évben gigászi küzdelmet folytatott ezért is; ha az irodalmi kánonba nem is, a történelmi emlékezetbe vétessék fel

---

¹⁵ Ennek első változata *A Gérecz-hagyaték* címen megjelent 2016-ban a Kortárs Kiadó gondozásában. Számítva a kutatás folytatásának további eredményeire a kötetnek az *Előmunkálatok egy nagymonográfiához* alcímet adtuk. A könyv tartalmát disszertációmban helyenként jelentősen átdolgozva, javítva és kiegészítve közlöm.

¹⁶ *Sorsod művészete 2 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2006.

¹⁷ Zsótér András életinterjú, Tad TV, forrás www.youtube.com, közzététele 2014. december 1.

¹⁸ Számos kiadványt átnéztem, amelyekben nem szerepelt Gérecz Attila, de talán az alábbi könyvben a legszembetűnőbb a hiánya, mivel ez fegyveres csoportonként és területenként veszi végig a forradalmárokat. *Pesti srácok, Portrék 1956-ból*, Szerk. EÖRSI László, Budapest, Stencil Kulturális Alapítvány, 2006.

egykori rabtársa. Annak kiderítését, hogy ez miért nem sikerült, szintén alapvető feladatommak gondolom.

A hosszú idejű elhallgatás, és a valóságos adatok, ismeretek hiánya könnyen vezeti félre az utókort, hogy aránytalan kiemeléseket tegyen egy történelmi személlyel kapcsolatban, ami egy irodalmi alkotásban szükségszerű lehet, de monográfiában kerülendő. Utóbbi megírásával nyílik viszont lehetőség Gérecz költészetének – ami életének bő két évét öleli fel csupán – megértéséhez és verseinek kritikai kiadásához. A versek művészi értékükön túl, maguk is kordokumentumok; Gérecz reflexióiban irodalom és történelem kéz a kézben jár. Hayden White szerint a történelem nem tartozik a szigorú tudományok közé, épp annyira nem tudomány, mint amennyire nem is művészet. Saját könyvem kritikájaként is értelmezhetőnek vélem ezt az álláspontot, s köszönettel tartozom a kiadónak az *Előmunkálatok a nagymonográfiához* alcím javaslatáért, mely világosan jelzi 2016-ban megjelent munkám befejezetlenségét. Túlzásaimat ma már tisztán látom például a Gérecz-szülőkről is, vagy legkisebb fiúk tanulmányi eredményeiről, melyeket ebben a dolgozatban próbálok tovább árnyalni.

White szerint a történész azzal a problémával találja magát szemközt, hogy miként teremthetne meg egy beszédmódot, diskurzust a történelemről. Eközben azoknak az eseményeknek az együttesére támaszkodik, amelyeket a dokumentumok közvetítenek a számára. Megmagyarázza ezeket az eseményeket, vagyis: először némelyeket kiválaszt közülük, és a kiválasztott eseményeket narratív rendbe állítja; másodsor elbeszélését történetté szövi; harmadszor formális érveket szolgáltat; végül bizonyos ideológiai vonatkozásokat sugall.¹⁹

Magam is szüntelenül a dokumentumokra hivatkozom, miközben látom egyrészt a hiányosságukat (főleg a hagyatékban), illetve érzékelem az áttekinthetlenségüket, például az ÁBTL iratoknál. Ezekből nagyon nehéz kiszűrni minden lényeges információt, és elképzelhető, hogy kezembe sem akadt olyan akta, amiben fontos tartalmak lehetnek témám szempontjából. Ez múlhat akár a levéltári munkatársak figyelmetlenségén, vagy akár a nem teljeskörű feldolgozottságon is. Ugyanakkor H. Drechsel Mária után az én vitapartneremmé is vált Kárpáti Kamil, aki egyetlen dokumentumot sem tudott felmutatni álláspontja igazolására. „A források nem kitárt ablakok, amint azt a pozitivisták hiszik, és nem is a látást akadályozó falak, miként a szkeptikusok tartják”²⁰

1.2.2. Kritikai kiadás

Bourdieu szövege²¹ alapján az általam alkalmazott módszer „genetikus irodalomtudománynak” nevezhető, ahol a tudományos eljárás saját technikai eszköztárral, jelesül a kéziratok elemzésével, valamint saját kutatási céllal, a mű születésének feltárásával foglalkozik. Az általa idézett tanulmányban „A piszkozat, a skicc, a vázlat a tudományos értelmezés egyetlen és végső tárgya, röviden minden, amit a noteszek és

---

¹⁹ TENGELYI László, *A történelmi tapasztalat védelmében, Paul Ricoeur vitája Hayden White-tal*, Magyar filozófiai szemle, 2011, 55. évf. 4. szám, 39.

²⁰ GINZBURG, Carlo, *Nyomok, bizonyítékok, mikrotörténelem*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2010. 354.

²¹ BOURDIEU, Pierre, *A művészet szabályai. Az irodalmi mező genezise és struktúrája*. Budapest, 2013. 218.

füzetek rejtenek magukban.”²² Az 1950-es évek hazai börtönköltészetének kutatásakor, pontosan így kellett eljárni, más lehetőség nem is adódhatott.²³

Gérecz Attilának összesen 43 verse maradt ránk. Mind a rácsok mögött született, sok közülük rövidebb-hosszabb ideig csak a költő fejében létezett, nem volt lehetősége leírni sorait. Célul tűztem ki annak feltárását, hogy fennmaradt-e egyáltalán a költőtől eredeti kéziratú költemény. Kárpáti Kamil ezt részben cáfolta (füzet nincs, egyéb papírok lehetnek?)²⁴, a Kráter Műhely *Így bocskorosan* című kötete²⁵ viszont erre épített. Mivel erről érdemben csak az egyik fél nyilatkozott (Kárpáti Kamil), ki kellett deríteni a másik fél (Turcsány Péter²⁶, H. Drechsel Mária) álláspontját. Ennek tisztázása nemcsak történeti szempontból izgalmas, hanem filológiai, verstani jelentősége is van. A felek között abban egyetértés volt, hogy H. Drechsel Mária több példányban legépelte a teljesnek vélt corpus, 1957 januárjában kapott egyet Kárpáti Kamil, s egy gépirat vándorolt a nyugaton működő *Nemzetőrhöz* is (Tollas Tibor), majd ez volt a kiindulópontja az első magyarországi kiadásnak is.²⁷ (Tóth Bálint külön ír saját füveskerti példányának elrejtéséről. A '90 után eszmélt generációknak már hihetetlen lehet, hogy csak a versek őrzéséért börtön járt, és a személyes szabadság kockáztatásán túl a corpus örökre való eltűnése volt a tét.) Az összes, írásban fennmaradt szövegváltozat feldolgozásával elkészítettem a Gérecz Attila összes művei című kötetet²⁸, melynek javított változatának *Versek, Műfordítások* fejezeteit a Gérecz Attila költészete fejezetben, illetve annak mellékletében közlöm. A kötet további szövegrészeit a disszertáció más részeibe illesztettem bele, leginkább az életrajzról szóló fejezetekbe.

---

²² Uo.

²³ Takáts tanulmánya is az elsődleges források vizsgálatával foglalkozik, lásd TAKÁTS József, *Nyolc érv az elsődleges kontextus mellett*, Irodalomtörténeti Közlemények, 2001. 3-4. szám, 316-324.

²⁴ KÁRPÁTI 2002.

²⁵ *Így bocskorosan*, 2001.

²⁶ Turcsány Péter (1951-2015), költő, író, műfordító. Egy időben a *Polisz* című folyóirat főszerkesztője volt. A Wass Albert műveit is megjelentető Kráter Műhely Egyesület elnökeként és kiadóvezetőjeként tevékenykedett.

²⁷ *Gérecz Attila, a költő - 1956 mártírja*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 1991.

²⁸ *Gérecz Attila Összes művei, Kritikai kiadás*, szerk. HAJNAL Géza, Budapest, Kortárs Kiadó, 2017.

1.3. Alkalmazott módszerek

1.3.1. Helyszíni bejárások

Az eddigiekben bemutatott adathiány, ha úgy tetszik töredékesség orvoslására elhatároztam, hogy bejárom Gérecz Attila életének helyszíneit.²⁹ Mérnöki munkám is elképzelhetetlen helyismeret hiányában, sokkal könnyebb gondolkodnunk, tervezgetnünk, ha térben is látjuk a helyszínt.³⁰ Gérecz szökésekor bejárt útvonalát is sikerült többé-kevésbé rekonstruálnom, a források eltérése ezt megnehezítette. 2019 nyarán nyílt rá módomb, hogy németországi hadifogságának helyszíneit is megtekintsem, erről a későbbiekben tervezek publikációt összeállítani. Kiemelendőnek tartom a börtönlátogatásokat, sikerült bejutnom Gérecz Attila mindhárom börtönébe: a budapesti Gyűjtőfogházba, valamint a váci és a márianosztrai börtönbe. Természetesen a mai körülmények tökéletesen eltérnek az 1950-es évekbeliektől, de például az épületek geometriája, cellakiosztása, alapvetően nem változott.³¹ Néhány órát a rácsok mögött töltve egészen máshogy élhetjük meg a rabság fogalmát.

1.3.2. Intézményekben végzett kutatások

Ahogy már utaltam rá, a legtöbb időt az ÁBTL dokumentumainak tanulmányozására fordítottam (több ezer oldalnyi, borzalmas minőségű, sokszor alig olvasható, gyatra helyesírású, tartalmában nemegyszer gyomorforgató és kétes valóságtartalmú szövegek ezek, egy szörnyű kor lenyomatai), s próbáltam kinyomozni további tényszerű adatokat Géreczről, melyeket eddig nem, vagy máshogyan tudtunk.

Nem önmagában a titkosrendőrségi adatnyilvántartás és az ÁVH által feltételezett bűnügyek teszik nyomozáshoz hasonlóvá Gérecz kutatását, hanem az a szomorú tény, hogy nincsenek leszármazottak: a költő több mint hatvan éve halott, testvérei majd' hetven éve emigráltak, majd elhunytak, az 1977-ben elhunyt édesanya hagyatéka pedig erősen hiányos.³² Amit más családban nagyjából el tud mesélni egy testvér, egy fiú vagy éppen

---

²⁹ *Gérecz Attila nyomában, Séták a költő életének fontos helyszínein* címmel írtam meg sorozatban, www.igen.hu. Néhány részletét a disszertációban is közlöm, illetve újabakkal egészítem ki.

³⁰ Az egyik első önálló mérnöki munkám volt a X. kerületi Sírkert utcai aluljáró rekonstrukciójában való részvétel. Még élt apám, aki tizenhárom éves koromban mesélt először saját, itt szerzett börtönélményeiről. Nem szívszorító, sírásra készítő, szomorú történeteket idézett föl, éppen ellenkezőleg, hatalmas hahotázások és térdcsapkodás kísérte az ezerszer meghallgatott anekdotákat a politikai foglyok ügyefogyottságáról. Képtelenek voltak megjegyezni a napjában többször előadandó jelentés szövegét, elfelejtették, hogy kik és hányan vannak egy cellában, a küblik helyzetéről és a tisztálkodás lehetőségeiről nem is beszélve. Persze ma már tudom, hogy apám történetei legfontosabb kapaszkodói voltak a túléléshez, a humorba transzformált szenvedés foglalatjai. Annál a bizonyos munkánál a Gyűjtőfogház falait bámulva nehéz volt elképzelnem, hogy az ártatlanul lecsukott fiatalemberek oly vidáman raboskodtak volna ott az ötvenes években. A 301-es parcellát is akkor néztem meg életemben először, egy kóbor kutya megkergetett, más élőlényel nem találkoztam a csipős novemberi délelőttön.

³¹ Foucault hosszú leírást szentel a börtönépítészetnek is, a tér és a funkció egységének is. FOUCAULT, Michel, *Felügyelet és büntetés. A börtön története*; ford. FÁZSY Anikó, CSÜRÖS Klára, Gondolat, Budapest, 1975. 234. A börtönök hármaskörű funkciója, az elkülönítés, a munka és a nevelés-javítás terei a börtön, az üzem és a kórház éppúgy megtalálható volt Vácott, mint pár száz évvel korábban egy francia javító intézményben.

³² Nem találtam egyetlen levelet sem vitéz Gérecz Ödöntől, sem a Báthly-rokonoktól, pedig egyértelműen megállapítható, hogy az édesanya igen szorosban ápolta mindenkivel a kapcsolatot, és ezt viszont is elvárta (a levelei tartalmából ez is kiderül); már-már grafomán személyiség volt, a szövegeit letisztázta, és egyes részeket át is másolt egyik-másik rokonának. Mindezt azért tartom fontosnak megjegyezni, mert még

egy unoka, azt itt elsőre rejtve marad előlünk. Néhány levél, illetve az ÁBTL aktái (a kor – nem önkéntes alapon működő – facebook-rendszere) segítettek legalább azt összerakni, ki kivel állt kapcsolatban, ki kit ismert. Nemegyszer előfordult, hogy én magyaráztam nyolcvanon túli hölgyeknek és uraknak, hogy Attila honnan ismerte Tamási Alizt, Nemszila László hogy állt kapcsolatban Heintz Jánossal, stb. Történetünk szereplőinek többségét csak a már említett rossz minőségű szövegekből ismerhetem én is, soha nem láttam a fényképüket sem. Nem könnyítette a munkát a nehéz nevek sorozata sem, például Básthly, Doncsecz, Dlusztus, Pfitzner, mikor az ávós gépírókat már egy „cz” vagy egy „y” is számtalanszor megzavarta. A dokumentumok szövegét mindvégig az eredeti helyesírással közlöm.

A kapcsolati hálók bogozgatása közben történetfoszlányok rajzolódnak ki előttünk, de itt sem lehetünk biztosak a dolgunkban. A koncepciós pereknek éppen abban áll a lényege, hogy valamilyen valóságos alapra építenek hazugság-házakat, s megállapíthatatlan, hogy hol van a kijáratuk. A vallatók szándéka szerint megszületett kényszerű vallomásokból szerkesztett vádiratok rosszindulatú túlzásai éppúgy elhomályosítják tekintetünket, mint a már említett mítoszgyártás, melyet a kortársak jóindulata vagy éppen lelkiismeret-furdalása ösztönöz.

Kalandos úton leltem fel Gérecz Attila szökésének peranyagát a Pest Megyei Levéltárban, ennek részleteit *A Gérecz-hagyatékban* közöltem.³³ A dokumentumok tartalmát külön fejezetben mutatom be.

A közelmúltban született megállapodás arról, hogy a Gyűjtőfogház iratanyagainak egy részét Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban BFL) kezelésébe adják, így az elsők között nyerhettem betekintést ebbe a dokumentációba. Az újonnan átadott adatbázisban az elítéltek törzslapjai szerepelnek 1951-től. Ezeken a szokásos személyi adatokon túl sokféle bejegyzés szerepel, akár a foglyok egészségi állapotáról, vagy éppen a rendkívüli fegyelmezésükkel kapcsolatban.³⁴

Az Országos Széchényi Könyvtár anyagából az emigráns sajtót tanulmányoztam, különös figyelmet szentelve a *Nemzetőr* című folyóirat példányainak. Ezen kívül az intézmény Kézirattárának osztályvezetője, Földesi Ferenc volt segítségemre a kéziratok eredetiségének megállapításánál.

A Dunakeszi református gyülekezet levéltári anyagait Varga István presbiter juttatta el a számomra.

1.3.3. Oral history

Igyekeztem felkutatni Gérecz Attila rokonait, kortársait, illetve minden olyan személyt, aki adatokkal szolgálhat róla, vagy éppen társairól, esetleg a füveskertiekről. Mivel Gérecz számos barátja és rabtársa, valamint bátyjai emigráltak, sokszor elakadt a kapcsolatfelvétel, vagy egy rövid telefonbeszélgetésben valósult meg csupán.³⁵ Mindezek fényében így is

---

nyugodtan bizakodhatunk abban, hogy idővel újabb értékes dokumentumokkal leszünk gazdagabbak Gérecz Attiláról és környezetéről.

³³ HAJNAL 2016. 114.

³⁴ Gérecz törzslapja mellett eddig csupán Dánielfi Tibor, Lőrinczy György, Mohos Endre és Váradai József iratai szerepelnek a gyűjteményben.

³⁵ Volt rabtárs, akinek Svájcban élő elvált felesége megadta londoni címét, de ő levelemre nem válaszolt. Volt, akinek a felesége egyszerűen nem hívta férjét a telefonhoz. Volt olyan idős ember, aki annyira leépült már szellemileg, hogy a saját nevéen és születési dátumán kívül semmilyen kérdésre nem tudott válaszolni.

szerencsésnek mondható, hogy az elmúlt öt esztendőben ennyi személyt sikerült megtalálni, akiknek többsége pótolhatatlan információval szolgált.³⁶

Közülük is ki kell emelnem Christine Gereczet. A Svájcban élő francia asszonyról H. Drechsel Mária, Gérecz kamaszkori szerelmese mesélt nekem első találkozásunkkor. Tőle kapta meg a *kockás füzetet*³⁷, férje, Gérecz Árpád, Attila ifjabbik bátyjának 1992-ben bekövetkezett halála után. Christine maga hozta el Budapestre az azóta nagy viták kereszttüzébe került füzetet, miután véletlenül megtalálta régi préházukban.

A hegedűtanárként még a közelmúltban is aktív asszony cselekedete egészen rendkívüli, ugyanis egyáltalán nem tud magyarul. A nála jóval idősebb Árpádnak második felesége volt, összesen kilenc évet éltek együtt, így a koccintáskor mosolyogva kidöcögöttetett „egészségedre!” és a „köszönöm” szavakon kívül semmit nem tanult meg férjétől nehéz nyelvünkön. Mégis határtalan rokonszenvvel közelít mindenhez, ami magyar: szokásainkhoz, ételeinkhez, történelmünkhöz. H. Drechsel Máriára férje családtagjaként tekintett (noha személyesen korábban nem találkoztak), természetesnek vette, hogy egykori vőlegénye versei őt illetik meg. A füzet átadásakor Máriáéknak tolmácsot kellett keríteniük, mert Christine kizárólag franciául beszél.

Neve ott díszelgett jegyzetfüzetemben, de nem gondoltam volna, hogy valamilyen módon valaha is kapcsolatba léphetek vele. Részint mert Mária nem tudta a pontos címét (az özvegy férje halála után többször is költözött), részint pedig mert nem beszélek franciául. Azért időről-időre átfutva egyre gyarapodó jegyzeteimet, nagyon reménykedtem benne, hogy kapcsolatba léphetek vele. Nevét beütve az internetes keresőbe, azonnal kidobott egy svájci címet Vevey városában. Ami a Genfi-tó partján, egészen közel Montreux-höz fekszik, ahol Árpád élete alkonyán élt. Úgy gondoltam, sokat nem veszíthetek, ha felveszem vele a kapcsolatot, legfeljebb másik Gerecz családba botlottam.

Megkértem Franciaországban élő barátomat, hívja fel a cím mellett szereplő telefonszámot, s derítse ki, hogy a hölgynek van-e köze Gérecz Attilához. Barátom utolérte Christine-t, s mindennek a végére járt; ő Árpád özvegye, ha úgy tetszik, Attila sógornője, s bármilyen kérdésre szívesen válaszol, amire tud. Christine rögtön az első beszélgetéskor elmondta, hogy Árpád teljes hagyatéka el van rakva lakásának a pincéjében, de nagyon régen nem nyúlt hozzá, mert huszonnégy év távlatából is felkavarja férje halála. Kérte, küldjek szöveget Gérecz Attila és édesanyja írásával, és akkor rászánja magát, hogy összevesse azokat a pincében talált iratokkal. Bonyolította a helyzetet, hogy Christine sem email-t, sem internetet nem használ, de barátom kitartó közvetítésével mégis mindenre készségesen válaszolt. Diákjai tavaszi hegedűvizsgája után nekilátott a nehéz kutatásnak, s már másnap hívta barátomat, hogy rengeteg írást és levelet talált a Gérecz fiúk édesanyjától. Egy A/4-es formátumú füzetet is emlegetett. Ekkor eldől, mindenképpen ki kell utaznunk Vevey-be, átnézni az anyagot, ráadásul Christine mindvégig ajánlgatta barátomnak, hogy kész bennünket fogadni. Egyedül az nem volt a számomra világos, hogy az anyagokat hogyan dokumentálhatjuk. Vittünk digitális fényképezőgépet, s barátom a biztonság kedvéért egy szkennert is berakott kocsijába. 2016 pünkösdjén néhány perccel a

---

³⁶ Az itt felsorolt személyekről a disszertáció adott fejezeteiben legalább lábjegyzetben említést teszek. Sokukkal baráti kapcsolatba kerültünk, és nem csak egyszeri látogatás alkalmával volt módom kérdezni, jegyzetelni. A kapcsolatfelvételtől a találkozások létrejöttéig sok időre volt szükség, mivel néhány budapesti lakost kivéve számos helyre kellett elutaznom, a teljesség igénye nélkül: kétszer jártam Svájcban és Münchenben, egyszer Párizsban, míg Magyarországon ellátogattam interjúalanyaimhoz Csömörré, Dunakeszire, Erdőkertesre, Győrbe, Kosdra és Nagybarcára.

³⁷ Assmann szerint, „Aki képes megkaparintani a jelentős ereklyéket, a legitimáció fontos eszközére tesz szert.” ASSMANN, Jan, *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*, ford. HIDAS Zoltán Budapest, Atlantisz Kiadó, 1999. 65.

déli harangszó után Chaplin öregkori városának hangulatos kis utcáján csöngettünk a Gerecz feliratú kaputelefonon.

Egy végtelenül kedves, csupa szív, lendületes és vidám asszony nyitott ajtót, aki köszöntőitalokon és előételeken túl háromfogásos ebéddel várt bennünket. És hat gondosan előkészített műanyag dobozzal, melyekből szinte kifolytak a levelek, fényképek és egyéb relikviák.

Nézzük mit tartalmazott a hagyaték, ami az egykor öttagú Gerecz családtól fennmaradt: az édesanya Árpádnak írt leveleit, amelyek értelemszerűen eredendően Svájcban voltak. Ezek borítékában lapult számtalan vers Attilától, legtöbbször A/5-ös papírra gépelve. Aztán az édesanya füzetét; egy A/4-es formátumú, 52 oldal terjedelmű, *vonalas füzetet*, az édesanya keze írásával. A címe: *Elküldetlen levelek*. (A továbbiakban ELKL.)³⁸ Műfaja alapvetően levél, de gyakran memoárrá változik, s a megszólított legkisebb fiú, Attila, sokszor maga is szereplőként, egyes szám harmadik személyben bukkan fel benne. Az első, leghosszabb része az édesanya magára maradásának története a Munkácsy Mihály utcai lakásban. Ennek első lépése volt szeretett férjének elvesztése, majd sorban a fiaié. Aztán megmaradt néhány igazolvány, gyerekkori levélfoszlány Attilától, az édesapa egyetemi indexe, a család több tagjának halotti anyakönyvi kivonata. Néhány levél ifjabb Gerecz Ödöntől. Attila néhány, versenyen nyert érme. Viszonylag sok fénykép. Attila 1956-os kiáltványa két példányban legépelve, illetve Ottó Ferenc zeneszerző Attila verseire komponált műveinek kottái. Christine mindezeket átadta nekem a készülő monográfia megírásához, majd 2016-os, több hetes magyarországi látogatásakor közjegyzője hivatalos pecsétjével és aláírásával Feleségemre és rám hagyományozta.³⁹ Ittléte folyamán számos helyszínre elutazott, részint olyanokra, ahol férjével már járt (például Dunakeszire, Sárospatakra), s olyanokra is, ahová Árpádnak nem volt lelki ereje elvinni (Vác, Márianosztra). A nála maradt egyéb iratok áttekintésére 2019 augusztusában ismét meglátogattuk, aminek eredményeként Gerecz Árpád levelezését tudtam részletesen áttanulmányozni.⁴⁰ Árpád leveleinek megtalálásával sokkal inkább nyomon követhető az anya-fiú kapcsolat dinamikája, illetve egy hosszabb korszak sajtósági politikai, társadalmi története, hiszen Básthy Irén és középső fiának levelezése az 1940-es évek közepétől az 1970-es évek közepéig folyamatosnak mondható, havi egy-két levélváltással. Sajnos éppen az Attila életében legnagyobb fordulatot hozó letartóztatásakor, illetve közvetlenül hősi halála után nem maradt meg levél Árpádtól.

A továbbiakban nem kívánok fontossági sorrendet felállítani az általam megtalált személyek között, ahogy jeleztem már a bevezetőben, H. Drechsel Mária segítségével nélkül nem születhetett volna meg két kötetem és ez a disszertáció sem. Talán annyi elkülönítést indokolt tennem, hogy előbb felsorolom azokat, akik személyesen is ismerték Gerecz Attilát, s fontos információkkal láttak el munkám során.

Dánielfy Tibor Párizsban élő képzőművész Gerecz Attila rabtársa volt a Gyűjtőfogházban, s koronatanúként segített bizonyítani a *kockás füzet* eredetiségét,

---

³⁸ GÉREZCZ ÖDÖNNÉ BÁSTHY IRÉN, *Elküldetlen levelek*, Kézirat, 1956. február 13 - október 21.

Az édesanya leveleinek, valamint H. Drechsel Mária visszaemlékezéseinek közlésekor e munkámban a szavak egybe- és különírása és a központozás terén a ma érvényes helyesírási szabályzatot vettem figyelembe.

³⁹ Gerecz Attila kultusza egyes olvasatok szerint (lásd SZIGETHY GÁBOR: *Korszakos költő vagy hősi halott?* Magyar Krónika 2018/11. 90-92.) örökösödési háborúvá fajult, s valóban gyakran előkerül ennek jogi aspektusa is. Céлом, hogy disszertációm befejezése után a birtokunkban lévő hagyatékot – Christine Gereczcel egyetértésben – egy közgyűjteményben helyezzem el.

⁴⁰ Gerecz Árpád, és első felesége, Cserfalvi Eliz kimagasló zenei pályájának feldolgozását kezdeményezni kívánom a Zeneakadémián.

valamint azt a legfontosabb eredményt, hogy fennmaradtak Gérecz versek a költő kézírásával.

Keszler Borbála kislányként ismerte a Gérecz családot, mivel egy házban laktak, később nyelvészprofesszorként ő lektorálta az *Így bocskorosan* kötetet, ennek körülményeiről adott részletes felvilágosítást.

Jobbágy János a Kölcsey Gimnáziumban egy rövid ideig osztálytársa volt Gérecz Attilának, s emlékei nem is Attila személyéről jelentenek sokat a pályakép megalkotásakor, hanem az iskolai tananyag ismertetésével.

Basilides Aliz Tamási Áron feleségeként 1956 novemberében kétszer látta vendégül a börtönből szabadult költőt, a forradalmi napok eseményeiről elevenítette föl emlékeit.

Zsótér András úszóedzésekről ismerte Gérecz Attilát még az 1940-es évekből, majd egy rövid Gyűjtőfogházbeli találkozás után együtt harcoltak a szovjetek ellen a Blaha Lujza tér környékén. Ő az egyetlen élő szemtanúja a költő elestének.

Gérecz Tibor, Attila unokatestvére szintén kisgyerekként találkozott a költővel, később közel egy évet élt egy fedél alatt Ödönnel Angliában, így ő főként róla, és a Gérecz család belső viszonyairól szolgált értékes adatokkal.

A Gérecz Attilát személyesen nem ismerők közül Kecskési Tollas Tibor, és Pfitzner Rudolf, Attila váci rabtársainak Münchenben élő özvegyei voltak abban segítségemre, hogy az eredeti *Füveskert* példányokat, vagy azok másolatait azonosíthassam, s a kritikai kiadásban szerepeltethessem Gérecz verseinek ott megjelent változatait. München után Nagybarcára utaztam, hogy az ott működő Tollas Tibor emlékházban kiegészítsem az addig kapott információkat a börtönművészek váci köréről.

A Gérecz rokonságból Gérecz Gabriellával, Szántóné Gérecz Katalinnal és Pellerné Simon Zsuzsannával, míg a Báthly ágról Törzsök Éduával, valamint Szabó Zsuzsannával volt alkalmam beszélgetni családjukról, és tőlük kaptam többféle családfa változatot is.

Gérecz rabtársainak hozzátartozói és barátai is számos hasznos információval szolgáltak, így Béri Géza gyermekei Eszter és Géza, Lőrinczy György első felesége és fia Attila, valamint iskolatársai, Heintz János fia Tamás, valamint Váradi József testvére Gizella.

Turcsány Péterrel nem sokkal halála előtt sikerült találkoznom, aki a Kráter Műhely Egyesület kiadóvezetőjeként tájékoztatott az *Így bocskoran* kötet születéséről, valamint a H. Drechsel Mária és Kárpáti Kamil között kialakult vitáról.

1.3.4. Téma irodalmának feldolgozása

A legfontosabb kiindulási anyagot a kutatás folyamán magának Gérecz Attilának az írásai képezték, ezek közül is elsődlegesen a versei a *kockás füzet*ből. Külön elemzést igényelt a szökésről szóló „hosszúvers”, hiszen nem csak művészeti alkotásként, hanem történeti beszámolóként is olvassuk, s összevetésre alkalmas a váci börtönből 1955-ben kijuttatott hosszú levelének tartalmával, illetve a szökésről fennmaradt többi dokumentummal. Gérecz 1956-os kiáltványa is igazi kuriózumként kezelendő, már csak annak okán is, hogy több mint hatvan évig nem bukkantak a nyomára.

A levéltári anyagok felhasználásán túl a hagyatékból előkerült iratok, dokumentumok feldolgozása is munkám alapvető része volt, melyből ki kell emelni Gérecz Ödönné Báthly Irén füzetét (ELKL) és levelezését. Ezen dokumentumok számos vitában perdöntőnek bizonyultak. Fontos forrásmunkáim voltak Hiesz Gyözőné Drechsel Mária írásba foglalt visszaemlékezései is, melyeket beszélgetéseink alakalmával részben ő maga kontrollált, javított, illetve a későbbiekben Mária elhunytá után, magam tudtam összevetni a többi dokumentummal.

Kárpáti Kamillal személyes találkozási módja nem volt módos, ennek ellenére levélváltásunk is tekinthető kutatómunkám origójaként. Az általa indított és működtetett Stádium Kiadó gondozásában jelentek meg korábban egyedül a füveskertiekkel és Gérecz Attilával kapcsolatos kötetek. Az irodalomtudomány számára a legfontosabb a már említett, eddig négy kötettel megjelent *Sorsod művészete* címet viselő sorozat,⁴¹ mely a teljes versanyag közzélése mellett irodalomtudósok elemzéseit tartalmazza. A leggyakrabban alkalmazott módszer ezekben a tanulmányokban az összehasonlítás. Ahogy már jeleztem, Gérecz kimaradása az irodalmi kánonból így tűnhetett a legkönnyebben orvosolhatónak. Nem ismerünk valakit: nézzük, kihez is hasonlít. A névsor impozáns: Petőfi Sándor (bár ő nem annyira a költészete, sokkal inkább életútja okán; szokás Géreczet '56 Petőfijeként is aposztrofálni), Kosztolányi Dezső, Radnóti Miklós, József Attila.⁴² Kétségtelenül erősen tetten érhető Gérecz költészetében a magyar líra legnagyobbjainak hatása, egyesek szerint még nem forrt ki a saját stílusa, de valamilyen természetes öserő, valamilyen magával ragadó energia, ott lappang minden sorában.

...lírja ugyan varázsosan egyéni, ám sokakra emlékeztetően, sokhangúan az. Tehetsége és büszkesége pedig a kezdetektől megkövetelte, hogy az esetleges minta csupán indíttatás, valamint az irodalom egészébe fűző szeretet szála legyen, de a kibontás már a saját eszközök birtokában, a preformációkat elvetve történjék.⁴³

A Gérecz-recepció című fejezetben elemzem e tanulmányokat. A hasonlítás módszeréről nem lemondva, de tematikusan csoportosítva vizsgálom meg a költeményeket. Természetesen egy-egy vers többféle témát is érinthet egyszerre, így többször is terítékre kerülhetnek.

Gérecz Attila a klasszikus „énköltészet” legnagyobb alakjai közé tartozik, akinek élete és versei szerves egységet alkotnak. A korszak kívánalma is ez a költészettani forma volt, az élmény-elmondás mögött a történelmi idő elgondolt lírai énje állt. (Erre volt példa az akkori irodalom több alakja, mint Benjámín László, Fodor József, legprimitívebben Szüdi György, legmagasabb szinten pedig Csoóri Sándor és Nagy László.) Érdekes kérdés, hogy a költészettani gyakorlatban kevésbé tájékozott Gérecz Attila hogyan nem követte az ütemhangsúlyos költészetet, az „egy sor, egy zárt gondolat” elvet, miképpen lazította fel a verset helyenként Kosztolányi, helyenként Kassák módján.

Mára sajnos elcsépeledt, ugyanakkor vele kapcsolatban megkerülhetetlen fogalmak az etikusság és a hitelesség. Valóságos hős, a már említett, eredeti lovageszmény megtestesítője, akinek édesanyjához fűződő szerető fiúi viszonya, nőkért való rajongása és mély Istenélménye az ávós börtönök celláinak mélyéről is sugárzó valóság, amit mai tizenéves olvasói is megéreznek. Így az '56 Petőfijeként is emlegetett költő művészetének megértéséhez segítséget nyújthatnak életének mozaikszerűen összerakható darabkái, azzal együtt, hogy versei enélkül is érthetőek és elemezhetőek.

---

⁴¹ *Sorsod művészete 1 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001. A további kötetek ugyanazzal a címmel: 2. (2006), 3. (2014), 4. (2016).

⁴² TARJÁN Tamás, *A verőfény ittasa, A mintakövetéstől az öntörvényűségig. Levél*, = *Sorsod művészete - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001., 164-176., VILCSEK Béla, *Sorsod művészete, Gérecz Attila versei és utóélete*, = *Sorsod művészete 2 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2006. 122-126., SZÖRÉNYI László előadása, = *Sorsod művészete 2 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2006. 115-121.

RÓNAY László, *Csillagfény a börtönökben*, = *Sorsod művészete 2 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2006. 140-157.

⁴³ TARJÁN 2001. 164.

Jó példa erre *Levél* című művének összehasonlítása Kosztolányi *Hajnali részegségével*,⁴⁴ ahol Tarján Tamás Géreczen kívül vélhetően nem ismeri a költemény további szereplőit, mégis kitűnő és távlatos elemzést ad, ugyanakkor a versbéli Gyurka és a *Levélben* megszólított Éva nagyon fontos részévé válik a költő életének, akiknek azonosításával sokkal tisztábban láthatjuk azt a világot és azt a közeget, melyben Gérecz létezett, illetve létezhetett volna, ha szabadon él. Kárpáti Kamil munkáiban erős törekvést érzek arra, hogy a füveskerti költők⁴⁵ körét szűkítse, és valóban hat legtehetségesebb tagját emlegesse a társaságnak, miközben közülük többen is csak nagyon rövid időt tölthettek együtt, s ha nincs a börtön összehozó kényszere, valószínűleg soha nem barátkoznak egymással, eltérő világnézetük, családi hátterük stb. okán.

---

⁴⁴ TARJÁN 2001.

⁴⁵ Béri Géza, Gérecz Attila, Kárpáti Kamil, Szathmáry György, Tóth Bálint, Kecskési Tollas Tibor (lásd még *Füveskert* 1995), a Nyugaton megjelent *Füveskert* antológiákban rajtuk kívül jóval több szerző szerepel. A Magyarországon maradó költők nevét nem tüntették fel, nehogy baj érje őket.

2. Gyermekkortól a letartóztatásig

2.1. Dunakeszi, szülői ház, gyermekkor

Gérecz Attila szülőházát a már emlegetett gödi mérőtáborból kerestem fel egy napsütéses nyári délután. A kettes főútról nem lehet balra fordulni, így csak kisebb keringés után sikerült Dunakeszi – Gyártelep állomás felé hajtanom, s a sínek alatti félhomályos aluljáró előtt bekanyarodnom az Állomás sétányra. Szűk és barátságos utcák nyílnak a dús növényzettel benőtt egy-két emeletes házacsok között. A becsukott, kitárt, néhol lengedező zöld és barna spaletták felső szélén mindenütt kifaragott szív rögtön világossá teszi, miért hívják „mézeskalács-telepnek” ezt a különleges városrészt.⁴⁶ Jobbra, a többitől eltérő, kétemeletes, fehérre meszelt, különösen hosszú épület kígyózik, kiszögelésekkel, kőfaragványokkal, több lépcsőházbejáráttal s persze a szivecskés spalettákkal. A hosszú ház utolsó traktusa mellé érve már megpillantottam az emléktáblát:

Gérecz Attila 75 éve e házban született.
A költő és öttusázó 1956 hősi halottja.

Állította Dunakeszi Város Önkormányzata 2004. október 13-án.

Bekukucsáltam a legközelebbi lépcsőházajtón, észrevettem, hogy hátrafelé kiskert van, melyről a *Visszfény* című vers jutott eszembe.

(Anyámnak)

*A ház előtt majd kert lesz; üldögelni
a tó partján fogsz késő délután,
s a megtört fény öledre tér pihenni,
elringva arcod szelíd mosolyán.*

(Gyűjtő, Kisfogház, 1954.július)⁴⁷

Majd felpillantva az emeleti ablakokra, nagy sárga molinó szúrt szemet, „Eladó!” felirattal és telefonszámmal. „Múzeumot, vagy emlékszobát lehetne kialakítani a költő emlékére!” – morfondíroztam félhangosan. A hagyatékból előkerült annyi fénykép, igazolvány, dokumentum, érem, amivel néhány vitrin megtölthető. Három oldalról körüljártam az épületet, a negyediken, a zártkertek mögött közvetlenül már a váci fővonal sínjei húzódnak. Az út közepére terjeszkedő barátságos, sárga épületet nem tudja kikerülni az idelátogató. József Attiláról elnevezett kultúrház, rajta az építési évszám: 1914. Tehát már tizenöt éve állt Gérecz születésekor. Oldalán emléktáblák, hogy itt működött a MÁV tisztelep első iskolája. Ide kellett járnia Gérecznek is.⁴⁸ A hosszú ablaksor alatt mészkő

⁴⁶ A telepről részletes leírás található az interneten:

<http://lasdbudapestet.blogspot.hu/2014/06/mezeskalacs-hazak-sinek-menten-iv.html?m=1>

⁴⁷ A verseket egész munkámban az *Így bocskorosan* című kötet alapján szerkesztett <http://gereczattila.uw.hu/honlaprol> idézem, a továbbiakban csak akkor jelzem a versek helyét lábjegyzetben, ha ettől a forrástól eltértek.

⁴⁸ A költő a források szerint az első osztályt 1937/38-ban a MÁV Elemi Iskolában, a Műhelytelepen végezte, ezután a család Budapestre költözött. Ez vélhetően téves adat, abban a tanévben a második osztályt kellett befejeznie! (Csak a véletlen műve, hogy szülővárosának könyvtára és budapesti gimnáziuma ugyanarról a költőről kapta a nevét.) Forrás: Kölcsény Ferenc Városi Könyvtár Dunakeszi.

(<http://www.dkvk.hu/index.php?page=emlektablak&start=60&kvaros=&knev=&idje=&kalkoto=&ktemaja=>

talpazaton József Attila mellszobra áll. „Nem lehetne a másik Attiláról elnevezni a házat? És neki is szobrot emelni a költőtársa mellé?”⁴⁹

Lépdeltem tovább, az addig kihalt sétányon egyre többen jöttek velem szembe. A kultúrház mögött térré szélesedik a szűk sétány, jobbra újabb hosszú épület: a Dunakeszi Járműjavító. Itt építették a híres Aranyvonatot és a kormányzói vonatokat is.

Jobbra meg sorra az egyszintes, barátságos, kiskertes sorházak, megfelelői a budapesti Hős utcai, Wekerle- és hasonló tisztviselőtelepeknek. Szabályos körönd nyílik balra, a gondozott park közepén országzászló. Az épületek szimmetrikus elrendezésűek, mutatják az egykori hierarchikus rendet. A kupolás, kétszintes épületekben a magasabb beosztású szakemberek élhettek családjakkal, a kisebbekben a művezetők, a szakmunkásoknak a telep szélén álló nagyobb házakban jutott lakás.

Gérecz gyerekkoráról alig tudunk valamit. Minden bizonnyal ezen a dunakeszi telepen tette meg első lépéseit, ipiapacozott a parkban iskola után, húzogatta a neki tetsző kislányok copfját. Jobb és barátságosabb környezet volt ez, mint ma egy újonnan épült lakóparkban élni. A leírások szerint már 18-19 évesen komoly eredményeket ért el öttusában, itt kellett ehhez megtanulnia az alapokat. Elképzelhető, hogy az alagi pályán ültették először lóra, a telep melletti sportpályán ismerkedett az atlétikával, s rövid életének oly fontos szimbólumává váló Duna is egy pár perces sétával megközelíthető volt, ahol apja vagy esetleg valamelyik bátyja az első úszótempókat taníthatta neki.⁵⁰

Életét alapvetően meghatározta ez a telep és persze a vasút.

Édesapja Gérecz Ödön 1895-ben született Sárospatakon, (apja Gérecz Károly, édesanyja Kozma Janka)⁵¹, és ott is végezte tanulmányait a város híres gimnáziumában. Az iskola 1910-11. éves értesítőjében többször is felbukkan a neve, és az az évi bizonyítványa is látható. Iskolai „jótéteményben részesült s megjutalmaztatott”, vagyis jó tanulmányi előmenetelért nem kellett tandíjat fizetnie. Történelemből *A népvándorlás és hazánk* című külön dolgozatáért 10 korona jutalmat kapott. Esztétikából is írt egy tanulmányt *A magyar társadalom Kisfaludy Károly vígjátékaiban* címmel, ezért 8 korona jutalomban részesült. Jellemzően kevesen indultak ezeken az iskolai háziversenyeken, sokszor az elkülönített pénzjutalmakat ki sem tudták osztani. És az utolsó bejegyzés Gérecz Ödönre vonatkozóan: a szokásos sakk-versenyét a kör március hónapban tartotta, melyen az I. helyezett Gérecz Ödön 12 koronát, a II. Szombat László 8 koronát, a III. Benkő Béla 7 koronát nyert.⁵² Ezekből is láthatjuk, volt honnan örökölnie Attilának tehetséget és kitartást a tanuláshoz és az élethez.⁵³

---

⁴⁹ A kettős főút Duna felőli parkos részén, a Vértanúk terén ez meg is történt 2015. december 12-én. Lásd a *Gérecz Attila kultusza* című fejezetben.

⁵⁰ Christine Gérecz nem ismerhette férje, Árpád szüleit, de kérdésemre, hogy mit tud róluk, az első története az volt, hogy az apa rendszeresen lejárt fiaival fürdőzni a Dunára, és nagy örömmel hajigálta őket a vízbe.

⁵¹ A családtagoktól kapott családfa több verzióban készült, közlésüktől a nyilvánvaló eltérések miatt eltekintek. Gérecz Károly első feleségétől, Oláh Teréziától egy leírás szerint tizenhárom gyermeke született, de csak nyolc érte meg a felnőttkort. Kozma Jankától pedig négy gyermek jött világra.

⁵² *Sárospataki Ref. Főiskola Akadémiai és Főgimnáziumi értesítője az 1910-1911. iskolai évről*, https://library.hungaricana.hu/hu/view/Sarospatok_30064_reformatum_foiskola_30090_1910/?pg=0&layout=s.

⁵³ Az édesanyjától továbbiakban sokat idézett levelének legvégén így vall az apa-fió kapcsolatáról: „Téged nagyon szeretett, Te voltál a legkedvesebb fia. Hármatok közül Te hasonlítol természetre legjobban hozzá, még az írásod is olyan mint az Övé volt. Sokat mondogatta: »az én fiam!« Ó is verekedős, csintalan, élénk fekete szemű kis kölyök volt, mint Te, csak a matematikában nem tudtad utolérni.”

Édesapja ilyen előmenetele után kicsit csodálkozhatunk, vajon miért gépészmérnöknek tanult, ám az elbeszélések szerint abban is komoly eredményt tudott felmutatni,⁵⁴ így az egyetem elvégzése után a MÁV-nál helyezkedett el. Ezzel a húszas évek Magyarországn a megbecsült társadalmi réteghez tartozott, a „vasút” intézménye állam volt az államban. Művelt, zenét és irodalmat ismerő és értő ember, vitézi címmel, amit első világháborús helytállásáért kapott. Munkája mellett az irodalmon túl továbbra is a sakk érdekelte felnőttként is. A kortárs dunakeszi polgárok emlékezése szerint a család annak idején igen aktívan vett részt a helyi közösségi életben. A fiúk – Attila is – többször szerepeltek színielőadásokban. Gérecz Ödön, mint az egyesület főtitkára állította össze a városban működő Magyarság Dal- és Önképző Egyesület alapszabályait.⁵⁵

A *Gérecz-hagyaték* című könyv megjelenése után ismertem meg néhány Gérecz rokont, valamint a dunakeszi református gyülekezet presbiterétől, Varga Istvántól is több dokumentumot kaptam vitéz Gérecz Ödönről. Mindezek hozzásegítettek ahhoz, hogy árnyaltabb képet alkossak a családfőről, aki 1927-től presbiter volt a Műhelytelepen (a Műhelytelep hivatalos avatója 1926. május 31-én volt, az első „kocsiemelés” napján). 1929 végén távozott az első lelkész, Kirner A. Bertalan, és rövid időre Gérecz Ödön lett a gyülekezet gondnok helyettese. Az új lelkipásztort, Tóth Jánost 1930-ban még bizalommal várták, de 1933-as beiktatására már sokan szemben álltak vele. Gérecz Ödön és a lelkész között 1935-től nyíltan ellenségessé vált a viszony, ahogy az alagi anyaegyház és Műhelytelep között is. A vita abból bontakozott ki, hogy a műhelytelepiek pénzt gyűjtöttek és használtak fel rendezvényeiken és azok finanszírozására az alagi vezetés engedélye nélkül. Néhány részletet idézek a levelezéséből, hogy érzékelhető legyen a vita hangulata, és Gérecz Ödön ebben vitt szerepe.

Gérecz Ödön és Zsiday István presbitériumhoz intézett leveléből: „Mi ugyanis nem engedélyt kértünk, hiszen arra szükségünk nem volt.”

A lelkész válaszából: „A presbitérium mindenkor és mindenkiel szemben fenntartja azt a jogát és kötelességét, hogy az ilyen estélyeket engedélyezze és azoknak vezetését, irányítását, ellenőrzését kezében tartsa.”

A presbitérium levelezéséből:

Egry Ferenc presbiter ebből az eljárásból azt látja, hogy a műhelytelepi estély rendezők újból visszaéltek a presbyterium jóindulatával és most már javasolja, hogy a presbyterium teljes szigorral alkalmazza a törvényt. (...) Felhívja a presbyterium a rendezőség nevében eljáró vt. Gérecz Ödön és Zsiday István urakat, hogy fegyelmi és büntető eljárás terhével számoljanak el és a befolyt összeget szolgáltassák be az egyház pénztárába.

Végül a lelkész levele az ügyet kivizsgáló espereshez:

ÉN Gérecztől- soha semmit nem kérek és nagyon bánom, hogy ott az istentiszteletet bevezettem, imateremért fáradtam. Méltóztassék Nagytiszteletű Uram közvetlenül elkérni a gyűjtési íveket. ÉN nem teszem meg, még pedig elvi okokból. Nagyon fogok örülni, ha a műhelytelepi ügyet egyszersmindenkorra befejeztem.

Röviden összefoglalva pénzen és kegytárgyakon vesztek össze az urak, méghozzá örökre.

⁵⁴ A hagyatékban megmaradt egyetemi indexe nem mutat egyenletes teljesítményt, de a Műegyetemen sosem volt jellemző a jeles osztályzatok osztogatása. Ráadásul az I. világháború is közbeszólt, így 1911-es az első és 1923-as az utolsó beírás a leckekönyvébe.

⁵⁵ Lapok Dunakeszi múltjából <http://docplayer.hu/1070335-Lapok-dunakeszi-multjabol.html>

Gérecz édesanyja Básthy Irén, aki ötödiknek jött világra a hat testvér közül. Édesanyjukat Dobozy Katalinnak hívták. A Gömör vármegyéből származó család 1267-ben kapta meg a nemesi címet.⁵⁶ A rokonok szerint Básthy Barnabás, Irén édesapja, aki földbirtokos ősökkel rendelkezett, rangon alulinak tartotta Gérecz Ödönt a lánya kezére, ezért a fiatal mérnöknek meg kellett szoktatnia szíve választottját.⁵⁷ Irénnek öt testvére volt, a családtagok közül többen is tanítói, tanári vagy a református lelkészi hivatásnak éltek. A rokonság jó része vidéken élt, vagy ott voltak birtokaik, jellemzően Szilvásváradon, a Bükkben, de sokat jártak Szalonnára, Sárospatakra, Egerbe, Miskolcra, és Szakolyra is. Ezek fontos helyszínei voltak a Gérecz család nyaralásainak is.

Az édesanyját személyesen jól ismerő kortársakkal tudtam beszélni, az édesapát viszont már senki nem ismerte a ma élők közül. Édesanyjáról még lesz bőven szó előkerült levelezése, valamint Attila anyaveresei kapcsán is. Érdekes tény, hogy a család többi tagja, édesapja és fivérei viszont soha nem jelennek meg a költeményekben.

A házaspár legnagyobb fia, aki szintén az Ödön nevet kapta, 1920-ban született. Őt követte Árpád 1924-ben, majd legkisebbként Attila jött a világra, 1929-ben. A fiúk közötti nagy korkülönbség Attila számára jelenthette a legnagyobb lelki terhet, bátyjai emigrálásával és édesapja korai elvesztésével hamar kellett felnőtté válnia. Ifjabb Gérecz Ödönt katonai pályára szánták, ezért a soproni kadétiskolába iratták be, majd a Ludovika következett számára. Árpádot ezzel szemben az apjától örökölt művészi vénája kibontakoztatására muzsikusként nevelték, Zeneakadémiát végzett hegedűművész és karmester vált belőle.

Két fénykép⁵⁸ található a harmincas évekből Géreczékről a Dunakeszi Helytörténeti Gyűjtemény archívumában. Az elsőn csak a három fiú szerepel, Attila középen, hófehér ruhában, nagykerékű babakocsiban ülve mosolyog, Ödön egyenruhában balról, Árpád hosszú kabátban jobbról támasztják a babakocsit.⁵⁹ A másik fotón az egész család látható 1936-ban. Az édesapja és Árpád öltönyben, Ödön uniformisban, Attila kihajtott gallérú fehér ingben fekete felöltővel, az édesanyja pedig díszes ruhában mosolyog. Kifejezetten jó módú és intelligens emberek benyomását keltik. A hagyatékból még előkerült jó néhány fotó, amin az egész család együtt van, jellemzően nyaralás közben. Vízparton, fürdőruhában, labdával ülnek egy padon. Vagy bent lubickolnak a vízben. Talán utoljára tekintenek ilyen vidáman az objektívbe.

---

⁵⁶ Két Básthy-leszármazottal beszélgethettem, Szabó Zsuzsannával és Törzsök Eduával, akik sokat segítettek a család megismerésében, és egy részletes családfát is rendelkezésemre bocsátottak.

⁵⁷ A rossz nyelvek szerint már Irén anyjának kezét is csak szoktatással tudták csak elnyerni...

⁵⁸ Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár Dunakeszi honlapján látható, Révész István Helytörténeti Gyűjtemény IV/251., 252.

⁵⁹ A kép mellett dátumként 1927 szerepel, amikor a költő még nem is élt!

2.2. Budapest, hadapródiskola, Németország

Sokáig semmilyen dokumentum nem volt fellelhető arról, hogy pontosan mikor és miért költözött a család Budapestre. Gérecz Ödön a presbitériumnak 1939 januárjában írt leveléből tudhatjuk, hogy a MÁV Északi Főmérnökségére helyezték át főmérnöknek.⁶⁰ Nagy valószínűséggel az elemi iskola befejezése után, csak 1940-ben költöztek végleg Budapestre.

Fővárosi otthonuk környékét is bejártam, hátha közelebb kerülök így a múltban játszódó eseményekhez. Az Andrássy útról nyíló elegáns utcák hagyományosan a követségi rezidenciáknak, arisztokraták palotáinak, művészek és tisztviselők bérházainak a gyűjtőhelye. A Munkácsy Mihály utca 34. számú ház hatalmas méretű saroképület, csak kisebbik homlokzata néz a festőről elnevezett utcára. A nagyobbik, több traktusú homlokzat a Podmaniczky utcára nyílik, s máris megérthetjük, hogyan kerülhetett ide a Gérecz család. A Nyugati pályaudvar kihúzó vágányai mellett építette a MÁV dolgozóinak ezt az épületet, és még több hasonlót a Nagykörút felé. Vitéz Gérecz Ödön tehát nagy valószínűséggel 1940-ben hozta ide feleségét és három fiát. Az épület Podmaniczky utcaival párhuzamos éle a hatalmas méretű, szecessziós stílusú Kölcsey Gimnázium tömbjéhez simul, melynek udvarán emléktábla őrzi a költő hírét. Gérecz Attila itt végezte el az első három osztályt. Tanulmányi eredményei az első két évben közepesek voltak, harmadikra már jórendű volt.⁶¹ (Egyes tárgyakból mindvégig hullámzó teljesítményt nyújtott, javítani és rontani is képes volt akár több osztályzatot egy félév alatt. Egy pozitív példa, hogy elsőben félévkor Mennyiségtan és mértanból elégségest, míg év végén jelest kapott.) Édesapja csak nagyon rövid ideig élvezhette a polgári miliót, mert 1943. március 15-én hirtelen elhunyt.⁶² Valószínűleg az apja halálát és a gimnázium első három évét követő vakációról írta édesanyjának a kamaszkorából egyetlenként megmaradt levelet, melyben szóba kerül az is, hogy esetleg apja nyomdokaira lépve Sáropatakon folytatja tanulmányait (lásd I. függelék).

Ennek ellenére a negyedik évfolyamot az 1943/44. tanévben a Bulyovszky utcai (ma Rippl-Rónai utca) Kemény Zsigmond főreálban végezte, ami a Kölcsey testvérintézményének számított, anyakönyveit is ott őrizték. Ennek legvalószínűbb oka az lehetett, hogy ekkorra már hadapródiskolába készült, és ehhez szüksége volt reáliskolai bizonyítványra, illetve ábrázoló geometriai ismeretekre.

Már elsős korától aktívan sportolt, ezt igazolja 1941-es keltezésű Nemzeti Úszósport Igazolványa, melyen a MAC versenyzőjének van feltüntetve.

A fiait egyedül nevelő édesanya 1944 szeptemberétől a nagyváradi Magyar Királyi Gábor Áron Honvéd Tüzérségi Hadapródiskolába íratta legkisebb gyermekét.⁶³

---

⁶⁰ Lakás: Budapest, Podmaniczky u. 83. - MÁV épület. Egyházi adótartozása 6.66 pengő. Varga István szíves közlése nyomán.

⁶¹ Gérecz bizonyítványainak gyűjteményét a család kérésére Keller Gyula, a gimnázium igazgatóhelyettese gyűjtötte össze különféle évkönyvekből 1991-ben. A személyes anyakönyveken (ma törzslapnak hívják) betűvel kiírt osztályzatok szerepelnek (elégteletől a jelesig öt fokozatban), míg az iskolai évkönyvekben számozás látható 4-estől 1-esig (négyfokozatú skála), ahol a négyes a bukást jelenti.

⁶² Básthly Irén egészen részletesen számol be a végzetes éjjelről, amikor Ödön két eszméletvesztésből még visszatért, a harmadikat azonban már nem élte túl. Utolsó szavai: „Te szegény asszony!” Mintha előre tudta volna, mi vár még feleségére! Döbbenetes az is, hogy az akkor már felnőtt, katona fiú, ifjabb Ödön milyen nehezen tudta rávenni az orvost, hogy kimenjen betegéhez. Az édesapát szívelégtelenség vitte el. ELKL. 3. Christine tudomása szerint Gérecz Ödön rengeteget dolgozott, és emellett láncdohányos volt. Fiainak rendszeresen kiadta, hogy sodorjanak száz cigarettát, hogy mindig legyen nála utánpótlás.

⁶³ A fellelhető forrásokban rendre felbukkan Kőszeg és olykor Sopron is Attila kadétiskolájának helyszínéként, egy helyen még Marosvásárhelyt is olvastam; ezek téves információk. Már csak Pécs hiányzik, ugyanis ebben az öt városban hoztak létre az alreál iskolák helyett hadapródiskolákat a második világháború idején. Ugyanakkor Kőszeg emlegetése nem nagy tévedés, mivel Nagyváradról először valóban

Az intézményt a frontvonalak tolódása miatt Sümegre költöztették, ide vonult be a tizenöt éves fiú. Az iskoláról megjelent kiadványból sokat megtudhatunk az intézmény szellemiségéről és a napi tevékenységekről. Reggel hatkor volt ébresztő, este kilenckor takarodó, s a közte lévő tizenöt órában nem unatkozhattak a növendékek. Mindössze fél óra pihenő volt beiktatva ebéd után, ezentúl minden pillanatukat kitöltötték valamivel a napirend szerint. A gimnáziumi alaptárgyakon kívül fontos része volt a képzésnek a lövészet, vívás, lovaglás. Nem véletlen, hogy Gérecz már „civilként” az öttusát választotta. A versenyzés, vetélkedés szelleme nagyon erősen áthatotta a képzést, így erre való készségét is volt hol palléroznia. A háború miatt az ő évfolyamában csak nagyon kevesen kezdték a tanulmányaikat, Géreczet a 4. ütegbe osztották be, ami gépvontatású légvédelmi egység volt.

Gérecz katonaiskolás hónapjairól egyetlen visszaemlékezés maradt az utókorra Zsilinszky László jóvoltából.⁶⁴ Az egykori bajtárs leírása szerint 1944 végén ismerkedtek össze, közös emeletes ágyukon Gérecz aludt felül, és Zsilinszky már a bemutatkozáskor rárezett későbbi barátja stílusára: – Milyen Attila? – tudakoltam. – Süket vagy? – kérdezte vissza.⁶⁵

Vagány, elszánt, gyors fiúnak ismerte meg Géreczet, akivel rengeteg időt töltöttek együtt a különféle kiképzések szüneteiben, szaporították a szót, állítólag a nőkkal folytatott kalandjai is rendszeresen előkerültek. 1944 decemberében rövid időre búcsút intettek egymásnak, amit édesanyja leveléből tudunk:

Akkor karácsonykor elsőnek Te jöttél haza, nagyon körülményesen autóval, repülővel Szombathelyről, ahova a katonaiskolából kórházba küldtek. Hajnalban csengettél be, zóger ruhában, válladon a kis tarisznya, amit elmeneteledkor én tuskoltam Rád. (ma is megvan) Ez maradt csak meg, más minden holmidat ellopták. Ebben volt egy darab útravaló kolbász, egy darab marmeládé és egy darabka barna kenyér. Hajnalban, hogy megérkezted, leültél az asztalhoz, kipakoltad a tarisznyát és a bicskáddal eszegetni kezdted. Kis vad kamasz voltál akkoriban. Kérdéseinkre csak igen szűkszavúan felelgetted.⁶⁶

23-án hazatért ifjabb Ödön is, aki akkor már vén rókanak számított a harcmezőn, de szíve mélyén a színészet és a társasági élet érdekelt. Korábban színiiskolába járt, szavalt, és a fehérmépek körül forgolódott. Az otthoni kikapcsolódásnak azonban gyorsan végeszakadt:

Másnap, karácsony első napján Ödi azzal távozott a városba, hogy megy fürödni a Gellértbe. Te a fürdőszobában nagy öltözködésben voltál. Felhúztad az Ödi gála csizmáját, abban akartál tetszelegni az ismerős kis fruskáknak itt az utcánkban. Éppen elkészültél, én templomba indultam, amikor Ödi lihegve visszaérkezett azzal a hírrel, hogy Pest körül van zárva, már a villanyosok se járnak. Nincs

---

odaköltöztették át az intézményt, ám nem a híres Magyar Királyi Hunyadi Mátyás Reáliskolai Nevelőintézet (Ottlik iskolája) épületébe, hanem a tanítóképző iskola tanépületébe és internátusába, ahonnan tovább kellett költözni Sümegre és Csabrendekre a Budapestről letelepülő államigazgatási hivatalok helyigénye miatt. Így az sem kizárható, hogy Gérecz 1944 nyár végén valóban Kőszegre vonult be, és csak novemberben került Sümegre. Hadapródiskolás igazolványa a hagyatékban megtalálható.

⁶⁴ ZSILINSZKY László, *A kamasz Gérecz Attilával Sümegtől a francia hadifogságig*, = *Sorsod művészete 2 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2006. 17-21., Zsilinszky László neve sehol sem szerepel a hadapródiskolásokról szóló kötetben (*Nagyvárad tüzér hadapródiskolások voltunk*, szerk. MUCSY Iván et al., Budapest, Agroinform, 2005.). Ezzel együtt a könyvben Bérczy László nagyon hasonlóan meséli el a történeteket a Németországi utazásról és a fogságba esésről, segítségül hívva Pruzsinszky László tartalékos tüzér főhadnagy visszaemlékezését.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ ELKL 4. Ez az eszegetés is mindig visszatérő motívum, az édesanya hazavárja gyermekét, eteti, itatja, kényezteti. 1956-ban látunk majd hasonló képeket, részletesen közli a főztjét, az ELKL 13. oldalán írja, hogy Attila a babot és a káposztát nem kedvelte, és ha véletlenül mégis az volt a menü, akkor tréfás rigmusokkal illette ezeket az ételeket.

egy perc vesztegetnivaló idő se, azonnal indulni kell, talán még Pomáz felé ki lehet jutni. Te mérgeledve és káromkodva húztad le csizmát, mert Ödivel Neked is menni kellett.⁶⁷

A Budapestről sikeresen kijutott és Sümegre visszatért hadapródokat 1945. január 12-én indították el Németországba, az életveszélyes vonatút három napig tartott, mikor a Bodensee partjára, Friedrichshafenbe⁶⁸ érkeztek egy német kiképzőközpontba. Április közepére ért oda a front, ezért a német parancsnokság elrendelte a hadapródiskola azonnali bevetését. Ezt a magyar tisztek Szász Oszkár parancsnok indítványára határozottan megtagadták, mire a németek a magyarok családtagjainak felkoncolásával fenyegetőztek. Honfitársaink a következő éjszaka kiürítették a laktanyát, a közeli erdőbe vetették be magukat, kiépítve a körkörös védőállásokat. Lövészteknőt ástak maguknak, kereszt alakúra kötözött deszkákra felírták a nevüket, s várták a fejleményeket. Az életük attól függött, melyik nációnak érnek hamarabb az erdőhöz: a „szövetséges” németek, vagy az ellenséges erők képviselőiben a franciák.

Délelőtt megjelentek a pár száz méterre lévő műúton az első Schermann páncélosok, francia felségjellel. Már túljutottak az erdő középvonalán, amikor megálltak. Tisztán láttuk, hogy a tornyok sorban az erdő felé fordulnak. Attila tett valami megjegyzést („ezek most szarrá lőnek minket”), de nem történt más, csak az erdőbe betévedt három gyalogos francia katona; egy őrmester és két marokkói. Azonnal megadták magukat. Franciául jól beszélő ütegparancsnokunk tisztázta velük, hogy itt egészen más a helyzet, azután együtt mentek a páncélosokhoz jelentéstételre. Gondolom, az őrmester büszkén jelentette, hogy harmadmagával vagy ezer foglyot ejtett.⁶⁹

Ebből a jelenetből is láthatjuk a háború teljes abszurditását, és hogy miket kellett kamaszként átélnie abban az időben a fiúknak. Élettapasztalatuk és életösztönük koravénra tette őket már az érettségi előtt.

A franciák annak rendje és módja szerint lefegyverezték a magyarokat, miközben értékelték a németek elleni bátor fellépésüket. Parancsnokuk Mozat tábornok ezért nem hadifoglyoknak, hanem „szabad elhurcolt személyeknek” nyilvánította őket, amit a számukra kiállított igazolvány hitelesített, 50 kilométeres körzetben szabad mozgást engedélyezve részükre. A fiúk a környéken kóboroltak az egymástól 10-15 kilométer távolságban húzódó apró dombvidéki falvak között, majd Taldorfban⁷⁰ állapodtak meg, ahol még arra is volt módjuk, hogy úszóversenyeket rendezzenek a közeli Appenweiler halastavában. Később kitalálták, hogy beállnak az Idegenlégióba, '45 augusztusában ez meg is történt. Természetesen nem azért, hogy harcoljanak, hanem hogy mentsék az életüket, és rendszeresen élelemhez juthassanak. Aztán egy felcsert korrumpálva innen is sikerült továbbállniuk, majd végre valahára 1946 októberében a hadapródiskola még ott lévő tagjaival hazaindulhattak Taldorfból.

Zsilinszky leírása nem csak az egyedülvalósága miatt nagyon értékes dokumentum, hanem a megjelenített, Attilára jellemző hangulati elemek miatt is, melyek később visszaköszönnek Gérecz egy-egy megnyilvánulásában vagy döntésében. Ír arról, hogyan vált napról-napra komorabbá a bezártság hatására, vagy hogy mennyire szeretett versengeni másokkal. Összesen egy évet és kilenc hónapot kellett Gérecz Attilának

⁶⁷ ELKL 5.

⁶⁸ A hagyatékban egy fekete-fehér képeslap volt a városról, hátoldalán Gérecz Attila írása: „Nyaralásom színhelye” szöveggel.

⁶⁹ ZSILINSZKY 2006. 19.

⁷⁰ A környéket 2019 nyarán bejárva értettem meg, hogy miért nem maradtak Friedrichshafenben. A szép, bódenti-tó partján fekvő, ám laktanyával, iparral és repülőtérral rendelkező várost porig bombázták a szövetségesek, míg a falvakban könnyebb lehetett élelemhez és mezőgazdasági munkához is jutni. A hadapródiskolások még az 1990-es években is több kirándulást szerveztek a környékre, a taldorfi templom falán ott díszelg a hálából beszentelt márványtábla.

eltöltenie otthonától távol, sokszor életveszélyben, éhezve és fázva, szabadságától megfosztva ebben a tanulásra, tapasztalatszerzésre legfogékonyabb életkorában. A barátok 1946. október 23-án⁷¹ érkeztek haza a Kelenföldi pályaudvarra.

---

⁷¹ E dátum helyességéről is nagy vita robbant ki Kárpáti Kamil (KÁRPÁTI 2002.) és H. Drechsel Mária között. A volt rabtárs Zsilinszky emlékezésére hivatkozva október 24-ét tartja a hazatérés napjának, s úgy érzékeli, hogy az október 23-a erőltetése csak a tíz évvel későbbi történelmi párhuzam megteremtését szolgálja. Nem ismerhette azt a levelet, melyet Gérecz édesanyja írt 1947. december 27-én Jolán nevű testvérének, s ma H. Drechsel Mária családjának birtokában van.

2.3. Újra Budapesten. Marica és Margit

Álljon itt néhány sor erről az időszakról édesanyja testvérének írt leveléből:

Közben tavaly okt. 23-án csomagoktól görnyedezve Attila is hazaérkezett. Meglehetősen elkanászosodott a két évi tábori élet alatt. Máskülönbén nagyot nőtt, a haja meggöndörödött még az Árpién is túltett! Az ott végzett osztályok itthon érvénytelenek lettek, tehát itt állt a nagy kamasz, és nem volt csak IV. gim.-a. Őt is bántotta a dolog, hogy annyira lemaradt oszt. társaitól, felébredt benne a Gérecz-virtus, és ápr.-ban levizsgázott V.-ből, jún.[-ban] VI.-ból novemberben VII.-ből magánúton, úgyhogy most már rendes VIII. oszt. tanuló a Kölcsey gim.-ban. Azóta a modora is sokat csiszolódott.⁷²

Az utolsó mondat sokat elmond a vadászoként hazatért fiúról, és Zsilinszky leírása alapján nem csodálkozhatunk azon, hogy az iskolai tanulmányokat – amik jószerivel nem is voltak – nem ismerték el itthon. A „Gérecz-virtus” pedig ezek szerint már ismert volt a családi szóbeszédben. Három évet végezni egy év alatt a gimnáziumból több mint virtus, kevés példát láthatunk erre.

1947. április 22-én állították ki az ötödik osztályos bizonyítványát⁷³, mindenből jó és jeles osztályzattal, egyedül énekből elégséggel. A hatodik osztályt – amit két hónap alatt igyekezett abszolválni – már jelentős romlással végezte: elégségest kapott Magyar nyelv és irodalomból, Német nyelvből és Ábrázoló geometriából (amit elvileg a katonaiskolában magasabb színvonalon tanítottak). Ráadásul Mennyiségtan és mértanból meg is bukott 1947 júniusában. Ám a „javítóvizsgálatot” sikeresen teljesítve, a hetedik osztályt is befejezte, a hatodikhoz hasonló eredménnyel 1947 őszére. A bizonyítványok dátumozása alapján is novemberre lehetett rendes VIII. osztályos tanuló, amiről az édesanyja írt. Egy volt osztálytársát, Jobbágy Jánost sikerült fellelnem, akinek visszaemlékezése szerint nagyon visszahúzódó, csendes fiú volt akkoriban, osztálytársaitól teljesen elkülönült. Nem csodálkozhatunk ezen, hiszen katonaiskolás társaival sokkal több élmény kötötte össze, illetve magántanulóként egy év alatt nehéz lett volna még három osztály tagjaival is barátkoznia. Magaviseletére jelest kapott és érdekes megfigyelni, hogy szinte az egyetlen tárgy, amiből mindig kiválóan teljesített a Hit- és erkölcsstan volt. A többi tananyag felé nem mutathatott túl nagy érdeklődést, utolsó évfolyamos bizonyítványában hat elégséges sorakozott. Ehhez mérten nem számított túl rossznak az érettségije az alábbi osztályzatokkal: Magyar nyelv és irodalom: elégséges, Történelem: jó, Német nyelv: elégséges, Természettan: jó, Mennyiségtan: jó. Még egyszer hangsúlyozom, hogy ehhez a teljesítményhez is komoly kitartás és akaraterő szükségeltetett a kamaszkori hadifogság után. A sportolást aktívan folytathatta, erről árulkodik az 1947-48. iskolai évről készített könyv, melyben kiemelik „1948. április 2-án Kise országos versenyén Gérecz Attila VIII/b törvívásban 2-ik lett.”⁷⁴

1947-től olyan korszakhoz érünk az életrajzban, amit a legtöbb forrással bíró H. Drechsel Mária közeli tanúként maga is átélt.⁷⁵

---

⁷² Lásd az előző jegyzetet.

⁷³ A már hivatkozott Keller Gyula gyűjtése nyomán.

⁷⁴ Az Évkönyvet Regős József gimnáziumi igazgató szerkesztette.

⁷⁵ H. Drechsel Máriától két kézirat áll a rendelkezésemre. Az első H. DRECHSEL Mária, *Gérecz Attila 75. születésnapja alkalmából*, Kézirat, Budapest, 2004. (a továbbiakban H. DRECHSEL K1), a másodikat kérésre írta meg 2015-ben az október 21-i Magyarok Házában tartott Gérecz Attila-irodalmi est összekötőszövegeként: H. DRECHSEL Mária, *Örök emlékeim*, Kézirat, 2015. (a továbbiakban H. DRECHSEL K2).

1947 júniusában a budapesti Kölcsey Ferenc Gimnázium nagy iskolaépületében és az udvaron erősítő hangszórók visszhangoztak jó ritmusú zenét. Már kint az utcán hangos beszélgetéssel tolongtak az emberek, így közjük vegyülve, kíváncsiságból én is bementem az egyébként nyilvános ünnepségre. Itt ismerkedtem össze az addig csak látásból ismert Gérecz Attilával. Odajött hozzám, meghajolt, bemutatkozott, és felkért táncolni. Ő akkor 18 éves volt, én 15. Nekem megtetszett jó fellépése, sportos, csinos megjelenése, a kissé pimasz, de kedvesen vidám stílusa, elbűvölő, mély barna tekintete, szép dús, hullámos barna haja. Beszélgetésünk során kiderült, hogy mindketten ugyanabban a Munkácsy Mihály utca 34. alatti, a gimnáziummal szomszédos házban lakunk.⁷⁶

H. Drechsel Mária visszaemlékezésében a háború veszteségeitől megtépázott és a közelgő szovjet diktatúra kettős szorításában megélt fiatalkori szerelemről, zsúrokról, táncestekről, összejáró családokról és kirándulásokról vall, felidézve az eltűnő polgári világ mindennapjait. A továbbiakban hosszabban idézek részleteket a visszaemlékezésből, részint mert többek által is megerősített, hiteles szöveg, részint pedig mert könnyebbé teszi majd az eligazodást a későbbi életszakaszokban.

Attila a földszint 2. szám alatti, háromszobás, plusz személyzeti szobás, nagy üvegverandás, komfortos lakásban lakott édesanyjával és hegedűművész Árpád bátyjával. Idősebb fivére, Ödön, volt ludovikás főhadnagy a II. világháborús harcok során olyan súlyos fejsérülést szenvedett, hogy a hadikórházzal eszméletlen állapotban szállították ki Nyugatra, ahonnan nem tért vissza.

Árpád – ha jól emlékszem – 1947-ben már befejezte zeneakadémiai tanulmányait. Már menyasszonya volt Cserfalvi Eliz, szintén ígéretes hegedűművész. Attila pedig még csak az 1947/48-as tanévben érettségizett. Ezeket azért említem, mert ismeretségünk alatt többször úgy éreztem, hogy Attila a lelke mélyén nagyon magányos. Bátyjaira felnézett, és kereste maga körül azokat a személyeket, akik elfogadják, komolyan veszik őt. Akik felnőtt teljesítménynek ismerik el katonaiskolás, taldorfí francia fogságát, talán férfiúi teljesítményét is, mely elmondása szerint vele és egy csinos francia vagy svájci kislánnyal történt meg. Eme ábrándos kalandjára büszkén emlékezett.

Családjának további tagjai jórészt vidéken éltek. A budapesti Gérecz-Báthly-otthonba időnként fellátogattak szállóvendégként. Olyankor a lakásból a szokásosnál több kiszűrődő fény, hangosabb beszéd, finom süteményillat, nagy nevetés, vidám jövés-menés jelezte, hogy megérkeztek a vendégek. Attila – ámbár valószínűleg köztük is csak másodhegedűs lehetett, mivel hat-nyolc, hozzá hasonló korú unokanővér, -húg, -báty kivételével a rokonok az idősebb korosztályhoz tartoztak – a felnőttekkel való vidám, csipkelődő beszélgetéseket nagyon élvezte! Szerette belelegezni a vidék tiszta atmoszféráját, mely a rokonokkal együtt érkezve néhány napig elárasztotta pesti otthonukat.

Szakolyba – Attila nagybátyja és családja meghívására – egyszer szüleim engem is elengedtek egy hétre, Attila édesanyjával. A balkányi vasútállomáson Attila várt ránk kétlovas hintóval, melyet ő maga hajtott. Soha nem felejthető szép napok voltak.

Visszatérve Attila társaságához, az tény, hogy magányos volt, és elismerésre, tiszta barátságra vágyott. Talán többre is; az édesapára, kitől a sors már kisgyermekként megfosztotta. Miután Árpád, középső bátyja Svájcba került, egyedül maradt édesanyjával a szülői házban, mely hirtelen nagyon kiüresedett.

Az említett környezeti események azonban a mélyben táplálták a valószínűleg mindkét szülőtől örökölt, magával hozott igen nagy művészi tehetségét. Irodalom iránti érdeklődését – az édesapjával való – egy időre lezárta a halál, bizonyára ezért fordult öntudatlanul a zene irányába, akkor még hegedűművész, később karmester bátyja nyomdokát követve. Kötődni, versenyezni, vetélkedni, alkotni és bizonyítani akart. Ez volt az alaptermészete.

Zsúrjaink alkalmával három szobát fűtöttünk be – egyébként takarékoskodni kellett a hasábfával, később a hosszúkás alakú, úgynevezett NDK brikettel. A cserépkályhákban pirosan izzó, jó meleget árasztó fahasábok illata betöltött minden zugot. Apám nagy íróasztalán, hófehér abroszon tálak szendvicsekkel, édes süteményekkel, tálban az óriási, fényesre törölt piros jonatán almák és tálcán a poharak, oldalukra akasztott számjegy, vagy römikártya színjelzésekkel. Hangulatvilágítás, összenyitott ajtók, némi szülői felügyelet mellett gramofonzenére táncoltunk, vagy társasjátékot játszottunk. Volt egy zálogosdi, melynek során a zálogok kiváltása nagy nevetésekkel járt. Divatos tánc akkor a tangó, a foxtrott, a keringő, angolkeringő, lovacska és a szving voltak. Mivel mind a kettőnknek jó ritmusérzékünk volt, szívesen táncoltunk. Nyárestéken a Szondi utca–Dózsa György

⁷⁶ H. DRECHSEL K1

út sarkán lévő Kéményseprő étterem kerthelyiségében bűvöltük egymást tekintetünkkel, és táncoltunk a Tangó bolero zenéjére. Persze édesanyám és nővéreim is ott voltak. A jazz akkortájt kezdett beszivárogni, főleg az ifúság érdeklődését keltve fel. Gershwin zenéjét újdonságként hallgattuk, a rendhagyó ritmus mögött kerestük a mondanivalót. Akkoriban még His Master's Voice-hanglemezeket hallgattunk és Beethoven összes szimfóniáit Toscanini vezényletével. Később tértünk csak át a korszerűbb mikrobarázdás lemezekre, ami jó ideig újdonságszámba ment. Attila nagyon szerette, élvezte és értette a klasszikus zenét. Sok szép hanglemeze volt – Árpád bátyjának lemezei –, melyekből néha felhozott egy-egy albumot. Így végighallgattuk többek között Grieg a-moll zongoraversenyét és azt zöld színű muzsikának neveztük el, Dvořák V. (ma már IX.) Újvilág-szimfóniáját, melyet Attila el is magyarázott. Elmesélte, hogy mint programzene, neki mit mond a mű. Ugyanígy Beethoven V. szimfóniáján is elgondolkodtunk, miért lép be például akkor, ott azon a helyen a Sors-motívum. Olyankor levette a tűt a lemezről. Magyarázott, majd újra elindítva a partitúrát is. Azt maga elé téve elvezényelte a teljes V. és VII. Beethoven-szimfóniát. Mély átéléssel, külön-külön beintve a hangszereket.

Különös talán, de az irodalom nem állt olyan közel hozzánk, mint a zene. Előfordult, hogy szóba kerültek költemények, jórészt iskolai tananyagainkból. Kialakult véleményünk azonban még nem volt. Shakespeare drámáit túl véresnek találtuk, a sok lefejezés, kivégzés miatt. Attila, talán polgárpukkasztó megnyilatkozásként, néha szóbahozta Villont, a szókimondót, aki – Faludy György fordításában – nekünk, lányoknak elég megdöbbentő volt.

Arról nem tudtam, hogy Attila verselt volna. Egy epizódra azonban emlékszem. Két nővérem volt, édesanyám és idős, sokizületi gyulladással beteg mostohaapám. Attila egy alkalommal feljött hozzánk, és felhozta ajándékba a nekünk ajánlott, 6-8 oldalas, ceruzával írt művét. Címe: Az ember tragédiája. Na, ez versbe szedve, inkább színdarab formájában rólunk szólt, a család minden tagjáról. Csúfolkodva, kikarikírozva benne kinek-kinek a szokásait, természetét, szóhasználatát, megnyilatkozásait. Azt is mondhatnám, sértő volt a családra egészben. Így csak rövid ideig őrizgettem a nekem mégis kedves írást. Félve, hogy édesanyám megtalálja, esetleg el is olvashatja, nagyon szomorúan, de egy idő után megváltam az írástól, elégettem. Azóta sokszor próbáltam visszaidézni a szöveget, a vers ritmusát, de csak foszlányok jutnak eszembe. A vonalas füzetlapok, a szépen szerkesztett szöveg képe, Attila kézírása jelenik meg lelki szemeim előtt, a tartalom, a lényeg azonban sajnos elveszett.⁷⁷

A leírásból megismerhettük a Gérecz család életének foszlányait, a szeretett vidéki rokonokat, Ödön sérülését,⁷⁸ Attila átlagost messze meghaladó zenei műveltségét és valamennyire az egész kor hangulatát.

Gérecz édesanyja így ír ugyanerről az időszakról:

Közben megismerkedtetek a baronesszekkel (akkoriban még így hívtuk őket). Nagy izgalmak és haditervek előzték meg ezt a nehezen elérhető eseményt. Már régen nézegettétek a három szép kis lányt, láttátok őket könyvekkel jönni az iskolából, az ablakból lopva ők is felétek mosolyogtak, de a szigorú mama miatt ismerkedésre nem volt alkalom és mersz. Végül is arra fanyarodtatok [fanyalodtatok], hogy Zoli bácsit (házbizalmi) kértétek fel arra, járjon közbe a mamánál és tegye lehetővé a megismerkedést. Zoli bácsi vállalta a közvetítést, csak egy kikötése volt ismerve szabad szájatokat és a „méltó” kényes ízlését. „Fiúk, aztán semmi segg, vagy ilyesmi beszéd ne legyen”, mondta szigorúan.⁷⁹

A fiúk lakatot tettek a szájukra a nemes cél érdekében, rájuk sem lehetett ismerni, annyira megbabonázták őket a lányok. Nagy változást jelentett mindez, mivel korábban más volt köztük a módi: „A fiúkkal egyáltalán hangosan szoktatok vitatkozni, különösen Bobó harsogott, nőkről, csókolózásról olyan egyszerű, keresetlen szavakat használva, hogy a szomszédok is belepirulhattak.”⁸⁰

⁷⁷ H. DRECHSEL K1

⁷⁸ Erről a rokonok ellentétesen nyilatkoztak, van aki szerint csak légnyomás érte Ödönt.

⁷⁹ ELKL 9.

⁸⁰ ELKL 10. Bobó Bosnyák László beceneve volt.

A kicsit vadóc, a lányokkal foglalkozó fiúk közül Gérecz már ekkor kitűnt részint azzal, hogy szúrós fekete tekintete és még inkább hivatásszerű sportélete pillanatok alatt mindenkit levett a lábáról, nevető kölyökarca pedig jókedvre derítette környezetét. Ekkor már tagja volt a Magyar Úszó Szövetségnek, és a CSMJK egyesület igazolt öttusázója volt.⁸¹ Származási okból nem vették fel az egyetemre, így a polgári környezetből hajnalonta indulva a kemény munkásközegebe ingázott: Csepelre járt dolgozni vasesztergályosként.⁸² A nehéz fizikai munkához könnyen hozzászokhatott, az öttusának köszönhetően. Vélhetően már virradat előtt rózta a köröket a Margitszigeten, s ott teljesítette a napi úszás penzumot is a Sportuszodában.⁸³ Benedek Ferenc kiváló öttusaedző visszaemlékezése szerint Gérecz 1948. március 21-én indult először versenyen, s 1949-ben lövészetben már legyőzte tizenegy körrel Benedek Gábort, a későbbi olimpiai bajnokot.⁸⁴ És hogy a negyedik tusa is megemléttessék: „Mikor a Nemzeti Lovardában átöltözött és lóra szállt, ismét »úrnak« érezte magát. Ezt ő fogalmazta meg így, egy szilvásváradai rokonának, Jolikának írt levelében.”⁸⁵

Édesanyja szintén a lovaglást tekintette fő számának:

A fő szenvedélyed azonban a lovaglás lett. Órákat tudtál áradozni a lovakról, a lovaglás rejtelméről. (...) Bizony megesett, hogy lemaradtál, lebuktál a lóról, vagy eltévesztetted az utat a pályán, ilyenkor dühöngtél is, szomorkodtál is, de mentél tovább.⁸⁶

Egy napon Attila boldogan tért haza egy versenyről, kezét hátra tartva vezette elő eredményét, majd diadalmasan felmutatta ezüstserlegét, ami az I. díj velejárója volt. Végigtáncolta a lakást, ölelgette édesanyját.

Básthy Irén máshol is említi fia sportolói érdemeit és a vele járó étvágyát:

Nagy sportoló, igen jól vív, úszik, célba lő, lovagol, v. is öttusázó – sízni szeret csak igazán – képzelheted, aki ennyit sportol és növéseben is van – milyen étvágya van annak. Majd’ megeszi szegény pesti kamránk polcait is, ha már mindent elpusztított belőle. Nagy feladat megtölteni a korpuzát. Amikor kettőt enged a nadrágszíján, akkor van az étkezés felén – még akkor jöhet a jobb „kaja”, addig „töltő” étel ment befele.⁸⁷

A polgári miliőhöz szokott asszony levelében a kaja szó csak idézőjelben szerepelhet. Már most felhívom ezzel kapcsolatban a figyelmet Gérecz 1955-ben írt, a váci börtönből kijuttatott hosszú levelének⁸⁸ nyelvezetére, mely hemzseg a börtönszleng kifejezéseitől, miközben költeményei többségét a „fentebb stíl” jellemzi. Nemcsak a generációk közötti nyelvhasználat különbségein érdemes elgondolkodnunk, hanem a különféle csoportok, vagy ha úgy tetszik, szubkultúrák változó beszédmódján. Attilának a kisvárosi, polgári nyelven túl el kellett sajátítania a hadapródiskola,⁸⁹ a sportolók, később a bűnözők és a

⁸¹ A hagyatékban mindkét igazolványa fellelhető, 1947. IV. 9-i keltezéssel, valamint 3157 igazolási számmal.

⁸² Gyári elhelyezkedését és a szakma elsajátítását Gérecz maga találta ki, és szervezte meg. ELKL 8.

⁸³ Zsótér András (1930) szóbeli közlése, aki akkor az FTC úszójaként nyáron a Margitszigeten lakott az uszoda melletti épületben, s együtt edzett Géreczcel. Zsótér Géreczcel együtt harcolt a forradalomban, az események egyetlen élő szemtanúja. A szovjet bevonulás után Amerikába emigrált. A rendszerváltozás után hazatelepült.

⁸⁴ 2015. október 23-án hallottam a Kossuth Rádión, archív felvételekkel, az eredeti 1991 szeptemberében hangzott el Kósa Judit szerkesztésében.

⁸⁵ H. DRECHSEL K2

⁸⁶ ELKL 10.

⁸⁷ 1947. decemberi levél Jolikának

⁸⁸ Első levél a szökés után (amit sikerült kijuttatni a börtönből, Vác, rabkórház 1955 tavaszán)

⁸⁹ Lásd: Ottlik Géza *Iskola a határon* című művét.

politikai foglyok sajátos nyelvét is.

Fontos forrásul szolgál még erről az időszakról Cservenka Gyula visszaemlékezése,⁹⁰ aki Gérecz iskolatársa, később pedig bűntársa volt. Cservenka leírása szerint csak az érettségi után lettek jóban Attilával, addig ő egyszerűbb, angyalföldi gyerekként nem tartozott Attiláék szűk baráti köréhez. 1949 nyarán véletlenül találkoztak össze a Margitszigeten, ahol Gérecz rögtön futóversenyre hívta ki, s csodák csodájára – bár hatalmas küzdelemben – alulmaradt Cservenkával szemben. Ez kellett ahhoz, hogy ettől kezdve másként nézzen a fiúra. A fiasco ellenére 1950. január 1-től a Budapesti Honvéd Sport Egyesület igazolt versenyzője lett.⁹¹

Az ÁBTL-ben végzett kutatásaim alatt bukkantam arra a tényre, hogy még a kommunista üzemszerben is ki tudott emelkedni társai közül, mivel a csepeli vasesztergálás mellett műszaki rajzoló, szerkesztői képesítést is szerzett, s miután a Rákosi Mátyásról elnevezett gyárban ezt nem értékelték kellőképpen, felmondott. Ez abban az időben döbbenetes bátorságot igényelt! A Teherautó Javító Vállalatnál helyezkedett el, ami a Dózsa György út 1-3. szám alatt székelt, s láss csodát: műszaki rajzolóként alkalmazták.

Édesanyja szerint a sport hatására negatív irányba változott fia, önző fiatallá, aki azt hiszi, övé a világ, mufurc, nehezen köszön stb.

Leplezetlen őszinteséggel beszéltél minden érzelmedről, olykor túl őszintén, és mások előtt is, ami néha kínosan hatott. Pl. egyszer Gizi néni a ref. papné előtt ebédelés közben ilyen szavakra fakadtál: „Anyám, tavasz van, és én párzási vágyat érzek!”⁹²

Így nem volt véletlen, hogy bár a munka és a sport mellett szakított időt a barátaira is, de mindezek fölött beúszott életébe az igazi, nagy, mindent elsöprő, felnőttkori szerelem. Választottját Margitnak hívták – mint később az egyik iratból kiderül: Farkas Margitnak. A következő versrészletekből kicsit jobban megismerhetjük őt és Attilához fűződő viszonyát.⁹³

[November]

*Szeme hajnali tó, ha ívó
halak szikrázva felkavarják.
Keze gyengéd, arcom simító
virágos alma ág, de karját
rőt fény ölelte, mint a kígyó,
kettéharapva melle halmát...*

*...Az ócska lámpa fényét néztem
a szemében, hogyan ragyog.
S ő könnyes lett a nevetésben,
mikor testét csókoltam ott,*

---

⁹⁰ CSERVENKA Gyula, „...a fej, melyet már betapasztott – körbeölelt – a föld” = KÁRPÁTI Kamil, *Összes prózái I.*, Budapest, Stádium Kiadó, 2011., 596-601.

⁹¹ A hagyatékban megtalálható 157. számú tagsági igazolványa. A futball példáján tudhatunk sokat erről, hogy mit is jelentett a BHSE versenyzőjének lenni. Ebbe az egyesületbe hívták vagy kényszerítették a legjobb játékosokat, s így építették fel az Aranycsapatot.

⁹² ELKL 11.

⁹³ Érthető, hogy ezekben a hónapokban átmenetileg elhidegült kamaszkori szerelmétől, H. Drechsel Máriától, aki ezért kevesebbet tud erről az időszakról, nem hallott Attila munkahelyváltásáról, nem ismerte személyesen Margitot, és még a vezetéknevét sem tudta.

*ahol, hogy egyszer én is éltem,
a föld mégis nyomot hagyott.*

*...Sokáig bámultunk a tűzbe,
aztán egyszerre felriadt.
„Hallgatsz. Azt se tudom örülsz-e?”
Elcsuklott. „Csak megszülni hagyd.
Hisz úgysem adnám, mert... mert – fűzte
szívén a szót – a te fiad.”*

*A holdfény fönt épp hogy átolvad
a felhőn; nagyon halk ma,
mint lebbenti mégegyszer holtak
szemén a fátylat, annyira...
mert, persze nem kellett a holdnak
fiam szemén kacagnia.*

*Pár hetet kellett koplalnunk át.
Pénzünk nem volt a nőüléshez,
csak, mennyiért egy hóhérmunkát
valami szolid úr elvégez.
S pár mosolyért van-e jogunk hát
a védtelenek életéhez?...*

*A Podmaniczky utca sarkán
ilyenkor hideg szél söpör.
November van. Az Alpok alján
szánok kúsznak a hegyre föl,
s hóemberek fején már nyalkán
csurgóra áll a jégvödör....*

Margiton kívül még valaki ott él az idézett verssorokban: a kisfiuk. Valahogy (ál)szemérmesen mindenki átsiklott e fölött. Nem illik erről beszélni? Nem fér bele a hős képébe, hogy húszévesen elveszejtse gyermekét? Ha keserűen is, el kell fogadnunk, hogy így történt. Gérecz édesanyja mikor megtudta, hogy Margit állapotos, igyekezett a lelkére beszélni, tartsa meg magzatát.

Azóta is de sokszor kísért az a kisgyerek, aki meg nem születhetett! Nagy fekete szeme lett volna, szép és értelmes, mert Margit is az volt. Még mai napig is számítgatom, mennyi éves lenne már. Érdekes, anélkül hogy erről valaha is beszéltünk volna, Te is gondolsz rá és egy alkalommal írtál is: „Sajnálom Anyám, hogy az egyetlen örömed, a kisunokát sem hagytam meg számodra.”⁹⁴

Gérecz apasága is fuvallatsebességgel szállt el a Podmaniczky utcán. A következő versben már újra a közös gyerek utáni vágy az alapmotívum, mintegy „feltámasztja” az angyallá tett kisfiút.

---

⁹⁴ ELKL 11.

(December 7-én este)

*Hegedű szól a rádióból.
Borzongok. Mintha a lány zenét
a létezés során a kóbor
halált ölelve jelzenék...
Margitnak is, ha teste csókol,
beharmatozza könny szemét.*

*Margit. Keze pihen a karfán.
Finom ékszer. Kölykeiért
valaha nőstény volt; és karmán
ily ékszerként hordta a vért!
Szerelmem. És hogyha akarnám
nőműl jönné. Dehát miért?*

*Hálás volna. Szeret. Feleségem...
Biztos lenne egy kisgyermekünk.
Kisfiam, szállongó mesében
csöppnyi lelked vajon merre csüng?
Repülj fiam! s tanulj sírni szépen.
Könnyed nélkül hogy emelkedünk?*

*Tanulj kicsim, tanulj sírni. Átkos
tájék ez, s öklünk ütne le.
Körmöm néztem. Dehát virághoz
hasonló gyöngye kis keze...?
Légy jó fiam. Aludj. S imádkozz,
hogy egyszer ölhes is vele.*

*Kisfiam. Rózsás kicsi körmök.
Az Úrral majd csak letudod.
A létet kell csak örökölnöd.
Az embernek gyepelő jutott.
Csupán a két szára: a köldök-
zsinór, és bitón a hurok.*

*S majd valaki egy karéj holdat,
hogy szebb légy, a körmödre szel. –
Margit haján szikrát csiholtak
az égők. „Most menj, kedves, el.
Aztán holnap szép légy, mert holnap
már a menyasszonyom leszel!”...*

(Másnap de. letartóztattak.)

Édesanyja levelében sokszor említi Margitot. Először arról ír, hogy fia a Margitszigeten ismerte meg a lányt sportolás közben.⁹⁵ Margit és az öttusázók körét „kissé léha,

---

⁹⁵ Sokáig tévesen a munkatársának hitték, de ez nem valószínű, majd látjuk a letartóztatás óráiban.

malackodó” társaságnak látta, akik rossz irányba befolyásolták fiát. Kertelés nélkül leírja, hogy az első perctől kezdve nem kedvelte a lányt kihívó viselkedése miatt, szépségéről és vidámságáról azonban elismerően szól. Ennek ellenére egyszer kiutasította a lakásukból, amit fia nagyon rossz néven vett, és meggyőzte anyját, hogy felnőtt életükbe ilyen módon már ne avatkozzon bele. Édesanyja elfogadta fia érveit, s pár sort küldött Margitnak engesztelésül. „Ez láthatólag igen jólesett mindkettőtöknek, s attól kezdve eljárt hozzánk, de szolidan és rendesen viselkedett. Amint Te mondtad, igen félt tőlem. Nem tudtam soha felmelegedni iránta.”⁹⁶

---

⁹⁶ ELKL 11.

3. Börtönévek

3.1. Az ügy

A felrajzolt polgári környezet, a tanulás utáni munkával töltött évek közepette, vessünk néhány pillantást Gérecz Attila barátaira, akik édesanyja szerint mindig az első helyen szerepeltek fia szívében. H. Drechsel Mária így emlékezik rájuk:

Zömmel volt ludovikás, katonaiskolás, egyetemista, jó családból való, jól nevelt, szolid, értelmes és művelt fiatalok. Összesen úgy 7-8 fiú. Velük naponta legalább egyszer találkozott. Sétálgatva, időnként csoportot alkotva meg-megálltak a Szondi utca, Bajza utca, Andrássy út sarkán, vitatkozva, beszélgetve, jókat nevetve. Mindegyiküknek volt az étellel, a családdal, tanulmányaikkal vagy éppen a lányokkal kapcsolatos elbeszélője.⁹⁷

A hatalom szemében mindennek az ellenkezőjét testesítették meg ezek a fiatalok. Az ellenséget, akit likvidálni kell, bármi áron. A fegyelmezés és büntetés eredeti folyamatától, mikoris a bűneset leírása után megállapították a tettes kilétét, majd kiszabták a testet sújtó büntetést⁹⁸ egészen messzire jutottunk. Rákosiék szemében a fasiszta, horthysta, klerikális stb. reakciók (időnként ezek szóösszetételei, mint például a klerikofasiszták) tűntek a munkásosztály eltipróinak, ezért le kellett velük számolni. Gérecz és barátai, majd későbbi rab- és költőtársai ügyeit áttanulmányozva s egy kicsit általánosítva világosan kirajzolódik a koncepciók perék és durva ítéletek áldozatainak köre.⁹⁹

Az első csoportba tartoznak a volt katonatisztek, csendőrök, hadapródiskolások; ennek ürügyén kerültek börtönbe Géreczék, előbb a Bálint Antal és társai, majd összekötve a Dr. Horváth Ferenc-ügy szereplőivel, de így került rács mögé Kecskési Tollas Tibor is, a füveskerti költők legfőbb szervezője.

A második csoportot nevezhetjük az egyháziaknak; papok, szerzetesek, volt egyházi iskolások, felekezeti (de főleg katolikus) kisközösségek tagjai tartoznak ide, Gérecz későbbi társai közül Béri Géza, Dánielfy Tibor, Heintz János, Lőrinczy György, Nemszila László és Tóth Bálint raboskodott emiatt.

A kritikát megfogalmazni kész értelmiségiek is csípték a hatalom szemét (mint minden diktatúrában), ilyen körben mozgolódott Szathmáry György például. A leggyakoribb vádpont a kémkedés, embercsempészet, tiltott határátlépés vagy annak kísérlete (ezért ült Kárpáti Kamil és apám is), összeesküvés, feljelentési kötelezettség elmulasztása volt, ezeket összefoglalóan az ítéletekben gyakran a hűtlenség szóval illették. Természetesen a felvázolt három ellenséges csoport nem vegytisztán elkülönítve létezett, számtalan kapcsolat és átfedés felfedezhető tagjai között. Néhány perben több mint negyven vádlott szerepelt, de leggyakrabban nyolctól harminc főig változott a vádlottak száma (ez nem általános statisztika, csak arról írok, amivel Gérecz Attila kapcsán foglalkoztam). A leggyakoribb képlet egy-egy ügynél: volt egy vagy több személy, akik ki-be jártak a határon, információt vagy csempészarut hoztak-vittek, illetve embereket

---

⁹⁷ H. DRECHSEL K1

⁹⁸ FOUCAULT 1975.

⁹⁹ „Az elitéltek... egy másik népet alkotnak ugyanabban a népben: megvannak a külön szokásaik, ösztöneik, erkölceik.” Ez az idézet a politikai foglyokra is érvényes, csak árnyaltabb értelemben, mint ahogy szerzője gondolta. Marquet-Wasselot 1841. *Börtönök etnográfája* = FOUCAULT, Michel, *Felügyelet és büntetés. A börtön története*; ford. FÁZSY Anikó, CSÜRÖS Klára; Gondolat, Bp. 1975. 342.

szöktettek Nyugatra. Aki erről bármit tudott, vagy akár csak ismerte a „buliban” résztvevőket, az bármikor számíthatott az ÁVO vendégszeretetére. Az ítéletek is nagyon hasonlóan alakultak ezekben az ügyekben: mindig voltak kivégzettek, életfogytiglanra ítélték és 10–12 évet kapott személyek, illetve néhány csekély – pár hónap, egy-két év – büntetést letöltő egyén. Felmentés is született elvétve. Sokszor eldönthetetlen, hogy a kihallgatási jegyzőkönyvekben, majd a vádiratban mi felel meg a valóságnak, és mi az, amit hozzáköltöttek. A koncepciók perek és ítéletek végrehajtása tekintetében három korszak különböztethető meg. Az első az 1949-től 1953-ig (Sztálin haláláig) tartó négy év, amikor a hatalom brutálisan megtorolt minden ellenállást, az ítéleteket többnyire végrehajtották, és a vallatósobákban és a börtönökben is tombolt a terror, a legkülönfélébb és legkegyetlenebb kínzásokat kellett kiállnia vádlottaknak és elítélteknek. 1954-től enyhült a terror, jól működő hivatalként üzemelt az ÁVH, a vallatásoknál csak elvétve alkalmaztak fizikai erőszakot, a rabok egy része dolgozhatott is. Az 1956-os forradalom leverése után ismét példát akart statuálni a rendszer, emberek tucatjait verték halálra, vagy nyomorítottak meg örök életükre, a több száz kivégzésről nem is beszélve. (Ehhez az is hozzátartozik, hogy később sokan kapnak egyéni kegyelmet, sokaknak csak a büntetésük töredékét kellett leülniük. Fontos megemlíteni azt is, hogy az 1956-ig elítéltek egy részét nem vitték vissza a börtönbe, attól függetlenül, hogy kitöltötték-e büntetésüket, azokra vadásztak könyörtelenül, akik részt vettek a forradalomban.) Ennek a hét-nyolc évnek a váltakozó szigora Gérecz Attila rabsága szempontjából azért nagyon érdekes, mert vélhetően a hűtlenségért kisebb ítéletet kap, ha 1953 után tartóztatják le, a szökéséért viszont Sztálin halála előtt vagy a forradalom leverése után akár ki is végezték volna, az ezért kirótt két év kimondottan enyhe ítéletnek számít, különösen hogy senki másnak nem sikerült Vácról megszöknie.

Ezekután járjuk körbe, mi is volt az az ügy, amiért Gérecz Attila és társai börtönbe kerültek. A fent felvázolt gyakori történet játszódott le 1950-ben, jelesül Jakabfy Gyula és Bálint Antal egykori katonatisztek és jó barátok oda-vissza jártak a határon, és kapcsolatba léptek Magyarországon számos régi barátjukkal, ismerősükkel és rokonokkal. Először augusztusban tértek haza, majd novemberben. Bálint Antal családja a Podmaniczky utca 89-ben lakott, ami ugyanaz a háztömb, mint a Munkácsy Mihály utca 34., s Antal öccse, Gyula Gérecznek ráadásul iskolatársa is volt a Kölcseyben. Jakabfy és Bálint Antal, Dr. Mezey Jenő és Csatai Sándor társaságában (szintén régi tisztek) november 16-án¹⁰⁰ ismételen nekivágott a határnak, ám észrevették őket, tűzharcba keveredtek a határőrökkel, Bálint Antalt lelőtték,¹⁰¹ Mezey megsérült, elfogták Csataival együtt, Jakabfynak sikerült átjutnia a határon. Innentől beindult a szokásos gépezet, az elfogottakat kivallatták, és szép lassan mindenkit letartóztattak, aki kapcsolatban állt velük. Bálint Gyula első kihallgatási jegyzőkönyvén november 23-a a dátum, de csak december 5-én adtak ki határozatot házkutatásra a lakásukban és a munkahelyén. Az ő vallomása alapján csukták le Cservenka Gyulát november 28-án, majd következtek a többiek december 7-én és 8-án. Nehéz lesz kronologikusan végigmenni az eseményeken, ezért azt a megoldást választottam, hogy a legépebb dokumentumokat¹⁰² szöveghűen közlöm, s felhívom a figyelmet a legfontosabb összefüggésekre.

---

¹⁰⁰ ÁBTL 3.1.9 V-61451/a 64.

¹⁰¹ Cservenka Gyula visszaemlékezése szerint Bálint Antalt csak eltalálták a határőrök, s ezután föbe lőtte magát, lásd CSERVENKA Gyula, „...a fej, melyet már betapasztott – körbeölelt – a föld” = KÁRPÁTI Kamil, *Összes prózái I.*, Budapest, Stádium Kiadó, 2011. 598. (Ez a verzió egyetlen dokumentumban sem szerepel, ezzel együtt elképzelhető, mert a hatóságoknak az állt érdekében, hogy a saját teljesítményüknek ismerhessék el a reakciós elemek likvidálását.)

¹⁰² Minden ÁBTL-dokumentumot eredeti helyesírással, betűhíven közlök.

Tárgy:

Őrizetbevételi javaslat Bálint
Antal és társai kémügyében.

Ő r i z e t b e v é t e l i j a v a s l a t.
Budapest, 1950. december 5.

Bálint Antal és társai kémügyében Hatóságunk 1950. november 23. óta vizsgálati munkát folytat. A Hatóság őrizetében lévő Dr. Gálfi Géza / Bp. VI. Dalszinház-u. 10. II.5. sz./ és Cservenka Gyula /Bp. VIII. Dévai-u. 8. sz. / vallomása alapján az alábbi személyek őrizetbevételét javasoljuk a kémszervezet felgöngyölítése végett:

G a r g y i Lenke / Bp. VI. Dalszinház-u. 10.II.5. sz. alatti lakos, kb. 23 éves, foglalkozása cukrászdai kiszolgálónő/ őrizetbevételét, mert 1950. novemberében konspirált találkozót hozott létre Jakabfy Gyula DB. ügynök és Fenyves Imre Hatóságunk őrizetében lévő beszervezett személy között. Tudomása volt arról, hogy Jakabfy Magyarországon kémtevékenységet végez. Ezt Fenyvesi vallomásával megerősítette.

M o k á n y József / Bp. VI. Dalszinház-u. 10. sz. alatti lakos, kb. 30 éves, volt hentesmester/ őrizetbevételét, mert kapcsolatban állott Bálint Antal volt DB. ügynökkel és azon keresztül ismeretlen személyt akart illegálisan átjuttatni a határon. Tudomása volt arról, hogy Bálint Antal Magyarországon kémtevékenységet fejtett ki. Ezt Dr. Gálfi és Bálint Gyula vallomása igazolja.

C s a t a i Sándor / szegedi lakos a szegedi Ut-és Vasutépítési N.V. tisztviselője, aki kapcsolatban állott Bálint Antal és Jakabfy Gyula DB. ügynökökkel. Bálint Antal vele huzamosabb ideig megbeszélést folytatott Szegeden és Budapesten. Feltételezhető, hogy Bálint Antalnál megtalált kémjelentések, melyek az Ut-és Vasutépítési N.V.-re vonatkoznak tőle származnak. Ezt egyrészt Gálfi vallomása, másrészt Bálint Antalnál talált tárgyi bizonyítékok erősítik meg.

M o h o s Endre /Bp. Podmaniczky u. 89. sz. alatti lakos, egyetemi hallgató / kapcsolatot tartott fenn Bálint Antal volt DB. ügynökkel. Vállalkozott kémfeladatok végrehajtására. Ezt Cservenka Gyula vallomása erősíti meg.

B o s n y á k László / Bp.VI. Podmaniczky-u. 89. sz. alatti lakos, egyetemi hallgató/ kapcsolatot tartott fenn Bálint Antal volt DB. ügynökkel. Vállalkozott kémfeladatok végrehajtására. Ezt Cservenka Gyula vallomása erősíti meg.

G é r e c z Antal /Bp.VI. Munkácsy Mihály-utca 34. sz. alatti lakos, Teherautó Javító N.V. munkása / kapcsolatot tartott fenn Bálint Antal volt DB. ügynökkel. Vállalkozott kémfeladatok végrehajtására. Gérecz Attila lakásán két alkalommal illegális találkozót hozott létre, mely alkalommal kémfeladatok elvégzéséről beszéltek. Ezt Cserven-

ka Gyula vallja.

S e f f l e r Henrik /Bp. VI. Munkácsy Mihály- utca 34. sz. alatti lakos, volt rendőrnyomozó/kapcsolatot tartott fenn Bálint Antal volt DB. ügynökkel, kémtevékenység végrehajtására vállalkozott. Feltételezhető, hogy Bálint Antalnál talált rendőrségi vonatkozású iratok Sefflertől származnak. Cservenka Gyula vallomásában ezt megerősítette.

Seffler Henrik, Gérecz Attila, Mohos Endre, Bosnyák László, Bálint Antal, Bálint Gyula több alkalommal illegálisan találkoztak és a kémfeladatok végrehajtását beszéltek meg.

Javasoljuk a jelentésben szereplő személyek sürgős őrizetbevételét, mivel azok szökésétől tartani lehet.

Kardos István áv.fhdgy.

Babics Zoltán áv.alhdgy.¹⁰³

Tehát 1950. december 5-én az ávós főhadnagykok őrizetbevételi javaslatot fogalmaznak, s láthatjuk, hogy Mohos Endrétől Seffler (helyesen Schaefflern) Henrikig mindannyian ugyanabban a háztömbben laknak. Ők azok a kedves, szolid és művelt fiatalemberek, akiket H. Drechsel Mária Gérecz barátaiként emleget. Az utolsó előtti bekezdésben összefoglalva olvashatjuk ennek a kis csapatnak a bűnét. A már említett elképesztő helyesíráson túl az is hátborzongató, hogy Gérecz egy bekezdésen belül Antalra¹⁰⁴ és Attilára is keresztelik. A baráti társaság valóban sokat időzhetett együtt, de valószínűleg Gérecznek az öttusázás és a Margittal való kapcsolata nem sok lehetőséget adott a találkozókon való részvételre, ám a lakásukon két alkalommal megtartott „illegális összejövetel” elég volt a letartóztatáshoz. A többiek korábban a Városligetben sétálgatva vagy a Weingruber vendéglőben is találkoztak Bálint Antallal. Valószínűleg a társasághoz tartozott Bálint Mihály is, Antal és Gyula öccse, aki hadapródiskolásként Géreczhez hasonlóan 1945-ig Nyugaton tartózkodott, majd hazatérése után súlyos beteg lett, bátyjai folyamatosan látogatták (az illegálisan itthon tartózkodó Antal is), rövidesen meg is halt.

A következő dokumentum Gérecz előállításáról készült:

91./c.

Szigoruan titkos. "S".

Tárgy: Gérecz Atilla előállítás-
sa.

---

¹⁰³ ÁBTL 3.1.9 V-61451/1a 62-63. Apámék ügyét kamaszkorom óta ismerem, a róluk szóló több száz oldalas jelentésköteget szüleim halála után kértem ki mint leszármazott, és egyszeri elolvasása után a könyvespolc mélyére helyeztem. Annyi párhuzamot véltem azonban felfedezni Géreczék ügyével, hogy kénytelen voltam azoknak a lapoknak is újra nekifeszülni. Babics Zoltán 1954. április 6-án, mint áv. szds., osztályvezető hagyta jóvá apám kihallgatását. ÁBTL V-116808/3. 8.

¹⁰⁴ Ez kivételesen lehetséges, hogy nem véletlen, a későbbiekben kiderül, hogy miért.

J e l e n t é s.

Budapest, 1950. december hó 8.-án.

Jelentem, hogy folyó hó 8.-án utasításra Gérecz Atilla / szül: Dunakeszi 1929 . anyja: Bástyai Irén, nőtlen, technikus/ Bp . VI. ker. Munkácsi u. 34. fdsz. 2. ajtószá m alatti lakost munkahelyéről Hatóságunk központi ügyeletére előállítottam konspi ráltan.

Nevezett a Teherautó Javító N.V.-nél a Dó - zsa Gy. u 1-3. szám alatti üzemben dolgozik a tervezési osztályon, mint rajzoló. Elő- állítása alkalmával idegesen viselkedett és elmondotta, hogy kb. azért kell neki el- jönnie, mivel egyik jóbarátját C s e r v e r k a Gyulát már kb. egy hete letartOz tatták és ezzel kapcsolatban gondolja, hogy őt is kifogják hallgatni. Elmondotta továb- bá, hogy hárman vannak testvérek, akik kö- zül az egyik bátyja Londonban van, míg a másik Bern-ben él. A Londonban lévő test- vére állítólag abnormális.

Kacsik Béla
áv. törm.

Készült: 2 példányban.
Gépelte: K.Z.¹⁰⁵

Ebből a dokumentumból tudható, hogy Gérecz már nem Csepelen dolgozott, és rajzolóként alkalmazták. A másik, többször felbukkanó állítás az utolsó mondatban foglaltatik: Ödön vélhetően valóban olyan sérülést szenvedett a háborúban, ami komoly viselkedési zavarokkal járt.¹⁰⁶ Hogy ezt Gérecz Attila miért tartotta fontosnak közölni elfogóival, azt

---

¹⁰⁵ ÁBTL 3.1.9 V-61451/1a 3., az előállítás időpontja egyértelmű, mégis számos kiadványban 1950. helyett 1949. december 8-a szerepel.

¹⁰⁶ Ezt megerősítette Gérecz Árpád özvegye, valamint a Básthy-rokonok is. Ödön a hatvanas években járt Magyarországon, és mint hittérítő akart munkához látni. Református lelkész rokona igyekezett erről a szándékáról lebeszélni, ám Ödön nem hallgatott a jó szóra, aminek az lett a következménye, hogy kitoloncolták az országból. Soha többé nem térhetett haza.

Mivel nevét hittérítőként Donald Barnabásra változtatta, a róla szóló iratokhoz csak nehezen jutottam hozzá az ÁBTL-ben. Ezekből kiderült, hogy először Göttingenben filológiát tanult, és állítása szerint annak hatására lett pünkösdistá lelkész. Angliában, Mansfieldben telepedett le, s onnan indult hittérítő útjaira szerte Európában (Ausztria, Románia, Csehszlovákia). Magyarországon édesanyja lakásába jelentkezett be egyhavi vízummal, de főleg a Hajdúságban lévő kisebb településeken (például Hajdúsámsonban, ahol ma is népes gyülekezet működik) kereste a kapcsolatot a félig legálisan működő szabadegyházakkal (régí terminológiával élve szektákkal, mai szóhasználat szerint történelmi kiségyházakkal). Külön érdekesség, hogy gépkocsival lépett be az országba Záhonynál! Vele tartott nála tizenhét évvel fiatalabb felesége és három gyermeke. Az őket lekapcsoló vámosoknak, akik átfésülték a náluk lévő nagy mennyiségű evangelizációs propagandaanyagot, arról is beszélt, hogy első felesége már régebben elhunyt. Egyszer tévedésből kapott

csak találgatni lehet. Érdekes még Kacsik Béla azon sora, hogy „előállításával idegesen viselkedett”, amit persze nem nehéz elképzelni, bár akik számítottak a letartóztatásra, azok inkább enervált vagy belenyugvó magatartást tanúsítottak, sőt sokszor megkönnyebbülést jelentett számukra a már várt fekete autó megjelenése. Gérecz Attila ugyanis biztosan tudta, hogy rövidesen el fogják vinni, ezért elbúcsúzott H. Drechsel Máriától:

Baráti kapcsolatunk Attilával így már majdnem teljesen megszakadt, mikor az év vége felé egy délután megszólalt a csengő, majd a szobám ajtaján kopogás hallatszott. Attila nyitott be, és mintha semmi nem történt volna, a régi kedves, szerető, meleg öleléssel üdvözöltük egymást. „Búcsúzni jöttem, Kicsi!” Kérdő tekintetemre így folytatta: „Most nagyon sokáig nem fogsz látni, mert börtönbe zárnak. Ne is kérdezd, miért, mert úgysem mondom meg. Nem mondhatom el, mivel nem akarlak téged is belekeverni az ügybe. Bálint Tónit nemrég agyonlőtték a határon, Gyulát meg letartóztatták. Ezzel kapcsolatos az én ügyem is, de többet nem mondhatok.” Rövid ideig maradt csupán.¹⁰⁷

A letartóztatás napján épp születésnapjára, ¹⁰⁸ de az ünnepelt különösen passzív a készüllet idején, és nem érkezik haza a szokásos időben:

Hat óra után Mohos néni csengetett be, a zongorához dülve elfúlva újságolta, hogy most adták hírül a Bobó szüleinek, hogy Bobót a műhelyből, ahol dolgozott de. 11 tájban kihívták, úgy, ahogy volt egy rossz cipőben, szakadt ingben autón elvitték, azóta se jött haza. Jaj, döbönt belém a gondolat, akkor Attilát is elvitték, és azért nem jön haza! Előző hetekben észrevettem valami titkolózást köztetek. Akartam is szólni, nehogy belekeveredjete veszedelmes dolgokba! Nő v. pénzügyre, verekedésre gondoltam. Gyerekességed dacára is jó ítélőképességed volt, tárgyilagosan gondolkodtál, a politikával időd se volt foglalkozni, ilyen veszedelmekre nem is gondoltam.¹⁰⁹

Nem sokkal később becsöngettek az első vendégek, két kolléganő. Ijedten kérdezték, otthon van-e Attila. Rögtön kiderült, hogy őt is Bobóhoz hasonlóan szállították el a munkahelyéről, azzal az ürüggyel hívták ki, hogy a pártirodára kell mennie. Ám a munkaidő letelte után sem tért vissza asztalához, minden holmija ottmaradt. A portán sem tudtak semmit róla.

A lányok el akartak menni, de én kérleltem őket, ne menjenek el, ne hagyjanak magamra ezzel a kínzó nyugtalansággal. Csendben tanakodtunk a történeteken, amikor hangos csengetéssel, vidáman berobogott Margit és Magda. Az arcukon ott volt a jó muri boldog előérzete. Margit szép volt, emlékszem, a fehér blúzán egy kis bordó bársonymaslit viselt. Arcukon megmerevedett a nevetés, amikor a mi lesújtott ábrázatunkat meglátták. Úgy ültünk ott körbe, mint a siratóasszonyok. Margit csak elmeredt a hír hallatára, elfutotta szemét a könny, nekidőlt a falnak, és merően nézett ki az ablakon.¹¹⁰

---

még vízumot, és rövid időre hazánk földjére léphetett, de lényegében 1966 elejétől tiltólistán szerepelt, és még a nyolcvanas évek végén sem nyert bebocsátást, mikor vízumkérelemmel próbálkozott. Ami a legérdekesebb a dokumentumban, hogy nem említik Gérecz Attilát, holott az elutasítás indoklásában szerepelhetne, hogy a család többi tagja is a rendszer ellensége volt. Árpádot egy helyen említik mint Svájcban élő testvért. ÁBTL. 0000-418-3-OBI (Majd a későbbiekben látni fogjuk, hogy az államvédelem mi mindent megtesz a *Füveskert* példányainak megszerzéséért, vagy más börtönversek kéziratáért, de akinek csak annyi a „bűne”, hogy kapcsolatban állt Attilával, azokat egyáltalán nem vegzálják). Ödön a rokonok emlékezete szerint Anglia után az Egyesült Államokban is élt, de valószínűleg Angliában hunyt el.

¹⁰⁷ H. DRECHSEL K2

¹⁰⁸ Hogy miért több mint két héttel később – Attila születési dátuma november 20-a –, nem tudni.

¹⁰⁹ ELKL 13.

¹¹⁰ ELKL 14. Ebből és a többi rész szöveggörnyezetéből is az derül ki, hogy Margit és Magda nem a munkatársai voltak Attilának, és a másik lány valóságos neve is Magda volt, nem költői név.

Lassan összegyűltek a vendégek, köztük az ünnepeelt főnöke, aki mit sem tudott beosztottja letartóztatásáról, mert aznap nem volt az üzemben. A levert hangulat ellenére mindenki a lakásban maradt, eszegettek-iszogattak, egy halotti tor hangulatát idéző összejövettelé alakult a születésnapozás.

Magda az italtól felmelegedve hülyéskedni kezdett, magával ragadva a többieket is. Margittal együtt leültek a szőnyegre, és Magda szokott modorában javában nyerített, amikor ½ 12-kor hosszan élesen megszólalt a csengő. Margit felugrott, és félig ijedten félig tréfásan mondta: jön a rendőrség! Edit ment ajtót nyitni, és a háta megett tényleg három ismeretlen sötét alak nyomult a szobába. (A társaság úgy elhallgatott, mint a csirkék, amikor kánya van a levegőben.)¹¹¹

Mindenkit igazoltattak, az édesanyának el kellett sorolnia, kik laknak a lakásban. A nyomozók gúnyosan megkérdezték: „Na és hol van Attila?”

A késő esti kiérkezés miatt a házkutatás dátumozása 9-ére esett.

91/C.

Szigoruan titkos " S "
Tárgy:Gérecz Atilla házkuta-
tása.

J e l e n t é s
Budapest, 1950 december 9.én

Jelentem, hogy a kapott utasítás alapján G é c z i Atilla Bp.VI.ker.Munkácsy M.-u 34 fsz.2 sz.alatti lakós lakásán házkutatást tartottam annak eredményét az alábbiakban adom elő:

A tbn.fenti c.házban 2 szobakonyhás lakásban lakik anyjával özv. Gérecz Ödönné sz.Básty Irén Máv.kegydíjas és nagynénje Básty Edittel.A lakóhelyük polgári igényeknek megfelelően van berendezve.

Gérecz apja G.Ödön Máv.főmérnök volt, 1943-ban meghalt, ki az I-ső világháboruban vitézi címet kapott. Árpád nevű bátyja, mint hagadüművész 1947 óta Genfben tartózkodik, Ödön a II.világhábotuban, mint aktív főhadnagy/ludovikás/1944-ben nyugatra távozott és jelenleg Londonba tartózkodik. Anyai, részről kulák rokonai vannak Sárospatakon kiknek 100 hold birtokuk volt.

A lakáson való megjelenésünk alkalmával ott nagyobb társaságot találtunk együtt névszerint: Halász Béla Bp.XI.Bánk-Bán-u 7.Koma Margit Budakalász, Fő-u 9. Nyirádi Szabó Imre Bp.VII.Király-u 91.Farkas Margit XIII.Kresz-Géza-u 29.Hochmár Ferencz Bp.Nagy-Salló u 7.Imecz László Rákospalota, Tózh István-u 42.Vass Éva II.ker.Zsigmond-tér 13. és Erdélyi Istvánné

---

¹¹¹ ELKL 15.

Bp.XIII.Kiss-József-u 12 szám alatti lakókat.Nevezettek Gérecz Attila munkatársai.

A megtartott házkutatás alkalmával kül és belföldi leveleket, feljegyzéseket, vázlatokat, fényképeket, ludovikás-egyenruhát, rakétapisztolyt, noteszeket, indexen-lévő könyveket, 1 dobozban "Longrif"töltényt, 1 db.Pósta tulajdonátképező telefonkészüléket, 1 db 7.65 mm.pisztolytöltényt, 1 db.pisztolytáskát foglal-

tam le.

Tbn.anyja, elmondotta, hogy fia 1948-ban gim.érettségig végzett, ikolája végeztével vasesztergályos szakmát tanulta ki.Társasága volt iskolatársaiból tevődik össze, átlagosan d-u 11 órakkor szokott hazatérni.

A lefoglalt ingóságokat a Hatóságunk Központiügyeletén a házkutatásihatórozathoz mellékelve leadtam.

Készült 2 példányba/
Gépelte E.L.

Erdős László
áv.fhdgy.¹¹²

A jegyzőkönyvben Géreczről Géczire keresztelték Attilát, és az sem valószínű, hogy „d-u 11-kor” szokott hazatérni. Ezeken túl nem szerepel a szövegben Magda nevű hölgy sem, pedig ő biztosan ott volt. Édesanyján kívül a házkutatáskor már csak nyolcan tartózkodtak ott.¹¹³

Nagy, prózai betétekkel tűzdelt versében, a Márianosztrán született *hosszúversben*¹¹⁴ Gérecz így ír letartóztatása óráiról:

(Beszélgettünk. Inkább csak Magda és én. Margit nagyon sápadt és csendes volt. Amikor engem annak idején elfogtak, hozzám vendégek gyűltek kb. 14-en. Csak anyám és a két lány tudta, hogy én hol lehetek.)

*Nem látszott meg, hogy elszorulna
a szíve. Erőt vett magán.
Vigyázott mindig a borukra,
hogy ki ne fogyjon valahány.
Csak néha tűnt el – mondta Magda –,
s a konyhaszéken sírt anyám.*

*„És ti?” „Amikor elvitt a kat.pol.
még nem tudtuk mily szörnyű. Nézd.
Ott állt az a sok palack bor,*

---

¹¹² ÁBTL 3.1.9 V-61451/1a 4.

¹¹³ Igyekeztem felkutatni a lakásban tartózkodókat. Hochmár Ferencről sok anyagot találtam, sajnos néhány évvel ezelőtt elhunyt. Imecz Lászlóval telefonon sikerült beszélnem, de előrehaladott kora miatt már nincs emlékezőképessége birtokában.

¹¹⁴ Ezt a verset a Kárpáti-féle kiadások *Töredék* címmel közlik – mint később látni fogjuk – hibás koncepció alapján. A továbbiakban *hosszúversként* hivatkozom rá.

*és hogy ne keltsünk feltűnést...”
„Hát ittatok.” „Igen.” Én akkor
kaphattam az első ütést.*

Margit mellett mindvégig ott van Magda a versben is, így kizárásos alapon a lakásukban tartózkodó Erdélyi Istvánné keresztneve lehetett volna. Másrészt újra látjuk az ellentmondást: éppen a két lány nem tudta, hol lehet Gérecz Attila, csak a kollégái sejtették.

A házkutatást egészen hajnali háromig végezték, mindent felforgattak. Tragikomikus jelenet játszódott le az ávósok és Géreczék társbérője a „hörcsög Farkasné” között, ugyanis a zörgésre, jövés-menésre felébredt az undok asszony, s nekiment az egyik rendőrnek, azt hívén, egy zajongó vendéggel van dolga. Kiabált, a házmesterrel fenyegetőzött, míg nagy nehezen felfogta, kivel áll szemben.¹¹⁵ A vendégek egy része elment, a nők ott maradtak éjszakára. Kimerülten álomba zuhantak, ám az édesanya virrasztott, gyötrődött a történeteken. „Hol lehetsz Te, mi van Veled?”

Básthy Irén kérdésére nem volt könnyű választ találni a részben ellentmondó információk okán. Cservenka Gyula már többször hivatkozott írásában ez áll: „Az ÁVH Andrassy út 60-ban működő pincebörtönébe kerültem. Azért egyes számban beszélek, mert letartóztatásom után csak egyedül voltam, és azt se tudtam valójában, hogy utánam kit tartóztattak le.”¹¹⁶ Nagyon nehéz eldönteni, hogy Cservenka mikor emlékezik jól, mert jó pár adat biztosan téves a szövegében, viszont van néhány, amit szinte egyedülként ő ír le pontosan.¹¹⁷ A versben is említett kat. pol. egészen biztosan a Fő utcában székelt, és az ÁVH-nak is volt ott külön részlege, miként Géreczék tárgyalása is ott zajlott. Cservenka úgy emlékszik, négy hét vallatás után vitték át őt is oda. Végignéztem a baráti társaság minden tagjának a határozatát, melyben az előállításra és a lakásban, valamint a munkahelyen történő házkutatásra adnak ki parancsot. Mohos Endre 02631 sz., Bosnyák László 02632., Gérecz Antal (!) 02633. sz. cetlin szereplő határozata ugyanazzal az írással szerepel, és mindegyik 1950. XII. 7-i dátumozású. Bosnyákot és Géreczet december 8-án, Mohost 9-én tartóztatják le, mert elbújt egy rokonánál. Bálint Gyula cetlije a 02619-es számot viseli, 1950. XII. 5-i dátummal, ezt utólag írták meg, a cetli sorszámja is mutatja, és a kézírás is eltérő. Más dokumentumokból tudjuk, hogy Schaeffern Henriket is december 7-én csukják le, de nincs meg a cetlije, ahogy Cservenkáét sem találtam meg. Viszont mindkettőjüket Kardos István ávós főhadnagy hallgatja ki először, míg Bálint Gyulát és Mohos Endrét a már említett Babics Zoltán, Géreczet Keszthelyi József, Bosnyák Lászlót pedig Szecződi (valószínűleg elírt név) vallatja. Magyarán ebből nem deríthető ki egyértelműen, hogy mindnyájukat egy helyre szállították-e, biztosan csak újabb dokumentumok előkerülésekor állíthatunk, vagy abban az esetben, ha megállapíthatók az ávós kihallgatók szolgálati helyei. Van azonban még egy szál, ami Cservenka igazát támaszthatja alá: Dr. Gálfi Gézát, aki az őrizetbevételi javaslaton szerepel, s együtt ülnek már Cservenkával, szintén az Andrassy út 60.-ban hallgatták ki először.¹¹⁸ Mindezek alapján azt tartom a legvalószínűbbnek, hogy Gérecz Attilát egyből a Fő utcai objektumba szállították.

---

¹¹⁵ „ilyen társbérőtől még én is megijednék!”– hüledezett az egyik rendőr. Farkasné később kiutálta lakásából Gérecz Ödönnét, rengeteg keserűséget okozva neki, visszaélve teljes kiszolgáltatottságával.

¹¹⁶ CSERVENKA 2011., 598.

¹¹⁷ Például azt írja, hogy Attilát két nappal utána vitték be, ami helytelen, viszont az összes eddig megjelent szövegből ő közli egyedül helyesen, hogy Gérecz tizenkét évet kapott.

¹¹⁸ Gálfi Géza (1948) Párizsban élő mérnök, Dr. Gálfi Géza ügyvéd fia beszél erről az *Emlékpontok* című sorozatban. <http://www.emlekpontok.hu/hu/interjutar/apam-az-andrassy-ut-60-foglya-volt>

A következő jelentés szerint már elfogása napján kihallgatják, s ugyanazokat az összefoglaló megállapításokat teszik, melyek a december 5-i őrizetbevételi javaslatban szerepelnek.

Tárgy: Gérecz Attila ügye.

J e l e n t é s .
Budapest, 1950. december 8.

(...)

Folyó évi november elején lakásán felkereste Bálint Gyula megkérdezte, hogy lehetséges volna-e lakásán másnap este egy megbeszélést tartani. Kösölte, hogy a megbeszéléseken több személy vesz részt. Gérecz Attila megígérte, hogy lakását rendelkezésükre bocsájtja.

Másnap este 19 óra tájban lakásán megjelent Bálint Gyula, Bálint Antal, Cservenka Gyula / Bp. XIII. Dévai-u. 9. szám alatti lakos/, Bosnyák László /Bp. VI. Podmaniczky-u. 89. szám alatti lakos/, Mohos Endre /Bp. VI. Podmaniczky-u. 89. szám alatti lakos/és Schaefflern Henrik/ Bp. VI. Munkácsy Mihály-u. 34. szám alatti lakos.

Bálint Antal a megbeszéléseken elmondotta, hogy Nyugatról jött haza hirszerzés és beszerzés céljából. Szándékában van több beszerzést eszközölni. A beszerzett személyeket Nyugattal összekapcsolja, akiknek feladatuk lesz rajta keresztül Magyarország helyzetéről, hangulatjelentést szolgáltatni. Bálint Antal felhívására nevezettek vállalták, hogy részére hiranyagot szolgáltatnak.

Bálint Antal miután a beszerzést végrehajtotta a fent nevezettek nevét feljegyezte, majd részükre különböző címeket adott meg több ausztriai helységnévvvel, ahova az általuk szolgáltatott hiranyagot postán kellett volna továbbítani. / Gérecz csupán Innsbruck és Párizs városnevekre emlékszik, közelebbi címet meghatározni nem tud.

A különböző címeket a nevezetteknek Bálint Antal egy papírlapra feljegyezve adta át. A címeket Gérecz Attila a későbbiek folyamán megsemmisítette. A megbeszélés során Bálint Antal még közölte, hogy kb. folyó év december végén ismét visszatér Magyarországra és ekkor velünk a kapcsolatot újból felveszi. Elvállásuk előtt Bálint Antal fehérvta az általa beszerzett személyek figyelmét a legszigorubb titoktartásra és arra, hogy első jelentésüket kb. 1 hét múlva küldjék az általa megadott címekre. Bálint Antal még kilátásba helyezte azt, hogy az értékes hiranyagot honorálják.

Gérecz Attila kihallgatása során tagadta, hogy Bálint Antal részére hiranyagot szolgáltatott

volna.

Nevezett kihallgatása folyamatban van.

Keszthelyi József áv.alhdgy.¹¹⁹

Aztán december 9-én megindul a minden részletre kiterjedő vallatás. A következő feljegyzésből kitűnik, hogyan „építkezik” a vádhatóság.

Tárgy: Gérecz Attila ügye.

F e l j e g y z é s .
Budapest, 1950. december 9.

Gérecz Attila,
Dunakeszi, 1929.XI.20.
anyja: Básthy Irén
foglalkozása: technikus
lakása: Bp. VI. Munkácsy Mihály-u 34.

Ismertesse életrajzát!

Polgári családból származom, apám MÁV. gépész mérnök volt. 1943.-ban halt meg. A Horthy-rezsim alatt 1928.-ban vitézzé avatták az első világháború alatt és az azt követő ellenforradalmi időszak alatt szerzett érdemeiért. Két testvérem van, Árpád, 26 éves, genfi lakos, hegedűművész, aki 1947. végén, mint ösztöndíjas hagyta el az országot. Különböző külföldi hangversenyeken vesz részt. Másik fivérem Ödön 31 éves, londoni lakos, volt Horthysta honvéd fhdgy. Nevezett a felszabadulás előtt 1944.-ben Nyugatra távozott, majd 1947.-végén vándorolt ki Angliába. Jelenleg Londonban elme-gyógyintézeti kezelés alatt áll. Iskolai végzettségem, gimnáziumi érettségi.

4 gimnázium elvégzése után 1944. szeptemberében a nagyváradi Gábor Áron tüzérhadapródiskola hallgatója lettem, amely annakidején a háborús okok miatt Sümegen székelte. A hadapródiskolával 1945. januárjában Nyugatra távoztam, majd

---

¹¹⁹ ÁBTL 3.1.9 V-61451/1a 1-2.

Friedrichshaffenben francia megszállási övezetbe kerültem. Nyugatról 1946. októberében tértem vissza. Visszatérésem után 1948. júliusáig magánuton gimnáziumi érettségít tettem. Az érettségi letétele után 1948. decemberében a csepeli Rákosi Mátyás Művekhez kerültem vas esztergályos tanulónak. 1950. februárjában segéddé való képesítemem után műszaki rajzoló, illetve gépésztechnikusi beosztást kaptam.

A Rákosi Mátyás Művektől folyó év júliusában eltávoztam, tekintve, hogy előző beosztásomból adminisztratív munkakörbe helyeztek, amit én sérelmeztem. Folyó év októberéig munka nélkül állottam, majd a Teherautó Javító állami vállalatához kerültem szerkesztő és tervező technikusnak. Jelenleg is itt vagyok alkalmazásban.

A felszabadulás előtt politikai pártnak, vagy egyesületnek tagja nem voltam. 1948. decemberétől a DISZ-nek vagyok tagja. Közelebbi hozzátartozóim közül a felszabadulás előtt politikai pártnak tagja senki nem volt.

Közelebbi hozzátartozói, illetve rokonai közül, kik élnek külföldön?

A fentiekben vázolt két fivéremem kívül, akikkel rendszeres levelező viszonyban állok egyéb hozzátartozóm tudomásom szerint külföldön nem él. Ilyen irányu kapcsolatam külföldön szintén nincs.

Hogyan került kapcsolatba Bálint Antal hirszerző ügynökkel?

Bálint Antallal folyó év november elején öccse Bálint Gyula Budapest, VI. Podmaniczky-u. 89. szám alatti lakos egyetemi hallgató révén kerültem közelebbi nexusba. Bálint Antalt egyébként 1948.óta ismerem látásból, tekintve, hogy a szomszédságunkban lakott, közelebbit róla nem tudtam. Folyó év november elején Bálint Gyula, akivel 1948.óta baráti viszonyban állok lakásomon felkeresett és megkérdezte, hogy van-e lehetőségem arra, hogy másnap este lakásomon több személy bevonásával egy megbeszélést hozzon létre. A megbeszélésre vonatkozóan közelebbit nem közölt. Megigérttem, hogy lakásomat rendelkezésére bocsátom.

Részletezze a megbeszélés lefolyását!

Másnap este 19 óra tájban lakásomon megjelent Bálint Gyula, fivére Bálint Antal, Cservenka Gyula/ Bp. XIII. Dévai-u. 9. szám alatti lakos, ékszersegéd/, Bosnyák László /Bp. VI. Podmaniczky-u. 89. szám alatti lakos, betanított gépmunkás/, Mohos Endre /Bp.VI. Podmaniczky-u. 89. szám alatti lakos, egyetemi hallga-

tó/ és Schaeflern Henrik / Bp.VI. Munkácsy Mihály-u.34.szám alatti lakos, szerszámköszörüs/ társaságában. A megjelenteket személyesen ismer-

tem, velük Bálint Antalon kívül baráti nexusban álltam. A megbeszélésen Bálint Antal elmondotta, hogy az össze jövetelt ő proponálta. Közölte velünk, hogy Nyugaton él, 1948.-ban diszszidált Magyarországról. Mindenekelőtt a titoktartásra hívta fel figyelmünket és kitért arra, hogy hazafias áldozatvállalást kíván tőlünk. Elmondotta, hogy Magyarországra nyugati hirszer-

ző szerv megbízásából tért vissza, feladata Magyarországon kémtevékenységet és beszerzéseket végezni. Kért bennünket, hogy munkájában támogassuk. Közölte még azt is, hogy hirszerző tevékenysége során katonai, politika és gazdasági h iranyagot kell beszereznie. Ilyen vonatkozásu h iranyag beszerzésére bennünket is felszólított. Elmondotta, hogy általában megbízóit minden olyan adat érdekli, amiben politikum van. Általánosságban megjelölte azokat a feladatokat, amelyeket nekünk kellett volna végezni. Tevékenységünk során igyekezzünk megtudni egyes üzemek veze tőségének nevét, összetételét, beállitottságát. Ugyancsak az üzem munkásainak számát, hangulatát, politikai állásfoglalását. Továbbá egyes üzemek termelését, kapacitását és általában mindazt, ami az üzemekkel és munkásaival kapcsolatos. Katonai vonatkozásban felderítést kellett volna végezni, ugy a magyar, mint a szovjet katonai alakulatok irányában. Feladatul szabta meg, hogy állapítsuk meg a Budapesten lévő honvédségi, államvédelmi és rendőrségi laktanyákat, azok nevét, az ott székelő alakulatok számát, fegyvernemét és fegyverzetét. Egyes alakulatok parancsnokainak és tisztjeinek nevét a katonák parolinjának színét. Ugyanilyen irányu felderítést folytassunk a szovjet katonai egységek felé. A szovjet alakulatokkal kapcsolatban még meg kellett állapítani azt is, hogy gépkocsijainak milyen a rendszáma. Bálint Gyulát és Mo-

hos Endrét megbizta - akik egyetemi hallgatók-hogy az egyetemen állapítsák meg az egyetemi hallgatók politikai összetételét, különös figyelemmel azokra, akik a népi demokrácia mellett foglalnak állást. Igyekezzenek a DISZ. szervezetek munkájával és tevékenységével kapcsolatos adatokat beszerezni. A feladatok vázolóása után az óvatosságra hívta fel figyel-

münket. Kioktatott bennünket arra, hogy az adatok beszerzésénél feltűnés nélkül járjunk el. Végül közölte velünk, hogy az általunk beszerzett hiranyagot levél utján jutassuk el Nyugatra. E célból különböző címeket adott meg, ausztriai helyiség nevekkal. Továbbá egy párizsi címet is megadott. A címeket egy papirlap-ra feljegyezve külön-külön mindanyiunknak megadta. /^A címeket közelebbről meghatározni nem tudom, csupán Innsbruck és Párizs városnevekre emlékszem./ Kért még bennünket arra, hogy az első hiranyagot egy héten belül küldjük a megadott címekre. Kilátásba helyezte, hogy a jó hiranyagért anyagi juttatásban részesülünk. ^A megbeszélés befejezése előtt még közölte velünk, hogy a legközelebbi találkozót kb. 2 hét múlva újból az én lakásomon fogjuk megtartani. Bálint Antal megadta még mindenkinek a fedőnevet, amit a hiranyag szolgáltatás esetén a levél alá kell írni. Én "Orgazda" fedőnevet kaptam. A többiek fedőnevére nem emlékszem. Kijelentette még azt, hogy a bizalmasabb hiranyagot ne levélben küldjük, hanem találkozásunk alkalmával neki személyesen adjuk át. Felhívott bennünket arra, hogy a legközelebbi találkozóra mindenki hozzon magával egy levelezőlapot, amire rejtjeles üzenetet fog velünk íratni virágnyelven. A levelezőlapokat továbbítanunk kell Nyugatra, ami azt fogja jelenteni hogy beszerzésünk általa megtörtént.

Bálint Antal megbízatását a hirszerző tevékenységre vonatkozóan valamennyien elvállaltuk, ezzel formális beszerzésünk megtörtént. Tagjainvá váltunk Bálint Antalón keresztül egy nyugati imperialista hirszerző szervezetnek.

Bálint Antal hirszerző ügynök megbízatásának hogyan tett eleget? Milyen vonatkozású hiranyagot szerzett be?

Bálint Antal megbízatásának nem tettem eleget, részére hiranyagot nem szereztem be. Ez annak tudható be, , hogy a beszerzésem után mérlegeltem a hirszerzéssel járó következményeket.

Alaposan át akartam gondolni a hirszerzéssel járó feladatokat, mielőtt ilyen irányú tevékenységet kifejtettem volna.

Tudomásom szerint Bálint Antal által beszerzett többi személyek sem folytak bele a hirszerzésbe.

Részletezze a második megbeszélés lefolyását!

Az első találkozás, illetve megbeszélés alapján folyó év november közepén lakásomon egyik szombati napon este 7 órakor a fentiekben ismertetett csoport újból összejött. Bálint Antal érdeklődött h iranyag felől. Közöltük vele, hogy adatokat beszerezni még nem állt módunkban.

Majd Bálint Antal ismételten vázolta előttünk azokat a hirszerző feladatokat, amelyeket első találkozásunk alkalmával ismertetett. Felhívott bennünket az aktivitásra. Majd az első találkozásunk alkalmával említett levelezőlapok közül, melyet mindegyikünk beszerzett három darabot megíratott velem, és két társammal. Hogy a másik kettő, ki volt arra már nem emlékszem. A lapokra különböző üdvözlő szavak és egyéb közömbös szöveg volt írva. Például: " A rádióm elromlott" ami azt jelentette, hogy nem sikerült rádióst Bálint Antalnak szereznie. Ugyanis előzőleg Bálint Antal megkérdezte tőlünk, hogy melyikünk ért rádió adó-vevő rövidhullámu hirszerzőkészülék kezeléséhez. Azonban ilyen képzettségü közöttünk nem volt. Említette, hogy több rádió adó-vevő készülék működik Magyarországon, amelyett hirszerző szervük telepített. Ezzel kapcsolatban többet nem említett.

Az általunk virágnyelven megírt levelezőlapokat különböző címekre elküldtünk. Az általam írt levelezőlap Innsbruckba lett címezve egy német névre, amire már nem emlékszem.

A második megbeszélés 2 órát tartott, ebből kb. 1 órát távol voltam, mivel lakásomra unoka fivérem Horváth József, miskolci lakos, vas-
esztergályos tanuló, érkezett látogatóba, mivel átutazóba volt. Ottartózkodása alatt egy másik szobában beszéltem vele, tekintve, hogy nem akartam, hogy betekintést nyerhessen az általunk folytatott beszélgetésbe, nehogy tudomást szerezzen összejövetelünkről. Unokafivérem eltávoztása után folytam bele ismét a tár-

salgásba, illetve megbeszélésbe. Távollétem

alatt történetekről nincs tudomásom. A megbeszélés befejeztével kb.21 óra tájban Bálint Antal azzal távozott, hogy igyekezzünk a megadott címen minnél több h iranyagot küldeni, a bizalmasabb természetű anyagot pedig alkalom-adtán személyesen fogja átvenni. Kilátásban helyezte, hogy december végén ismét Magyarországra jön.

Milyen természetű h iranyagot adott át Bálint Antalnak , illetve küldött az által megadott címre ?

Bálint Antalnak h iranyagot nem szolgáltatam, ugyszintén az általa megadott címre sem küldtem.

Tudomásom szerint a többiek sem adtak neki h iranyagot, illetve nem küldtek a megadott címre.

Tudomása szerint a fentiekben felsoroltakon kívül Bálint Antal még kivel állt kapcsolatban ?

Az általam ismertetett személyeken kívül Bálint Antal többi kapcsolatai előttem nem ismeretesek.

A feljegyzés ideiglenesen lezárattott.

Felvette:

Gyanusított:

áv.alhdgy.

.....¹²⁰

Minden egyes őrizetes és vádlott összes kihallgatásáról hasonló színvonalú jegyzőkönyv készült. A „nagy halakat” tízszer-húszszor is kihallgatták a hasonló ügyekben, és volt, akit csak néhányszor. Mik azok a jellemző elemek, amit egy szövegből is azonnal láthatunk? Az első, hogy a „nyomozók” előre pontosan tudják, mit akarnak hallani. A második, hogy a feljegyzések, jegyzőkönyvek teljes szövegét az ávósok fogalmazzák, nem csak a kérdéseket. Olyan szófordulatok, kifejezések szerepelnek a válaszokban, ahogy civil ember nem beszél.

A harmadik, hogy a vádlott a legfontosabb büntételt már nagyon hamar beismeri:

Bálint Antal megbízását a h irszerző tevékenységre vonatkozóan valamennyien elvállatuk, ezzel formális beszervezésünk megtörtént. Tagjaivá váltunk Bálint Antalton keresztül egy nyugati imperialista h irszerző szervezetnek.

Természetesen a vallatás más körülményeiről semmilyen feljegyzés nem készül. (Későbbi dokumentumokon a kihallgatás időtartama rendszeresen szerepel, Géreczék ügyénél még

---

¹²⁰ ÁBTL 3.1.9 V-61451/1a 6-10.

nem. Ahogy nem alkalmaztak „zárkaspicliket” sem, szebben fogalmazva: fogdahálózatot. Ez később vált gyakorlattá, lásd például Lőrinczy György esetében.) Az éheztetés, ütlegelés, kifárasztás, éjjel-nappali villanyvilágítás, hónapokig tartó magánzárka, teljes információhiány – csak néhány a jól megválogatott módszerek közül.

Gérecz barátainak kihallgatási jegyzőkönyveit végigolvasva, látszik, hogyan dagasztják az ügyet, mikor hoznak be újabb elemeket, s hogyan találják meg minden egyes gyanúsítottnak a maga helyét. Ahogy Gérecz fedőneve „Orgazda” lett, ugyanígy mindenki kap valami hasonló elmés és árulkodó nevet (Cservenka „T:-511”, Schaefflern „Senki”, Bálint Gyula „Tulipán”, Mohos „Zöldfa”),¹²¹ és ehhez kapcsolódó speciális feladatot. Van, akinek rendszámokat kell összeírnia, többségüknek a munkahelyükről kell jelentést és helyszínrajzot szolgáltatni. Később megjelenik a futár motívuma is, egy „nyúlánk, fekete, csontkeretes szemüvegű” fickó személyében, aki állítólag Bosnyákot és Cservenkát is felkereste bizalmas adatokért. Elképesztő azt is olvasni, hogy „szervusz apafej!” jelszó elhangzásakor kellett volna megbízni a futárban. Az ember egy idő után Verne Gyula regényébe képzelettel magát, amikor a speciális vegyszer és tinta is előkerül a levélüzeneteken, az ország különböző pontjain az imperialista ügynökök által elhelyezett és volt horthysta tisztek által üzemeltetett nagyteljesítményű adó-vevő készülékekről pedig mindvégig nem lehet eldönteni, miért lehetett rájuk szükség. Tény, hogy a vizsgálati dosszié 1950. december 7-i jelentésében ez szerepel:

Tárgy: A Deuxieme Bureau rövidhullámu rádióval rendelkező kémszervezetének felgöngyölítése.¹²²

Bálint Antal neve mögött végig ott áll a D.B. ügynök, ami a katonai kémelhárítás és hírszerzés szervezetének rövidítése volt.¹²³

Gérecz kihallgatásainak végén elkészült a szokásos vallomás, melyen december 16-i dátum szerepel. Vagyis ő ebből a szempontból szerencsésnek mondható, mivel viszonylag rövid idő alatt átesett a vallatásokon. Az első bekezdésben az elvárható bűnbánati részt olvashatjuk, majd jön a szokásos önéletrajzi szakasz, ezt követi az egész bűncselekmény tömör összefoglalása.

A gyanúsítást megértettem. Magamat bűnösnek érzem. Mint magyar állampolgár, hazám törvényeit súlyosan megsértettem, hűtlenséget követtem el, amikor külföldi nagyhatalom hírszerzőszervének beszervezett ügynöke lettem, a Magyar Népköztársaság és annak kormánya ellen irányuló szervezkedésben résztvettem, a szervezkedés összejövételére lakásomat rendelkezésre bocsájtottam.

[...]

Bálint Antal beszervezett ugyan, de az idő rövideje miatt hირanyagot nem szolgáltatottam, sem személyesen, sem az általa megadott címre.

Ez a jegyzőkönyv vallomásomat helyesen tartalmazza és azt felolvasás után helybengagyólag aláírom.

Felvette:

gyanusított:¹²⁴

¹²¹ ÁBTL 3.1.9 V-61451/a 84.

¹²² ÁBTL 3.1.9 V-61451/a 64.

¹²³ Érdekesség, hogy csak 1940-ig volt ez a szervezet neve, a Vichy-kormány idején átszervezték Bureau Central de Renseignements et d'Action néven.

¹²⁴ ÁBTL 3.1.9 V-61451/1a 16-18. A vallomás többi része a II. számú függelékben olvasható.

Ezeket a vallomásokat mindig megelőzi a kétlapos „*Gyanúsított jegyzőkönyv*” című nyomtatvány, melyet jellemzően szinte minden alkalommal rossz adatokkal töltöttek ki. Gérecznél például édesanyja vezetéknevéből kimaradt a „h” betű, a szakképzettség rubrikába pedig vasesztergályost írtak, holott láttuk, hogy már műszaki technikusként végzett és dolgozott.

Mindent összefoglalva Gérecz Attila bűne annyi volt, hogy rosszkor volt (élt), rossz helyen! Olyan társasághoz tartozott – elfogása pillanatában nem is a legszorosabban – amely a fennálló rendszer ellenségének számított. A volt katonatisztek egy része tiltott határátlépést követett el, erről ő is tudott, így a feljelentési kötelezettség elmulasztása már rábizonyítható volt. A társaság tagjai két alkalommal, 1950. november elsején és tizedikén, az ő lakásukban találkoztak. Ennyit lehet objektíven megállapítani.

Kérdés, hogy egy Gérecz Attiláról szóló disszertációban mennyire érdemes elmélyülni az egész ügyben, amit később „Bálint Antal és társai” címről Dr. Horváth Ferenc-ügyre változtattak. A korábban szintén katonatisztként szolgáló Horváth lett az elsőrendű vádlott, s az ő ismeretségi körét is – mely részben átfedésben volt Bálint Antal és Jakabfy köreivel – „hozzácsapták” az eddig megismert fiatalokhoz. A huszonnyolc vádlott mindegyikét nincs módom bemutatni, csak néhány momentumot és szereplőt villantok fel csupán, hogy egyszer majd a kusza szálak elvarrhatók legyenek.

A Bálint család, három fiútestvérrel már bőven volt szó. Eredetileg Szombathelyről származtak, onnan költöztek a Munkácsy Mihály utcába 1939-ben. Vas megye székhelyére még sokszor fogok utalni, mivel valószínűleg teljesen véletlenül, ám több szereplőnk is kötődött ehhez a városhoz. Például H. Drechsel Mária, akinek a családja szintén onnan költözött a festőről nevezett budapesti utcába. A Bálint fiúknak volt egy lánytestvére is, Divos Lászlóné Bálint Mária, aki viszont szülővárosukban élt férjével, s lakásukat, illetve őket magukat is igyekeztek belekeverni a fivérek ügyébe.

A vádlottak között szerepelt Dr. György Ilona orvosnő is, aki Bálint Gyula menyasszonya volt. 1950. december 2-án lett volna az esküvőjük. Mindenről tudott, vele is le kellett számolni.

Érdekes még Schaefflern Henrik sorsa, ami némileg elüt barátaiétól. 1944 és 1945 között ő is külföldön volt hadifogságban, ám 1946-ban már MKP-tag, rendőrnnyomozó, majd kizárják a pártból, és három hónapra elítélik ajándék elfogadása miatt, amiből egy hónapot és huszonhat napot le is ült. Utána köszörűstanulónak áll. A vád szerint a rendőrség szervezetéről és állományáról szolgáltat adatokat Bálint Antalnak.

Vitéz Gérecz Ödönné ezen idő alatt elvesztette lakását, de sikerült ugyanabban a házban egy kisebbbe költöznie, ami már élete végéig otthonául szolgált. Ott írta sokat idézett el nem küldött levelét. 1951 első félévében ennyit tudott legkisebb fiáról:

Ilyenek voltak a körülményeim otthon, miközben a kínok kínját álltam ki Érted. Megtudtuk, hogy a Fő utcán vagytok. Pénteki napokon gyakran bementünk az ügyészségre, ahol pár szót hallhattunk Rólatok. Csak annyit olvastak le a kartotékról, hogy ott vagytok, tárgyalás még nincs, látogatni nem lehet, 20 Ft zsebpénzt lehet küldeni havonta. Szörnyű érzésekkel léptem be mindig abba a komor épületbe, amelyiknek egy ismeretlen részében be vagy zárva. Mennyire szenvedhetsz a szabadság elvesztésén, a megaláztatások, a nélkülözések között, ami váratlanul szakadt gondtalan vidám ifjúságodra.¹²⁵

---

¹²⁵ ELKL 18. A többes szám a levélrészlet elején a Bosnyák és a Mohos szülőkre vonatkozhat, velük mindvégig kölcsönösen támogatták egymást fiaik rabságának idején.

3.2. Az ítélet

A harminckét oldalas ítéletből röviden idézek:

Budapesti Katonai Törvényszék.

“SZIGORUAN TITKOS”!

Kb. IX. 087/1951.szám.

A NÉPKÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN !

A budapesti katonai törvényszék dr. H o r v á t h F e r e n c volt zls. és társai elleni bűnygyében Budapesten 1951.évi május hó 28.-29.-31. és június hó 1.napján a nyilvánosság kizárása mellett megtartott főtárgyalás alapján meghozta a következő

i t é l e t e t:

(...)

Gérecz Atilla IX.r.vádlottat:

az 1930: III;tv. 64.§-ába ütköző hűtlenség büntetésében,

(...)

Gérecz Atilla IX.r.vádlottat: az 1930: III.tv. 64.§-a és 60.§-a, valamint a Btá,39.§-a alapján

10 /tiz/ évi b ö r t ö n r e,

mint főbüntetésre, továbbá a közügyektől 10 /tiz/ évre való eltiltásra és teljes vagyonek kobzásra, mint mellékbüntetésekre,

(...)

Gérecz Atilla IX.r., Bosnyák László XIX.r. és Gargyi Lenke XXII.r. vádlottaknál 5 /öt/ hónapot és 24 /huszonnégy/ napot,

(...)

A halálbüntetések - jogerőre emelkedés esetén - a következő sorrendben hajtassanak végre: Fⁿnyvesi Imre, Dr. Gálfy Géza, Dr. Horváth Ferenc, Bálint Gyula, özv. Sass Józsefné.

(...)

Gérecz Atilla IX.r.vádlott a fenti tényállásban megállapított cselekményeit beismerte és vallomásában bűnösnek érezte magát. Csupán annyiban tért el a bizonyító eljárás egyéb adataitól, hogy szerinte Bálint Antal nem francia kémszervezetről, hanem külföldi magyarok "hazafias" szervezkedéséről/beszélt. Előadta azt is, hogy Bálint Antal a szervezkedésben résztvevőknek "bőséges anyagi juttatást" ígért.

Katonai főtörvényszék II.0210/kat.ftszték.1951./4.szám ítéletével az I. foku ítéletet akként változtatta meg, hogy:

Magyar Ferenc VII.r.

Fenyvesi /Frank/Imre VIII.r.és

Gérecz Atilla IX.r. vádlott cselekményét a hűtlenség elkövetője részére nyújtandó segítség büntetésének minősíti és vádlottakat ezért és pedig

Magyar Ferenc VI.r. vádlottat főbüntetésre 15 /tizenöt/ évi börtönre,

Fenyvesi /Frank/Imre VIII.r.vádlottat életfogytig tartó börtönre

Gérecz Atilla IX.r.vádlottat pedig 12 /tizenkettő/ évi börtönre

i t é l i.¹²⁶

Gérecz Attila tehát IX. rendű vádlottként első fokon tíz évet kap hűtlenségért, majd ezt szigorítják tizenkét évre a hűtlenség elkövetésének segítéséért.¹²⁷ Gérecz édesanyja ezalatt kétségek közt vergődik, míg végre megtudja az elsőfokú ítéletet:

Egy napon aztán megtudtuk, hogy az I. tárgyalás megvolt. Reszketve járultam az ablakhoz tudakozás végett: Hát igen, Gérecz – mondta mosolyogva az ügyész – nem mondom, jól ráverték! 10 év! na de ebből II. fokon lehet még 5 év is, még kevesebb is, ha jól megy” 10 év! Csak leültem egy közeli padra, mert reszketek a lábaim. Csontig ható sikoltozásra rettentem fel gondolataimból. Gálfi ügyvédnél közölte az ügyész, hogy férje a legsúlyosabb ítéletet kapta: halált. Ott volt a Bálint Gy. mamája is, ő is ezt a feleletet kapta, de akkor mi már Mohosnéval menekültünk az épületből. Mentünk az utcán, szép nyár volt. 10 év, Úristen 10 év, de legalább nem halál.¹²⁸

Augusztusban, nagyon hasonló körülmények között tudják meg a hozzátartozók a másodfokú ítéletet is, Gérecz édesanyja három-öt évben reménykedik, ismét letöri a valóságos 12 év, de örülni kénytelen ennek is a társak halálbüntetéséhez képest. Az ítélet 1951. szeptember 14-én vált jogerőssé. Nagy valószínűséggel ekkor már jó ideje az ügy mind a huszonnyolc vádlottja a Fő utcai épületben raboskodott, és ugyanott zajlott a tárgyalás a Katonai Bíróságon. Gérecz tizenkét éve a harmadik legnagyobb tételű büntetés volt. Sokatmondó Gérecz megjegyzése – illetve, hogy ezt szerepeltetik egyáltalán a vádiratban –, melyben megemlíti, hogy Bálint Antal külföldi magyarok „hazafias” szervezkedéséről beszélt nekik; valóban ez lehetett az igazság az állítólagos francia kémszervezettel szemben.

A Dr. Horváth Ferenc-ügyben öt főt ítélték halálra, közülük hármat ki is végeztek, ugyancsak a Fő utcai épületben, 1951. szeptember 15-én, 21 órakor. Két halálos ítéletet életfogytiglanra változtattak, egy fő egyből ezt a tételt kapta büntetésül. Gérecz erről szóló versében négy halálos ítéletre utal: máshogyan emlékszik ő, mást mondanak a levéltári adatok, és más szerepel a *Börtönvilág Magyarországon* című könyvben is.¹²⁹ A tárgyalást külön versben is megelevenítette Gérecz Attila:

[Az ítélet]

*Az ítélethozás. A bíró
belép, s az esküdtszék feláll.
Süt a nap. Valahol a Lídó
fövenyén mosolyt forr a nyár.
Itt megreped a csönd, a nyíló
szemeken átszáll a Halál.*

*Négyszer suhint kaszája éle.
A terem csöndes és komor.*

---

¹²⁷ Ezt az ítéletet támasztja alá az ÁBTL 2.1. 64-1185/1951.11.19. 2. dokumentuma is és a H. Drechsel Mária részére a Fővárosi Bíróság Katonai Tanácsától kapott semmissé tételi igazolás, 2007. február 27-i keltezéssel, Dr. Tóth Csaba katona bíró kézjegyével ellátva. Vagyis minden kétséget kizáró adatról van szó, nem tudni ki és miért írta le az azóta elterjedt tizenöt évet. Gérecz édesanyja előkerült hagyatékának jó részét az Árpád fiával való levelezés teszi ki. Az 1951 és 1957 közötti időszakból mindössze tizenöt levelet és két lapot találtam. Az első 1951. júniusában született, benne egy mondatot olvashatunk Attiláról, mely az első ítéletre vonatkozik: „Őcséd még mindig a régi helyen van és még nagyon-nagyon sokáig ott marad.”

¹²⁸ ELKL 19.

¹²⁹ FEHÉRVÁRY István, *Börtönvilág Magyarországon 1945-1956*. Magyar Politikai Foglyok Szövetsége, Budapest, 1990. A könyv egyes részei felkerültek a világhálóra, és nagy segítséget jelentett, hogy az ÁBTL-ben megkezdjem a kutatást. Ugyanakkor zavaró az a hibamennyiség, amit csak a Dr. Horvát Ferenc-ügy kapcsán tapasztalható: elírt nevek, foglalkozások és ítéletek sora szerepel a könyv lapjain.

*S ők állják, mintha egy sem élne,
Hűsen, mint négy ezüst szobor.
S a négy vágás finom sebére,
kivérzik négy gúnyos mosoly.*

*S e gúnyos görbén a száznak
arcunk fölér és visszanez.
S egy pillanatig mind így állnak;
mert csúcspontja volt az a rész
a végtelen hiperboláknak,
amelyek íve visszavész.*

*(Hátrakötik a kezeit.
A hóhér a zsámolyt kirúgja.
A csigát ketten kezelik.
Az arc eltorzul, és kinyújtva
úgy ráng a test még percekig,
mint sátáni hegedűk húrja!)*

*Gyula teste már nem soká élt.
(Mészben a csontváz is elmállik.)
De mikor a hóhér hozzáért,
hangja kizúdult az utcáig,
süvöltve tovább: „a hazáért
és a népért mindhalálig!...”*

A versben megénekelt kivégzett hős Bálint Gyula volt, aki György Ilona doktornővel még az előző év decemberében az esküvőjére készült. Ilona három évet kapott. Számtalan hasonló visszaemlékezés olvasható a kommunizmus áldozatairól, akik valóban hősként viselték kivégzésüket, és a hazájukért haltak meg. Gérecz a már idézett *hosszúversben* is megírta a Bálint fiúk tragédiáját.

*....S a Bálint-fiúk anyja nyáron,
akit csak megállíthatott,
a gombját fogdosta, vagy vállon-
ragadta, és csak kacagott:
„Képzelve el, uram, hogy három
fiam volt, és most mind halott!”...*

(A Bálint fiúk barátaim voltak. Három testvér. Egyiküket a határon lőtték agyon, a középsőt felakasztották, miközben otthon váratlanul meghalt a legfiatalabb is.)

Ahogy korábban jeleztem, a verseket, versrészleteket művészeti becsük mellett mindvégig kordokumentumként is kezelem. De már itt érdemes megállnunk egy pillanatra Gérecz költői nagysága előtt. Bálint Gyula az egyik legjobb, ha nem a legjobb barátja volt. A barát elvesztése a legszörnyűbb csapások közé tartozik egy fiatal ember életében. Ráadásul ártatlanul, az elnyomó rendszer által kivégezve. Gérecz öt évvel később formálja versé a tragédiát. A fent, előbb idézett sorokban mint fültnú számol be a hősi halálról. Másodszor azonban teljesen a képzeletére támaszkodva jelenít meg egy olyan erős képet – a halott fiúk édesanyjának megrajzolásával –, amit bármely befogadó rögtön maga előtt lát. Gérecz

már nem találkozhatott a fiúk édesanyjával, és annak is nagyon kicsi a valószínűsége, hogy saját édesanyja vagy H. Drechsel Mária ilyen tartalmú levelet beküldhetett a részére, vagy beszélőn ilyesmiről beszámolhatott volna neki.

Erre az esetre használjuk a mára sajnos teljesen elcsépett *hiteles* kifejezést. Ebben rejlik, sok minden más tényező mellett Gérecz hallatlan költői ereje.

Hogy mennyire foglalkoztatta Géreczet barátja kivégzése és hősiess viselkedése, mi sem bizonyítja jobban, hogy két évvel később, első beszélőjén is erről mesél édesanyjának.¹³⁰

---

¹³⁰ ELKL 22.

3.3. Először a Gyűjtőfogházban

2001 óta emlékhelyet alakítottak ki a Kisfogház kisebb, földszinti részén, és azt a vesztőhellyel összekötő udvaron. Az emlékhely létrehívója a Szabadságharcosokért Közalapítvány, legtöbbit Fónay Jenő¹³¹ egykori halálraítélt munkálkodott a megemlékezéseknek méltó helyet adó terület kialakításáért. A folyosóról nyíló cellákban az ötvenhatos halálraítéltek kinagyított fényképei láthatók, a vizes, dohos folyosófalakon pedig börtönversek sorakoznak különösebb vezérelv vagy szerkesztés nélkül. Gérecztől az *Alkonyt* választották ki, ami valóban gyönyörű vers, de talán nem annyira „Gyűjtő specifikus”, mint mondjuk a *Kis dal egy mosolyról* vagy éppen a *Gyűjtő* című vers, ráadásul művei többsége jóval nagyobb irodalmi értéket képviselnek, mint a mások tollából származó itt kifüggesztett strófák. Az udvaron elolvashatjuk az összes itt kivégzett politikai fogoly nevét, majd az utolsó éjszakájukat töltő rabok két cellájába juthatunk. Mansfeld Péter tekintetét senki nem kerülheti el, ahogy a vesztőhely árnyékából is örök igazának tüze ég a szemében. Végül a fekete függönnyel eltakart (állítólag eredeti) bitófák tekinthetők meg. Eredetileg az udvaron végrehajtott akasztásokat a legenda szerint Nagy Imre kivégzése után folytatták le a Kisfogházhoz tapasztott pici kalyibában, mivel valaki lefényképezte a mártír miniszterelnök kivégzését a börtön egyik irodaablakából. Ne maradjon nyoma a terror legdrasztikusabb megnyilvánulásának.

Számos kiadványban úgy szerepel, hogy Gérecz Attila csak 1954-ben került először¹³² a Gyűjtőbe, de más levéltári iratok mást igazolnak:

Növedék, 1 fő, 854-Gerec Attila elítélt a B,1, osztályról elhelyezve 1, emelet 42-es, zárkában.¹³³

Láthatjuk, hogy már 1952 tavaszán is ott raboskodott. Külön elgondolkodtató, hogy számos kortárs visszaemlékezéséből miért maradhatott ki ez az epizód, és miért nem emlékezett senki, hogy Géreczet nem egyből Vácra vitték az ítélet kiszabása után. (Kárpáti Kamil is ott raboskodott egy 1951.08.31-i irat szerint. Ettől persze nem kellett tudniuk egymásról.)

Cservenka Gyula így ír erről: „Tárgyalás után átszállítottak bennünket a Gyűjtőbe, csak a hat halálraítélt maradt a Katonai Bíróságon.”¹³⁴

Az előzőhöz hasonló napi jelentésben pedig a következőt olvashatjuk: „G. A. elítéltet többszöri fegyelmezetlenség miatt 3 órai kurtavassal fenyítettem meg.” A jelentésíró Nagy János ávós százados volt.¹³⁵ Ezeknek a büntetéseknek is szerepe lehetett abban, hogy Gérecz nagy tekintélynek örvendett a rabtársak körében. Fizikai erejének, különleges állóképességének köszönhetően valószínűleg jobban bírta a kínzásokat az átlagnál.

Ettől a két epizódtól (belső áthelyezés és fenyítés) eltekintve semmilyen információval nem rendelkezünk Gérecz első gyűjtőbeli tartózkodásról. Édesanyja sem

---

¹³¹ Fónay Jenő (1926-2017) mérnök, 1956-os szabadságharcos, a Széna téri ellenálló csoport helyettes parancsnoka. A Politikai Foglyok Országos Szövetsége (Pofosz) alapítója.

<https://www.youtube.com/watch?v=pIbCXu5qPSk>

¹³² A Budapest Főváros Levéltára a közelmúltban átvette az 1950-es évek börtöniratainak egy részét, melyeket az elsők között kutathattam 2019-ben. Gérecz egyik adatlapja szerint 1951. augusztus 10-én a Váci Börtönbe szállították. Ennek az összes többi dokumentum ellentmond.

¹³³ ÁBTL 2.1. sz.n. 1951.03.16. 4. o, itt valószínűleg az ÁBTL dátum hibás, de a 854-es szám bizonyító erejű, ha a nevét elírták is.

¹³⁴ CSERVENKA Gyula, „...a fej, melyet már betapasztott – körbeölelt – a föld” = KÁRPÁTI Kamil, *Összes prózái I.*, Budapest, Stádium Kiadó, 2011., 598.

¹³⁵ ÁBTL 2.1. 103 – Gy. 196/1952.01.15.

tudja, hol van a fia,¹³⁶ érdekes, hogy a társak szülei közül sem sikerül senkinek semmit kiderítenie.

---

¹³⁶ Árpádnak ezt írja: „*És szegény Attilának élete úgy nyom, mintha szikla lenne rám gördítve.*” 1951. szept. 16.

3.4. Vác és a füveskertiek

Számos életrajz, történeti munka foglalkozott a váci politikai foglyokkal, a legmegrendítőbb leírás a jezsuiták visszaemlékezése¹³⁷ volt az ötvenhatos forradalom idején való szabadulásukról; többszáz rabszolgák énekelte sírva a *Himnusz*t, *Szózatot*, *Boldogasszony anyánkat*; a kapuban a helybeliek várták őket étellel-itallal, a messze lakókat szállással – a közelmúlt magyar történelmének egyik leggyönyörűbb szolidaritási megnyilvánulásai voltak ezek. A közelmúltban lehetőségem nyílt bejutni az intézménybe egy református istentisztelet keretében. Négy-öt óra benntartózkodás a rácsok mögött már valóságossá teszi az ember számára, mi az a rabság, legalábbis az evangélium idevonatkozó szakaszaiból megsejthetünk valamit. A kigyúrt, tetovált, életerős férfiak tele torokból fújták a dicsőítéseket, s az énekhang, ha olykor hamis is, sosem hazudik: bűnös vagyok, be vagyok zárva, de minden idegszálammal arra koncentrálok, hogy újra szabad legyek!

Micsoda erőt jelenthetett ehhez képest a politikai foglyok számára, hogy igazságtalanul (tudatosan nem használom a büntelenül kifejezést, hogy ne keveredjen egymással jog és teológia) vannak megfosztva szabadságuktól, ráadásul olyan emberek akaratából, illetve tevőleges részvételével, akik a lábuk nyomába sem érnek. Ehhez a gondolathoz kapcsolható Gérecz Attila *Daróc a szürkéhez* című verse (mely ugyan még a Gyűjtőfogházban született, de általánosan érvényes az ötvenes évek börtönviszonyaira):

*Én nem utállak – én köszönnék.
Kis tökfilkó vagy, mint a többi,
akiknek, hogy a fém kiválják,
a salakért kell létrejönni.*

*S mert téged is kohóba vetnek,
s a tűz mert mar és összeéget,
s eszköze vagy egy zord istennek:
emberbajtársnak tartlak téged.*

*Az én sorsom is fájó, dőre;
ha fölizzom, pörölyvel vernek,
így leszek csikorgó küllője
vérpadra vivő szekereknek.*

*S hogy véres pénzért hited adod?
Mihaszna vagy csak; nem bánt senki.
Csak homlokod túl szűkreszabott
a mások sorsát elviselni.*

*Én köszönnék... s tán elűzné a
sok meleg száj a metsző fagyot,
csak ismernéd el néha-néha
a puszta tényt, hogy ember vagyok.*

---

¹³⁷ Bánkuti Gábor, *Jezsuiták a diktatúrában, A Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya története 1945-1965*, Jezsuita Kiadó, Budapest, 2011.

Sokáig semmilyen adat nem állt rendelkezésre arról sem, hogy mikor került Gérecz Vácra. Egyedül Cservenka Gyula említi: „1952-ben átszállítottak bennünket Vácra.”¹³⁸

Az első életjel levél formájában 1953. december 4-én érkezik Vácra. Két év és négy hónap telt el úgy, hogy semmi hírt nem kapott a külvilág Gérecz Attiláról. Akkor tudja meg édesanyja, hogy az év októberében megoperálták Attilát a Mosonyi utcai¹³⁹ kórházban strúmával. És végre valahára december 20-án láthatta fiát az első beszélőn, több mint három év után.

Nem voltál sovány, felhizlaltak a betegség után. A szemed nyugodt volt, hajad szép hullámos, mint régen. A kezed se durvult el, keskeny és fehér volt. A szemem elkáprázott a rácsból, végül már csak a két fekete szemedet láttam. Nyugtattál, hogy nincs semmi baj, az egészséged már megjavult, a munkád könnyű. A megjelenésed nem egy riadt rab kinézése volt, öntudatos, bizakodó, kissé pimasz voltál még ott a rács megett is.¹⁴⁰

Bálint Gyula hősiességének említésén túl, méltatja Cs. (Cservenka) Gyuszit, aki a Gyűjtőben megfeszítve dolgozott, hogy a bevételéből támogassa munkától eltiltott társait. Ahogy már említettem, Sztálin haláláig kegyetlenkedések, verések és kínzások voltak jellemzőek az ÁVH intézményeinek működésére. '53 után jelentős enyhülés következett be, a rabok szabadon sétálhattak az udvaron az erre kijelölt időben, beszélgethettek egymással, akár le is heveredhettek a fűbe. Egy kicsi, ám viszonylag nagyhatású csoportosulás élt is ezzel a lehetőséggel az egykori börtönkápolna tövében, innen kapták találó nevüket: füveskertiek.

Természetesen nem a heverészás volt itt az összetartó erő, hanem az irodalom, annak szeretete és művelése, ráadásul nem is középiskolás fokon. Béri Géza barátja és cellatársa biztatására ezekhez a férfiakhoz lépett oda Gérecz *Így bocskorosan* című versével. Sokan leírták már: e rövid költemény alapján nem lehetett nem észrevenni, hogy egészen különleges tehetség kér bebocsátást az alkalmi költőtársaságba. A csoport magját alkotó verselők – Kárpáti Kamil, Szathmáry György, Tóth Bálint, Kecskési Tollas Tibor és a már említett Béri Géza – felismerték Géreczben a varázslatos lírikust, és azonnal barátjukká fogadták. A Gérecz-verseket tartalmazó kiadványok 1954. májusára datálják az első mű születését.

Ahogy már a bevezetőben szó volt róla, jóval többen kötődtek a társasághoz, akár tevőleges segítségükkel, akár amolyan szellemi holdudvart alkotva. A jelenség – hogy a rabságban sínylődők milyen elfoglaltságot találnak maguknak, milyen módon tudják lekötni „szabad vegyértékeiket” – az emberiséggel egyidős. Számtalanszor kimutatták már, hogy a szellemi tevékenységek művelésével élni tudó rabok jóval könnyebben viselik a bezártságot, a kínzásokat, mert a belső szabadságukat nem tudják elvenni. Paradoxonnak tűnhet, pedig így van: az írógépbillentyűk ütéséhez vagy a tollforgatáshoz szokott ujjak hiába voltak csilletologatásra vagy szénlapátolásra kényszerítve, tulajdonosaik sokkal jobban viselték a megpróbáltatásokat, mint kérges tenyerű, ásóhoz, kapához szokott társaik, akik nem rendelkeztek szellemi tartalékokkal. Nemzetközi (például japán) példákön túl erre utal a recski tábor „szabadegyetemi” köre és az egész ötvenes évek börtönvilága. A művészet gyakorlása, vagy akár csak élvezete fokozott gyógyírként hat bezártság idején. Nem véletlen, hogy csak a váci börtön művészete máig ható jelenvalóság.

¹³⁸ CSERVENKA 2011. 599. Gérecz szökése utáni vallomásaiban 1952. április 12-ét említi. (A szökés fejezet végén lesz még szó erről a vallomásról.)

¹³⁹ Básthly Irén utat írt utca helyett, de az ötvenes évek elején a Mosonyi utcában működött a börtönkórház. A BFL-ben található börtönadatlap szerint 1953. július 19-én szállították a Központi Kórházba és onnan gyógyultán szeptember 9-én szállították vissza.

¹⁴⁰ ELKL 22.

Ezt a témát járja körbe Kinyó F. Tamás dokumentumfilmje.¹⁴¹ Láthatjuk a filmben a grafikus (a börtönőrök által is kedvelt, róluk portrékat rajzoló) bajtársaktól kezdve Ottó Ferenc zeneszerző kottáit, aki Kodály tanítványaként a börtönben társai (többek közt Gérecz) verseinek megzenésítésével is foglalatzkodott.¹⁴²

Nyilvánvaló, hogy a költészet volt a legegyszerűbben művelhető művészeti ág, mivel minden segédeszköz nélkül gyakorolható. A rabköltők alapvetően fejben alkottak, s elkészült verseik szájról szájra jártak. Az ősi népek mondavilágától, az ószövegségi szövegek terjedésén át a népköltészetig láthatjuk a történetek, érzések átadásának és befogadásának hallatlan erejét. Számomra az egész Gérecz-kutatás egyik legmegrendítőbb mozzanata, amikor nyolcvanon túli emberek szavatait hallgatom: azokat a verseket mondják a beszélgetésből megemelt hangszínre váltva, átszellemült tekintettel, amelyek hatvan éve születtek valamelyik börtönben, és ők az idő tájt szintén hallás után tanulták meg azokat. Sokszor előfordult, hogy a rabköltő még nem is szabadult, maga még leírva nem is látta versét, miközben már titokban összegyűlt rokonok vagy barátok egy pesti bérház valamelyik kis lakásában egymásnak szavalták a költeményt. Képzeltük, micsoda ereje lehetett ezeknek a verseknek, ha ki tudták fejezni a közösen átélt szenvedéseket, a sorokat mormolva könnyebb volt a munka monotóniájának vagy a magánzárka tébolyító süketségének elviselése.

Gérecz Attila ugyanerről a kérdésről így ír a már említett levelében:

A rabnak egyetlen társa van, ami mindenben keresztül segíti: a fantáziája. És egyetlen soha le nem győzhető ellensége: a gondolatai. A boldogság nem külső tényezők eredménye, hanem belső lelki tulajdonság, mondhatnám, közérzet. Rendszerint a külvilág segíti uralomra bennünk, de mindig csak relációkban, viszonyítva az előző szenvedéshez, vagy ha úgy tetszik, vágyhoz, ami ennek csak benső megjelenése. Nincs olyan szenvedési állapot, melyben enyhülési folyamat ne szerepelne. És ez az enyhülési fok a boldogság. Ezért van az, hogy mindenkinek mást és mást jelent. Mindenkinek a legkínzóbb vágy megszűntét. Rabnál ezt a folyamatot egyedül a képzelet végzi.¹⁴³

A börtönköltészet esszenciáját Tóth Bálint fogalmazta meg a legtalálóbban: „Aki verseket tud, azt sose csukhatják magánzárkába. Vele van József Attila, Ady és az Isten.”¹⁴⁴

Az eddigiekben próbáltam általánosan körüljárni, hogyan teremtek a költők Vácott. Az alábbi H. Drechsel Mária-idézetből megtudhatjuk, szerinte mi motiválhatta Gérecz Attilát:

A tehetség, a költői véna felizzását minden bizonnyal a börtönfogság magánya váltotta ki, talán épp a rabtársak iránti mély együttérzés, a szolidaritás és a vetélkedés, vagány bizonyítani akarás. Az is

¹⁴¹ *A szürke fogház keskeny kőszeme, Börtönművészet 1945-1956*, dokumentumfilm (2006).

¹⁴² Ottó Ferenc (1904–1976), zeneszerző. A füveskertiekhez kötődő körből messze neki volt a legkomolyabb művészi előélete és kapcsolatrendszere. A Zeneakadémiát Kodály Zoltán tanítványaként végezte zeneszerzés főtanszakon. Baráti kapcsolatot ápolt többek között József Attilával, Móricz Zsigmonddal, s többnyire dicsérő kritikákat írtak dalműveiről a korabeli lapok zenekritikusai, köztük Ottlik Palma (Géza féltestvére) is. Megzenésítette József Attila több versét is, a költő pedig a zeneszerző Balázs nevű unokaöccsének írta az *Altatót*. Nyíró József *Júlia szép leány* című művéből kétfelvonásos operát komponált, amit idehaza és külföldön is sikerrel mutattak be. Részben ez is volt az oka, hogy 1949-ben hűtlenség vádjával elítélték, s elsőként életfogytiglani fegyházra. Kihallgatója Berkesi András volt. A váci börtönben engedéllyel komponálhatott. Majd később lesz még szó Gérecz Attila *Boldog Őzséb himnuszáról*, amit megzenésített, és Ottó Ferenc további szomorú sorsáról is (Lásd a *Kéziratkeringő* című fejezet). G. MERVA Mária, *Írók és műzsák Gödöllőn*, Gödöllői Városi Múzeum, Második, átdolgozott kiadás, Gödöllő 2013.

¹⁴³ Első levél a szökés után, amit sikerült kijuttatni a börtönből, Vác, rabkórház 1955 tavaszán. GÉRECS Attila, *Vácról kicsempészett levél 1955-ből*, = *Így bocskorosán*, szerk. H. DRECHSEL Mária, TURCSÁNY Péter, Pomáz, Kráter Műhely Egyesület, 2006.

¹⁴⁴ TÓTH Bálint, *Füveskert – 1954-1995*, (szerk.) PFITZNER Rudolf, KÁRPÁTI Kamil, TOLLAS Tibor, TÓTH Bálint, Budapest, Stádium Kiadó, 1995. 90.

nagyon elképzelhető, hogy a visszafojtott aktivitás (sportra, öttusára gondolok) tört utat, és ez az erő összpontosult az egyetlen lehetséges szabad térben, a szellem szabad mozgásában, a verselésben. Az *Így bocskorosan* című első verse mindenestre bármelyik felvetést igazolhatja.¹⁴⁵

Hogyan is kezdődött a füveskerti csoport működése? A visszaemlékezések alapján a tatabányai rabtáborban¹⁴⁶ fogant meg az ötlet, ami később a váci börtönben öltött testet.

Minden résztvevő szerint Kecskési Tollas Tibor volt az értelmi szerzője, majd a motorja a társaságnak, ahogy később, a forradalom leverése után a magyar emigráció egyik vezéralakja és így a Kádár-rendszer fő ellensége volt.¹⁴⁷ 1954 májusában érett meg az idő arra, hogy az akár már régebben elkészült műveket vagy a frissen ihletetteket le is írják. Kecskési Tollas így vall erről:

A könyvek történetéhez hozzátartozik, hogy legbiztonságosabban a Szarugomb-üzem festő és csontkiszűrő részlegénél másolhattam a köteteket. A magas gázkoncentráció miatt ezt a helyiséget az örök kerülték. Itt, a frissen préselt gombok között, a veszélyt jelző GÁZ-tábla alatt nem kellett félnem az örök zaklatásától. Egy fiatal és értelmes rabtársam vízből, élesztőből és cukorból ún. „szamártéjet” készített a pincében, mely alkoholtartalma és potya volta miatt kedvenc csemegéje lett az unatkozó öröknek, akik részegen hortyogva nem törődtek velünk.¹⁴⁸

Ráadásul a gombüzemben bűdös is volt, ezért sem szerettek az örök bent tartózkodni, így sok, titokban bejuttatott kelléket itt tudtak eldugni a fogvatartottak. A csontok között elrejtve sok mindent be lehetett csempészni, Kecskési Tollas Tibor ceruzáját például egy velős csontban juttatták be jóakarói.¹⁴⁹ Ahogy látjuk, a foglyok leleményességére is szükség volt a könyvek előállításához, melynek címválasztásában mélyebb gondolatok is szerepet játszottak a börtönudvari kis tisztás létén túl:

FÜVESKERT, írtuk a címet a gyűjtemény elé, mert úgy érezzük, a földből és fényből táplálkozó szerves élet legszebb magyar szimbóluma a KERT, az erdélyiek, a debreceniek kertje, ahol nem voltak ismeretlenek a messzi föld illatozó virágai. De ez a kert jelenti a belső kertet is, a magunk kis földdarabján, amely a legszürkébb falak között is színgazdag bokrokat és gyógyító füveket teremhet.

---

¹⁴⁵ H. DRECHSEL K1

¹⁴⁶ A rabtáborokról a közelmúltban készült az alábbi doktori értekezés: MARSCHAL Adrienn, *Munkatáborok Komárom-Esztergom megyében (Csolnok, Oroszlány, Tatabánya)* Disszertáció, Kézirat, 2016.

¹⁴⁷ Eredetileg Kecskési Tibor, majd felvette a Tollas nevet, melyet később már eredeti vezetékneve elhagyásával használt. A dokumentumokban keverednek névváltozatai, ezért a könnyebb követhetőség kedvéért végig Kecskési Tollas Tiborként említem.

Kecskési Tollas Tibor (1920–1997) költő, a *Nemzetőr* főszerkesztője. „Az emigráció fennmaradását és a magyarság megmaradását szolgáló kovász-ember, gyújtó hatású szónok, eredményes szervező”. (Idézet Medvigy Endrétől) Élete és költészete szintén feldolgozásra vár, azzal együtt, hogy előbb az emigrációban, a rendszerváltozás óta pedig idehaza is több kötete, valamint róla szóló írás megjelenhetett, ám ezek messze elmaradnak Tollas valóságos hatásától és érdemeitől. A Juhász László *Tollas Tibor igazsága* című tanulmányból (Kortárs Online 2006. április, illetve *Fehér füzet, Tollas Tibor igazsága*, Népfőiskolai füzetek, Antológia Kiadó, Lakitelek, 2006) megérthetjük ennek okait. Lényege, hogy az úgynevezett „kádári konszolidáció” könyörtelen ellenfeleként nem engedett ötvenhatból, s a magyar emigráció élő lelkiismereteként fáradhatatlanul dolgozott a magyarok szabadságáért. Az elhárítás mindent megtett hazai és nemzetközi elszigetelésére és lejárására, amihez kapóra jött Kecskési Tollas csendőrmúltja, melynek ürügyén fasisztának, antiszemitának állították be, mely nézet sajnálatosan a mai napig tartja magát. Egy finoman szólva sem barátságos besúgói jelentésben 1958-ban hosszabban jellemzik, lásd a III. függelékben!

¹⁴⁸ *Füveskert – 1954-1995*, (szerk.) PFITZNER Rudolf, KÁRPÁTI Kamil, TOLLAS Tibor, TÓTH Bálint, Budapest, Stádium Kiadó, 1995., 89., Tollas Tibor visszaemlékezése

¹⁴⁹ *A szürke fogház keskeny köszeme, Börtönművészet 1945-1956*, dokumentumfilm (2006). A filmben Kecskési Tollas özvegye megmutatja férje fadobozban őrzött ceruzáját, „börtönceruzám 1953-1956” felirattal.

S adjuk most tovább ezt a kis kötetet, kiki találja meg benne virágát, és plántálja kertjébe a nagy francia tanácsával: „MŰVELJÜK KERTÜNKET.”¹⁵⁰

Tóth Bálint előszavát szervesen csatolhatjuk Németh László „kertmagyarország”-gondolatához, ahogy Kárpáti Kamil Balassihoz, Csokonaihoz, Bethlen Gáborhoz, Móricz Tündérkertjéhez és Máraihoz kapcsolja,¹⁵¹ érzékeltetve, hogy itt sokkal többről volt szó, mint holmi amatőr verselgetők próbálkozásairól:

Szó nincs arról, hogy „pár verskedvelő fiatal” „valamiféle” irodalmi életet kezdett volna. Mondjuk, úgy-ahogy a világ valamennyi börtönében kialakulnak a nyelveket tanuló kisközösségek, a matematikai és egyéb (pl. költői) memoriter-„bankok”. Nem erről volt szó 1953 őszén vagy 1954 tavaszán Vácon. Egészen pontosan megfogalmazható az a „valamiféle” irodalmi élet. Így hangzik a definíciója: „a börtönfal minket nem választ el a magyar költészettől”.¹⁵²

Az első kötetek fordításokból álltak. A korlátozottan használható és igen hiányos börtönkönyvtár helyett a rabok az emlékezetükre hagyatkoztak. A civilben tudósok, szerzetesek, diplomáták, katonatisztek versmemóriája alapján készültek a világirodalmi antológiák. Nem volt baj, hogy nem tudták szó szerint a strófákat, sokszor csak a mű lényegét foglalták össze magyarul, s ezekből a zanzákból készültek a költemények. Az 1995-ös kiadású *Füveskert* kötet több összehasonlítást is közöl a füveskertiek fordítását nagy klasszikusaink (Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád) szövegei mellett bemutatva. Összesen három fordításkötetet állítottak össze, később még lesz arról szó, hogy ez először hogyan segítette, majd gátolta az önkifejezés útjait Gérecz Attilánál.

Nézzük tovább a füveskertiek köréhez tartozókat, először Márkus Lászlót,¹⁵³ aki fontos és tragikus szereplője lesz majd a történeteknek. Idézzük bővebben visszaemlékezését:

A könyvszületésnek minden céltudatossága mellett volt kedves, romantikus vonása is. Furcsa, hogy kedvest és romantikust mondok a börtön emlegetésekor, de volt valami felejthetetlen élmény az ívpapír-lopásban, az írószer-csenésben, a kézről-kézre adásban, mindaddig, amíg költő és „nyomdász” Tibor kezébe nem kerültek a szükségesek, s egy szép napon készen nem állott az első önálló kötet.

Én különösen szerencsésnek mondhattam magam, mert egyszer, magam sem tudom, milyen ötlettől vezetve, ún. kérelmi lapot juttattam el a börtönparancsnokhoz. Ebben azt írtam, hogy újságíró vagyok, és a börtönévek alatt teljesen kikopok az írás gyakorlatából. Ezért arra kérek engedélyt, hogy munkaidő után szabadidőmben írhattak, hogy íráskészségemet megőrizhessem szabadulásom utánra. A börtönparancsnok, akit magunk között csak „gonosz törpének” hívtunk, úgy látszik, kitűnő hangulatban lehetett, hiszen magam sem vártam, hogy erre a kérelemre érdemi választ kaphatok. Mégis, néhány nap múlva kérelmi lapom visszajött a következő megjegyzéssel: „Szabadidejében a könyvtárban szépirodalmi műveket alkothat.” A váci könyvtár egy tágasabb börtönzárka volt, körben a falakon polcok húzódtak, és itt lakott a könyvtáros is. Ebben a zárkában íróasztal állott, olyan lámpája volt, amit saját maga gyűjthetett meg és olthatott el, és többfajta kiváltságot élvezett. Többek között személyesen mehetett a konyhára, és vehette fel ebédjét, vacsoráját. Nos ide, a könyvtárhelyiségbe járhattam, gyakorta kíséret nélkül, és »alkothattam«. Ez az alkotás részéről egy kissé bizonytalanul kezdődő és a börtönhelyzetnek megfelelően, meglehetősen romantikus regény íráskísérlete volt.

Egy szép napon kiderült, hogy a könyvtáros börtönbesúgó, akinek kijelölt kötelessége a börtönben lévő Jehova tanúinak figyelése, és a számukra becsempészett angol nyelvű szentírás általuk készített magyar fordításának lemásolása és a börtönben működő ún. kibernek, ÁVH-s nyomozótisztnek a

¹⁵⁰ TÓTH Bálint: *Köszöntjük az olvasót.* = *Füveskert – 1954-1995*, szerk. PFITZNER Rudolf, KÁRPÁTI Kamil, TOLLAS Tibor, TÓTH Bálint, Budapest, Stádium Kiadó, 1995. 87.

¹⁵¹ Uo. 380.

¹⁵² Uo.

¹⁵³ Márkus László (1923-2003), katolikus újságíró, 1962-től az Új Ember munkatársa, 1970-től 1980-ig a Magyar Kurír főszerkesztője volt.

tájékoztatása volt. Egyik alkalommal zubbonyában felejtette a jelentéstervezetet, amelyben beszámolt arról, hogy még nem tudja megállapítani, milyen úton jutnak újsághoz a rabok, de ígéri, hogy mindent megtesz a felderítés érdekében. Ezt a jelentést megtalálta mosodás barátunk, akihez a könyvtáros zubbonya mosásra került. Az egykori miskolci katonatiszt berohant a könyvtárba, hatalmas pofont kent le a könyvtárosnak, mondván: Te piszkos csavargó, kiderült, hogy besúgó vagy!

A pofon és botrány következtében a besúgót elvitték Szegedre, s mivel én amúgy is bejáratos voltam a könyvtárba, hamarosan „kineveztek” könyvtárossá. Ez óriási lehetőséget jelentett: szabad mozgást a börtön osztályai között, kísérelő nélkül. Másrészt közvetlen kapcsolatba kerültem a könyvkötészetben dolgozó Kubik Bélával és kitűnő segítőjével, Major Kálmán teológiai tanárral, aki később, 1957-ben megtagadta a Kádár-féle hűségnyilatkozatot, így kitették a köveskáli plébániáról, ahol addig dolgozott, és visszakerült szülőfalujába: sírásó lett Gyepükajáron. Könyvtárosi tisztemben már sokkal szabadabban terjeszthettem az ígét, azaz a verseket, Kubik Béla barátom pedig máig viharállóan kötötte be a sorjázó köteteket. Az írózárkát bőven elláthattam papírral!¹⁵⁴

Major Kálmán a veszprémi kispapok előjárójaként a börtönben is tartotta tanítványaihoz a lelket. Mindszenty híve volt, nemcsak emberileg, hanem gondolkodásában is. Elutasította a békepapi mozgalmat, de nem ítélte el az együttműködőket. Maga semmilyen kompromisszumot nem fogadott el a Kádár-rendszerrel. Egy interjúrészletet idézek tőle:

– Milyen emberekkel találkozott a váci börtönben?
– Nagyon sok rendes emberrel.

Egyre például jól emlékszem, egy tábornokra. Mind a két lába amputálva volt. Hogy miért csukták le, azt nem tudom. A fürdőben találkoztunk. A börtönőrök meztelenül a zuhanyzó alá ültették, és kezébe nyomtak egy szappant. Nem tudtam, hogy kicsoda, csak azt láttam, kínlódik szegény, a szappan is kicsúszott a kezéből. Odamentem hozzá, és bemutatkoztam. (Ismét megszakad a beszélgetés ...) Mintha ép lábai lettek volna, összehúzta magát: „Stomm Marcell vagyok” – mondta. Én is bemutatkoztam, és így ismerkedtünk össze. Utána csak néha, a sétákon találkoztunk, s ilyenkor a tekintetünkkel beszélgettünk. Egy emberkatedrális volt közöttünk (A csend összefolyik a könnyekkel.)¹⁵⁵

Látszólag semmi köze ennek a drámának a füveskertiekhez vagy éppen Gérecz Attilához. Úgy gondolom, éppen ellenkezőleg: ezekből a picit részletekből érthetjük meg igazán mélyen, milyen emberek szuszogtak együtt a szalmazsákokon, vagy üritették ki a küblit nap mint nap egymás után, s milyen lelki rezdüléseket átélve születtek meg a máig szívünkig hatoló verssorok akár Gérecztől, akár a társaitól.

*

---

¹⁵⁴ Márkus László visszaemlékezése, uo. 89. Márkus említi Kubik Béla könyvkötőt, akinek házi manufaktúrája a telefonkönyv szerint azóta is üzemel Újpesten, de a műhely már nem található meg.

¹⁵⁵ Kő András, „A szenvedések megacélozták elveimet...”, *Veszprémi kispapok kirakatpere (3.)*, Interjú dr. Major Kálmán spirituálissal, Magyar Nemzet, 1989.

Stomm Marcell a doni katasztrófa egyik tábornoka volt, szovjet hadifogságba esett, elfagyott lábait amputálták, ennek ellenére hazatérésekor már a pályaudvarról elvitte az ÁVO. Az „emberkatedrális” 1966-ban hunyt el.

Hasonlóan szívbemarkoló történetet ír meg Tollas Tibor *A törpe hegedűs* című versében, amit prózai szöveggént a *Hazafelé* című kötete elején is közöl, jelezve, mennyire nagy hatással voltak rá a történetek. Egy hideg decemberben a váci börtön magánzárkájába tették újságrejtegetésért, teljesen meztelenül. Majdnem kihűlt a teste, mikor érte mentek, és a rabkórházba vitték. Ilyenkor hangsúlyozottan nem életet mentettek, csak alkalmassá tették a rabokat a további szenvedésre. Ám mégis akadtak haldoklók – akik eltávoztak az élők sorából, azoknak a holttestét az út mentén kaparták el, például Hóman Bálintét – akiknek egy fura, púpos rab hegedült. Tollas először nem hitt a fülének, azt gondolta hallucinál, de aztán egyik éjjel meglátta a paraván mögött játszó törpét. Hangszerkészítő volt, s magának eszkábált hegedűjén játszott. Egy dühöngő ör valamiért egyszer összetörte a hangszert, a muzsikus bánatában önkezeléssel vetett véget életének. TOLLAS Tibor, *Hazafelé, válogatott versek*, Antológia Kiadó, Lakitelek, 1991.

A teljességre törekvés igénye nélkül vázolom fel Gérecz Attila költőtársainak portréit.¹⁵⁶ Az 1956-os forradalom után a füveskertiek közül három költő volt, aki Magyarországon maradt és verseléssel foglalkozott: Béri Géza, Kárpáti Kamil és Tóth Bálint.

Rövid ideig Gérecz Béri cellatársa volt, s a legenda szerint ő bábáskodott az *Így bocskorosan* születése felett, s ujjongó verseket írt barátja első költeménye örömeire (*Torzó, Pásztorsíp*).¹⁵⁷ *S ő csak fújja, egyre fújja, / Imásan jár táncot ujja, / Ilyen szépen csak az fújja, / Aki a szívével fújja.* Béri volt a füveskertiek egyik legeredetibb és legpallérozottabb tagja. A többiek csak lord Bérinek hívták csípős stílusa, fanyar humora és korán deresedő halántéka miatt. Kárpáti Kamil írta meg első találkozásuk történetét a váci trepnin, ahol Kárpáti borotválásakor Bérivel, a borbély alkalmi inasával imígy társalgott: „Te ki vagy? Én Béri Géza. Életfogyt. Te? Én költő. És te? Hogy te is? Az lehetetlen. Két magyar költő egy trepnin! Szerintem sok.”¹⁵⁸

Az engedély nélküli fecsegésnek két nap fogda lett a következménye Béri részére. Költészeténél talán még jelentősebb műfordítói munkája, amit később Illyés Gyula is megsüvegezt. 1953-as letartóztatásáig a „klerikális reakció” befolyása alatt állt, aktív katolikus közösségi életet élt, azonban verseiben és prózáiban kevés nyoma látható az élő istenhitnek. Érdekes, hogy Gérecznél ellentétes folyamat zajlott: nyakas, ám hitéletet nem gyakorló kálvinistából prófétákkal vetekedő isteni dalnokká vált a rabságban. Béri ifjúkorában kapcsolatban állt a jezsuitákkal, piaristákkal, a Mária Kongregációval. Ügyének másodrendű vádlottjaként életfogytiglani börtönre ítélték robbanószerkezet rejtegetéséért, szervezkedésért és hűtlenségért.¹⁵⁹ 1951-től munkanélküli volt, egyedülálló édesanyja tartotta el. Megvádolták azzal is, hogy barátjával fel akarta robbantani a Szabadságszobrot.¹⁶⁰ ÁBTL-es dossziéjának kartonborítékjában amerikai propagandaújságok sorjázta, mintegy bizonyítékul az összeesküvésre. Szabadulása után részt vett a Pofosz szervezésében és a rabtársak igazolásában.¹⁶¹ A budai Várban és a Széna téren harcolt a forradalomban,¹⁶² szerencsére ezért már nem érte külön retorzió. Ám az egykori politikai elítélt nem juthatott fel a Parnasszusra a kádári-aczéli Magyarországon. Kínlódott, nyomorgott, fizikai munkából tartotta fenn magát, olykor-olykor egy-egy verse megjelenhetett, de komoly támogatói ajánlása ellenére kötete soha. Politikai tisztje tanácsolta a számára: gyorsan nősüljön meg, alapítson családot, és helyezkedjen el valahol, bármilyen nehéz munkát kínáló üzemben, így kerülheti el a hatósági zaklatásokat.¹⁶³ Ezt megfogadva gyorsan megházasodott, három gyermeke született. Ám a vezgatóúrát mégsem úszta meg, élete végéig megfigyelték. Nagytermészetű férfiként nem vetette meg sem az

¹⁵⁶ Nagyon változó, kiről mennyi forrás maradt fent, vagy éppen gyűlt össze az elmúlt hatvan évben. Gérecz bajtársainak aktáit a levéltárban eredeti szándékom szerint csak annyira dolgoztam fel, amennyire köthetőek voltak főhősöm költészetéhez és életéhez.

¹⁵⁷ Ifjabb Béri Géza közlése szerint az édesapjától rámaradt kéziratokban nem volt ajánlás a versek előtt, Tollas Tibor hagyatékában lehetne megkeresni az 1954-es szövegverziókat, hogy eredetileg valóban ajánlotta e strófákat Gérecznek. Könnyen lehet, hogy az utódokra maradt kéziratokból szándékosan törölte ki Béri Gérecz Attila nevét, abban bízva, hogy így átmehetnek a cenzorok rostáján.

¹⁵⁸ KÁRPÁTI Kamil, *Béri Gézával Vácott és a Partizán utcában*, Szabadság, 2009. október 24.

¹⁵⁹ ÁBTL V – 108604 26., Sollárszky Sándor és társai.

¹⁶⁰ Ezt a képtelenségek kategóriájába sorolható, mivel más ügyekben elítélt személyeknél is szerepel a szoborrobbantás terve a vádpontok között.

¹⁶¹ A politikai foglyok egy részének nem voltak iratai, a forradalom első napjaiban a volt rabtársak adtak papírt arról, hogy mikor és hol ültek.

¹⁶² BÉRI Géza, *Eszme, halaknak*, válogatott versek, szerk. RÓZSÁSSY Barbara, Stádium Kiadó, Budapest, 2015. és *Béri Géza Válogatott versei és novellái*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Stádium Kiadó, Budapest, 1992. A kötetek utószavában olvasható Béri életrajza.

¹⁶³ Béri Eszter közlése nyomán.

alkoholt, sem a nőket, összesen négyszer nősült.¹⁶⁴ Életének fő színtere a Vároldal (Fő utca, Hunyadi János út) és a Krisztinaváros volt, vélhetően Kárpáti Kamil pusztán jó szándékból tekintette pesterzsébetinek (ahol Béri csak rövid ideig élt albérletben), hogy így is segítsen barátján, odabiggyesztve őt ahhoz a városrészhez, mely őt elismerte és megbecsülte. Béri 1979 karácsonyán önkezével vetett véget küzdelmes életének.

*

Kecskési Tollas Tibor mellett a másik legfontosabb forrásanyagot felhalmozó társuk Kárpáti Kamil, akiről már a bevezetőben írtam: megkerülhetetlen személyiség Gérecz Attila kutatásakor. Ennek egyik oka, hogy a rendszerváltoztatás hajnalán megalapította a *Stádium* című folyóiratot, majd az ezzel azonos nevű kiadót, és segítségükkel küzdött a *Füveskert* eszméjének továbbéléséért, a csoport tagjainak meg- és elismertetéséért. Kárpátit, aki a Somogyi Kalász szerkesztőjeként dolgozott Kaposváron, tiltott határátlépés megkísérlése miatt internálták először 1949-ben Kistarcsára, onnan Recskre (ez szokásos útvonal volt akkoriban). Ügyét áttanulmányoztam az ÁBTL-ben,¹⁶⁵ Kárpátinak az azzal megegyező tartalmú nyilatkozatából álljon itt egy részlet:

A kihallgatás abból állt, hogy az ÁVH-s kifejtette a koncepcióját, mivel vádol. Aztán ezt legépelték, és neked alá kellett írnod. Ennyiből állt. A véleményedre ott soha senki nem volt kíváncsi. Engem és a társaimat ez a fiatal hadnagy a következővel vádolt: Összeesküvést szőttünk, az volt a célunk, hogy lefegyverezzük az ÁVH-t, átvevünk a hatalmat, riadóztatjuk az ÁVH-sokat máshol, odacsaljuk és csapdába ejtjük őket. Így szerzünk fegyvereket, egyenruhákat, az akkor már több mint 1200 létszámú táborot beöltöztetjük ÁVH-s egyenruhába, fölültetjük őket az ÁVH-s autókra, megindulunk Budapestre, elfoglaljuk a középületeket. Fölvesszük a kapcsolatot Nyugattal, megdöntjük a rendszert. – Az elszabadult fantáziának ez a terméke nagyon mulatságos, de akkor, amikor téged kábellel vernek, amikor éjszaka a lapockád közé nyomott revolverrel visznek a meszesgödör peremére, ahol az ÁVH-s a revolveres kezével beletaszít a gödörbe, a másik kezével pedig, amikor zuhansz, elkapja a kravátlidat, nos, amikor így játszik veled, akkor bizony ez a kutyakomédia félelmetessé válik!¹⁶⁶

Talán mind közül a legképtelenebb vádak, amiket az elmúlt években olvastam valakiről. A már a bevezetőben említett Michnay Gyula és társai szökése után pattant ki valamelyik ávos agyából, Kárpátit mindezért plusz tíz évre ítélték. Megjárta a Gyűjtőben a siralomházat, a Fő utcát, utána került Vácra, majd Márianosztrára, utóbbi két helyen találkozott Gérecz Attilával. Miután Kistarcsán több mint száz versét elégették, ő is technikát váltott:

---

¹⁶⁴ Harmadik felesége Beke Kata (1936–2009) volt, az Antall-kormány Művelődési és Közoktatási Minisztériumának politikai államtitkára, a rendszerváltozás előtt szerkesztő neves kiadóknál. Viharos házasságuk alatt ő sem tudta kötethez juttatni férjét, később már nem is akarta. Béri negyedik házasságából még egy gyermeke született posztumusz. Az utólag csak sejthető kapcsolati háló két érdekessége: Béri apja az iratok szerint köztörvényes bűncselekményért ült („lopásért és falbontásos rablásért”), s korán elhagyta családját, s Béri édesanyjának hűséges társa lett Kiss Ferenc recski, majd váci rab, előbb Kárpáti Kamil, majd Géreczék fogolytársa, aki mindvégig segítette „mostohafiát”, és ódákat zengett barátjáról, Gérecz Attiláról. (Béri Eszter és ifjabb Bér Géza közlése nyomán.) A másik izgalmas szál Beke Katáé, aki 1955-ben a szentendrei Ferences Gimnáziumban érettségizett, s ennek a gimnáziumi évfolyamnak később szerepe lett Gérecz Attila életében és verseiben.

¹⁶⁵ ÁBTL V – 81339 10. Két újdonságot fedeztem fel a dokumentumban: volt egy sajtópere, amiben elmarasztalták, és internálása előtt rövid ideig az MDP tagja volt. Ezzel utalni kívánok a költői kör messzemenően eltérő világnézetére.

¹⁶⁶ BERTHA Bulcsú, *A rabok sírtak az éhségtől, Kárpáti Kamil (2 év 10 hónap internálás + ítélet: 10 év)*, Digitális Irodalmi Akadémia, PIM, Írók, színészek, börtönök, 1989. december

Amikor Vácra kerültem az ítélet után, amit addig fejben memorizáltam, azt leírtam. Törött tű hegyével véstem bele a vécépapírba, mert Vácra rettenetesen gyakoriak voltak a hipisek, de a túkarcolást nem lehetett látni. Csak akkor, ha a fény felé fordítod, és a rovátkákban meggyűlik az árnyék. Két vagy három ilyen vécépapír-paksamétát egy Mókusz nevű tisztességes és emberséges foglár kicsempészett az édesanyámhoz. Így maradtak meg az én börtönverseim.¹⁶⁷

Kárpáti mellett, hogy társai és a maga helyét követeli a magyar költészetben,¹⁶⁸ jelentős művészkört hozott létre Pesterzsébeten, melynek hatásai messze túlmutatnak a városrészen. Az Átlók Művészcsoporthoz a tollforgatókon kívül képzőművészek, festők, grafikusok, fotósok csatlakoztak, s nagy szerepet játszottak az utánpótlás kinevelésében is. Kárpáti külön programot dolgozott ki a költői hagyaték ápolására, melynek csak egy része az elsőkötetes tehetségeknek alapított Gérecz Attila-díj. Tervezetét az 1990 óta alakult kormányok minden kultúrpolitikusához eljuttatta, érvelt, tárgyalt, ha szükségét érezte, rimánkodott; majd az utókor mondja ki a végső ítéletet arról, hogy mennyit sikerült megvalósítani az eredendően nemes szándékból.

*

Tóth Bálint a másik füveskerti Kárpáti kívül, akinek itthon maradása ellenére kötetei jelenhettek meg még az átkosban, az első 1969-ben. Már többször idéztem tőle eddig is, s a kéziratok kalandos vándorlásában is hatalmas szerep jutott neki. Ezeket nyomozva az ő alapügyét nem is tartottam érdemesnek kikérni a levéltárból. Tóth Keszthelyen született, Pannonhalmán érettségizett, előbb rövid ideig orvos- majd bölcsészettudományt tanult Budapesten. 1951-ben ítélték el államellenes tevékenységért. 1955-ben amnesztiával szabadult, ám 1957-ben újra a hatóságok látókörébe került a füveskerti kötetek rejtegetése miatt, Béri Géza édesanyjával előzetes letartóztatásba került emiatt. Tóth Bálintról 2015-ben monográfia készült, melyhez a költő és családja számos forrással szolgált.¹⁶⁹

Különleges színfoltja volt a füveskertieknek Szathmáry György, akinek élete jóval kevésbé dokumentált társaiénál.¹⁷⁰ Ennek egyik oka, hogy szabadulása után örökre hátat fordított a költészetnek, és bárzongoristaként tekergett keresztül-kasul a szocialista Magyarországon. Börtön utáni viharos szerelméről és első villámházasságáról később költővé érő felesége számol be részletesen.¹⁷¹ Szathmáryt „szolnoki füveskertiként” emlegeti, aki a város polgári értelmiségéhez tartozó családba született, édesanyja tanítónő, édesapja vitézi címmel kitüntetett hivatalnok volt. Az iratok szerint¹⁷² mindketten MKP-tagok 1948-ban, miközben édesapja korábban a Frontharcos és Turul Szövetség tagja is volt. Fiát „kissé egzaltált egyéniség”-nek írják le az ABTL-s iratokban, és valóban az. Kapcsolatban áll a Magyar Földalatti Mozgalommal, tagja a Szabadság Pártnak, majd a feloszlás után a Pfeifer-párthoz igazol. Az Actio Chatolica mozgalomhoz is köze van. 1948-ban már Pesten bölcsészhallgató, de hazajár szülővárosába, és ott aktív kapcsolatot tart más, a rendszerrel ellenséges világnézetű fiatalokkal. Mindezért 1948. március 24-én Rajk László belügyminiszter úrnak küldik az előterjesztést, melyben egyelőre „csak” internálást javasolnak részére. Az „Erdélyi Tibor ügyben” így kerül Budadélre (a

¹⁶⁷ Uo. 78.

¹⁶⁸ Nem mellékesen egyedülként kiadta Béri Géza már említett könyveit és Szathmáry György (SZATHMÁRY György, *Sejtések könyve*, szerk. RÉKASY Ildikó, Stádium Kiadó, Budapest, 1998.) válogatott verseskötetét.

¹⁶⁹ TARY Orsolya, *Tóth Bálint*, Budapest, MMA Közelkép írókról sorozat, 2015.

¹⁷⁰ Kárpáti Kamil érdemei közé tartozik, hogy őt is a hatos fogat tagjaként tarthatjuk számon.

¹⁷¹ RÉKASY Ildikó, *Emlékeim Szathmáry Györgyről*, Eső Irodalmi lap, Szolnok, 2010/3.

¹⁷² ÁBTL V-122422

Kárpátinál említett Kistarcsa-Recsk útvonal első állomása volt, később Petőfi laktanyaként működött a Budaörsi úton). Októberben szabadul, de rendőrhatalósági felügyelet (ez volt a rosszul csengő „erefes” címke) alá helyezik, egyetemre többet nem járhat. Aztán 1952. júliusában rendelik el a letartóztatását, ügye XIX. rendű vádlottjaként kémkedésért első fokon tizenöt évet kap, majd fellebbezés után ez tizenkét évre módosul.¹⁷³

Tatabányán, majd Vácott raboskodott, s bár már előbb költővé érett, költészete itt, a hasonlóan érző, gondolkodó társak között teljesedett ki, fordításait s legszebb verseit a váci rabköltők kézzel írott könyvei őrizték meg.¹⁷⁴

Az előkerült dokumentumok alapján ő volt az egyetlen a füveskertiek szűkebb köréből, akit megpróbáltak beszervezni, 1959. május 26-án, ami nem csoda vándorélete fényében. Az esetleges beszervezésről kért tájékoztatásra azonban ezt a hivatalos választ kaptam: „Hálózati nyilvántartásban nem szerepel.”

*

Kecskési Tollas Tiborról már bőven volt és lesz is még szó, így csak nagyon röviden pár dolgot említek róla. Gérecz Ödönnek, Attila idősebb bátyjának iskolatársa volt a Soproni Honvéd Reáliskolában, majd a Ludovika Akadémia hallgatója lett. 1944-ben csendőr főhadnagyként Kárpátaljára vezénylik, Beregszászra, mikor észlelte a zsidó deportálások embertelenségét, azonnal áthelyezését kérte.

Utána két évig alkalmazták kiképzőtisztként, akkor sérült meg a keze. Tízévi fegyházra ítélték, a börtönben ő másolta le a verseket kalligrafikus betűkkel, és ő szerkesztette a *Füveskerteket*. A *Bebádogoztak minden ablakot* című verse volt az egyik legnagyobb hatású börtönköltemény. „Az életből csak ennyi fény maradt, / Csillagos ég, tenyérrnyi napsugár. / Ezt vártuk nap-nap, homályos falak / Üregéből estéknként-délután. / S elvették ezt is, a tenyérrnyi napot: / *Bebádogoztak minden ablakot.*”

A forradalom leverése után előbb Bécsbe menekült, majd néhány év elteltével Münchenben telepedett le, onnan szervezte a magyar emigráció életét. Eszköze volt ennek a *Nemzetőr*¹⁷⁵ című folyóirat, melynek alapító főszerkesztője volt. Életéről kiváló filmet¹⁷⁶ készítettek a Gulyás fivérek.

---

¹⁷³ ÁBTL-112422 Szathmáry György anyagaiban fokozottan előjönnek azok az eszement butaságok, amiket a korábbi dokumentumokban már láthattunk. A szolnoki ávósok messze elmaradtak a pécsi, szombathelyi és természetesen a fővárosi elvtársaiktól, illetve felülmúlták őket kegyetlenségben és körülményességben.

¹⁷⁴ RÉKASY 2010.

¹⁷⁵ Ennek az orgánumnak a történelmi feldolgozása is még várat magára. Horák Mária (<http://vmek.niif.hu/04400/04459/04459.pdf>) készítette el a lap repertóriumát, ebből idézek néhány részletet: „1956 novemberében rádiófelhívás hangzott el, melyben a Füveskert íróit egy lap alapításának megbeszélésére hívják össze az Uránia Filmszínházba. Ez a lap végül nem Magyarországon jelent meg. A forradalom bukása után nyugatra menekült értelmiségiek, börtöntársak és a forradalomban részt vett írástudók már a lapalapítás gondolatával lépték át a határt. Az alapítás írásos dokumentuma egy jegyzőkönyv, mely felvétellett Wienben, 1956. december 1-én. Tárgya: A Nemzetőr Újság megalapítása. Szerkesztőbizottsági tagként négyen írták alá: Pannonius néven Csizmadia Zoltán, K. Tollas Tibor, később Kecskési Tollas Tibor, Kapossy Ede néven Bujdosó Alpár, Balatoni Lóránd néven Dr. Szalay Lóránd. A lap alapításához szükséges anyagiakat részben az amerikaiak (MHBK) által a forradalom megsegítésére, fegyverekre gyűjtött pénzösszeg fedezte. Ezt az összeget az Ausztriában élő Adonyi Ferenc őrizte. Az anyagi feltételeken túl, nyelvtudás nélkül, idegenben, technikai, szervezési, terjesztési tapasztalatok híján csak úgy jöhetett létre a Nemzetőr, hogy Makra Zoltán és Radnóczy Antal jelentős részt vállaltak az alapításban, azzal a hathatós segítséggel, melyet a Hungária c. újság szerkesztői, nyomdai, kiadói tapasztalatainak átadásával, valamint a lap előfizetői címlistájával nyújtottak. Az alapítókhoz hamarosan csatlakozott: Pfitzner Rudolf, Fehérvári István, Kovács László, Kovács Aladár, Kocsis (Tunyogi Csapó) Gábor és Stankovich Victor. A lapalapítók meg akarták őrizni '56 szellemét, biztosítani akarták a forradalom eszméinek továbbélését

A mára – talán kizárólag a Stádium Kiadó gondozásában – megjelent kötetekben viszonylag jól dokumentált hat füveskerti költő mellett említsük meg azokat a szerzőket, akikről megfedkezni látszik az utókor. Alföldi László, Ghéczy Iván, Hámory Jenő¹⁷⁷ is verselt a *Füveskertben*, Csendes Béla¹⁷⁸ bölcs öregként figyelte a fiatal költők szárnypróbálgatását, s ehhez a körhöz tartozott még Kovács Gábor, Szalkay István, S. Koósa Antal is.¹⁷⁹

Alföldi Lászlóról található dokumentum az ÁBTL-ben.¹⁸⁰ Alex László néven született Szombathelyen. Pfitzner Rudolfal együtt szerepel a szürke lapokon, aki szintén a füveskertiekhez kötődött, és élete végéig szoros barátságban volt Kecskési Tollasékkal, három éven át egy cellában raboskodtak. Alföldi, aki a szombathelyi premontrai gimnáziumba járt (máris láthatjuk későbbi rabságának fő okát) Gyimesi Szilárd nevű barátjával az ávosok szerint szintén robbantásokra készült, többek között a Szabadságszobrot kívánták a levegőbe röpíteni (ahogy Bériék is...). Ehhez gyakorlásképpen a szombathelyi lengyárban felgyújtottak egy kazlat. Ezenkívül röpcédulákat sokszorosítottak és terjesztettek, íme ezek közül egy lefoglalt példány:

A FÖLDGOLYÓ AKÁHOGY FORDUL
ÖRÖK HÍR LESZ E GYÁVA KORRUL
VAN MÉG BECSÜLET, VAN MAROK
VANNAK MÉG BÁTOR MAGYAROK

ANTIBOLSEVISTA GÁRDA

---

külföldön és az anyaországban egyaránt. A Nemzetőr „a szabadságharcos írók lapja” alcímmel jelent meg. Feladata a magyar szellemi honvédelem volt. A Nemzetőr mint az elnémított ellenzék hangja mindvégig a magyar ügy képviselésében dolgozott. Sikeréhez hozzájárultak kiadványai, elsősorban a Füveskert antológiák. Az idegen nyelven szerkesztett kiadások segítettek abban, hogy a magyar ügyet nemzetközi síkon napirenden lehessen tartani. A szerkesztőség csaknem hét évig dolgozott Bécsben. Az anyagot Bécsben írták, szerkesztették, Münchenben nyomtatták és postázták. A szerkesztőség csak 1963-ban költözött Münchenbe. Az első szám négy, a következő nyolc oldalon jelent meg. 1964-től évi 12 számban, havonként 12 oldalon jelent meg. Később periodicitása és terjedelme is változó. A cikkek, tanulmányok hetven százaléka a legyőzött forradalomról szól. Jelentős a lapban közölt magyar és világirodalom. Kezdetektől van irodalmi melléklete, de jelen van a nyelvészet, humor, sport. Fontos missziója volt tájékoztatást adni az emigráció eseményeiről, szervezeteiről, forrásértékűek személyi hírei.”

¹⁷⁶ *Túlvilági beszélő* 1990-1993, Gulyás Gyula és Gulyás János filmje. A filmről azonos címmel írtam recenziót a www.igen.hu-ra 2017-ben.

¹⁷⁷ Hámory Jenő szabadulása után Vácott élt, ám elzárkózott az együttműködéstől az 1995-ös *Füveskert* kötet szerkesztésekor.

¹⁷⁸ Csendes Béla tanár, költő, könyvtáros (1921–1996) Nyúlon született, egesei gazdacsaládban. Egyesületi vezetőként már a háború vége előtt részt vett a haladó ifjúsági mozgalmakban, fölfigyeltek első verseire is. Hadifogsága és doktori vizsgája után kinevezték a Teleki Kollégium gondnokává. Politikai nézetei miatt 1948-ban letartóztatták, és egy koncepciós perben hat évre ítélték. Ebből egy évet töltött internálótáborokban, hármat recski kényszermunkán, kettőt pedig a váci börtönben.

¹⁷⁹ Nem sikerült mindnyájuk nyomára bukkannom, így a teljesség igénye nélkül, csak felvillantok róluk néhány adatot. Kárpáti Kamil írásaiban számtalan társukat említi, sokszor közöl fontos részletet egy-egy személyről, de a maga természetességében vall barátairól, amiből egy kívülálló nem látja át a kapcsolódásokat a személyek között.

S. Koósa Antalról annyit tudható, hogy Márianosztrán is Géreczék rabtársa volt, és segített a versek kicsempészésében. Szabadulása után Detroitban telepedett le, és ott aktív tagja volt a magyar közösségnek, rendszeresen publikál ötvenhatal kapcsolásban a helyi magyar újságban.

¹⁸⁰ ÁBTL V-112 234

A többi röplapon „Uj társadalom utja” aláírás szerepelt. És, hogy még tovább kuszálódjanak a szálak, ezekből a röplapokból Alföldi másik barátja, Bokor Dénes elvitt egy adagot Keszthelyre Tóth Bálinthoz, akinek azonban nem nyerte el a tetszését a tiltakozásnak ez a módja: „amit csinálnak fölösleges, kockázatos, eredménye pedig nincs”.¹⁸¹

A lefoglalt röplapok mellett a dosszié több szorzó siffre-t is tartalmaz, ami nem más, mint egy titkosírást megfejtő mátrix, amivel állítólag előkészítették a gaztetteket. Alföldi letartóztatásáig öt félévet végzett a Pázmány jogi karán, illegális szervezkedés büntetéseért életfogytiglant kapott. Jelentős szerepe volt a *Füveskert* kicsempészésében a börtönből.¹⁸² A forradalom leverése után Svájcban, St. Gallenben telepedett le. A „Svájci Magyar Emigráció”¹⁸³ című ötkötetes, egyenként közel ezer oldalas dokumentum már-már bántó részletességgel foglalkozik az alpesi országban élő honfitársainkkal és hazai kapcsolataikkal. Életkor és szakma szerinti bontásban sorolja fel a nyilvántartottakat, külön kiemelve az anyagi helyzetüket, munkalehetőségeiket. Alföldinél fontos információ, hogy ő szerkeszti a „kézirat gyanánt” megjelenő *Magyar Diák* című lapot, mely „népszerűsíti” a *Nemzetőrt* is.

Ugyancsak St. Gallenben élt és aktív tagja volt az emigrációnak Ghéczy Iván, akit 1951-ben demokrácia ellenes szervezkedésért tíz év börtönre ítélték, és 1956-os disszidálása után az állambiztonsági szervek tudomást szereztek arról, hogy 1957-ben illegálisan hazalátogatott egy rövid időre. Bizonytalan, hogy nála vagy Alföldinél volt-e a Svájcba kicsempészett *Füveskert* példány.¹⁸⁴

Pfítzner Rudolf Tóth Bálintnak egyetemista társa volt, Kecskési Tollas Tibornak pedig zárkatársa. Maga nem verselt, de részt vett a szerkesztésben és az emigrációban is kötődött Kecskési Tollasék mozgalmához. Ismert egy embercsempészt, ezért került rács mögé,¹⁸⁵ a forradalom leverése után Németországban telepedett le, ahol pszichoanalitikus lett. Többször írt¹⁸⁶ és előadást is tartott a rabság pszichológiájáról, illetve a börtönirodalom pszichológiai jelentőségéről. Lánytestvéréről még lesz szó a kéziratok kapcsán.

A *Pünkösdi Füveskert* költői közül háromnak a mai napig nem tudták megállapítani kilétét.

*

---

¹⁸¹ Muzsnai László vallomása, ÁBTL V-112 234. 165.

¹⁸² *Füveskert – 1954-1995*, (szerk.) PFITZNER Rudolf, KÁRPÁTI Kamil, TOLLAS Tibor, TÓTH Bálint, Budapest, Stádium Kiadó, 1995. 101.

¹⁸³ ÁBTL O-8-095. A dossziékötet második kötetének 73. oldalán szerepel Gérecz Árpád is. „(Hegedűművész, Dunakeszi, 1924. III. 23. [valójában XII. 23.] Genf 4. rue Ronully, 1947-ben mint ösztöndíjas került ide, útlevele 48-ban 6 hónapra meg lett hosszabbítva, azóta nem jelentkezett.)” A dokumentum ezen része 1959. április 6-án született. Ez a dokumentum, és persze a családi emlékezet is igazolja: Kárpáti Kamil rosszul hivatkozik arra, hogy Árpád 1956-ban hagyta volna el az országot. (KÁRPÁTI 2011. 322.)

(Ebben az iratanyagban véletlenül a saját nagymamám levelének kivonatát olvashattam, amit Bernbe írt egy professzornak, akkor már elhunyt nagyapám könyvével kapcsolatban. Az állambiztonságiak 34.000 levelet bontottak fel és közöltek kivonatolva!)

¹⁸⁴ Ghéczy Iván osztálytársa volt a budapesti bencés gimnáziumban Dánielfy Tibornak, Heintz Jánosnak és Magasházi Ádámnak is, akikről még a későbbi fejezetekben lesz szó.

¹⁸⁵ *Börtönévek*, Sipos András dokumentumfilmje (2002-2004) Pfítzner Rudolfról. A később Németországban szakpszichológusként dolgozó férfiről ugyanaz a besúgó írt jelentést, akit Kecskési Tollasnál már idéztünk. Ld. a IV. függelék.

¹⁸⁶ *Füveskert – 1954-1995*, (szerk.) PFITZNER Rudolf, KÁRPÁTI Kamil, TOLLAS Tibor, TÓTH Bálint, Budapest, Stádium Kiadó, 1995. 143.

Ennyi miniportré után nézzük a *Füveskert* elkészült példányait. Ahogy már szó volt róla, az első három kötet fordításokat tartalmazott, a negyedikben szerepletek először a saját verseik. Összesen tizenkét kötet született, ebből öt maradt meg. A többit elásták a börtönudvaron, valószínűleg ma épület áll fölöttük.¹⁸⁷

*

A költőtársaság első dezertőre maga Gérecz Attila volt, akinek meglátogatására már nagyon készült édesanyja 1954 tavaszán.¹⁸⁸ Aztán viszonylag rövid időn belül kétszer is láthatta fiát, mindkét alkalomról részletesen beszámol:

1954. jún 20-án rendkívüli beszélőre¹⁸⁹ mentünk G. Jolikával. Nem találtalak olyan jó állapotban mint dec-ben. Ideges voltál, a lábaidat állandóan ráztad, úgyhogy egész tested remegett bele. A szemed nyugtalan volt, valami sötét indulat bujkált benne. Mérges tekinteteket vetettél a mellettünk álló örrre, ölni tudott volna az a tekintet! ... Burkolt formában kérdezgettél, és mondtál érthetetlen szavakat, amiből nekünk meg kellett volna valamit érteni. Emlékszem-e Toncsira?¹⁹⁰

Gérecz egy szabadulóra utalgotott, aki meg fogja látogatni édesanyját. Jolikával igen idegesen hagyták el a börtönt, és egész úton hazafelé azon tanakodtak, mit akarhatott Attila.

A következő beszélő július 11-én volt esedékes, amire lázasan készültek, mivel Gérecz óhajára édesanyját H. Drechsel Mária kísérte el. Nagy volt az izgalom, milyen alapon jelenhet meg a fiatal hölgy a börtönben. Elhatározták, hogy az ártatlan unokahúg szerepébe öltöztetik. Szó szerint, az öltözékét is ehhez igazították. Ne legyen nagyon kihívó, de azért csinos legyen. Az enyhülés jelei ebben is megmutatkoztak, hogy nem ellenőrizték a személyazonosságot ilyen mélységig, s probléma nélkül bejutott a rácsok mögé. Rövidesen hármásban lehettek (persze az elmaradhatatlan örök társaságában), s Gérecz egy kis viccelődés után – bocsánatot kért, hogy így pizsamában fogadja a rendkívül csinos vendégeket – hamar a múltkori témára terelte a szót:

„Marica emlékszel Tonhauserra?“, Marica bizonytalanul mondta, igen, emlékszem. (pedig nem tudta biztosan, hogy mi is volt az) „Tonhauser szabadulni fog, és fel fog Téged keresni“ mondtad hangosan és érthetően.¹⁹¹

Amire természetesen rögtön lecsapott az egyik őr, megfenyegette Géreczet, ha ilyeneket mond, azonnal elvezetteti. Szegény édesanyja próbálta elterelni a témát, minden családi eseményt előhozott, ám Attila alig hallhatóan odasúgta: „11-kor legyetek a diadalkapunál.”

---

¹⁸⁷ Szintén *A szürke fogház keskeny kőszeme, Börtönművészet 1945-1956* című filmben beszél erről Kecskési Tollas Tiborné. Érdekes a párhuzam a *Saul fia* forrásanyagaival.

A *Füveskert* példányokról bővebben lásd a *Kéziratkeringő* és a *Kritikai kiadás forrásai* című fejezeteket.

¹⁸⁸ „Addig azonban nem megyek sehová, még Attilától nem jön értesítés, hogy mikor látogathatom meg. U. i. júniusban esedékes, hogy írjon, csomagot küldhessek és meglátogathassam. Telnek a hónapok. Mivel fogom majd szegény gyereket biztatni?” Levél Árpádnak, 1954. május 10.

¹⁸⁹ A beszélő intézménye az ötvenes években külön elemzést igényelne, például, hogy miként akadályozták meg rögtönzött házkutatásokkal, hogy a hozzátartozók odaérjenek a megadott időpontra. Pontosan addig zaklattak egy-egy családot hajnalban, hogy már lekésték a Vácra induló buszt vagy vonatot. Váradi Gizella személyes közlése nyomán.

¹⁹⁰ ELKL 22.

¹⁹¹ ELKL 26. – Gérecz talán a dalnok Tannhäuserre célozhatott (Wagner operájából), aki sok év után tér vissza kedveséhez a rabságból, mikor már elveszettnek hitték.

Édesanyja zavarában erre azt kérdezte, mikor lesz a következő beszélő, mire a fia nevetve felelt: „talán két évig se lesz.”¹⁹²

Ez is érthetetlen volt a látogatók számára, mindenesetre odasétáltak a diadalkapuhoz, ahol már többen próbálták palástolni izgatott várakozásukat. Nem sokkal később kitárult az egyik lefestett ablak, s puszikat dobáló fegyencfejek jelentek meg benne, köztük Gérecz Attiláé is. Bár ettől a jelenettől kicsit megijedtek a lehetséges következmények miatt, mégis örömmel és bizakodva tértek haza.¹⁹³

---

¹⁹² ELKL 26.

¹⁹³ H. Drechsel Mária így jeleníti meg visszaemlékezésében a július 11-i beszélőt: „A cenzúrázott levelezőlapon Attila arról adott hírt, hogy Beszélő-re nyílt lehetőség, ahová édesanyja fájós lába miatt kísérőként én is mint »unokahúg« látogatási engedélyt kaptam. Egészségi állapotáról azt írta, hogy pajzsmirigy-operáción esett át, de aggodalomra nincs ok. A szíve is elketyeg még sokáig. Végül tőlem kéri: »Drága Anyukánkat szeresd helyetted is!« – Hányszor elolvastuk és ma is megvan, őrzöm ezt a lapot. Irén-mama súlyos sok-ízületi betegsége miatt csak igen nehezen, botra támaszkodva tudott járni. Aznap a korareggeli órákban távolsági autóbusszal utaztunk Vácra. A börtön épületben nagy tömeg fogadott bennünket. Mindenki igyekezett leadni a hozzátartozójának hozott kis csomagot. Majd elég sok, felfelé vezető lépcsőfok megtétele után, végre egy padlótól a mennyezetig érő, 2-3 m magas, 8-10 m hosszú, zárt rácsozat tornyosult elénk. A rács mögött, egymás mellett kicsi, üres szobák. Majd egyszer csak megláttuk, hogy a túloldalon nyílik egy ajtó. Attila jött be rajta, csikos rabruhában, egy fegyőr kíséretében, aki azután a beszélgetés alatt végig ott is maradt. Nehéz volna leírni a viszontlátás kimondhatatlan érzéseit... Attila nem látszott meghatottnak. Mintha csak néhány napja találkoztunk volna, úgy mellékesen, de nagy határozottsággal először azt kérdezte tőlem: »Kicsi! Te most hol laksz?« Mire én megmondtam a címetem, s ekkor az őr figyelmeztetett, hogy maradjunk szorosan az általános témánál. Érdeklődött barátaink, nővéreim hogyléte felől, meg hogy egészségileg rendbejöttem-e. Édesanyját is egészségi állapota meg a fivéréivel kapcsolatos esetleges hírek felől kérdezte. Gyorsan elrepült a néhány perc, és az őr már sürgetett, hogy fejezzük be. Néhány pillanat múlva pedig már újból nyílt az ajtó, majd bezárult Attila mögött.”

3.5. A szökés

Gérecz Attila szökése egészen egyedi a politikai foglyok történetében.¹⁹⁴ Kizárólag sportoló volta tette alkalmassá rá, és ez az oka annak is, hogy csak három nap elteltével tudták elfogni. Már a korábbiakban láthattuk, voltak a váci börtönnek olyan részlegei, ahol nem szívesen időztek az örök, viszonylag hosszabb ideig magukra maradhattak az elítéltek. Ilyen helyiség volt a polírterem is. Az eseményekről a legtöbbet magától a főszereplőtől tudhatunk: a már hivatkozott, édesanyjának 1955-ben írt leveléből,¹⁹⁵ valamint a szintén már sokat idézett *hosszúverséből*. Előbb születik a levél, még Vácott a rabkórházban, a vers már Nosztrán a szigorított büntetés alatt.

Nehéz volt elképzelni, hogy ennek a rendkívüli eseménynek nincsen más forrása, melyeknek felderítése rendkívül időigényes kutatást igényeltek. Ennek eredménye lett az ebben a fejezetben olvasható Orbán Miklós-féle jelentés, majd Gérecz édesanyjának a füzeté, melyek alapján újabb szemszögből követhetjük a történeteket. Továbbra is hiányérzetem volt, hogy nincs nyoma az országos körözésnek, több tucat ember megfigyelésének, a nagy erőket mozgósító elfogatásnak, ezért több szálon is kutattam¹⁹⁶, míg végül hozzájutottam a Váci Járásbíróság született ítélet dokumentumaihoz.

Előtte azonban újra Cservenka Gyulára kell figyelnünk, aki arról vall, hogy már a szökés tervezésekor is képben volt:

Különböző helyeken dolgoztunk, és különböző osztályokon laktunk. Egyszer valahogy mégis találkoztam Attilával, ekkor elmondta, hogy szökni akar. Én is ráálltam volna. Abban is egyetértettünk, hogy csak a műhelyből lehet, mert annak az ablaka a Dunára néz.¹⁹⁷

Cservenka azonban csak későn határozta el magát, mert mire legközelebb barátja közelébe került, az újabb egyeztetéskor derült ki a számára, hogy Gérecz aznap éjjel készül megszökni. Állítása szerint mindenáron Pestre, az édesanyjához akart menni, ő pedig a határnak. A határon átjutni az egyetlen Michnaynak is csak úgy sikerült, hogy előtte napokig Pesten bujkált, és diplomata ismerősei segítettek neki papírokat szerezni, másrészt háromnapos „szabadságán” a Munkácsy Mihály utcának még közelébe sem próbált kerülni. A lényeg talán mégis csak annyi, hogy a rabtársak között voltak, akik hallhattak a tervéről.

Nem tudhatjuk, vajon mennyire számolt az ötlet kigondolásakor az árvízzel. Tudta-e, hogy milyen szinten és mikor tetőzhet a Duna? Tény, hogy a legnagyobb vízálláskor vetette magát az árba!¹⁹⁸ Érdemes azt is szem előtt tartanunk, hogy nagyobb árvizek idején

---

¹⁹⁴ A bevezetőben említett Michnay Gyuláéval hasonlítható bravúros kivitelezése. A recski szökésről nagyszerű játékfilmet is forgattak (*Szökés*, Gyarmathy Lívia, 1997), míg Géreczét egyelőre csak suta dokumentumfilmekben igyekeztek feldolgozni. Lásd a *Gérecz hatása a kortársakra és az utókorra* című fejezetben.

¹⁹⁵ Első levél a szökés után (amit sikerült kijuttatni a börtönből, Vác, rabkórház 1955. tavaszán), *Így bocskorosan* 2001. 122.

¹⁹⁶ Egy történészdoktori védésen több intézmény és levéltár jelenlegi munkatársa, illetve régebbi vezetője is jelen volt, akiket megszólítottam a kérdéseimmel. Így vetődött fel, hogy próbálkozzam a Hadtörténeti Levéltárban is. Remélni lehetett, hogy a szökésért kirótt ítélet szövegének is elő kell kerülnie, hiszen a H. Drechsel Mária által kérelmezett rehabilitálási okmányon szerepel a sorszáma és a dátuma. Innen tudjuk, hogy a pert a Váci Járásbíróságon fojtatták le, ezért kézenfekvőnek tűnt tőlük kérni a dokumentumokat. Hosszú levelezés és személyes megjelenés után derült ki, hogy ott nem őriznek ilyen régi iratokat. Átirányítottak a váci levéltárba, ahonnan a Pest Megyei Levéltárba küldtek.

¹⁹⁷ CSERVENKA 2011., 599. Kárpáti Kamil is állítja, Gérecz őt is beavatta szökési tervébe (Kárpáti 1989) *A magyar költészet hősi halottja és Töredéke*, in *Gérecz Attila, a költő - 1956 mártírja*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 1991. Június 17-ét ír, és aznap éjjeli szökést.

¹⁹⁸ Az akkor legközelebbi vízmérce Nagymaroson volt, a tetőzés 641 cm-en (99,38 méter a Balti szint felett) következett be. Forrás: <http://www.hydroinfo.hu/vituki/archivum/index.html>

könnyebb a zavaros helyzetet kihasználni. A központi irányítású védekezés mellett sok öntevékeny, sokszor öntörvényű ember forgolódik az események közelében, akikkel ilyenkor senki nem törődik. Természetesen a magam ilyen irányú tapasztalatai nem vethetők össze az ötvenes évek árvédekezésével, amikor ráadásul a vízügy még nagyhatalmú szervezetként (hasonlóan a MÁV „állam az államban” szerepéhez) állt helyt a gátakon, de vélhetően könnyebben lehetett kereket oldani. Igaz, a szökevénynek tehertételül ott voltak a helyszínen a kivezényelt karhatalmisták és katonák csapatai is. Sportolói múltja és az árvíz mellé a hirtelen kitört fergeteges vihar is a segítségére volt.¹⁹⁹ Térjünk vissza a beszámolójához:

A víz, amelybe beledobtam magam, a jegyzőkönyvek szerint, part mentén 14 fok C volt. Az ár feljött a falig, ahonnan a víz alatt cca. 40 métert kellett megtennem, míg a reflektor-fényből és az örök látótávólából kijutva, a drótkerítésig értem. Azon átmászva kb. 1 óra hosszat voltam vízben, küzdve az örvénylő árral, ruhámmal és cipőmmel, melyek lehúztak, a görcsökkel, melyek maró fájdalommal bénították meg időnként végtagjaimat (teljes erőből dolgozva és kilazítva az izmokat, le lehet győzni őket) és a viharral, ami teljes erőből tombolt, vágta arcomba a jeges záport s a tajtékzó hullámokat.²⁰⁰

Érdeemes megfigyelnünk, hogyan válik ebből a néhány mondatból költemény!

(1954. júl. 18. Vác, polírterem, kb. 22 óra.)

*Az ablakok közét a hullám
ingatja zöld falakra szét,
amint a lámpák fénye hull rám.
Emeletes bitón a szél
harangjátékba kezd a hullán,
ha kongva oldalához ér.*

*Hullámok csobogtak nyugodtan.
„Valahol vihar közelít” ...
S még a halálra gondoltam,
ahogy a szív e halk-szelid
melódiával egybe-dobban
„ha lő, ott esem össze” ... így*

*csavartam rongyokba az ablak
vasát, hogy csöndesebb legyek.
A villámok már hangosabbak
voltak, s a Dunából rekedt*

---

¹⁹⁹ Utoljára az eddigi legnagyobb, 2013-as árvízkor szerezhettem tapasztalatokat a pesti oldalon Dunakeszi és Vác között, illetve a Szentendrei-szigeten. Vannak központi helyek, ahol a védelmi törzs állomásozik, ennek közelében a depóniáknál töltik a homokzsákokat, vagy innen szállítják a homokot egy gátszakaszra, ahol a védekező önkéntesek néhány szakavatott vezető segítségével helyben töltik és rakják a zsákokat. Sokszor kell gyorsan és határozottan cselekedni, szivattyút újraindítani, vizet lapátolni, buzgárokat körülzárni.

²⁰⁰ 1955-ös levél, *Így bocskorosan* 2001. Az utolsó sorban említett „jeges zápor” okozhatta az azóta sokszor előbukkanó tévhitet, hogy Gérecz a jeges Dunába vetette magát. Tudomásom szerint Pomogáts Béla írta le először tévesen, lásd POMOGÁTS Béla, *Az Isten balján – Gérecz Attila helye a magyar költészetben*, Hitel, 1997. március, X. évfolyam, 3. szám

*dühhel ilyenkor égre csaptak
a lila Pilisi hegyek.*

*Sok-sok verejték és idő kell,
amíg a fűrészes áthalad,
s benedvezett törülköződdel
s egy ruddal a csavart vasat
meghajtod, ameddig csípőd el-
fér közte és sovány hasad.*

*Aztán felállsz. A rácsok lomha
keresztje homlokodra dől.
Ha most kilépsz, könnyen a konca
lehetsz. A toronyból az ő
szemét a fény csak erre vonzza
a vaksötét sziget felől.*

*S hogy mit tesz, meg kell érezned.
Feszült idegzeted ne várasd.
Motorszivattyú berreg messzebb.
A víz már elérte a várost.
Csönd. Majd hosszú vonatfütty reszket.
„Fénysor kúszik valahová... Most!...”*

*Kidobtam magam, de a résbe
bennszorult átkozott farom,
s egy percig (mikor vesz már észre?)
lábam úgy járt, mint szélmalom,
de vizet értem, és balkézre,
mint uszodában a falon*

*beütve szoktam verseny közben,
buktam a víz alá puhán.
A távolság a drót és köztem
20-30 méter volt csupán.
S én vízalatt leúszom ötven
métert, de itt cipőm s ruhám*

*olyan nehéz lett, mint az ólom.
S csak kínlódtam tovább, tovább
kapaszkodva a gyér zsurlókon,
míg a rőt kőcsillagon át
végre elértem – csudamódon –
a lámpaoszlopok sorát.*

*A pulóverem három ízben
akadt a szögesdrótba, mit
megláthattak; álltam a vízben.
S a végső pillanatban itt,*

*ég tudja mért, lassan, precízen
oldozgattam ki szálait.*

(...)

*Görcsöt kaptam. S csak gyúrtam kábán
a kintől („hol most, ki merülő
kezem fogná... hol?... Csak a Sátán
jár a vizen...”), de a zendülő
hullámok vad melódiáján
még pontosan zihált a tüdő.*

(...)

*A félszigettől visszakerült
ár újra s újra visszahajtott.
Aztán a lassan lecsendesült
zivatar az utolsó kardok
cikázó pengéjébe dült,
s én elértem a túlsó partot.*

Amennyire leleményes a szökés, annyira bravúros a vers! Az uszodai hasonlattól a vízen járó Sátánig láthatjuk az egyedi tehetség megnyilatkozásait, s ami a legfőbb: a sűrített drámában mindvégig ott lüktető kacagásban az igazi művészt. Az a benyomásom, hogy minden úgy is történt, ahogy a költő írja, pontosan dokumentálja a legapróbb részleteket, amire a sebtében leírt levélben nem volt lehetősége. A börtönben éjfél tájban verték fel a rabokat, s kezdődött meg a hajnalig tartó faggatózás. Cservenka Gyula úgy emlékszik, hogy a kihallgatások szünetében megtudták, hogy barátjuk szökése sikerrel járt.²⁰¹ Gérecznek ezalatt folyamatosan küzdenie kellett ezért a sikerért:

A szigeten – kiérve – futnom kellett, mert a reszketés úgy elfogott, hogy majdnem tehetetlenné tett. A csurom vizes, jéghideg ruha ellenére is sikerült végre kissé felmelegednem, de csak a szívem kimerítésével sikerült. Többször majdnem kelepcebe estem. A sziget tele volt katonákkal, nyomozókkal és ávosokkal, részben az árvíz, részben miattam.

A másik Dunaágnál észrevettek, rámkialtottak, de mielőtt megragadhattak volna, beugrottam a vízbe. Az ordítózásra az összes ott lévő rocsók és csónakok üldözni kezdtek reflektor és fáklyafény mellett, de sikerült még odaérkeztük előtt egy – a fák koronájáig előntött – gyümölcsösbe úsznom. Körülkerítettek s csak a csónakok alatt tudtam végül kitörni a gyűrűből. A másik oldalon már vártak, de a rendőrök előtt átvetettem magam egy kerítésen és a kertek között végleg eltűntem előlük.²⁰²

A versváltozatban a szigetre érve rögtön egy rendőrbe botlott, aki csodával határos módon elengedte.

*Álltunk szóvalán én meg a rendőr:
egymásra fogott magyarok,
s én néztem az álla-hegyét – belelendül
a váll – , hova majd lecsapok.*

---

²⁰¹ KÁRPÁTI 2011.

²⁰² 1955-ös levél, *Így bocskorosan* 2001.

*„Itt térjen a föld fele” mondta lefödve
a lángot. Az ökle kinyúlt.
S én néztem a hála szemével e rögre.
Hazánk csak a könnyteli múlt.
De vallja hazának az ember örökre,
hol két ököl összesimult!*

Itt erős kétségeink lehetnek: valóban így történt? Annyira képtelenségnek tűnik, éppen ezért lehet igaz. Az egész korszak anomáliáit látva, ez az egyik legfontosabb tanulság: nem szabad logikát, bizonyos értelemben tervszerűséget keresnünk az államhatalom gépezetének működésében. Voltak irányvonalak, léteztek begyakorolt megoldások, miközben az egész teljesen abszurd volt, úgy, ahogy volt! És a totalitárius rendszerben sem elhanyagolható az úgynevezett emberi tényező. A „föld fele” idézőjeles versrészlet egy jó szándékú, paraszti sorból „felemelkedett” rendőrrre utalhat, aki megszánja a csuromvizes, levegő után kapkodó menekülőt. Cselekedetéért, ha kiderül, főbelövés vagy kötél jár.

A levélrészletből úgy tűnik, csak nagyon rövid ideig tartózkodott a szökevény a szigeten. Bár a két bekezdés közé beleképzelhetünk még sok mindent. Ha teljesen egyenesen haladunk a mai műúton az egyik Duna-ágtól a másikig, akkor alig öt kilométert kell megtennünk, ami egy órányi sétát jelenthet. Azonban ólomsúlyú vizes ruhában, előntött kertekben kerítésekén átugrálva csak lassan juthatott előre a menekülő.

A versváltozatban először Tahitótfaluban próbálkozik valami harapnivaló és száraz ruha beszerzésével, de nem jár szerencsével. Szigetmonostor felé veszi az irányt, ahonnan folyamatosan indulnak a teherautók az árvíz miatt kitelepítendő családokkal és bútoraikkal. Mielőtt beérne a faluba, elképesztő rocsós üldözés kellős közepében találja magát az ártéren, ahonnan csodával határos módos ismételten kimenekül.²⁰³ Egy portáról elkergetik, aztán az utolsó pillanatban, immár kerékpáros rendőrök elől menekülve, beengedi egy férfi a házába. Bent állapotos felesége aggódva fogadja a szökött fegyencet.

*A konyhába vezetnek végül.
A reszketés már nem kínoz oly
nagyon. A nő a tűz elé ül.
Beszélek, s nézem. Lányos orr.
Homloka felhős. Majd lekékül
szeméből az első mosoly.*

*Hajnalodik. Ruhám még szárad
kiöblítve a tűz előtt.
Eszem. A férj ócska ruhát ad.
Vezetnek. Széna... S még a rőt
homályon át elérik fáradt szemeim
a padlástetőt.*

---

²⁰³ Ha ilyen hősiük lett volna az amerikaiaknak, csak e köré a jelent köré már több tucat akciófilmet kerítették volna.

Ettől az epizódtól kezdve levelében számol be részletesebben a történetekről. Vélhetően a padláson valamennyire kialudta magát, majd huszonnégy órával később Budapestre, valahová Budaörs és Farkasrét közelébe ért.

Édesanyjához 19-én délután 2 óra tájban csöngettek be a rendőrök. Ismerősök címeit kérdezték tőle, a Dunakeszin és a Felvidéken élő rokonok után érdeklődtek, de egy szóval sem árulták el neki, hogy a fia megszökött. Nagyon jól értesültek voltak a családi dolgok felől, s a kérdésözönből vált világossá az édesanya számára Attila szökése.

Ezt akarta hát mondani, ezért volt ideges! Persze, Toncsi, Tonhauser, ez ő, a barátai Tóninak nevezték már itthon is. És mi nem értettük meg! Mint a süket tyúkok, eresztettük el a fülünk mellett az ő kínos erőlködését.²⁰⁴

Édesanyja a nyomozók távoztával teljesen összeomlott, az akkor megérkező H. Drechsel Mária tartotta benne a lelket, s ott is maradt vele éjszakára. Hajnali ötkor jöttek újra, s akkor már megmondták, hogy Gérecz megszökött. Közölték, addig maradnak, amíg elő nem kerül. Időközönként váltották egymást, az édesanya mindegyiktől kikönyörögte, ha hazajönne a fia, legalább, hadd maradjon egy kicsit, hadd etesse meg, utána úgyse lesz erre módjuk, ki tudja hány évig. „A szöke megígérte, hogy 2 órát itthon hagyja, hogy beszélgessük ki magunk, ha már azt a nagy Dunát átúsza.”²⁰⁵

Így tudta meg édesanyja a végrehajtás módját, s láthatjuk, hogy az államvédelem életében is mekkora eseménynek számított ez a szökés, és már itt respektálták valamennyire a szökevény teljesítményét. Aki Farkasrét környékén előbb egy Pali és Kató nevű házaspárnál próbál pénzt és kabátot kérni, de elutasítják. Szerencséjére, mert így tud éppen hogy kitörni a rendőrök gyűrűjéből:

Épp akkor kerítették körül a környéket, mikor a kapun kiléptem. Az ajtó előtt álló „kiber” (detektív) egyedül nem mert megtámadni, csak tisztos távolból követett. Úgy 50 métert tehettem meg fölfelé, mikor a riasztott jeepek befordultak két oldalról az utcába. („Ki 'hitte' volna”, hogy éjjel-nappal figyelik minden rokonom házáat!) Addig egész lassan baktattam, de egy pillanat alatt átugrottam a bal oldali 2 m körüli kerítést. Taktikájuk hülye volt, mert az ellenkező oldalra rohantak a kocsikkal, ahol ha keresztül megyek a kerteken, ki kellett volna jönnöm. Ugyanott jöttem ki, ahol bemásztam, de az ajtón. Egy rikácsoló öregasszonnyal hátam mögött, aki azzal gyanúsított, hogy biztos én lopom ki mindig tyúkjai alól a tojásokat.

Nagyon forró volt akkor ott a levegő, de ezen hangosan felkacagtam. Az utcára érve, ugyanúgy bandukolva mentem föl a villamosmegállóig, de már más ruhában. Rövidnadrág és egy teniszgömb volt rajtam, a pulóvert és hosszúnadrágot becsomagolva az aznapi Szabad Népbe (politikai fogolynak illik tájékozódni) vittem a hónom alatt.²⁰⁶

Nem nagyon hallhatjuk Gérecz valódi hangját kevés verse és korai halála miatt. Ezért is ennyire fontos ez a hosszú levél! Minden benne van, amit a róla fennmaradt emlékezésekből eddig tudhatunk. A nagy vagány, aki fölényesen jár-kelel a kiberek között, bátran és eltökélten cselekszik, gyors, mint a villám, és erősen lesajnálja ellenfeleit. Minden megnyilatkozásában benne foglaltatik: nincs mit vesztenie! Megint csak filmek peregnek előttünk a jelenetet olvasva, a tojásaiért rikácsoló nőszemély már olasz vagy francia filmtekerésre is ráférne. A Szabad Népbe csomagolt ruhák vajon a Szigetmonostoron kaptak voltak? Mindenesetre nem keltett túlzott feltűnést a kinézete, sőt ő hiányolta a csinos nőket az utcán:

---

²⁰⁴ ELKL 29.

²⁰⁵ ELKL 30.

²⁰⁶ 1955-ös levél, *Így bocskorosan* 2001.

Kevés a szép nő már Bpsten. Több órás csavargásaim során egyetlen egyen akadt meg annyira a szemem, hogy megálltam pillanatra bámulatomban. Budán egy kis bisztró előtt a Fő utcában. Ott ült és evett. Szép fekete nő, tudatában szépségének, ez látszik rajta. Észrevette, hogy nézem, felnézett, mosolygott, és kissé csodálkozva szólt: „Tóni!” Margit volt.²⁰⁷

A fiatalember, aki négy év óta csak férfiak között volt, nem látja szépnek a nőket az utcán? Furcsa. Aki pedig megállásra készíti, az pont a legnagyobb szerelme volt. Ismét ez a szünni nem akaró abszurditás. Mennyi annak a valószínűsége, hogy az ötvenes években egy Vácról szökött rab hétköznapi délelőtt (18-a vasárnapra esett, a véletlen találkozás valószínűleg 20-án történt) munkaidőben egy dolgozó ifjú hölgygel fusson össze (gondoltam a három műszakra természetesen, ám Margit a róla szóló szövegek alapján kis eséllyel lehetett fizikai munkás, az adminisztráció pedig nappal építette a szocializmust),²⁰⁸ aki történetesen egykori szerelme? Gyakorlatilag semmi. Mégis ez történt! És ebből a részletből látjuk világosan, hogy a Margit-féle társaság hívta Géreczet Tóninak, édesanyjának ez nem volt ennyire nyilvánvaló.

Margit megkeresi Magdát. Gérecz mindkettejüket csinosabbnak látja, mint utolsó találkozásukkor, és Margit feketesége mellett Magda szőkeségét is említi. Hármásban beültek egy cukrászdába: „egymást ugratva, megtárgyaltuk az összes pesti pletykákat. Botrányosan víg hangulatban voltunk. »Szegény Irén néni« – sóhajtozott Magda –, »ha tudná, milyen jókat röhögünk most a fiával!«”²⁰⁹

Örkényi abszurd! A versváltozatban azért jóval sötétebb tónust kap ez a cukrászdai anizsz, ott ugyanis az elfogásakor rá várakozók estéjét idézi fel:

*Nem látszott meg, hogy elszorulna
a szíve. Erőt vett magán.
Vigyázott mindig a borukra,
hogy ki ne fogyjon valahány.
Csak néha tűnt el – mondta Magda –,
s a konyhaszéken sírt anyám.*

*„És ti?” „Amikor elvitt a kat.pol.
még nem tudtuk mily szörnyű. Nézd.
Ott állt az a sok palack bor,
és hogy ne keltsünk feltűnést...”
„Hát ittatok.” „Igen.” Én akkor
kaphattam az első ütést.*

Ebben a formában a jelenet jóval élethűbbnek tűnik a viháncolásnál, de ettől még ez is, az is megtörténhetett. Ráadásul a vers prózai részében is a komoly vonalat erősíti.

²⁰⁷ 1955-ös levél, *Így bocskorosán* 2001.

²⁰⁸ Ahogy már említettem H. Drechsel Mária visszaemlékezése szerint Margit Gérecz gyári munkatársa volt (ráadásul Csepelen), ám az ELKL alapján biztosra vehető, hogy a nő máshol dolgozott, s munkahelye a Fő utca környékén lehetett, és ebédidőben járt az étkezdében.

²⁰⁹ 1955-ös levél, *Így bocskorosán* 2001.

*(Beszélgettünk. Inkább csak Magda és én. Margit nagyon sápadt és csendes volt. Amikor engem annak idején elfogtak, hozzám vendégek gyűltek kb. 14-en. Csak anyám és a két lány tudta, hogy én hol lehetek.)*²¹⁰

Gérecz a cukrászdában kéri a hölgyeket, segítsenek számára valamilyen biztos rejtkehelyet keríteni, ahol kipihenheti magát. Este kilenckor találkozik Margittal és annak új udvarlójával, Labancz Dénessel.²¹¹ A levél és a vers inentől nagyon hasonlóan rögzíti az eseményeket. Dénes Aladár utcai²¹² lakásában kialussza magát másnap késő délelőttig, annak ellenére, hogy nem fogad el altatót. Végig gyanakodva figyeli a férfit, amiből előre sejthető az árulás motívuma, de úgy is értelmezhető a folyamatos utalásokból, hogy csak mint riválisát szívleli kevésbé, bár azt is bizonygatja, hogy már nem szerelmes Margitba. Dénes az árvíz miatt éjjeli szolgálatra ment, és másnap este hétre ígérte magát. Hősünk ébredése után a Duna-parton ténfergett, fáradtnak érezte magát, s próbált más ismerősével is kapcsolatba lépni, de nem járt sikerrel.

Aztán újra pörög a film, levelének sorait olvasva minden pillanatot láthatunk magunk előtt:

6 óra felé elhelyezkedtem leshelyemen, egy játszótéri padon, ahonnan szemmel tarthattam, hogy [Labancz Dénes] kivel érkezik, vagy ki követi.

Egy férfival jött beszélgetve, és bementek a kapu alá. Más nem jött utánuk, s így bementem megnézni, vajon együtt mennek-e föl a lépcsőn, vagy csak egy szomszédos lakó a pasas, akitől elválík a lépcsőházban. Beléjük ütköztem. Közvetlen a kapu mögött álltak. A férfi zavartan elsomfordált a közelből, én pedig karonfogva, vidám (!) locsogás közben mentem fel vele a lépcsőn. A férfi kilépett az utcára, mi pedig elértük a lépcső fordulatát. Ekkor megragadtam mellén a ruhát. „Ki ez az ember?!” Hamuszürke volt. „A rendőrség” nyögte. „Elárultatok?” „Azt hiszem, Magda volt. Nagyon megverték őket, különösen Margitot.” „Merre lehet meglépni?” „Semerre. Az egész környéket bekerítették.” Könyörögni kezdett, hogy ne csináljak semmit, ne tegyem őket tönkre. Rászóltam, fogja be a száját, és lehetőleg vidám képpel jöjjön mellettem.

Kimentünk az utcára. A játszótér már tömve volt különféle öltözötű férfiakkal, ki lézengett, ki a padokon sakkozókat figyelte. Lassan ballagtunk és én állandóan beszéltem valamit, mintha a legnyugodtabb hangulatban lennék. Gondoltam egyetlen lehetőségem, ha kíváncsiakká teszem a nyomozókat. „Most felmegyünk a Pistáékhoz és lehozzuk a cuccot” majd halkán: „ezek mind kiberek?” „Mind.” Az út felfelé vitt, sőt lépcsőket is kellett mászni. Itt nagyon kifáradtam. Már délelőtt alig bírtam feljönni a Duna-partról. A szívem a legkritikusabb pillanatokban hagyott cserben.

A két nyomozó, akik eddig távolabbról követtek, meghúzták a lépést. „Add meg magad” – könyörgött Labancz, aki nem tudta megállni, hogy ne tekintgessen hátra – „agyonvernek minket.” Majdnem sírt. „Itt csak engem fognak agyonverni” – mondtam... Pokolian cinikus düh vett rajtam erőt. „Nos Atyaúristen, ezt sportszerűtlenül csináltad.”

A detektívek már mögöttünk kopogtak. Még menekülhettem volna. Szívem – akkor már lejtett az utca – kissé nyugodtabban vert és akárhogy is, de elfutva még akkor sem érhetek volna utánam. Viszont ezekben a pillanatokban omlott bennem össze valami, amit ma sem tudok teljesen megmagyarázni magamnak. Egy örök kételkedésből éppen aznapokban felemelkedő Istenhit és az ifjúságnak az a kedves, buta hite, mely önmagából meríti az emberek iránti véleményét és szeretetét.

Valami ősi parasztos gőg tört fel bennem, mint a legény, mikor a fegyveres előtt feltépi az inget: „ide szúrjon!”, úgy tártam oda az életem valami iszonyú gonosz Úrnak. Teljesen nyugodt voltam, látszólag. A külső történet alig-alig vert bennem hullámokat!²¹³

²¹⁰ Uo. Ahogy már korábban utaltam rá, éppen a két lány nem tudhatta biztosan, hol lehet Gérecz, mivel ők nem voltak a munkatársai. Bár a Margit szoros viszonyuk miatt ettől függetlenül sejthette, milyen ügybe keveredhet udvarlója.

²¹¹ Sokáig úgy gondoltam, ez beszélő név. A versváltózatban nem cz-vel, csak c-vel szerepel.

²¹² A házszámot (Aladár utca 16.) csak a levél későbbi részéből tudhatjuk meg, amikor a köztörvényeseknek meséli esetét a Deák téri rendőrség fogdájában.

²¹³ 1955-ös levél, *Így bocskorosan* 2001.

Az eseménysor dokumentálása mellett lelki rezdüléseit is rögzíti, méghozzá pszichoanalitikus alapossággal. Kívülről látja a gyermekhit elvesztését, a valóságos események viszonylagosságát a mély belső folyamatokhoz képest. Ebben a jelenetben újra tapinthatjuk a géreczi világot, a nagyformátumú művész és a hősiesen hadakozó katona kettőségében, akit legyűr végül a túlerő, anélkül hogy lelkének tisztaságán a leghalványabb folt esnék is. A szükségszerű végjátékot a versből idézem:

*De eszembe villant a börtön
tíz éve még, mi hátra van.
Kétoldalt kivágott az öklöm,
s úgy vetettem hátra magam,
hogy mindkettő lehullt a földre,
hol birkózni kezdtünk hangtalan.*

*Vékony csikban a vére csorgott
mindkettőnek, de lábamat
úgy marták, mint két veszett bulldog.
Az ingem már egy rongycafat.
Végül a jobbkezemre hurkot
dobtak, s a bal volt csak szabad.*

*Labancot láttam még hogy gyáván
remegve a falhoz lapul.
„Ugorj hát! – szólt a Sátán –,
estedben megtart majd az Úr!”
És ő ugrott, és zuhanásán
nem tartotta meg őt az Úr.*

*S ütöttem, már nem tudom hányat
de végre lebirt a fölény,
s tökmagot köpdösve ványadt
suhancok tolongtak fölém,
nézve a Törvényt, hogyan támad*

a detektív revolverén.²¹⁴

Kölcsönösen elismerik egymás teljesítményét: Gérecz gratulál a rendőröknek az elfogásáért, ők pedig elismerik vagányságát a szökésért. A házmasterlakásban a rendőrök ellátják saját sebeiket, Attilának csak az inge szakadt, és az arca mocskos a rátaposó cipőtalpaktól. Ettől kezdve egyáltalán nem bántják az elfogott szökevényt, „kültelki elismeréssel” adóznak nem mindennapi teljesítménye előtt. A Deák téri rendőrkapitányság pincezárkájába dugják nyolc köztörvényes bűnöző mellé, sikkasztók, tolvajok közé. A szokásoknak megfelelően mindenki beszámol előéletéről, messze Attila a legnagyobb formátumú bűnöző a maga 12 „mázsa” büntetésével.²¹⁵ Labanc árulása közfelháborodást okoz a cellatársaknál, egy Csimbi nevű díjbirkózó, aki órákkal kereskedik, felírja a címet a

²¹⁴ A húszas évekre jellemző bérház előtt a kis parkban zárható gyermek-kert működik, nehéz elképzelni, hogy hatvan éve itt bőrkabátos kopók várakoztak egy váci fegyencre, sakkozóknak álcázva magukat. A felfelé vivő út, ami lépcsőkbe torkollt (zsákutcák), a Piroska vagy a Galeotti utca lehetett.

²¹⁵ Itt tehát maga Gérecz Attila is megírja, hogy tizenkét évre ítélték, és mégis a tizenöt év épült be a köztudatba.

cipőbélésébe, hogy majd rendezzi az ügyet szabadulása után. Ez a jelenet egyenesen a *Piszkos Fred a kapitány* világát idézi. Érdekes, hogy erről az egy cellaéjszakáról ilyen részletesen beszámol, míg más részleteket mennyire elnagyol.

Édesanyja csak onnan sejtheti fia elfogását, hogy reggel a hajnali órákban nem jönnek a nyomozók (nappal voltak a lakásban, éjjel az utcán figyeltek), és egész délelőtt sem érkezik senki. Gyakorlatilag elsiratja gyermekét, sokkal rosszabbtól tart, mint ami valójában történik vele.

Te szegény, szegény gyermekem, inkább fogadott volna be a Duna örökre. A halál nem fáj sokáig, megmentett volna a Rád váró sok szenvedéstől. Most már megértem, miért mondtad a beszélőn, hogy jobb lett volna tavaly meghalni a betegségben.²¹⁶

Teljesen érthető szegény asszony végső elkeseredése, az utolsó reménysugár is kialudt, hogy rövid időn belül szabadon láthassa a fiát. Estefelé tért vissza hozzá a vörös hajú nyomozó, ragyogó arccal a büszkeségtől, hogy elfogták a szökevényt. Azt is sejtette, hogy a lebukásban Margitéknak volt szerepük.²¹⁷ Gérecz másnap reggel Vácra vitték, ahol el kellett játszania a szökést. Végig egy ávós alezredes kísérte, aki már-már barátságosan bánt vele. Nyilván az ő sikere volt elfogása, és ezeknek a jeleneteknek a hangulatában döntő az az enyhülési folyamat is, amit a Nagy Imre kormány színrelépése okozott. A szökevény börtönbéli megmutatásáról egyedül Kárpáti Kamil emlékezik meg.²¹⁸ A rabokat összecsoportították az udvaron. Tartani lehetett attól, hogy valamilyen nyíltszíni megaláztatásban lesz része a szökött fegyencnek, de valahogy az egész jelenet a visszajára fordult. Az említett ávós alezredes szólt a rabokhoz, nem a gyűlöletesen gonosz börtönigazgató. És emberi hangon szólt hozzájuk! „Látják, emberek, Attilát visszahoztuk!” Sem az *emberek*, sem az *Attila* megszólítás nem volt addig bevett abban a közegben. Egy kis emelvényen álltak, a bejelentés után senki nem szólt semmit. Az alezredes rágyújtott, majd foglyának is meggyújtott egy cigarettát. Ebben a gesztusban is tetten érhető az a különös varázs, amit rendre kiváltott a környezetéből. Elismerés a teljesítményének. A börtönigazgató majd' felrobbant magas rangú elvtársa viselkedésén, rövidesen elviharzott. Majd Gérecz is kikísérték szorosán közrefogva a szétnyíló rabsorfallal között.

Érdemes talán egy kicsit elidőznünk azon probléma fölött, hogy Gérecz valójában árulás áldozata lett-e. Abban az értelemben igen, hogy ha létezik egy titok, amiről csak a beavatottak tudnak, és azt valaki kiadja illetékteleneknek, ezzel elárulja a titkot vagy a titkok őrzőit. De júdási értelemben – sértettségből, öntörvényűségből vagy éppen anyagi előnyökért cserébe – itt nem történt árulás! Minden rokont és ismerőst figyeltek, Gérecz édesanyjánál ott ültek a nyomozók már a szökés másnapjától,²¹⁹ fényképét sokszorosították és eljuttatták minden rendőrösre, s aki egy kicsit is gyanús lett, hogy tudhat valamit, azt bevitték, s ha kellett, jól el is verték. Labancz állítása szerint Margit és Magda is így járt. Kérges tenyerű, erős fiatal emberek is megtörték előbb-utóbb az ütlegek nyomán, semmiképpen nem nevezném őket árulónak. Gérecz annak nevezte őket írásaiban, persze főleg Labanczot, de véleményem szerint az utókor már árnyaltabban értékelheti az eseményeket. Ezt azért fontos kiemelni, mert a megbélyegző jelző, „áruló”, biztosan nagy szerepet játszott abban, hogy Margit és Magda valódi kilétét hosszú ideje homály fedi.

²¹⁶ ELKL 31.

²¹⁷ Magyarán az államvédelem is ráerősített az árulás motívum elterjedésére.

²¹⁸ KÁRPÁTI 2011, Kárpátit a Recskről történő szökéshez kapcsolódva ítélték el újabb tíz esztendőre, az elfogott szökevényeket a legerősebb társaikkal verették péppé az ávósok a rabok szeme láttára. A szerző a két eseményt fűzi össze leírásában.

²¹⁹ H. DRECHSEL K2. Őt magát is elővezették a Deák téri kapitányságra, de kihallgatásával bizonyossá vált, hogy semmit nem tud Attila hollétéről.

Ugyanakkor Gérecz Attila 1955-ben a rabkórházban, majd Márianosztrán már olyan szakrális magasságokba törekedett, hogy maga vágyott a stigmák után, hogy minél inkább egyesüljön a Názárettel.

Ahogy már említettem, a költő szempontjából az egész szökés passiójellegű feldolgozásának elengedhetetlen része az árulás motívuma. Az is természetes, hogy bár végig kendőzetlenül ír Margithoz fűződő bonyolult viszonyáról, az édesanyjának és H. Drechsel Máriának írt levelében már egyértelműen állást foglal utóbbi mellett Margittal szemben, a váci szökés eljátszása után, hazafelé a Pobjedában:

„Remek nőid vannak, Attila” – szólt az autóban Pest felé robogva az egyik nyomozó. „Melyiket szereted jobban?” A másik közbeszólt: „Hagyjad, ez igazán magánügye.” Elmosolyodtam, és megmondtam neki. „Nem való az hozzád. Betegeskedik. Most is feküdt, hogy nálatok voltam.”²²⁰

---

²²⁰ 1955-ös levél, Így *bocskorosan* 2001. H. Drechsel Mária életét súlyos gerincbetegség kísérte végig.

3.5.1. A szökés részletei az iratanyagok tükrében

Az egyetlen ismert dokumentum az állambiztonság részéről, ami előkerült a szökéssel kapcsolatban, az elfogás után körülbelül két héttel született.

BELÜGYMINISZTERIUM.
Belső Karhatalom
Parancsnoksága

"E" sorozat

Budapest.

1954. augusztus 3.

K.sz.: 0788/...m.

BM.Hór. és Belső Karhatalom Parancsnokának,
Valencsák János áv.vezérőrnagy Elvtársnak

Tárgy:

B u d a p e s t

·

A váci börtönből történt szökés körülményei

Jelentem, hogy a Váci Országos Börtönből 1954. július 18.-én kb. 23.00 órakor megszökött Gérecz Attila elítélt, - akit két nap múlva a rendőrség Budapesten elfogott. A szökés körülményeit kivizsgáltam és az alábbiakat állapítottam meg:

Az elítélt a börtön területén lévő gombüzemben dolgozott. Hosszabb idő óta foglalkozott szökési gondolatokkal. Céljának elérése érdekében megfigyelte mind a belső, mind a külső őrk ténykedését. A kellő belső őrzés hiányában szerzett egy vasfűrész, amelyet törülközőjébe fogott, - a zaj csökkentése céljából - és azzal kifűrészelt a Dunaparra nyíló munkatermi ablak vasrácsát, ahol a Duna vize közvetlenül az ablak alatt kb. 40 cm. magas volt. Majd amikor látta, hogy a Dunaparton csónakban lévő belső karhatalmi őr az épületnek hátatfordítva a csónakot igazgatta, a toronyban lévő őr pedig más irányba figyelt, - leereszkedett az ablakból és kb. 50-60 métert haladva a víz alatt, kijutott az őrzés vonalából anélkül, hogy az őrök észrevették volna. Nevezett ezután még kb. 3 km-t uszott, majd egy faluban száraz ruhát szerzett és egy árvízvédelemben résztvevő gépkocsival Budapestre jött, ahol a rendőrség elfogta.

A szökést elősegítő tényezők:

- a./ A belső őrség beosztottjainak olyan nagy munkaterület van őrzésükre bízva, /: 4-5 műhely 1 főre :/ hogy az ott dolgozó elítélteket állandó ellenőrzés alatt tartani nem tudják. Ebből kifolyólag jutott Gérecz elítélt a vasfűrészhez és tudta végrehajtani az ablakrács kifürészelését.
- b./ Az objektum megvilágítása nem teljesen megfelelő. Az az ablak, amelyen át a szökés történt, nem eléggé világos, a villanyfényekből kieső helyen van. Így az örök nem is fedezhették fel az ablakon belüli - ahol már sötétebb van - óvatos mozgást. A szökés idején lévő erős szél és vizcsobogás szinte lehetetlenné tette az örök részére a fülelést, így nem hallották meg sem a vasrács fűrészelését, sem a szökevény vízbe ereszkedését.
- c./ Az ablak alá kiöntött Duna vize lehetővé tette, hogy az ablakon kijutó szökevény pár másodperc alatt kivonja magát az örök által belátható helyről és a víz alá merülve észrevétlenül elhagyja az őrzés alatt álló területet. Ebben a szökevény előnyére volt a kisportolt igen jó uszó mivolta, /: öttusázó volt :/ éles esze és ravaszsága.
- d./ A Dunaparton lévő örök között nem volt megszervezve a kellő figyelés. Így fordult elő, hogy azonos időben egyik ór sem tartotta szemelőtt a műhelyek ablakainak vonalát, ahonnan pedig szökési kísérlettel mindenkor számolni lehetett. Az árvíz miatt csónakban elhelyezett őrt egyébként is zavarta a figyelésben a csónak állandó ingadozása, mozgása.
- e./ A külső biztosítást végző karhatalmi őrség Dunaparton lévő két őre, Jakab László áv.őr és Rácz Kálmán áv.őr szolgálati feladatukat nem kellő éberséggel látták el.

Orbán Miklós
államvédelmi ezredes
Belső Karhatalom Parancsnoka.

Készült: 2 példányban.
1.sz.pld. Cimzettnek.
2.sz.pld. iratgyűjtőbe.
Készítette: Bereczki L.fhdgy.
Gépelte: Aczélné.
42.sz.munkafüzetből.
1954.8.2.

Orbán Miklós magas rangú tiszt, aki egyenesen a vezérőrnagynak írja meg levelét. Ügyesen lavíroz a felelősség elkenésében, ezért tulajdonképpen a szökevény dicséretben is részesül „jó úszó mivolta... éles esze és ravaszsága” miatt. Jelzi, hogy mi minden menti az öröket (miközben tudjuk, hogy előszeretettel kerültek a gombüzemet), szerinte nagyobb számban lenne rájuk szükség. Az árvízben a csónak véleményem szerint semmivel nem imbolyog jobban, mint normális vízálláskor, a viharra kellett volna a figyelem kihagyását is fognia. Azért a Duna-parti öröket maga is hibáztatja. Ebből a jelentésből tudhatjuk, hogy Gérecz az árvízvédelemben lévő gépkocsin jut el a fővárosig. Érdekes, hogy Orbán szerint 23 órakor történt a szökés, és hogy két nap múlva fogták el. Az első időpontnak tán nincs nagy jelentősége, Gérecz ugyan 22 órát írt, viszont egy nap ide vagy oda, azért nem lehetett mindegy a saját presztízs igazolása szempontjából. Nézzük át újra az idő múlását: Gérecz vasárnap késő este szökött meg, hétfő hajnalban feküdt le Monostoron a pajtában, 24 órával később tört ki a kiberek gyűrűjéből Farkasréten, vagyis kedden kora reggel. Aznap este fekszik le Labancz lakásán, másnap délelőtt ébred és bolyong a városban, este nyolc felé fogják el, tehát szerdán este. Ez világosan látható, hogy három és nem két nap! Mindenesetre Orbán Miklóst nem érte semmiféle retorzió, 1957-től rendőrezredessé, majd 1959-től határőr ezredessé lépett elő.²²²

A szökés részletei a Váci Járásbíróság 1955. március 21-én kelt ítéletéhez kapcsolódó iratanyag alapján

Érdemes újra leszögezünk, egyáltalán nem biztos, hogy Gérecz vallomásainak szövege pontosan fedi a valóságot; torzíthattak rajta a hatóságok, hogy magukat jobb színben tüntessék fel, illetve „egyszerűsíthették” maga Gérecz Attila is, hogy ne hozzon bajba több embert, mint akikről már úgyis mindent tudtak.

Az iratokból látható, hogy a hatóságok hosszú ideig nem tettek semmit az ügy továbbviteléért Orbán Miklós augusztusi jelentése után, ugyanis Bolgár László r. százados csak október 16-án (majdnem három hónappal a szökés után!) rendelte el a nyomozást. Tanácstalanok lehettek a rendőrök, ebből is jól érzékelhetjük, ahogyan azt is, mennyire egyedi esetről volt szó. Az első tanúkihallgatás október 23-án folyt le, amikor Csáki Ferenc tett vallomást. A Gérecznél alig egy évvel idősebb, örvezető beosztású férfi őrizte az elítélteket július 18-án este. Elmondása szerint huszonegy főre kellett vigyáznia, akik külön termekben dolgoztak, s csak a „létszámolvasás” idején vették észre, hogy egy rab eltűnt. A gombüzem Duna-part felé eső földszinti termében észrevették a szétfűrészelt és elhajtott rácsot, valamint megtalálták a fűrészelt. Csáki szerint a víz szintje az ablak alatt két méterre húzódott, elöntés nélkül három méterre volt a talaj (magyarán egyméteres vízoszlop állt a börtön falánál).

Több mint tíz napnak kellett eltelnie az újabb tanúkihallgatásig. 1954. november 4-én tesz vallomást az őrség parancsnoka, Huszár Sándor, aki majdnem egyidős volt a szökevényvel. Semmi újabb érdemi információval nem szolgál beosztottjához képest, csak megjegyzi, hogy a szökéshez használt szerszámokat és ablakrácsdarabokat „azonnal lefényképezték”.²²³

Géreczet többször is kihallgatják, de ez sem ment egyszerűen. Balázs József r. alezredes november 2-án kéri elővezetést a Budapesti Országos Börtönből (Gyűjtőfogház, Kozma utca), de ez nem történik meg, mert nevezettet november 12-én átszállítják a váci

²²¹ A dokumentumot Orgoványi István, az ÁBTL osztályvezetője bocsátotta a rendelkezésemre. Érdekes módon nem a saját, hanem a Magyar Országos Levéltárban a Határőrség anyagában bukkant rá.

²²² <https://www.neb.hu/asset/phpG5pAZX.pdf>

²²³ A fényképek láthatóak a dokumentumok között.

börtönbe²²⁴. Mi történt tíz napig? Ki kivel egyeztetett, és mit miért tettek? Nem valószínű, hogy valaha megértjük, de látható, hogy erősen akadozott a gépezet. Mindenesetre Hajnal József váci r. hadnagy „Sürgős” jelzésű, a BM. X. kerületi főosztályára küldött, november 4-én kelt levelét így zárja:

„Ismételten felkérem, hogy az ügyben soronkívül eljárni sziveskedjék, mivel a nyomozás hi. - ? f. hó 16.-án lejár.”

Mivel a dokumentumok egy része nagyon rosszul olvasható, és egyértelműen egy hiányos levelezésbe tekinthetem bele, csak nehezen rekonstruálható az egész ügymenet. Úgy tűnik, hogy a X. kerületi és a váci rendőrkapitányság labdázott a fogollyal. A váciaknak sürgős volt, a kőbányaiaknak kevésbé lezárni az ügyet. Sajnos Gérecz dokumentumokban szereplő első vallomásának dátuma nem kivehető, de a szövegből látható, hogy júliusban tette, közvetlenül az elfogása után.

Gyanúsított a feltett kérdésekre az alábbiakat adja elő:

Értelmiségi családból származom, iskoláimat Budapesten végeztem a Kölcsey Ferenc féle gimnáziumban. Iskoláim elvégzése után a csepeli Rákosi Művekben kezdtem el inasként dolgozni. Itt dolgoztam 1950 júniusáig, ezt követően egy hónapig a Fogaskerék gyárban majd még ebben az évben a TEFU javítóvállalatához kerültem. Itt dolgoztam 1950 decemberéig amikor a franciák részére elkövetett hűtlenségért őrizetbe vettek. 1951 júliusában a katonai bíróság a fenti vádpont alapján 12 évi börtönre ítélte.²²⁵

Büntetésem letöltésére a Gyűjtőfogházban szállítottak, majd 1952 áprilisában²²⁶ a váci intézetben szállítottak át. A váci intézetben belül a gombüzemben kaptam beosztást, ahonnan 1954 július 18-án 23 órákig megszöktem. Szökésemet az alábbiak szerint hajtottam végre:

Folyó hó²²⁷ 18-án 16 órákig muszakra mentem a gombüzemben. A szökés gondolatával már kb. fél éve foglalkoztam, az alkalmat azonban 18-án használtam fel. Ezen a napon több alkalommal lementem a földszinten lévő WC-ben mert meg akartam győződni arról, hogy a földszinten lévő műhelyben tartózkodik-e valaki és annak ajtaja nyitva van-e. Tudtam azt, hogy a nagy munkaterületen egy ór nem tud kellően ellenőrzést gyakorolni. Az emeleten lévő (...?) helyen ismerős voltam tudtam azt hol tartják a vasfűrészeket, az egyik keretből fűrészlapot kivettem és lementem az üresen lévő munkaterületre. A vasrács elfűrészélése kisebb megszakításokkal kb. 1 óra időt vett igénybe.

---

²²⁴ A BFL-ben nyilvántartott adatlapon ezúttal a szállítás dátuma megegyezik a többi dokumentum dátumával.

²²⁵ Az első új információ, hogy 1950. júniusáig járt Csepelre, s mielőtt a TEFU-hoz került volna még a Fogaskerék gyárban dolgozott. Az áll a szövegben, hogy júliusban ítélték el, pedig a másodfokú, 12 éves büntetést augusztusban kapta, az elsőfokú ítélethezatal pedig júliusban volt.

²²⁶ Cservenka Gyula is ezt erősítette meg.

²²⁷ Ebből következtethető, hogy júliusban készült a jegyzőkönyv felvétele.

A megszakításokat felhasználtam arra, hogy meggyőződjem róla nincs-e
ór a közelben. Az elfürészelt vasrácsot törölközővel és egy vas-
darab segítségével hajlitottam el. A rács szétfeszítése után a
keletkezett nyíláson lábbal bujtam ki, és megkapaszkodva az ablak
rácsában óvatosan vízben engedtem magam. A rácsot azért fogtam meg,
hogy a leereszkedés ütemét csökkentsem és ne okozzak zajt az eset-
leges csobbanással. A vízbekerülésem után uszva közelítettem meg a
Duna partján lévő drótkerítést, amin keresztül másztam és
ugyancsak
uszva a Dunán folytattam utamat. Partot a szentendrei szigeten
értem,
és gyalog folytattam utamat a Szigetmonostor előtt lévő faluban
betértem a házak közé de miután úgy láttam, hogy veszélyezve vagyok
ismét a vizen keresztül továbbusztam a pilisi hegyek irányában.
Miután a Duna ugynevezett budai partját elértem, mivel nagyon
kimerült
állapotban voltam-nem tudom milyen faluban-betértem egy házban.
Ott egy öreg parasztkinézésű asszonnyal találkoztam aki ugylátszik
mivel volt rajtam egy zöld színű pulóver bajtársnak szólított
és azt kérdezte hogy talán megáztam. Én azt feleltem neki, hogy
igen
és azt a tévedését felhasználva hogy katonának nézett kértem, hogy
adjon valamilyen száraz ruhát addig míg a többi társaimat megtalá-
lom. Az asszony akkor átadott nekem egy eléggé megviselt világos
vászon nadrágot és ugyancsak egy megviselt világos inget. Ez a
paraszt-
asszony egy darab kenyeret és szalonnát is adott azzal, hogy
fogyasszam
el. Én ezeket elfogadtam mivel ezek engem segítettek szökésemben.
Miután az asszonytól elváltam még ott abban a faluban egy olyan
teherautóra bukkantam mely Pestnek tartott. Az autón levőket
megkér-
tem, hogy vigyenek magukkal így azzal a gépkocsival Budapestre ér-
keztem. Ide már 19-én a délutáni órákban kerültem, és az éjszakát
a Gellért hegy környékén töltöttem el.

Az eddigieket összefoglalva itt egy olyan változatot olvashatunk, melyből kihagyták a
parton igazoltató rendőr és az állapotos asszony a férjével, a segítséget nyújtó idős asszony
pedig korlátozottan beszámítható. Azt is el tudom képzelni, hogy a kihagyottak részben a
képzelt szüleményei, és ugyanúgy azt is, hogy óvatosságból maradtak ki a történetből. Itt
23 órakor történik a szökés, ami ettől kezdve legtöbbször így is szerepel a vádiratban. E
vallomás szerint Gérecz a szigetről, amilyen gyorsan csak lehet, átúszik a budai oldalra, és
ott kapja a segítséget az öregasszonytól, és már 19-én Budapestre jut. Valószínűbbnek
tűnik, hogy a hosszú levélben leírt verzió volt az igazi.

20-án reggel elindultam a Farkasréti temető felé és eljutottam
egy távoli rokonomhoz dr. Bodor Pál Sasadi utca 151 szám alatti
lakóshoz.²²⁸ Ide azonban bejutni nem
tudtam mert miután zörögtem az ajtot kinyitotta ugyan valaki de

---

²²⁸ Egyértelműen azért nevesíti rokonát, mert tudja, hogy ott látták a rendőrök, s neki nem árt azzal semmit,
hogy elmondja, nem segített rajta, sőt inkább a javára írhatják. Az más kérdés, hogy édesanyja – ahogy már
említettem – nem bocsátott meg Palinak.

azonnal be is csukta és semilyen zörgésre nem volt hajlandó kinyitni többet.

Ez a körülmény feltűnt nekem, sőt úgy láttam, hogy a környéken állam-

védelmi beosztottak tartózkodnak. Ezért elindultam, hogy valamerre elkerüljek erről a helyről. Ekkor úgy véltem, hogy követnek és más kiutat nem láttam mint azt, hogy beugortam egy kertben és egy nagy kerülővel általam ismeretlen országutra jutottam ki. Innen gyalog be-

jöttem Pestre ahova kb. a déli órákban érkeztem meg. A Fő utcában egy

általam ismeretlen étkezdében Farkas Margit²²⁹ nevű lányismerősömet ismertem fel. Nevezettet kiintettem magamhoz. Farkas Margit azon kérdé-

sére, hogy kiszabadultam-e azt feleltem, hogy igen mire Farkas Margit

azzal a kérdéssel fordult hozzám szükségem-e van esetleg pénzre. Én ezt visszautasítottam de miután nagyon kínálta 10 forintot elfogadtam

tőle. Farkas Margit ekkor arra kért, hogy várjak rá rögtön visszajön mivel most nem ér rá beszélgetni. Rövidesen visszajött és telefonon felhívta közös ismerősünket Müller Magdát.²³⁰ Én közben a kapott pénzen

az étkezdében ettem. Ezután találkozózt beszélünk meg este 9 órára a Katona József utca Visegrádi utca sarkára és Farkas Margittól el-

váltunk. Ezt követően Müller Magdával autóbuszra szálltunk és nem tu-

dom pontosan Müller Magdától egy helyen elváltam övele többet nem is találkoztam. Este 9 óráig az időt különböző helyeken játszótereken

töltöttem majd este elmentem a találkozóra. A találkozóra csak Farkas

Margit és akkor még előttem ismeretlen férfi jött el. Farkas Margit még mielőtt hozzámérték volna rámutatott a férfira és eltávozott.

A férfi hozzámjött és bemutatkoztunk egymásnak. A férfit Labancz Dénesnek hívták²³¹ és felszólított, hogy menjek el vele a lakására.

Labancz lakása Aladár utca 16 szám 3. emelet 2 alatt volt ahova autóbusszal tettük meg az utat. Odaérve lefeküdtem s másnap kb. délu-

tán 3 órákkor keltem fel. Ezután a Dunapartra mentem sétálni. Majd 6 óra felé ismét visszatértem a lakásban kb. 1 óra ott tartózkodás után a lakás előtti játszótérre mentem. Innen figyeltem, hogy Labancz és a fentnevezett két nő mikor jön meg. Rövid idő múlva azonban azt láttam, hogy Labancz nem a két nővel hanem egy előttem ismeretlen férfival jött. Én utánuk mentem, de már a lépcsőházban gyanítottam,

---

²²⁹ Innen tudhatjuk Margit vezetéknevét. A Munkácsy Mihály utcai házkutatási jegyzőkönyvben szerepel a címe is, XIII. kerület, Kresz Géza utca 29., de ugyanabban az iratban egy másik Margit nevű hölgy is felsorolatik. (Koma Margit ellen szóló budakalászi címe.) Ahogy Gérecz édesanyja írja, a Margitszigeten ismerkedtek össze, amihez közel lakott a lány is, és Géreczékhez is gyorsan odaérhetett, csak át kellett sétálnia a Ferdinánd-hídon, majd a Podmaniczky utcán néhány saroknyit.

²³⁰ Müller Magdát viszont kifejeztették az ávosok a házkutatási jegyzőkönyvből, az ELKL-ből biztosan tudható, hogy a lakásban tartózkodott 1950. december 8-án késő este.

²³¹ Ez volt tehát a valódi neve.

hogy a rendőrséggel van dolgom és kerestem a lehetőséget a szökésre.

Ezért mikor éreztem, hogy valaki közvetlen a hátam mögé került hátra-

ugrottam de a szökésre nem kerülhetett sor mert letepertek és őrizetbe vettek.

Más egyebet előadni nem tudok. A vallomásomat minden kényszerítő körülmény alkalmazása nélkül a valóságnak megfelelően tettem meg. A jegyzőkönyv helyesen van felvéve és elolvasás után azt aláírással igazolom.

gyanusított:

Gérecz Attila aláírása (az előző oldal alján is)

A vallomás második része, ami az elfogásról szól, mindenben megfelel a versben és a hosszú levélben leírtaknak. Gérecz Attila életét a későbbiekben tovább kutatva még bizakodhatunk abban, hogy Farkas Margitról, Müller Magdáról és Labancz Dénesről többet is megtudhatunk majd.²³²

Géreczet 1954. december 14-én a váci börtönben hallgatják ki újra.²³³ A gyanúsított kihallgatásáról készült jegyzőkönyv tanúsága szerint a költő ingyenes védő kirendelését kéri, és láthatóan újabb erőfeszítéseket tesz, hogy társai közül senkit ne sodorjon bajba.

Előzőleg nem foglalkoztam azzal a gondolattal, hogy megszököm. A szóbanforgó napon azonban a munkaterem alatti sötét földszinti munkatermet... nyitva találtam. Láttam azt is, hogy ez a terem nem volt őrizve. Ekkor támadt az a gondolatom, hogy a megáradt Dunára ereszkedek. ... Határozottan kijelentem, hogy társaim közül szökésem tervébe nem avattam senkit, mert szökésemet nem terveztem meg előre.

Az első vallomásában azt állítja, már legalább fél éve foglalkozik a szökés gondolatával, itt pedig hirtelen jött ötletként beszél erről, vélhetően az ügyvéd javaslatára. Csakúgy, mint a következő hajmeresztő vallomásban:

Előadni kívánom, hogy mindaddig a napig, amíg szökésem meg nem történt, a váci büntetőintézetben kitett házszabályok a szökést csak fegyelmi vétségként tüntették fel. Időközben kijött törvényeket előttem senki sem ismertette, tudomásom nem lehetett és nem volt arról, hogy szökésemmel büntettet követek el.

Természetesen az ügyészség egyik észrevételre (hirtelen jött ötlet, illetve nem tudja, hogy bűncselekmény) nincs tekintettel. A vádirat 1954. december 25-én készül el, 1955. február 9-én tartják meg az előkészítő ülést, és kitűzik a tárgyalást március 21-ére. Gérecz a bíróság előtt tett rövid vallomásában megemlíti, hogy csak a szökés előtt egy héttel került a gombüzembe, ahol 120 százalékon teljesített. Ismételten állítja, hogy csak az adott napon

---

²³² A Kormányhivatal rendszerében nem sikerült adathoz jutni velük kapcsolatban.

²³³ Csak a korábbiaktól eltérő elemeket emelem ki a szövegből. Konkrétan megmondja, hogy 1952. IV. 12-én került Vácra, illetve hogy a börtönben is vasesztergályosként dolgozott, s csak júliusban került a gombüzembe.

fogant meg benne a szökés gondolata, ráadásul azzal az ügyes finomítással él, hogy korábban csak annyiban gondolkodott erről, mint bármelyik másik rab. Utolsó mondatában megismétli a büntetetre vonatkozó elképzelését.

Nyolc hónapja vagyok fegyelmi büntetésben. Azért nem érzem magam bűnösnek, mert a szabadság utáni vágy minden emberben olthatatlanul él, s gondoltam, hogy azt nem büntetik.

Védője még azzal próbálja segíteni, hogy családi körülményeire kérdez rá, így Gérecz megemlíti halott édesapját és rokkant, beteg édesanyját. Az ügyész a vádat fenntartotta, az ügyvéd enyhe ítéletet kért. Így született meg a kétévi börtönbüntetés, valamint hogy a vádlott köteles a felmerült bűnügyi költségeket megtéríteni. Ez utóbbit nem valószínű, hogy valaha is bevasalták volna, gondoljunk a motorcsónakok benzinfogyasztására, vagy a nyomozók éjszakai műszakjára. Az ítélet szövege és indoklása is hemzseg a hibáktól, de végre itt nem vasesztergályosként, hanem szak- és tervtechnikusként említik. Az utolsó mondatban kiemelik a vádlott nagyfokú társadalmi veszélyességét is.

3. 6. Újra rácsok mögött. Klári. Levél a vécépapíron

Gérecz Attilát váci szökése után 1954 júliusában szállították újra a Gyűjtőbe, és őszig tartották ott fogva. Először egy 2x4 m-es sötétzárkába helyezték, ahol az ő „Ismerős a pofád, Gérecz!”²³⁴ kiáltással köszöntötte. Egy darabig a tébolyulás ellen kellett küzdenie, a halált vélte egyetlen lehetséges kiútnak sanyarú életéből. Erősen foglalkoztatta az öngyilkosság gondolata, ebben a hangulatban született *Az Isten balján*.

*Nekem már szitok az Isten szó a számon.
Én nem a haldoklót, az élőket szánom.
Már a tavaszban is csak öldöklést látok,
minden új élet új, Istenre szórt átok.*

A vers- és a levélrészletek is egy egészen más Gérecz Attilát mutatnak, mint akit eddig megismertünk. Sokat idézett levelében a dokumentarista részeket a lelkiéletének rezdüléseit boncolgató szakaszok váltják. Ahogy visszaemlékszik egy-egy eseményre, helyszínre, úgy változik a hangulata. Kézírását elemezve állapította meg egy pszichiáter, hogy Gérecz Attila depresszióra volt hajlamos. A kérdés az, hogy eredendően az volt-e, vagy a rabság tette ilyenné. Tény, hogy már a virtuskodó fiúban is látta H. Drechsel Mária a megbúvó melankóliát, amit édesapja korai elvesztésével és bátyjai távollétével magyarázott.

Körülbelül egy hónapig tartott kínládása, amíg rátalált a képzelet szabadságára. Sikerült saját magát kihúznia a lelki traumából, ehhez szükség volt a körülmények javulására is. A Kisfogház egy darabig siralomház is volt egyben, ám a költő itt született tizenhat versének nagyobb része mégis a szerelemről szól (*Szeretlek, Szeress, Alkony, Kis dal egy mosolyról, Óda bajtársnőimhöz*). Ennek legfőbb oka az lehet, hogy nők is raboskodtak ugyanebben az épületben, s lopva többször láthatták is egymást. A jóképű, kisportolt testű Gérecz hamar a rableányok kedvencévé vált:

Szeptemberben áttettek egy jobb zárkába. Ekkor már szalmazsákomból és lepedőm volt. Itt érdekes élménnyel gazdagodtam. Egy szép fekete házimunkás lány szerelmes lett belém a falakon keresztül. Titokban leveleztem. Az etetőnyíláson adta be a csöpp ceruzavéget. Ekkor már megszeretett az egész kisfogház. Ha sétáltam, női fejek jelentek meg a rácsok mögött, integettek, csókot dobtak. Zárkám a fürdő melletti volt, s ha vasárnap hajnalban (őket ébresztő előtt fürdették) megkezdődött a fürdés, át-át dörömböltek a falon üdvözlésképpen. Persze... 25 éves vagyok.²³⁵

A fekete lányt Klárinak hívták, több verset is ő ihletett.²³⁶ Egészen biztosan neki címezte *Az idegenné lett élet* és a *Mindegy* című költeményeit. Más remekek is születtek ott, az egyik legszebb anyaverse *Széthullt fényeken* címmel, valamint Gérecz sokáig kedvencének tartott *Varázsdob*, és a *Van így néha* címűek is. Utóbbiban együtt van minden, ami a költőt naggyá és egyedivé teszi a magyar lírában: a szomorúságban megbúvó boldogság megénekélése a rabságban megszerzett belső szabadság által.

²³⁴ Ez is arra utal, hogy már járt ott korábban.

²³⁵ 1955-ös levél, *Így bocskorosan* 2001.

²³⁶ Szakonyi Károly egy novellát is szentelt a lány elképzelt alakjának. SZAKONYI Károly, *Pál apostol szigetei, (G. A. Klárája) = Sorsod művészete 1 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001. 110-115.

Van így néha

*Az ég ma fátyolos,
mint egy könnyes lányszem,
de lehajlik kéken,
hogy dalomat kezdem.*

*S mint te szoktál kedves
ajkamra, úgy alél
nyakamba fonódó
szűz karokkal a fény.*

*Zárkám kopott falán,
nézd! nyüzsgő karnevál,
tréfás, víg álarcok
lekacagnak reám,*

*s a vasrácsok előtt
gomolygó porszemek
csillogó bohókás
körtáncot lejtenek.*

*Hej! ma meghempergős
jókedvembe vagyok,
szemem is másképpen,
kisfiúsan ragyog.*

*Te se zokogj, kedves,
lásd, átszövik a kint
minden valóságnál
igazabb álmaink!*

(Gyűjtő, Kisfogház, 1954. aug.)

A levélrészletekből annyit tudunk, hogy szeptemberben még biztosan a Gyűjtőben volt, és karácsony előtt Vácott. Az előző fejezetben láttuk, hogy november 12-én, a szökése miatti tárgyalásra szállították át Vácra.

Édesanyja viszont sokáig semmit nem tudott róla, csak egy idő után kapta hírül, hogy a Gyűjtőben, a Kisfogházban van, de semmilyen formában – csomag, levél, beszélő – nem érintkezettek ez idő alatt. A hagyatékban talált, Árpádhoz írt levelezésből kiolvasható, hogy 1954. október 16-án egy hosszabb levelet küldött Svájcba, amiben részletesen beszámol a történetéről, illetve hogy miért hallgatott sokáig. Ez a levél sajnálatos módon elveszett, egy október 22-ei viszont megvan, és Attilát „betegünknek” titulálja benne. Itt is ír egy részletet a szökésről: „szegény betegünk nálunk keresett segítséget, Pali annyit nyögdecsejt: menj, menj!” Pali és Kató a már említett rokonok voltak, akik nem segítettek Attilán, mikor kitört a gyűrűből Farkasrét környékén. Ez a hír eljutott az édesanya fülébe, pedig a szökés más részleteiről ekkor még nem tudott semmit. Paliék ettől kezdve visszatérő szereplői az Árpáddal való levelezésnek, Katóval később

meg is békél majd. Ugyanebben a levélben ír a rendszer enyhüléséről is, és a várható amnesztiáról: „betegünk valószínűleg elvágta ettől magát”.²³⁷

1955. január 3-án kelt levelében megírja Árpádnak, hogy elment egy helyre (börtönt sosem ír), ahol azt állították, ott van Attila, és küldhetnek be csomagot. Mikor H. Drechsel Mária elviszi a gondosan összerakott pakkot, akkor derül ki, hogy Attila nincsen ott, és mégsem fogadhat csomagot. Mohosék viszont rendszeresen jártak Endre fiukhoz Vácra, ő üzentte meg, mikor régi bajtársa mellé került a rabkórházba, Endre ugyanis akkor ott dolgozott.²³⁸ Bobó is a közelben volt, nekik írt nagynéni és hűg szerepben lapot Gérecz Ödönne H. Drechsel Máriával, s erre érkezett válaszul 1955. február elején a vastag boríték, benne vécépapírra írva Gérecz sokat idézett levele.²³⁹ Ekkor olvashatták először a verseket is.

Vácra hoztak. Itt megint kezdődött az idegtépő zaklatás, ami karácsony előtt végül belehajszolt az éhségstrájkba. Hat nap múlva a kórházban megállapították, hogy szervezetem már napok óta mérgezett állapotban van, vagy eszem azonnal, vagy nem lehet többé megmenteni. Erre se ettem, mire átjött a nyomozó és 3 órás beszélgetés (!) után teljesítette követeléseimet. Ezért vagyok itt a kórházban már több mint egy hónapja, ezért fogok tárgyalásom után dolgozni stb.

A részletből láthatjuk, hogy a kemény fából faragott Géreczet kénytelenek komolyan venni őrzői, a sokak által emlegetett tekintélye a rabok és részben az örök között vitathatatlan, emiatt sem akarták kiélezni vele a konfliktust.

Levelében itt ér el a jelen időhöz, s inntől fokozatosan átalakul a szöveg a tények leírásából egyfajta búcsúbeszéddé. Hogy ezt megfigyelhessük, inntől nem töröm meg a szöveget, csak egy-két jegyzet erejéig.

Drága Anyám és Kicsi, aki már a testvérem, húgom is vagy! – Mindeddig személytelenül írtam, kerülve a levélforma látszatát, mert egy rab mindig, minden pillanatban ki van téve a „lebukásnak”. Stílustalan, hevenyészett soraim ezért is vannak tele a zsargonszavakkal, közönséges kifejezésekkel, hogy naplószerű legyen. Holnap visszamegyek a fegyelmi osztályra, több alkalmam nem lesz az írásra, így utolsó éjjel a fürdőszobában görnyedve írom ezeket a sorokat, verseket, az elsőtől az utolsó betűig egyhuzamban. Már nagyon fáradt vagyok, rövidre kell fognom a mondókámat.

A kórházat részben önként hagyom el, mert rengeteg a beteg, és bajtársiatlanság lenne tovább egyedül lakni egy kórtermet. (Még itt is el vagyok különítve mindenkitől.) Holnap kezdődik újra a hideg (a zárkában mindkét kezem kicsit fagy Marta lett). Az öt lépés ide, öt lépés vissza és a kiblibúz.

Viszont kosztom annyi van, hogy felét sem tudom megenni. Itt minden bajtársam dédelget. Ismeretlen emberek küldenek kilószám cukrot, margarint, kekszet. Már csak 2-3 hét²⁴⁰ választhat el a tárgyalástól, utána pedig – 7 hónap után – újra emberek közé kerülök. Remekül nézek ki, itt még tejet is kaptam mindennap, szívem is elketyeg még sokáig.

Művészi fejlődésem kissé zsákutcába került, amiből az erélyes kritika fordított vissza. Képtelen vagyok most verset írni, mindent összetépek, tele vagyok kínlódással, keresem az új formát, hangot, az egyéniségemnek megfelelő kifejezés lehetőségeit. Rengeteget kell még tanulnom, tele vagyok utánérzésekkel, reminiscenciákkal, és nem biztos, hogy a burokból kitorve lepke lesz belőlem.

²³⁷ Levél Árpádnak 1954. október 22.

²³⁸ Géreczné a Mohoséktól érkező információkról ad hírt Árpádnak 1955. február 2-án írt levélben: „Valami kevés hírt Öcsédről is hallottam. Egészségileg állítólag elég jól van. Társai szerint szép verseket ír, és verseket fordít is. Mostanában lesz tárgyalása a nyári bajok miatt, még 2-3 év tetőzés van kilátásban. [Ez utalás lehet az árvízre!] Szegény gyerek mennyi szörnyűségen megy át. Teljes reménytelenségben vagyok miatta. Még jó, hogy ír, és ezzel valamennyire kitölti idejét és öröme is telik benne. Nagyon-nagyon szeretném verseit olvasni.”

²³⁹ ELKL 32.

²⁴⁰ A tárgyalás március 21-én volt, a kicsempézsett levelet pedig február elején kapta kézhez édesanyja.

Társaimmal (Vác most a fiatal magyar líra egyik legjelentősebb központja) jelenleg a világirodalom legnagyobb költőit fordítjuk. Kissé későn kapcsolódtam bele (ők már nyáron elkezdtek) de műfordításaim óriási feltűnést keltettek. Tóth Árpád, Szabó Lőrinc, Kosztolányiék színvonalán emlegetnek párat közülük, és egy-két verset az illető versek legjobb magyar műfordításának. Most ebben is – úgy érzem – kissé visszaestem. Nincs kedvem mások verseit átélnem, kifejezmem, mikor a saját érzéseimet nem tudom formába önteni.²⁴¹

Anyukám! Szerelmes vagyok a leányodba úgy, ahogy még őt se szerettem soha, és képtelen vagyok egy verset írni! Szörnyű tehetségtelennek érzem magam – először végre életemben! Kicsi fényképe korszakot jelent érzéseimben.

Anyám, nagyon vigyázz rá! Az arcában az áldozat szelíd fájdalma van. Ő csak adni akar. „Széthullt életemből máglyákat égetek lelkedben, hogy szebbé írad a verseidet...” – valami ilyen van a mosolyában. Zavard szórakozni, légy zsarnok, mama, és ne engedd otthon elfonnyadni. Tőlem úgysem veheti el senki, mert ha a szerelme másé lesz, én akkor is bátyja maradok, és ott fogok állni mellette, még ha nem akarja is. Nincs joga miattam mártírkodni. Nem tekintheti magát menyasszonyomnak, nem fogadom el a szavát: „Várlak!”.

Ne engedd őt morális előítéletekből lemondani fiatalsága szépségeiről! Hogy én szeretem, ezt tudhatja, de ebből kötelező erkölcsi gátakat nem kovácsolhat magának. Leányod ő, Anyám, és nem a fiad menyasszonya, tehát bizonyos értelemben tulajdona. Csak az ő érdekeit és boldogságát tartsd szem előtt, ne pedig az enyémet!

Kicsi! Mindent látok az arcodból. Azt is, amiről nem beszélhetek Anyámnak se, mert az a Te titkod. Az életed nem hozhat olyan fordulatot, hogy engem elveszíts, de eddig is megvoltunk ketten: én és a szerelmem irántad, a Te áldozatod csak fájdalmasabbá teheti ezt az érzést. És ez a szerelem most is parancsol, mint akkor parancsolt: ha neki ez fájdalmat jelent, el, el Tőle.

Ha előfordul, hogy vágysz egy csókra, egy kis gyöngédségre, és áldozatból nem fogadod el ezt az életajándékot, akkor én és a szerelmem kitagadunk Téged a közösségünkől. Ha vársz, csak akkor teheted ezt, ha belső kényszerűségből fakad. Ha azért vársz – és vagy hűséges, mert egyszerűen nem tudsz mást tenni.

Az élet csak itt állt meg mibennünk, de odakint erős sodrása van, ami 4-5 éves emlékeket elsodor magával, és a mélyébe rántja. Az emlékeidből rakosgatod most ki az arcomat? Vigyázz, Édes, mert azok már csalóka képet adnak. Azokról a távolság és az idő már lemosolyogta – széppé tette a zúzmarát és foltokat. Akit bennem kapni fogsz, az több lesz, vagy kevesebb, de más lesz, mint amit szemed őriz rólam.

Végtelenül szeretlek, Kicsi, és fáj, ha arra gondolok, hogy mások szívják be hajad, ruhád illatát, mások fűrésztik lelküket a mosolyodban; de kín, ha eszembe jut, hogy részt vállalsz a sorsomból, eldobod magadtól az egyetlen valóságot: az életet egy ábrándért, amely lehet, hogy sohasem valósulhat meg. –

Nagyon sietnem kell már az írással, mert lassan hajnal lesz, és egész éjjel égettem a villanyt, már kétszer becirkliztek (leső), és vissza kellett másznom az ágyba.²⁴² – Ha nem tudlak lebeszélni a várásról, csak annyit. Tanulj és olvass, Kicsi, ismerd meg a világirodalmat, járj operába, színházba, és eszetedbe ne jusson nekem valamit venni, vagy különösen amit tegnap hallottam: pénzt beküldeni nekem. (Én, ha innen kimegyek, meglehetősen vagyonos ember leszek, aki semmit sem tud kezdeni a mai műrostos vacakokkal, amit Ti esetleg vennétek nekem.) Ne gyűjtsetek semmit, ne vigyázzatok semmire, csak az egészségetekre és a jókedvetekre!

Én is őrzöm még szememben a régi, vidám kölyök-mosolyt, mint valami olimpiai lángot, hogy egyszer még a Tiétekben is föllobbantsam. Azért éhségstrájkoltam, hogy tudjak pénzt keresni, esetleg küldeni is. Ha sikerül költsétek el!

– Anyám! Kicsi mindenekelőtt!!

– Kicsi! Anyám mindenekelőtt!!

Csak egymásra vigyázzatok, akkor rám vigyáztok!

---

²⁴¹ Béri Géza vagy Szathmáry György a műfordítások által kereste a maga hangját, Géreczet ez viszont inkább akadályozta saját fejlődése szempontjából.

²⁴² Ezek szerint a fürdőszobából vissza kellett mennie a zárkájába, illetve az ágyába a rabkórházi részlegen.

Még sok idő van, míg innen kimegyek, de már a felén biztosan túljutottam! És ha nem, ha közben Te, Kicsi már régen mást szeretsz, maradj meg azért húgomnak, maradj az Édesanyám mellett, akinek most Te vagy legközelebb a szívéhez!

Azt hiszem, Ti megbocsátjátok, ha kissé elérzékenyültebb a hangom, mint az egy »hösch«-höz illő, de nekem már szabad egy kissé szentimentálisnak lennem. Erre a négy év alatt jogot nyertem.

Már lassan görcsöt kap a kezem az írástól, de elég sokat összeírtam este óta ezzel a ceruzacsutkával.²⁴³

Nagyon nehezen búcsúzom Tőletek. Félek, hogy meg se kapjátok, hogy észreveszik, s ebben az esetben megint nagyon-nagyon soká nem foglak Titeket látni. Egyelőre ne tartsatok miattam semmiféle meglepetéstől, igyekszem kissé elkerülni az állandó központi figyelemből, és kevesebb feltűnéssel viselni a darócot. Amnesziákban és egyebekben velem kapcsolatban ne reménykedjete, én csak teljes győzelem esetén megyek ki innen.²⁴⁴

Isten Veled, Édesanyám! Kicsi, Téged pedig – még gondolatban is – csak simogatva, vigyázva, de végtelen szerelemmel öllelek. Végül pedig álljon itt legelső versem, ami mindmáig a legkedvesebb maradt: Így bocsorosan...

„Így bocsorosan úgy-e megnevettek,
hogymárványt törni hegynek indulok?...”

Képzeljük magunkat Gérecz Attila édesanyja és Kicsi helyébe! Az öt év alatt alig látott Fiú összesűrített lelki naplóját olvashatják. Legépelve hét oldalt tesz ki. Írója olyan érzelmi húrokat penget, ami a címzettek egész további életét meghatározta!²⁴⁵ Látható, hogy a levélformában megírt napló valódi líra, de éppen ezt az utolsó részt már nem tudta verssé formálni szerzője. Sokan írtak erről, főként Kárpáti Kamil és H. Drechsel Mária, hogy a szökésről szóló nagy versét ki akarta terjeszteni egész életét összefoglaló eposzá.²⁴⁶ Ahogy a *hosszúvers*nél láttuk a passió-jelleget, itt az utolsó részben Jézus búcsúbeszéde köszön vissza. A „már csak rövid ideig vagyok veletek” (Jn 13, 33.), vagy az „Asszony, íme a te Fiaid! Íme a te anyád!” (Jn 19, 26-27.) mondatokat idézik fel, a „Csak egymásra vigyázzatok, akkor rám vigyáztok!” pedig a „szeressétek egymást, amint én szerettelek titeket.” (Jn 13, 34.) megváltói parancsra rímel. A „tanítványok” megfogadták a rab fiú kéréseit, egymás támaszai voltak édesanyja haláláig. Ahogy a *Kenyéren és vízen* című versében a Megváltó arcát hordozza a költő, itt is arról van szó, hogy a maga helyzetét rokonnak vagy félig-meddig azonosnak éli meg Jézus Krisztuséval. Azonosulni, egyesülni kíván vele, illetve a sorsát így tudja teljesebben átélni. De mindez csak a szenvedésben gyökerező szeretetre vonatkozik, nem kíván más szempontból megváltóként fellépni. Elviseli a szenvedést, és így jut el a szeretet nyelvére, miközben önazonos marad, megtartja saját akaratát, önképét. Ez részint azért fontos, hogy lássuk, a rengeteg kínzás és magánzárkában töltött idő ellenére pszichésen ép maradt mindvégig, részint pedig azért,

²⁴³ Olvashattuk ugyanebben a levélben, hogy Klári ceruzavéget juttatott neki a Gyűjtőben, most pedig Vácott használ ceruzacsutkát. Ennek jelentőségét a 6. fejezetben fejtem majd ki.

²⁴⁴ A próféta szólt belőle.

²⁴⁵ Képtelen törekvés H. Drechsel Mária szellemi örökségét elvitatni, vagy rosszmájú megjegyzéseket tenni arról, hogy nem is volt valójában Gérecz menyasszonya! Akinek Attila ilyen levelet írt – mindegy, hogy börtönből, és az is közömbös ebben az esetben, hogy gyorsan lobbant lángra egy-egy hölgy iránt –, az mindenre jogosult a továbbiakban. Nem beszélve arról, hogy „Kicsi” nem visszaélt a helyzettel, hanem egész életében azon igyekezett, hogy mindent megtegyen halott kedvese emlékének ápolásáért.

²⁴⁶ „Ricoeur a bibliai parabolákat vizsgálva (melyet így definiál: »...a parabola egy *narratív forma* összekapcsolódása egy *metaforikus folyamattal*«) arra a következtetésre jut, hogy az evangéliumi korpuszban a parabolák tulajdonképpen kiterjesztett metaforák, hiszen bennük a metaforikusságot nem a történet egyes mondatai hordozzák (bár természetesen külön-külön adhatnak önálló metaforikus jelentést), hanem a történet egésze. Az evangélium esetében a metaforikus mag, mely az egyes parabolákat egységbe fűzi, s jelentésüket megvalósítja, a passió-, illetve megváltástörténet.” KISANTAL Tamás - SZEBERÉNYI Gábor, Hayden White „hasznáról és káráról”, Narratológiai kihívás a történetírásban, Aetas 2001. 125. Ricoeur metaforaelméletét *Az élő metafora* (La métaphore vive) című könyvében fejti ki.

mert református neveltetése dacára ebben a szentek útját járja. Természetesen nem kívánom szentnek láttatni Gérecz Attilát, nem is volt az, és nem is akarta annak mutatni magát. De mégis lényeges, hogy olyan benyomások érték a börtönben, a saját transzcendens tapasztalatain túl a rabtársaktól is, melyek a hit e magas fokára vezették. Mindezekon kívül azért nagyon lényeges a Jézushoz hasonulás, mert ez sokban rokon a költőkhöz hasonulásával. Egész költői technikája erre épül, amit Tarján Tamás az allúzió szóval jellemez.²⁴⁷ Vagyis saját hangján szól, de folyamatosan viszonyul a magyar líra nagyjaihoz.

A bebörtönzött emberek örök kérdése szövi át az egész szöveget: várjon-e rá, és meddig a Kedves? Gérecz ebben is követ egyfajta megszokást, nagyvonalúan szabaddá teszi szerelmét, ugyanakkor szokatlan hangot üt meg a lány testvérré fogadásával.

A költő édesanyja ebben az időben Árpádhoz írt leveleiben többször reflektál Attila hosszú levelére. 1955. március 9-én kérdez rá középső fiára: „Megkaptad-e levelünket, melyben verseket és Marica fényképét küldtük?”²⁴⁸ És utal fia soraira is: „egyszer bízik magában, máskor tehetségtelennek érzi magát”. Majd rátör a végső elkeseredés: „Még ha nagy művészetre vezetne is ez az állapot, akkor se éri meg. Jobb lett volna a Dunába veszni[e].”

Már a szökésért kiszabott ítélet meghozatala után ismételten rákérdez 1955. március 24-én Árpádra: „Nem írtál a versekről, megkaptad?”²⁴⁹

1955. április 3-án bizakodóbb levél érkezik Svájcba. Árpád megtudhatja, hogy öccse rövidesen talán már dolgozhat, és az elkülönítése is megszűnik, egészsége jó, 71 kg minden zsír nélkül. És még a humorérzéke is visszatér: „»Árpinak, ha elérte az 1q-t, adjátok át gratulációmát.«”²⁵⁰

Attila 1955. júniusában írhatott először lapot, és édesanyja július 10-én mehetett először beszélőre, közel egy év elteltével. Ekkor játszódtott le az a jelenet, hogy Attila megcsókolta botra támaszkodó kezét. Az örök hatalmas ribilliót csaptak: „»Gérecz, mit csinál már megint? Azt akarja, hogy elvonjuk a legközelebbi beszélőjét?«”²⁵¹

Édesanyja kérlelte az öröket, hogy ne haragudjanak, Gérecz viszont legyintett rájuk, s dacosan megindult kifelé. Nem sokkal utána így foglalta versbe a történeteket:

*A rácsok előtt örege s tele könnyel,
megállt köszönőben anyám a szegény;
botjára hajolt s zokogott. De a lelke
csókjául emelte az ujjá hegyén!
Vác 1955. jún.*

---

²⁴⁷ TARJÁN 2001.

²⁴⁸ Magyarán egyből lemásolták és kijuttatták a verseket. Érdekes, hogy akkor nem kobozták el őket.

²⁴⁹ Ezekre a kérdésekre Árpád soha nem válaszolt! Ennek jelentőségét majd szintén a 6. fejezetben fejtem ki.

²⁵⁰ A rokonok beszámolója szerint Árpád nagy gurman volt, a levelezésekből is kiderül, hogy nagyon szeretett főzni, s ha Magyarországról vendégek érkeztek hozzájuk, igyekezett elkápráztatni szakácművészetével az asztalnál ülőket.

²⁵¹ ELKL 35.

3.7. Márianosztra, majd újra a Gyűjtőben

Az 1950-es években Márianosztra lett a magyar börtönök büntetőintézete, a főként politikai elítéltek létszáma meghaladta a kétezer főt.²⁵² Gérecz Attila itteni raboskodásáról sajnos semmit nem tudtak a mai alkalmazottak (a nyilván sokkal ismertebb Bibó – Göncz – Mensáros trió mellett még Déry Tibor nevét szokás említeni), de a 2012-ben nyílt börtönmúzeum egyik tárlójában legalább meg van említve a neve, és egyik verse (*Kenyéren és vízen*) is szerepel. 1955 nyarán szállították Márianosztrára.²⁵³ Az ok ismert, a majdnem egy évvel korábbi szökéséért ítéletül kapott még két év börtönt, ami Kárpáti Kamil visszaemlékezése szerint az első időszakban a következőképpen festett: 30 nap szigorított magánzárka koplaltatással, 30 nap sötétzárka, 30 nap magánzárka.²⁵⁴ Szintén nem tudjuk, hogy ennek a szörnyű rotációnak mikor szakadt vége, de az tény, hogy egy idő után annyira megtelt a börtön politikai foglyokkal, hogy sokszor egy-egy magánzárkában is fél tucatnyian nyomorogtak, s ennek volt köszönhető, hogy a két füveskerti (Gérecz és Kárpáti) hosszabb-rövidebb ideig egy cellában múlathatták az időt, amit *Örök arcunk* című versében meg is írt:

Ha zárkám festeni kéne, a kép zord lenne. A táj faláról, mint sötét keretben kép, úgy lóg, de néha szép zöld lángjaival fűrtös főt hajt föléd. Az ajtó komor szimbólum. Úgy képzeld, mint végtelennek véges küszöbét... S a középben, keresztbetett lábakkal Kamil ül, mint szokott, szemben a nappal.

Ráadásul a számukra oly fontossá vált, minden nehézségen átsegítő költészettel foglalatoskodva. Tizennégy verse is itt született, ami az életmű egyharmada, jelentőségében pedig talán a két legnagyobb költeménye, a már idézett *hosszúvers*, illetve a *Sorsod művészete*. A *Kenyéren és vízen* és a *Karácsonyi ének a börtönben* is kimagasló versek, ráadásul ezek is reflektálnak a valóságos márianosztrai helyszínre, miközben mondanivalójuk az egyetemes emberi értékeken túlra, az Isten szférájába emelnek.

---

²⁵² <http://bv.gov.hu/marianosztra-az-intezet-tortenete>. Ezt az intézményt is volt lehetőségem belülről megtekinteni. A régi szárny, ahol a politikai foglyokat is őrizték, a sok évszázados börtönfunkció ellenére is kolostor benyomását kelti.

²⁵³ A börtönadatlap szerint augusztus 8-án (BFL). Édesanyja elküldetlen levele szerint augusztus 12-én kapott hivatalos értesítést, hogy fiát Vácról Nosztrára szállították. Előtte július 10-én volt nála beszélőn még Vácott, ahol Mohos Endrével egy zárkában voltak. Érdekes, hogy a naplószerű levelek sűrűbb dátumozással rövidebb írásokká formálódtak, 1956. februárjától követik egymást. (Keltezések 1956 febr., 1956. febr. 12., 1956. febr. 22., 1956. márc. 28., 1956. ápr. 4., egy-két oldalasak, édesanyja a saját és H. Drechsel Mária állapotáról számol be bennük, és vizionál Attila szenvedéséről, képzeletben csomagot küld stb.) A nosztrai időszakban az a fő tartalmuk, hogy egyszerűen semmit nem lehet megtudni a bent lévők állapotáról, mígnem egyszer dátum nélkül ez a részlet következik: „Kerülő úton hírt kaptam, hogy láttak Nosztrán. Egészséges vagy, derűs és bizakodó. Ketten vagytok együtt, és a fiúk a konyháról mindennap belopnak Neked valamit.” ELKL 37.

²⁵⁴ *Gérecz Attila, a költő - 1956 mártírja*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 1991. 157. Kárpáti szigorított börtönbüntetést említ Gérecz számára, ez az ítéletben nem szerepel.

Kárpáti Kamil a *Fehér könyv*ben írja, hogy itt élték át a jugoszláv foglyok lázadásának vérbefojtását, illetve Gérecz részt vett egy másik börtönlázadás előkészítésében, majd lefűjásában is, mivel rájött, hogy az ávéhás provokáció.²⁵⁵

Nem tudni, miért, de visszaviszik a Gyűjtőbe, anélkül, hogy a két év büntetését letöltené.²⁵⁶ 1956 áprilisában, alig két héttel átszállítása után már említi is egy dokumentum, Váradi József Fegyelmi lapja. „Parancsnok Elvtárs! Váradi József 924-849 törzslapszámú jogerős elítéltet feljelentem azért, mert séta alatt figyelmeztetés ellenére Gérecz Attila elítéltel szórakoztak. Varga Sándor törm.”²⁵⁷

A formanyomtatvány hátlapján a piros ceruzával beírva a határozat után: *3 nap sötét*. Az orvosi vizsgálat április 20-án megállapította, hogy Váradi fenyíthető. Feljegyezték még, hogy a büntetést kezdi 1956. április 30-án 7 órakor, végzi május 3-án ugyanacsak 7-kor.

Itt találkoztak hat év elteltével Zsótér Andrással. Attila a gombüzemben egy esztergapadnál állt.²⁵⁸ Zsótér szerint Gérecznek hatalmas tekintélye volt a rabok között, de már csak egyszer láthatták bent egymást, mert Zsótért ítélete után a csolnoki bányába szállították.

Semmi mást nem tudtunk erről a négy-öt hónapról, csupán annyit, hogy egyetlen vers született itt *Levél* címen. Ám ez a vers önmagában is a magyar irodalomtörténet asztalára való, nem véletlenül elemezte a már többször említett Tarján Tamás, s ezen egy vers példáján mutatta be Gérecz költői nagyságát. Mindemellett munkám egyik legszövevényesebb szálát indította el, mely nem pusztán történetileg rendkívül érdekes, hanem az egész kézirat-vita kulcsszereplőihez is elvezetett. A vers Kosztolányi Dezső *Hajnali részegségének* a párja. A költőn kívül két szereplője van: Gyurka, Gérecz fiatal rabtársa, valamint Éva, Gyurka szerelme, aki egyben a Tavasz hordozója is. Margittal, Magdával, vagy Kláriver ellentétben végre két pontosan beazonosítható személy!

Gyurka Gérecz jó barátja lett, Lőrinczy Györgynek hívták. Édesapja Lőrinczy Szabolcs volt, kultuszminisztériumi osztályvezető, jogász és bölcsész végzettséggel. Baráti köréhez éppúgy tartoztak arisztokraták, egyházi személyek, mint például parasztpárti politikusok. 1955-ben, fia és felesége letartóztatásakor Veres Péter és Szabó Pál segítségét is kérte, csakúgy, mint Tamási Aronét. Tamási akkori felesége Basilides Aliz volt, Basilides Sándor festőművész lánya. Basilides a római festőiskola köréhez tartozott, többek között Barna nevű testvérel (Zoltán fivérük neves színész volt), és Kontuly Bélával. A versben szereplő Éva pedig Kontuly lánya volt, Gyurka kamaszkori szerelme. A rózsadombi Kapisztrán Szent János-templom főoltárképén a templom védőszentje mellett látható angyal arcát édesapja róla mintázta. A fiatalok a szentendrei Ferences Gimnázium diákjaiként ismerték meg egymást, Gyurka már végzős volt, mikor Éva

---

²⁵⁵ KÁRPÁTI 2011., 584. Az esetről Koósa Antal írt levelet Kárpátinak Amerikából.

²⁵⁶ Kárpáti szerint azért vitték Pestre, mert: „ügyéből kifolyólag újra kihallgatásokra került sor”. KÁRPÁTI 2011., 584. Ennek semmilyen nyomát nem látni a dokumentumok között. A szállítása dátuma a BFL-ben fellelt dokumentum szerint 1956. március 26.

Gérecz Édesanyja 1956. május 15. keltezésű levelében arról ír, hogy már hat hete fekszik kórházban, mikor Marica viszi be a levelet, melyben a Gyűjtő parancsnoksága arról értesíti, hogy fia kérésére a feleslegessé vált holmiját kiadják. ELKL 46.

²⁵⁷ Váradi József aktája, BFL

Zsótér András, Heintz Jánoson és Lőrinczy Györgyön kívül még egy gyűjtőbéli barát nyomára bukkantam, Váradi Józsefre. Testvére, Gizella szólított meg egy előadásom után. József is jóban lett Attilával, ahogy az idézett sorok is mutatják, ráadásul Attila édesanyja és H. Drechsel Mária aktívan segítettek neki a forradalom leverése után Nyugatra szökni. A Váradi család Csömörön élt, sok fiatalember került onnan börtönbe az ötvenes években. Váradi József Márianosztrán is raboskodott, lehetséges, hogy már ott megismerkedtek Attilával.

²⁵⁸ Zsótér András személyes közlése. Előtte a Sportuszodában találkoztak, ahol együtt edeztek 1949-ben.

másodikos.²⁵⁹ Lőrinczyt, mint a klerikális reakció tagjait általában, nem vették fel egyetemre, így erdészként a Pilisi Parkerdő alkalmazásába került. Munkatársaival a kommunista vezetők vadásztatása is a feladatai közé tartozott, így nem volt nehéz az államvédelemnek egy esetet kreálnia ellene a hasonlóan reakciós beállítottságú erdészek ellen illegális fegyvertartásért, fegyverrejtegetésért és hasonlókért. Még Hegedüs András, a minisztertanács elnöke megölésének kísérlete is felmerült a vádpontok között. Lőrinczy valószínűleg tényleg több puskát tartott kisoroszi házuk padlásán, mint amire munkájához szüksége volt, ennek lett áldozata édesanyja is, aki kötényébe rejtve akarta a kúthoz vinni és bedobni a fegyvereket, miközben az ávosok már a telkükön belül voltak.²⁶⁰ Mindezen „bűnöket” tetézte Lőrinczy barátja, Bárdossy Lóránt²⁶¹ szoros kapcsolata Faddy Ottmár²⁶² ferences szerzetessel, gimnáziumi tanárukkal, aki már börtönben volt.

Lőrinczy a versben homloküreg-gyulladásal lázasan fekszik egy szélső zárkában, Attila mellett a vaságy harmadik emeletén, beszélgetnek, Attila – közvetíti az utca eseményeit természetesen a kinézési tilalom ellenére – darvadozó barátjának. Egy arra járó gyönyörű lányba képzeletbe bele a költő Évát, aki a megszólítottja Levelének. A két férfi mély barátsága visszasugárzik a sorokból, ugyanakkor Gérecz szenior szerepe egyértelmű,²⁶³ nem csak azért, mert Gyurka beteg, és Attila egyébként is öt évvel idősebb, és nem pusztán a jóval nagyobb ítéletnek és a börtönben kivívott egyedi tekintélynek köszönhetően – hanem a Költő-szerep következtében is. Gérecz tudja elmondani, hogy mi van velük, mit tesznek éppen, és mi van a lelkükben, ő a szószóló, vagy ha úgy tetszik, a diagnosztika és terapeuta egy személyben. Ahogy mesél beteg barátjának, úgy ad vigaszt, orvosságot, nem csak a homloküreg-gyulladásra, hanem mindenre, amire rászorulnak rabságukban. Számptalan olyan utalása van a versnek, amiből azt is egyértelműen érezhetjük, hogy jóval lazább felügyelet alatt állnak, mint előtte bármikor. Valószínűleg az enyhülés tovább folyt, ahogy a kinti világ politikai erjedése maga után vont, s egyre több mindent megengedhettek maguknak, amire korábban gondolni sem mertek. Így történhetett, hogy hozzájutottak egy füzethez, amibe leírták Gérecz verseit. Sokáig úgy hitték Géreczen kívül ketten rótták a sorokat: Lőrinczy György és Heintz János.²⁶⁴

---

²⁵⁹ Béri Géza kapcsán már említettem, Beke Kata is ebbe a gimnáziumba járt, egy évfolyamba Kontuly Évával. Sőt Lőrinczy György első felesége, Jankovich Gabriella is évfolyamtársuk volt, második felesége pedig saját osztálytársa, Bodonyi Valéria. Az ötvenes években csak a legkitartóbb családok írták gyermekeiket egyházi iskolába, akiknek már nem volt mit veszteniük. Volt katonatisztek, arisztokraták, vezető köztisztviselők gyermekei kerültek össze Szentendrén is a régi csendőrlaktanya épületében kialakított iskolában. A Budapestről ingázó diákok mellett sokan a Dunakanyar kisebb településeiről jártak be.

²⁶⁰ A történetet szinte szó szerint ugyanúgy mesélte el Basilides Aliz és Jankovich Gabriella.

²⁶¹ A kivégzett miniszterelnök rokona.

²⁶² Ottmár atyát a nagyközönség a kilencvenes években ismerhette meg, mikor az agg szerzetes Horn Gyula miniszterelnök gyóntatására vállalkozott volna. A baráti társaság emlékezete szerint Ottmár atya egész életében hálás volt a fiúknak, hogy nem vallottak ellene, és így őt nem akasztották fel. Bár a dokumentumok szerint, és az eddigi ismereteink alapján, ha akarták akkor felakasztották volna. A börtönben tökéletesen működő spicli-hálózat segítségével mindent tudtak a fogvatartottak előéletéről. Lőrinczy cellatársa naponta oldalakat jelentett róla, s a fiatalember egyáltalán nem fogott gyanút. ÁBTL V-128911. Ennek az volt az egyszerű oka, hogy a rabok nem tudták, hogy a kihallgatási szakaszban ki van már lecsukva a társaik közül, és ki mit vallott be. Ezért, ha a „nyomozók” rákérdeztek valamire, ami súlyosan terhelő volt a vádlottra nézve, azt gondolhatta, hogy valamelyik társa adta ki. A zárkabusúgók kiválasztását egészen profi szinten végezték.

²⁶³ Az alábbi sorok szolgálnak erre példával: „Gyurkával összedugjuk a fejünk. / Az ő sápadt, kisfiús arcát, / meg az én rövidrenyírt, fegyenc-fejem,”, „S a jövő? – Ne búsulj, kölyök! / Fénylik majd minden perc, és úgy pereg, / mint Éva játszó ujjai között / a kristályos, forró homokszemek.”

²⁶⁴ H. Drechsel Mária vélelmezte a három férfi személyét, nekem pedig utána kellett járnom, hogy valóban az ő kézírásuk szerepel-e a füzetben. Az ÁBTL-ben szerencsére mindegyiküktől találtam kéziratot, Gérecztől és Heintztől vallomásaik aláírását, Lőrinczytól pedig egy háromoldalas kézzel írt vallomást. Két írásszakértőnek

A gyűjtőbeli fogság utolsó öt hónapját édesanyja már elég jól nyomon tudja követni, melynek kiindulópontját az alábbi részlet tartalmazza:

Jún. közepén egy gyermek arcú, fiatal fiú keresett fel bennünket; Gyurka, aki két nappal előbb szabadult a Gyűjtőből, ahol az utolsó hónapokban együtt volt Veled. Azt se tudtuk örömmünkben, hogy dédelgessük, mindjárt a szívünkbe zártuk nagy szeretettel. Különös, de nagyon hasonlít Hozzád (szelídebb és szebb kiadásban!). Aztán jött Tibor,²⁶⁵ Süki,²⁶⁶ B. Géza és sokan. Elbeszélésük nyomán annyira köztünk voltál már lelkileg, minden pillanatban az lett volna a természetes, ha nevetve közénk lépsz.²⁶⁷

Júliusban²⁶⁸ már beszélőre is mehettek, Attila jó állapotban volt, nagyon bizakodott a közelgő szabadulásban. Az örök már csak árnyként voltak jelen, nagyon megváltozott a légkör. Ám hiába kerültek rácson kívülre szép sorban Gérecz barátai, őt csak nem engedték el, ahogy megjövendölte hosszú levelében.

Beszélő sem volt rendszeresen, így alakult ki a temetői és a Kozma utcai séta rítusa vasárnaponként. Hosszabban idézek az édesanya 1956. október 21-i utolsó elküldetlen leveléből, mert annyira jellemzőnek vélem a korra ezt a jelenetet, s később is hagyományt teremtett, például az ötvenhatosok örökösének tartott *kalefos* galeri tagjainak hatvanas évekbeli bebörtönzésekor.

Rendesen túlszűfolt villanyoson utazunk, mert sokan mennek a temetőbe. Ma különösen sokan voltak, mert hiszen közeledik halottak napja. Viharos, szeles idő volt, fekete volt az ég a jegenyék felett, amelyek hosszú sorban, magasra nyúlva állnak, mint testőrök, a halottak csendes birodalma felett.

Be kellett kötni a fejünket, úgy indultunk mink is a tömeggel a temető felé. Elfogódottság nélkül nem lehet belépni azon a kapun. Pedig mi – bocsássák meg mind a halottak – most élőt meglátni

---

kértem ki a véleményét, Gérecz és Lőrinczy írása egyértelműen azonosítható a füzetben, Heintzé eltérőnek mutatkozott. Felvettem a kapcsolatot külföldön élő fiával, aki szintén nem ismert rá megnyugtatóan édesapja írására.

Heintz az eddigi szereplőkéhez hasonló ügy miatt került rács mögé, a mai Fazekas Mihály Gimnázium helyén működő benecés iskola (Szent Benedek Gimnázium) növendéke volt. Az 1949-ben feloszlott intézmény tanáira és növendékeire ugyanúgy vadászott az államvédelem, mint – ahogy eddig – láttuk a ferencesek vagy éppen a premonstreiek esetében. Kováts Jenő Arisztid (ÁBTL V-73235 53-54.) szerzetestanár, az iskola volt igazgatója és Magasházy Ádám, Heintz egyik volt osztálytársa lettek a fővádlottak, Magasházyt ki is végezték. (ÁBTL V-96958 Magasházy neve is ismerős volt: Nemszila László édesanyjának neve Magasházy Ilona. Magasházy Ádám és Nemszila László Kováts Jenő köréhez tartoztak. Nemszila László pedig letartóztatásakor szigorló orvos a Korányi kórházban, a kéziratok és Kecskési Tollas Tibor utáni hajsza egyik kényszerű mellékszereplője (lásd a *Kéziratkeringő* című fejezetet).

Heintz érettségi után a Színművészeti Főiskolára járt, de rövidesen eltanácsolták rendszerellenes tevékenysége miatt. Elhatározta, hogy pap lesz, a pécsi szemináriumba került, onnan vitték el az ávosok.

²⁶⁵ Úgy gondoltam Kecskési Tollas Tiborról van szó, de rövidesen kiderül, Dánielfy Tiborról.

²⁶⁶ Süki beceneve volt egy majdnem süket, kicsit idősebb férfinak, aki a börtönben kiváló karikatúrákat készített. H. Drechsel Mária közlése nyomán.

²⁶⁷ ELKL 48.

²⁶⁸ 1956. július 15-én a BFL adatlap tanulsága szerint. Édesanyja még aznap megírja Árpádnak a beszélő élményeit, majd újra előhossa Attila költészetét: „Még megérjük, hogy nagy költő lesz, és bevonul az irodalomba. Fejben hozzák ki a verseit, mindenki nagy tehetségnek tartja. Írása végtelenül tömör, súlyos a sok mondanivalótól, ritmus- és formaérzéke nagyon jó. Egészen eredeti gondolatai és meglátásai vannak. Persze még most sok a kuszáltság benne, különösen a mostani környezet és hangulat hatására. Ha elrendeződnek, lehiggadnak gondolatai, kiforr, én is úgy hiszem, nagy író lehet még belőle. Mondta is, hogy nem akar mögöttetek maradni a művészet terén. Ezzel kárpótolja magát a félbeszakadt sportolásért.” Árpádtól soha nem érkezik reakció a versekre vagy öccse művészetével kapcsolatban, Attila becsvágya édesanyjával rokon. Árpádnak viszont sokszor ír arról, hogy Attila mennyire szereti őt: „különösen Te utánad áhítózik”. 1956. szept. 21.

jöttünk közéjük. Mert úgy szoktunk, hogy előbb bemegyünk a temetőbe, ott jobbra fordulunk a halottas házak felé. Vasárnap szinte alig járnak erre, csak azok, akik hasonló ügyben, mint mi, félénken körültekintgetve sétálnak. Elmegyünk az úton a feszület előtt. A temető falán túl már látszik a börtön, sőt az őrtoronyban álló őr már minket is láthat, ha nem vigyázunk. De megállunk, ahol eltakarnak a fák, és megvárjuk még másfelé fordul. Akkor kilépünk a betonlapra, amelyik egy tisztáson kissé magasabban van a halottas ház előtt. Talán arra való, kórusok v. zenekarok helyezkedjenek rá temetések alkalmával. Ezt a betonlapot jól lehet látni a csillag bal szárnyán lévő zárkából. Persze mi azt is tudjuk, hogy Te a bal II. em. 49-es legszélső zárkában vagy.

A betonon szép lassan végigsétálunk, kicsit megállunk, következik a szokásos cigarettára gyújtás, zsebkezdő keresés, közben nézzük az ablakod, de szemünk sarkából figyeljük az őrt is, látjuk, hogy már gyanúsán, hosszan néz felénk. De az ablakban a rács megett már mozgolódás vehető ki, tehát észrevettetek. Aki a zárkában legfelül van az ágyon, egy szintben az ablakkal, az már felismer bennünket, és már Téged is sürgetve hív az ablakhoz. Mi sietve dobunk egy puszit, és már el is tűnünk a fák között.

Ez a bemutatkozás. Most aztán kimegyünk a temetőből, és szép lassan megindulunk a Kozma utcán. Az egyenes, fás kis utca közvetlen a temető és b. fala közt megy végig, a Ti ablakotok alatt is, három őrtorony előtt kell elmennünk. A szívünk hevesen dobog, pedig még csak az első őr figyel ránk merően. Kínosan nevetgélve, lassan sétálva, én erősen sántítva, megyünk el mellette, rá se nézünk, de a tekintetét érezzük a hátunk közepén. Már közeledünk az utcának ahhoz a részéhez, ahol már Ti is láttok bennünket, viszont szembemegyünk a második őrrrel. Talán csak unalmában, vagy mert Marica csinos nő, de már néz felénk, és nem akar elfordulni. Itt már nagyon lassan lépegetünk, meg-megállunk valami ürüggyel, és felnézünk az ablakra, Ti már ott leselkedtek, szerencsére az őr nem lát a Ti ablakotokra. Te integetni szoktál, egyszer könyökig kidugtad a karod, ez a kép mindig előttem van. Néha az arcodat is tisztán láttuk a rács megett, az is előfordult, hogy hangosan kikiabáltál. Nagyon vigyázunk, mert Téged féltünk a büntetéstől és attól, hogy eltesznek ebből a zárkából.

Ma okt. 21-én, amint az ablakod alá értünk, merészen egész derékig felkapaszkodtál a rácsra, és élénken integetni kezdtél, mint aki semmivel nem törődik. A 10 ujjadat mutattad felénk, aztán a nagy ujjad ökölbe fogtad, mint mikor szorítunk valamiért. Többször is megismételted, sőt félhangosan mondtál is valamit, de nem értettük.

Már tovább kellett lépnünk, mert az őr nem vette le rólunk a szemét. Milyen fájó, hogy meg se állhatunk az ablak alatt, nem is szólhatunk Hozzád. Tovább kell menni a kis erdő felé, mintha sétálnánk. Borzasztó izgatottak lettünk, hogy mit akartál mondani, mi az a 10, amit mutattál? Törtük a fejünk, minden változatban találgattuk.²⁶⁹

Aztán még egyszer elsétáltak a börtön előtt, kihasználva a 4 órás őrségváltást. Az ablak alá érve azt látták, hogy Attila egy fehér lapot ki-be hajtogat, majd újra mutatja a 10-et, és még az udvarra is mutogat. Korán sötétedett. „Így este félelmetes lesz a kis utca, egy felől a holtak, másfelől az élők temetője.”

Ez az utolsó mondat az egész jelenet költői summázata. Láthatjuk a részletből, hogy Gérecz édesanyjának is erős irodalmi érzéke volt, gondoljunk csak a holtak testőreihez hasonlított jegenyékre vagy az egész szöveg tökéletes ritmusára, amely együtt lüktet a leírt történésekkel.

---

²⁶⁹ ELKL 52.

4. Forradalom és szabadságharc

4.1. „Ez költészet, mindenestől, az egész”²⁷⁰ – a forradalmi napok

Ahogy nem tudható, mikor érkezett Gérecz harmadszor a Gyűjtőbe, ugyanúgy homály fedte szabadulásának napját is. A leggyakrabban 1956. október 30-át és 31-ét olvashatunk az eddig megjelent rövid életrajzokban,²⁷¹ noha a hivatalos napot a Fővárosi Bíróság Katonai Tanácsa és a BFL-ben őrzött szállítási dokumentum is november 1-re teszi. A 30-i szabadulás biztosan kizárható, mivel a Kozma utcai intézményből az első száznyolc kiengedett rab Darvas Iván színész és alkalmi bizottsága megjelenéséhez köthető, ami 31-én délután történt.²⁷² Darvas bátyja kiszabadítására érkezett, az iratokban csak az első ötvenhárom fő nevét leltem fel (egyedüli ismerős közülük Csaszókóczy László, Emil bátyja, akivel még találkozunk majd), és a nevek a „cs” betűig tartanak. Tehát elvileg a csoport második felében benne lehetett volna Gérecz is. Darvasék távozása után éjszaka érkeztek meg a forradalmi erők tankokkal és teherautókkal, elfoglalták a börtönt, majd mind a 852 rabot szabadon engedték, köztük a 259 köztörvényes bűnözőt is.²⁷³

A hagyatékából előkerült iratok egyértelművé teszik a szabadulás időpontját. Ha eddig a hatóság irataiban nem bíztunk is tökéletesen, de az édesanya szövege igazolja várva-várt fia hazatérésének időpontját és körülményeit.

A szabadságharc izgalmas napjai közepette, sok aggodás és várakozás után, végre nov. 1-én csüt. du. ½ 2-kor a csengetésre kiszaladva, az Attila körvonalait pillantottam meg az ajtó üvegén keresztül. Amint kinyitottam az ajtót, tényleg a mi régen várt Attilánk állt ott. Szedett-vedett ruhában, ócska bakancsban, egy kicsi vászonzacskó volt egyedüli csomagja. Szinte hihetetlen volt az az öröm, amit oly sok évi szenvedés után éreztünk. Viharos ölekezés, csókolózás, könnyes szavak, és vezettem befelé a kis lakásomba.²⁷⁴

A lakás megnézése után – hiszen ez új volt Attilának, mivel nem járt otthon, mióta édesanyja lakásváltásra kényszerült társbérelője miatt – egyből felmentek Maricáékhoz. A

---

²⁷⁰ „S ki tudja nálunk jobban, hogy ez (mármint a szabadságharc) se nem politika, se nem történelem. Ez költészet, mindenestől, az egész.” Ottlik Géza örökre összekötötte az ötvenhatos forradalmat és a költészetet áthallásos mondataival, azokat ugyanis az 1989-es romániai felkelés kapcsán mondta. Sokkal fontosabb volt számára ötvenhat, mint azt sokáig gondolták, az *Iskola a határonban* számtalan utalást tesz erre, ahogy Hévízi Ottó - Jakus Ildikó szerzőpáros bemutatta ezt elemzésében (HÉVIZI Ottó - JAKUS Ildikó, *Ottlik-veduta*, Kalligram Kiadó, 2004.).

²⁷¹ KÁRPÁTI 2011, *Így bocskorosan* 2001

²⁷² ÁBTL V-141863 172-173. Darvas Iván ötvenhatos története külön könyvet igényelne. A színész alkalmi bizottságához tartozott a legfelsőbb ügyészség, a honvédség és a forradalmi ifjúság egy-egy képviselője, valamint a börtönparancsnokságról is egy személy. Darvas későbbi letartóztatásakor számos színészt tanúként meghallgattak, Ruttkai Éva és Pécsi Sándor is példásan állt ki kollégája mellett.

A szabadulás lehetséges dátumáról részletesen értekezett még Szigethy Gábor irodalomtörténész, Ruttkai Éva veje is. (Szigethy 2018.)

²⁷³ Innen jött a kommunisták kedvenc vádja a forradalom ellen, jelesül, hogy bűnözők vettek benne részt. Budapest legnagyobb börtönének a foglyai 1956-ban háromnegyed részben politikai elítéltek voltak. Sujánszky Jenő (a legnagyobb hadapródiskolás szervezkedés motorja) több portréfilmben is vall a szabadulásról, a forradalmárok mellett rengeteg hozzátartozó is a börtön elé vonult, énekelték a *Himnusz*t, és sírva ölelgették szabaduló rokonaikat. Szerinte a köztörvényes elítélteket nem engedték szabadon, és a szabadítás 30-áról 31-re virradóan történt. Lásd *Lánglobbantás Párizsban, Portrévázlat egy szabadságharcosról*, 2010.

²⁷⁴ Édesanyja Etusnak írt levele, 1956. nov. 20. Első része szó szerint megegyezik az Árpádnak írt, naplószerű, forradalmi napokról szóló összefoglalóval, melyet vékony átütőpapírra írt, ráadásul tintával, így nagyon nehezen olvasható. A továbbiakban: Levél a forradalomról.

fiatalok alig eresztették el egymást.²⁷⁵ Visszatérve lakásukba következett a fürdőkészítés, az ócska rabruha kihajítása, fürdés, átöltözés. Utána sorban érkeztek a házbéliek, barátok.

Barátai már türelmetlenül várták. Vác, Nosztra, Markó előbb szabadult, a Gyűjtő volt a legutolsó. A Vácra szabadultak a felkelőkkel együtt harcokcsikkal, tankokkal mentek értük. De akkor már folyt a szabadítás, betűrendben írták a szabadítóleveleket. A börtönben a felkelők és a rabok tartották fel [fenn] a rendet, a volt örök fegyver nélkül lapultak. Felejthetetlen perceket éltek. A sokszor megálmodott szabadulás beteljesedése álmaiknál is gyönyörűbb volt. A Himnusz, a Szózat ezer pol. rab ajkán zendült fel és harsogott, hogy csak úgy rázta a börtön vastag falait. Teherautókon jöttek be a Keletiig, akik csak megtudták, hogy szabadult rabok, integetéssel, éljenzéssel köszöntötték őket.²⁷⁶

Gérecz Attila életéből egy hét volt hátra november 1-én, néhány nap boldogságban, éjjelnappali szervezésben, irodalompolitikai nyüzsgésben barátai körében, néhány pedig harcban régi bajtársaival. A két időszakról természetüknél fogva is különböző forrásokkal rendelkezünk, s ahogy már megszokhattuk, ezek sokszor ellentmondásban állnak egymással. A boldogabb napok krónikásai (a tőlük fennmaradt információk mennyisége szerint csökkenő sorrendben) Gérecz édesanyja, Kárpáti Kamil, H. Drechsel Mária és Basilides Aliz, a harcban telt időről, valamint Attila elestéről pedig Zsótér András és Csaszókóczy Emil²⁷⁷ tudtak számot adni. A halála utáni órákról és az ideiglenes sírba temetésről ismét édesanyja és kedvese ír részletesen, egymással teljes összhangban.

Térjünk vissza a mámoros első naphoz:

Szabadulásának napján éppencsak megebédelt, Maricával együtt elmentek a Vas utcába a pol. rab szövetségbe. Már az utcán hangzott minden oldalról „Attila, Attila”. Percenkint újabb csoportok üdvözölték, és borultak ölelés, csókolással egymás nyakába. Később mondta is Attila, hogy „még ennyi férficsókot sose kapott.” (...) Este 6 óra körül jöttek haza Gyurkával. Kakaót, vajjas kenyeret ettek nagy élvezettel, mert meg is éheztek, el is fáradtak. Ez csak az előleg volt; vacsorára finom kirántott hús készült pirított krumplival – palacsinta, szőlő, őszibarackbefőtt – Keveset evett, inkább csak a szeme örvendezett a régen látott finom falatoknak.²⁷⁸

A vacsora után spirák is előkerült, azzal koccintgattak nagy boldogan.²⁷⁹ A lefekvés közeledtével Attila Maricával szeretett volna aludni, ám édesanyja diplomatikusan elrendezte a helyzetet; végül Gyurka maradt náluk éjszakára. Ébredés után kicsit lustálkodtak, beszélgettek, majd megreggeliztek.

---

²⁷⁵ Ugyanez a jelenet H. Drechsel Mária visszaemlékezésében így fest: „1956. október 31-én délidőben, a csengőszóra sietve nyitottam ajtót, és Attila állt velem szemben, mögötte az Édesanyja. Mintha csak egy-két hét telt volna el. Hevesen megöleltük és el se eresztettük egymást. Átkarolva mentünk abba a szobába, ahol hat évvel korábban elbúcsúztunk egymástól. (...) A különleges kegyelmi időt sajnos nem ismertük fel, így eléggé meg se becsültük! Az örömtől hangos családi környezetben csak felszínesen, hétköznapi megszokottsággal fogadtuk az Úristentől érkezett óriási ajándékot, Attila rendkívüli módon visszanyert szabadságát, a boldog viszontlátást. Földre borulva kellett volna közösen hálaadó imát mondani, de – ki tudja miért? – nem volt kezdeményező. Ez az állapot bizonyára sokak által ismert. Közömbös dolgokról beszélgettünk, válaszoltunk egymás kérdéseire, de semmi fontosról nem esett szó.” H. DRECHSEL Mária K2

²⁷⁶ *Levél a forradalomról.* 7.

²⁷⁷ Csaszókóczy Emil hadapródiskolás volt, 1955-ben tartóztatták le. A Gyűjtőfogházból Csolnokra került, onnan szabadult október 31-én. A forradalom leverése után Németországba emigrált, a heidelbergi egyetemen végzett orvosként.

²⁷⁸ *Levél a forradalomról.* 7.

²⁷⁹ Ez a spirák nevű ital gyakran felbukkan édesanyja leveleiben; a *spirák* vagy *spirag* denaturált szeszből készített ital. TIMÁR György - FAZEKAS István, *Szleng-szószedet*, Budapest, Fekete Sas Kiadó, 2003. 148.

9-re már találkozójuk volt, du. Budára, Tamási Áronhoz készültek, onnan Elemérhez, mivel jármű nem volt, úgy tervezték, ott is alszanak. Mire megreggeliztünk D. Tibor is befutott, ittak egy kis spirákot és elrobogtak.²⁸⁰

---

²⁸⁰ *Levél a forradalomról.* 7. Gérecz Attila édesanyjának levelezését átolvasva többször is felbukkant „D. Tibor”. H. Drechsel Mária telefonon feltett kérdéseimre azonnal rávágta: Dánielfy! Rémllett a név, megtaláltam a jegyzeteimben: Heintz Jánosék osztálytársa volt a budapesti bencés gimnáziumban, és őt is a Kovács Arisztid-féle ügyben tartóztatták le Magasházi Ádámékkal együtt. Újra felhívtam Maricát: „Nem lehetséges, hogy nem Heintzé, hanem Dánielfyé volt a harmadik kézírás a kockás füzetben? Látja, Géza, dehogynem!” Az ÁBTL-anyagokat újra átnézve találtam meg Dánielfy Tibor kézjegyét. Neki van a legmarkánsabb írása a füzet szerzői közül, és szakértők nélkül is biztos voltam az azonosságban.

Visszatérve a levélrészletre, láthatjuk, hogy Dánielfy Tibor és Lőrinczy György lettek Gérecz legközelebbi barátai. Dánielfyt Géreczhez hasonlóan tizenkét évre ítélték, az Iparművészeti Főiskola hallgatójaként tartóztatták le, többek között azért, mert az MDP-titkárnak felesége ellen fegyveres merényletet tervezett. Emellett persze Heintzhez hasonlóan feljárt egykori igazgatójához, Kovács Arisztidhez, és megmutatta neki díszletterveit. (Érdekes Lőrinczyvel a közös érdeklődésük, Lőrinczy élete végéig az Operettszínház fővilágosítója volt, fiai is színházi emberek lettek.) A klerikális reakcióhoz való tartozásán túl nyilvánvalóan az sem sokat segített rajta, hogy édesapja alezredesként szolgált, aki fiát a kőszegi hadapródiskolába járatta a bencés gimnázium előtt. Dánielfy a forradalom leverése után Franciaországba emigrált, és aktívan részt vett a *Nemzetőr* terjesztésében. Ő írt legelőször emlékező cikket Attiláról, 1957 márciusában.

2017 novemberében a *Gondolatjel* című rádióműsorban beszéltem Gérecz Attiláról és társairól. A műsort szerencsémre hallgatta Dánielfy Szabolcs, Tibor unokaöccse, aki azonnal fölvette velem a kapcsolatot és összekötött Párizsban élő nagybátyjával. Tibor hozzájárult, hogy rögzítsem telefonbeszélgetésünket (ennek részleteit közzétettük a www.gereczhagyatek.hu honlapon). Találkozásunk történetét *Gérecz Attila füzete* címen írtam meg a *Tiszatájban* (2019/2. szám). A Kárpáti Kamil által keltett kétségek végleg eloszlottak. Tibor írta Gérecz füzetébe a sorokat. És nem csak Gérecz Attilának, hanem Dánielfy Tibornak is volt füzete, mint ahogy számos rabtársuknak is. Sőt, Dánielfy füzetében meg Gérecz-betűk sorakoznak a Tibor által lekörmölt *Így bocskorosan* című vers alatt. A Sztálin halálával beálló enyhülés előtti szigorúbb idők börtönéletéről így ír Dánielfy:

„Tudni kell, hogy még a legkegyetlenebb években is létezett egy bizonyos »társadalmi« élet a börtönökben, amely lehetőséget adott egy nagyon szűk érintkezésre. A munkahelyeken tilos volt beszélni. Ha valakit elkaptak, társával együtt egy-két órás kurtavassal fizettek érte. De így is megértették a foglyok egymást, egy betanult hasbeszélő technikával, ahol a száj nem mozog. Ezenkívül az ebédet az üzem előtti téren »szolgálták ki«, amelyet tíz perc alatt kellett megenni. Itt az ellenőrzés nehezebb volt, s az örök is ebédelték irodájukban, az időjárás kellemetlenségeit elkerülve. Ezenkívül a borbélynál is lehetett érintkezni négy-öt emberrel, ahol hetente egyszer borotváltak minket. A zuhanyozóban pedig nagy eszmecserek voltak. Az emberek nagyon gyakran cseréltek zárkát, vagy zárkatársat. Így meg lehetett ismerkedni egy csomó fogollyal. Tehát Attila is így tudott több kapcsolatot kialakítani.”

S mi történt később? 1955-ben a Gyűjtőfogházban nap közben nyitottak voltak a zárkaajtók! Csoportosulni, szervezkedni továbbra is tilos volt, de egyesével, minden akadály nélkül meglátogathatta egyik rab a másikat. Hiszen éppen erről ír Gérecz Attila is a *Levélben!* Akik pedig dolgoztak – Gérecz a műhelyben, Dánielfy a festőknél – azok szerény munkabérukból „spejzolni” is tudtak. Vehettek levélpapírt, bélyeget és borítékot, kockacukrot és fogmosóport is. És ceruzát. És igen, füzetet! Tibor füzete pontosan olyan formátumú, kötésű és borítású mint Attiláé. (Csak éppen vonalas, nem kockás, és bordó.) S miért van benne Gérecztől ajánlás? Mert ugyanúgy emlékkönyvként is használták, mint mi gyerekkorunkban, mikor egy-egy verssel, rajzzal köszöntöttük egymást barátainkkal. Ezzel együtt még időnként razziaztak az örök, széthánytak mindent a cellákban, kirázták a szalmazsákokat, és teljesen esetleges volt, hogy mit koboztak el. De 1956 nyaratól „*a szabadulók ki tudták vinni, ellenőrzés után a saját dolgaikat, s elképzeltető, hogy még a rájuk bízott irományokat is*”. Dánielfy Tibor füzetében a verseken kívül két hosszabb levél szerepel, egyiket elvesztett szerelméhez, a másikat 1944-ben az oroszok által kivégzett édesapjának írta. Olvasható még a sárgult lapokon egy hosszabb Oscar Wilde-idézetet és egy Shakespeare-költemény angolul, Mallarmé, Verlaine és Rimbaud versei franciául és magyarul, gondosan feltüntetve, hogy a fordítást Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Tóth Árpád, vagy éppen Radnóti Miklós készítette. Nem mindenkit tudtam kibetűzni, de Géreczen kívül Lőrinczy György és Heintz János is otthagya a keze nyomát a füzetben. Tibor emlékei szerint utóbbi közreműködésével ismerkedhetett meg Gérecz Attilával.

„Attila megérkezésekor valószínűleg Heinz Jánossal került egy zárkába, aki beszélt rólam neki. Így jött aztán Attila meglátogatni engem a festő-műhelyben, hála a nyitott ajtóknak. Szökéséről Heintz Janó beszélt már nekem röviden. Életéről, ügyéről, családjáról, szerelmeiről semmit sem tudtam, nem volt elég időnk minderre kitérni. A helyi problémák voltak fontosabbak: kire kell vigyázni, ki a vamzer. (Az ávos

Ebédre visszatértek, az édesanya hatalmas adagot főzött, számítva a fiúk étvágyára. (Elgondolkodtató, hogy azokban a nehéz időkben honnan tudtak ennyi mindent beszerezni.)

Attila aznap este nem aludt otthon, édesanyja másnap délelőtt, november 3-án sorban állt a boltnál, mikor meglátta hazafelé baktató fiát. „...csak pár szóban közölte velem, hogy nagyon siet, mert egy beszédet kell megírnia, amit du. felolvas a Pofosz-ban, talán holnap a rádióban is felolvasnak.”²⁸¹ Amikor édesanyja is hazaért, Attila már lázasan dolgozott a szövegen, lábujjhegyen kellett járni, és nem lehetett hozzászólni, még Maricának sem. Édesanyját büszkeséggel töltötte el, hogy fia semmivel nem téríthető el a munkától. H. Drechsel Mária és Kárpáti Kamil is több helyen állítja,²⁸² hogy Gérecz részt vett az írók felhívásának megszövegezésében, ami a Rádióban november 1-én hangzott el (lásd az V. függelékben). Állításuk másik része, hogy a fogalmazványt Tamási Áronnal közösen készítették. A szöveg és a forradalom szellemiségéhez nem illett volna, hogy a nagytekintélyű írók és költők leghagyják a börtönből frissen szabadult kollégájuk nevét, főleg, ha a szöveg jó részét ő fogalmazta volna. És Gérecz Attila neve nem szerepel az aláírók között.

Az emlékezésekben keveredik a Benczúr és a Bajza utca is, holott ez lehet a történet egyik kulcsa.²⁸³ A Bajza utcában az Írószövetség székel, a Benczúrban pedig a Politikai Foglyok Országos Szövetsége bontott zászlót. Basilides Aliz, Tamási Áron²⁸⁴ akkori felesége egészen biztos benne, hogy férje és Gérecz a lakásukon soha nem találkoztak, és Attila a Pofosz-ban²⁸⁵ szólalt fel egyik nap, mielőtt hozzájuk érkezett barátaival. Lőrinczy György vitte el Tamásiékhoz Attilát, és még négy-öt börtönben megismert barátját. Az ifjú feleség ebédrel kínálta a vidám kompániát, melynek Gérecz volt a szószólója.²⁸⁶ Második találkozásukkor már kevesebben tértek be az Alkotás úti lakásba, Aliz szerint egyik alkalommal sem volt ott Kárpáti Kamil, csak beszéltek róla; úgy emlékszik, már csak Gérecz halála után ismerkedtek meg. Ezzel szemben Kárpáti úgy sejteti, mintha Géreczcel együtt ültek volna a Tamási házaspárnál, s közben Aliz

---

örökön kívül két volt nyilas házimunkás, a híres Csomós testvérek is felügyeltek ránk. Még a vasba veréseket is csinálták, gonoszabbul, mint az örök.)”

Dánielfy füzetében az *Így bocskorosán* alatt nem szerepel dátum, a következő lapon 1956. március 25-e olvasható, az előtte sorakozó lapokon nincs évszám feltüntetve egészen 1954-ig. Tudjuk, hogy Gérecz valamikor kora tavasszal szállították át Márianosztráról a Gyűjtőbe, még nagyon kevés időt tölthettek együtt, mikor egyfajta lelki rokonságot felismertek egymásban. Erről így ír Dánielfy Tibor:

„Attilával szoros kapcsolatunk soha nem volt, s másokkal is csak közös zárkában hosszabb ideig tartózkodva lehet embereket jól megismerni. A mi barátságunk egy közös vonzás, egymás megérzésének eredménye volt. Kerestük egymást, mert éreztük, hogy egy fajtából valók vagyunk.”

S minden bizonnyal az erős szimpátia kölcsönös volt, mivel Gérecz Attila utalva a börtöntársak között legnépszerűbb versének soraira „Nincs tömött zsákom s hegymászó botom, / segítő kezét tán egy társ sem ad”, így dedikálta barátjának költeményét:

„Ajánlom Tibornak, aki »társ« és »kezet adott«. Attila”

²⁸¹ *Levél a forradalomról*. Ez a részlet is azt igazolja, hogy nem Tamásival írta a kiáltványt, és nem hangzott el a rádióban (november 4-én már nem volt erre mód), és nem is azonos az elsejei szöveggel!

²⁸² KÁRPÁTI 2002., H. DRECHSEL, *Így bocskorosán 2006*.

²⁸³ Ez a hiba H. Drechsel Mária emlékezéseiben jelent meg, s Kárpáti meg is cáfolja könyvében. KÁRPÁTI 2011. 390.

²⁸⁴ Tamási Áron forradalomban játszott szerepéről olvashatunk a róla készült monográfiában, lásd SIPOS Lajos, *Tamási Áron. Élet- és pályarajz*. Monográfia. Elektra, Budapest, 2006. 246 p.

²⁸⁵ Gérecz tagsági igazolványa megtalálható a hagyatékban. Magyar Politikai Foglyok Bajtársi Szövetsége, a körbélyegzőn: 1956.

²⁸⁶ Basilides Aliz úgy mesélt Géreczről, mintha most is látná őt maga előtt, és hallaná szavait. Teljesen lenyűgözte az ifjú férfi megjelenése, stílusa, különleges aurájára máig emlékszik. Attila halála után Lőrinczy György tanította meg neki az *Így bocskorosán*-t, amit ma is kívülről tud.

sárgaborsó főzelékét („szépen összekunkorodó, bőréig behasogatott sült szalonnával”) kanalazva, Attila költészetéről is szót váltottak volna.²⁸⁷ Más helyen pedig azt állítja, hogy az ő Tamásival való kamaszkori ismertsége révén kopogtathattak be az akkor már Baumgarten-díjas író lakásába, ahol Gérecz felolvasta a Tamási házaspárnak a kiáltványát.²⁸⁸

Alább olvasható Gérecz Attila egyetlen nyilvánosságnak szánt prózai szövege, ami hatvan évig lapult más iratokkal együtt különféle svájci présházakban és pincékben, s csak Christine Gérecz kivételes intelligenciájának és gondosságának köszönhető, hogy fennmaradt az utókor számára:

Magyar Ifjak! Bajtársaink!

Szólok a forradalmi ifjúsághoz, a volt politikai foglyok ifjúsága, a börtönökből kiszabadított fiatal magyar költő- és művésznemzedék nevében.

A forradalmat kivivtuk, és az eredmények beszélnek önmagukért. De hibáinkról nincs szó. A magyar ifjúságot dédelgetik, mint a világ valamilyen ujszülöttjét; mindenki beszél róluk és helyettük, s a mi hangunk egyre halkabbá lesz a növekvő hangzavarban. Hát kiáltunk még egyet utoljára, de ez a kiáltás legyen a legmesszebb harsanó. Nem!- és ezerszer nem! Nem vagyunk ujszülöttje, sem megtalált gyermeke senkinek és semminek. Vagyunk ugyanaz az erő, amely ezer év óta fenntartotta és amelyik ma újra felemelte ezt az országot. Felemelte ezt a véres földet és zászlóba, piros-fehér-zöldbe borította, úgy, mint azt az agyonlőtt leányt emelte feje fölé a forradalmi tömeg a Szabad Nép székháza megrohasztásánál.

Ma ez a tömeg ott tolong az ujságárus bódék, az alakuló pártok bejárata előtt, és boldog: élvezi a szabadságot. Ez a tömeg, amelyik oly kacagó és naiv: ez a mi gyermekünk. Naiv, mert játszik. Játszik mindenfélét. Alakítja a gitt-egyleteket és napilapokat, sorra egymásután. És a mi gyermekünk. Mert mi szültük ujjá, mert mi örülünk az ő boldogságának, mert ez a nép a mi népünk.

De aki játszik a nép szabadságával, el is ejtheti azt.

Akinek az ország legváltóságosabb pillanataiban fontosabbnak tűnik megalakítani az ezeregyedik érdekszervezetecskét, párthelyiséget, vagy sajtóterméket, mint fogcsikorgatva megvédeni megszerzett jogait és függetlenségét, az igenis túl éretlen ahhoz, hogy teljesen magára hagyjuk.

A mi harcunk tehát nem ért és nem érhet még véget. Ha eddig fegyverrel, most majd gondolattal kell rá vigyáznunk.

A forradalmi ifjúság világnézete ma egységesebb minden papírszagú dogmatizmusnál és ugynevezett tudományos alapu ideológiánál. A mi fel fogásunk ösztönös, tudatos és akaratí.

Hiszünk a fejlődő világmindenségben, hiszünk a tökéletesedő emberiségben, hiszünk az alkotásban.

Valljuk, hogy a fejlődés útja a tett és a tett lehetősége a szabadság.

Tehát csak alakuljatok, pártok, hallassátok hangotokat, napilapok. Így nő majd, így fejlődik népünk, ez adja meg az öntudatát és legfőképpen a nyugalmát.

---

²⁸⁷ KÁRPÁTI 2011. 385. Ezek azok az emlékezetváltozatok, melyekről nem lehet eldönteni, melyik felel meg a valóságnak. A jelentőségük abban áll, hogy nyomon követhetjük a mítoszteremtés folyamatát. Gérecz megismertetéséhez az összehasonlítás mellett a másik kézenfekvő lehetőség, hogy híres emberekkel képzeljük egy társaságba.

²⁸⁸ KÁRPÁTI 2011. 391. Ettől még nem kizárható, hogy Kárpáti Kamil régről ismeretségben állt Tamási Áronnal, ugyanakkor az is megfellebbezhetetlen tény, hogy a Basilides- és a Lőrinczy-szülők is régi barátok voltak.

De mi ebben a játékban még nem vehetünk részt. Mi nem alakulhatunk át önfeledten játszadó csoportoskáká. Mi ebben nem vehetünk és egyelőre nem is fogunk részt venni. A magyar ifjuság felette áll minden csoportnak, érdekszervezetnek és alakuló politikai pártnak. Mi majd örködünk felettük, vigyázunk értékeikre, és megvédjük tisztaságukat. Megmaradunk egységesnek, fegyverrel, szóval és gondolattal.

Nem tűrünk meg semmit, ami veszélyezteteti kiharcolt szabadságunkat, semmit, ami szétbomlaszthatná végre igazán összeforrott nemzetünket.

Nem tűrünk meg eszmét, amelynek alapját bármiféle diktatura képezi. Diktatura – akármilyen szép frázissal kendőzött is – mindig, mindenkor személyekhez kötött, tehát önkényuralom. A terrorból pedig elég volt. Pirossága nem az egészség színe, hanem a fekély gyulladtsága volt, kivágtuk, ha véreztünk is belé, és most a heget is be akarjuk gyógyítani.

Tehát gyógyulni. Legyen elég végre a vérből és az örökös bosszuállásból. És ezt mi mondjuk, az ÁVH volt foglyai. Mi, akiknek kivégezték apját, testvérét, bajtársát. Mi, akiket gumibottal ütöttek és kurtavásba húztak éveken keresztül. Mi, akiket bitagnak és fasisztának szólítottak, akik a börtönökben töltöttük ifjuságunkat és veszítettük el az egészségünket. Elég volt a gyűlöletből. Kezünket nyújtjuk mindenkinek, aki tévedett, akit félrevezettek, és aki tanult és belátott.

Fogadjuk, hogy megőrizzük minden értéket, tovább fejlesztünk minden haladást nyújtó ötletet, eszmét, akármilyen gyűlölt korszak alatt is született, de esküszünk, hogy szétzúzzunk mindent, ami elavult, ami elensége vagy akadályozója a szociális igazságnak, vagy függetlenségünknek. És ott, ahol mi szenvedtünk, ahol mi ontottuk a vérünket és áldoztuk fel az életünket, ott ne gyűlölködjék, nem álljon bosszút senki helyettünk és a mi nevünkben.

Magyarország népe legyen egyetlen bajtársi közösség. Mi teremtettük és mi adjuk meg erre ma a példát és az alapot.²⁸⁹

A szöveget egyszerre jellemzi a már jól ismert géreczi öntudat, valamint a krisztusi béke és megbocsátás eszméje. A mindenekfelett álló, tiszta szabadság, és a kivívóinak nevében szóló volt politikai fogoly megkérdőjelezhetetlen hitelessége. A fekély pirosságának költői képe és az ifjúság örök igazsága. Meghökkenítő a „fegyverrel, szóval és gondolattal” hármasság megfogalmazása, a katolikus bűnbánati vallomás „gondolattal, szóval és cselekedettel” kifordításaként. „A mi felfogásunk ösztönös, tudatos és akarati” mondat sem könnyű, mert ellentmondás érzékelhető a pszichológia tárgykörébe tartozó fogalmak között.

A kiáltvány felolvasása után nagy valószínűséggel jártak még egyszer Basilides Aliznál, de az is lehet, hogy Tamási Áron felesége csak később hallotta a történetet Lőrinczytól, mindenesetre tény, hogy az idős asszony találkozásunkkor felidézte nekem „Gérecz felszólalását egy nagygyűlésen, ahol elutasította a megbélyegzést, és nem fogadta el, hogy a baloldali gondolkodású sorstársaikat ne tekintsék szövetségeseiknek a forradalomban”.²⁹⁰

Kárpáti Kamil állítása szerint Attilával november 3-a éjfélig szinte éjjel-nappal együtt voltak,²⁹¹ lótottak, futottak, szervezkedtek. Jártak a Benczúr utcában, a Szalay utcai

---

²⁸⁹ A szöveg két példányban legépelve szerepelt a Gérecz Árpád hagyatékában talált iratok között, betűhíven közlöm. Édesanyja középső fiának írt összefoglalójában a 9. lap alján szó szerint idéz belőle egy hosszabb bekezdést, ez bizonyítja, hogy ez az a szöveg, amit Gérecz Attila írt.

Kárpáti Kamil szerint a szöveg hamisítvány. KÁRPÁTI Kamil, *A fonal fölfejtése*, Budapest, Stádium Kiadó, 2019. 161.

²⁹⁰ Basilides Aliz személyes közlése.

²⁹¹ KÁRPÁTI 2011., 322. Gérecz Ödönne ezzel szemben egyetlen egyszer említi K. Kamilként egy jóval későbbi, Árpádhoz írt levélben, de nem a forradalmi napokkal kapcsolatban.

kultuszminisztériumban, a Parlamentben, Tamási Áronéknál, Pestlőrincen Csendes Bélánál, a Magyar Rádióban és a Szabad Nép (Népszabadság) székházában. Utóbbi helyszínen a *Szózat* című, Kárpáti által is szerkesztett lap ügyében jártak el, a Rádióban pedig Tamási Lajossal találkoztak a kiáltvány miatt. A *Szózatról* máshol írja le,²⁹² hogy a volt politikai foglyok hetilapja volt, és ennek szerkesztésébe vonta be Géreczet Bánságh Ágostonék megbízásából. Ennek a lapnak is a Benczúr utcában volt a székhelye, és nem említi egyszer sem a Bajza utcát. Vagyis lapot szerkesztettek a füveskertiek részvételével, de nem volt közük az Írószövetségben zajló eseményekhez. Ahogy látjuk, a kiáltvány is egy másik kiáltvány volt, egy helyütt helyesen úgy is említi Kárpáti, hogy a börtönből szabadult írók és költők kiáltványa volt, amit értelem szerint nem írhatott azon írók derékhada, akiket nem csuktak le (Németh László, Tamási, stb.).

Megállapíthatjuk, hogy a Benczúr utca 27. számú szakszervezeti ház tehát a Pofosz székházaként vált a második otthonukká, ahol Géreczék a Béri Gézánál már említett igazolások kiadásával is foglalkoztak. Béri a Mechwart téren, míg Gérecz a Benczúr utcában igazolta a volt rabtársakat.²⁹³ Kárpáti Kamil úgy emlékszik, hogy ott intettek örökre búcsút egymásnak november 3-a éjjelén. Ezzel szemben édesanyjának levelében úgy szerepel, hogy Attila este hazatért, majd Mohos Endre és Bobó is felmentek hozzájuk, s úgy tervezték, hogy K. Kornél is náluk alszik Végül azonban hármásban maradtak Maricával. Nagyon boldog estét töltöttek együtt, „minden ceremónia nélkül eljegyezték egymást”, írja az édesanya.²⁹⁴ A különleges estét borzalmas hajnal követte: mindenfelől dörögtek a fegyverek, dübörögtek a tankok. Édesanyja ettől kezdve folyamatosan kérlete Attilát, azonnal induljon Svájcba, Árpádhoz. Attila reggel ¼ 8-kor ment le szétnézni az utcára. Összetalálkozott Mohosékkal, akik már útra készen álltak a határ felé, hívták a barátjukat is, de ő nem akart nekivágni a világnak. Helyette felment Maricáékhoz, ahol késő délutánig pálinkázással, beszélgetéssel múltatták az időt. Édesanyját magára hagyták, akivel össze is zördültek emiatt. Újra kezdődött a vita: induljon Árpáékhoz, megtanul franciául, és majd visszajön. Attila a börtön gondolatától is irtózott, legjobban attól tarthatott a többi politikai fogollyal együtt, hogy visszaviszik őket, ugyanakkor a hazát sem tudta elhagyni: „Külföldre menjek? Elveszttem az életem célját. Írni, dolgozni akartam.”²⁹⁵

Ezekből a szavakból egyértelműen kiolvashatjuk, hogy ekkor már magyar írónak tartotta magát, és ezen a pályán képzelte a jövőjét is. Édesanyja újra kérlete, hogy menjen Árpáékhoz, aztán elengedték a témát még egy éjszakára, beszélgettek, spirákoztak, elővették Attila gyerekkori írásait, és azon derültek. Éjszakára beosztották kapuórségbe 2-től 3-ig, előtte aludt még egy kicsit.²⁹⁶

A Gérecz-hagyatékról írt tanulmányában Rózsássy Barbara ismétli meg és magyarázza Kárpáti állításait, dokumentumok hiányában mestere emlékeire támaszkodva. RÓZSÁSSY Barbara, *Felvillanó vaku hamis fényénél* in *Az érc negatívja*, Budapest, Stádium Kiadó, 2017.

Az édesanya iratai megerősítették, hogy Gérecz legközelebbi barátai a Mohos, Bosnyák, Cservenka-féle, középiskolai, majd büntársi társaság volt, és ehhez a körhöz kapcsolódott a Dánielfy, Lőrinczy nevével fémjelzett csoport. Majd még a későbbiekben is fel-felbukkannak ezek a fiatal emberek. A füveskertiek egészen más minőségben – nem jobb vagy rosszabb – voltak fontosak Gérecz számára.

²⁹² KÁRPÁTI Kamil, *Örök arcunk, Nosztrai versek 1956-ból – Verseik, esszék ötvenhatról – Gérecz Attiláról*, Budapest, Stádium Kiadó, 2006.

²⁹³ ÁBTL, O-15579/563 Sörös nevű férfi is vall erről, akit a forradalom leverése után hallgattak ki. Szekszárdról hozott élelmiszert a felkelőknek teherautóval a Széna térre, és elment az igazolásáért a Benczúr utcába.

²⁹⁴ Ahogy erre már utaltam, többen is kétségbe vonták H. Drechsel Mária menyasszony mivoltát. Gérecz édesanyja viszont annak tekintette.

²⁹⁵ *Levél a forradalomról*, 11.

²⁹⁶ Mindebből arra a következtetésre juthatunk, hogy leghamarabb november 5-én mehetett el harcolni, Zsótér András valószínűleg téved, amikor ezt november 4-re teszi. Gérecz édesanyja Etusnak írt levelében írja: „Hétfőn reggel is kértem.”, hogy induljon Árpáékhoz.

4.2. A szabadságharcos

Már a boldog napok dokumentálatlanságát is érzékelhettük, ez fokozottan jellemző a harcban eltelt időszakra, november 7-ig. Gérecz harci tevékenységéről és haláláról mindaddig csupán két szemtanú számolt be,²⁹⁷ s az egymás után megjelenő kiadványok tényként rögzítik, hogy két tankot megsemmisített. Megnézve a Zsótér Andrással néhány éve készített interjút,²⁹⁸ majd személyesen is beszélgetve az egykori bajtárssal, minden sokkal bizonytalanabbnak tűnt a lövöldözésekről és a költő haláláról, mint ahogy az a nyomtatott kiadványokban szerepel. S bár nem tudjuk pontosan, hogyan ártalmatlanította a két szovjet tankot, vagy hogy mikor melyik háztetőről tüzelt, attól még tény: november ötödikétől hetedikéig fegyverrel harcolt, és hősi halált halt. Ehhez képest az 1956-ról szóló hatalmas mennyiségű kiadványban alig bukkanhatunk a költő nevére.²⁹⁹ Kárpáti Kamil az elmúlt évtizedekben ezért is küzdött; ha az irodalmi kánonba nem is, a történelmi emlékezetbe vétessék fel egykori rabtársa.

A két visszaemlékező – Zsótér és Csaszkcóczy – nagyjából ugyanazt a történetet meséli el. November 4-én³⁰⁰ találkozott Zsótér András Géreczcel a Lövölde téren, nem sokkal azután, hogy egy szovjet lövedék „huzatja” kiszakította tokjából a házuk kapuját. Innen elgyalogoltak a Körútig, onnan meg a Szabad Nép-székházig. Körülöttük már mindenütt dübörgött a csatazaj. Együtt valahol útközben felkeresték Csaszkcóczyt is, azt nehéz kideríteni, hogy hármásban, vagy még ketten szereztek fegyvereket valahol a Józsefvárosban. Első harcállásuk Zsótér szerint a Corvin áruházban volt, Csaszkcóczy viszont a Szabad Nép-székházat említi (szomszédos épületek). November 5-én késő estig tartották magukat,³⁰¹ de a minden irányból érkező páncélosok kilátástalanná tették az épület védelmét, ezért az akkor még álló Nemzeti Színház mögött átszaladtak a Rákóczi úton, s bevették magukat a Dohány utca és a Nyár utca (Zsótér Nap utcának mondta) sarkán álló Continental Szállodába, ahol hármukon kívül egy Bárány nevű tiszt³⁰² és Sujánszky Jenő³⁰³ harcoltak. Zsótér elmesélte, hogy csak a harci eseményekkel voltak elfoglalva, arról beszéltek, honnan hova löjjenek. Gérecz 6-án és 7-én is lement az utcára hazatelefonálni édesanyjának, az utolsó hívásról így emlékezik H. Drechsel Mária:

---

²⁹⁷ Tollas Tibor beszélget Zsótér Andrással, aki 56-ban tanúja volt a fiatal költő halálának, *Nemzetőr* 1981, Csaszkcóczy Emil (Heidelberg), *Ahogy én láttam*, *Nemzetőr* 1981. = *Gérecz Attila, a költő - 1956 mártírja*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 1991.

²⁹⁸ Zsótér András életinterjú, Tad TV, forrás www.youtube.com, közzététel 2014. december 1.

Zsótér már a *Nemzetőr* interjúban is bizonytalanul emlékezett egy-egy részletre, ezt ő maga állítja. A későbbi *Sorsod Művészete* kötetek idevonatkozó részének is ez az interjú lehetett az alapja, de időközben kiegészült a tankok megsemmisítésével, illetve az átintegetéssel a Blaha Lujza tér átellenes épületéből.

²⁹⁹ Eörsi László kerületekre osztott szabadságharcos-portréi között sem szerepel, ahogy társai, Csaszkcóczy Emil és Zsótér András sem, a Blaha Lujza tér - Klauzál utca védői között. (*Pesti srácok, Portrék 1956-ból*, Szerk. EÖRSI László, Budapest, Stencil Kulturális Alapítvány, 2006.) Felvettem a kapcsolatot a szerkesztővel, aki úgy emlékezett, hogy a Kósa Pál és társai, Újpesten harcoló forradalmárok perében szerepelt Gérecz Attila, de egy ékezetkülönbség téveszthette meg, mivel Újpesten egy Gerecz Attila nevű férfi harcolt, édesanyjuk neve is eltérő volt.

³⁰⁰ Ahogy korábban tisztáztam, Gérecz feltehetően 5-én csatlakozott bajtársaihoz.

³⁰¹ Tehát Zsótér szerint november 4-e délutántól egy bő napot töltöttek egy helyen, ami alatt Gérecznek ki kellett füstölnie két tankot, és még az átellenes épületből is lövöldözött a Blaha Lujza téren. Egyáltalán nem kizárható az eddig látott teljesítménye alapján, hogy képes volt minderre, ugyanakkor elgondolkodtató, hogy ezek az események az első visszaemlékezésekben nem jelentek meg. Azóta pedig számos kiadványban erre hivatkoznak.

³⁰² Eörsi László közlése szerint a Bárány álnév volt, a férfi a Kovács András-féle „szabadnépes” csoport egyik alparancsnoka volt, úgy emlékezett, hogy Rónyai Sándornak hívták.

³⁰³ Hadapródok felkelésének szervezője, már volt róla szó, Csaszkcóczy egy perben szerepelt vele.

De aztán már csak november 7-én, kora délután, úgy szürkületkor jelentkezett egy Dohány utcai telefonfülkéből. Pár szót mondott csak, hogy jól van, nem kell nyugtalankodni. Én pedig kérve kértem, hogy jöjjön haza, hisz az édesanyja meg én is nagyon-nagyon aggódunk érte. Csak annyit válaszolt: „Jó, jó, Kicsi...” – és lassan letette a kagylót.³⁰⁴

Mivel az oroszokat a korábbi napokban komolyabb vérveszteség érte a kisebb utcákban, ezért azt a taktikát választották, hogy a tankokkal végig beálltak a Rákóczi útra merőleges kis utcák torkolataiba is, és mindenre, a legapróbb rezzenésre is azonnal tüzeltek. Gérecz nem sokkal a telefonálás után – vagy éppen azzal összekötve – át akart szaladni a Klauzál utcai kereszteződésen, hogy az onnan körülbelül nyolcvan méterre álló tankot egy közeli ház emeletéről Molotov-koktéllal kifüstölje. Még nem sötétedett be, így a szovjet páncélosban ülők rögtön észrevették, és futtában egy géppuskasorozatot adtak le rá. Több golyó is eltalálta, még átjutott a túloldalra, de ott összerogyott és meghalt. Holttestét a Dohány utca 39. számú ház kapualjába vitték alkonyat után a környékbeliek. Zsótér úgy emlékszik, hogy magához vette Gérecz iratait, de csak két nappal később tudta eljuttatni édesanyjához két katonával. H. Drechsel Mária viszont úgy emlékszik, hogy már másnap, 8-án megtudták a szörnyű hírt. Zsótérék innentől a visszavonulással, majd a meneküléssel voltak elfoglalva, nem törődhetek tovább halott barátjukkal. Ettől a ponttól H. Drechsel Mária ismerte legjobban az eseményeket, Gérecz édesanyjának leírásai is az ő emlékeire utalnak.³⁰⁵

1956. november 8. dél körül, kint fátyolosan sütött a nap. Csengettek. Sietve nyitottam ajtót, s egy kiskatona állt ott oldalt, tétován. Mielőtt megszólalt volna, már hallottam Irén néni kétségbeesett hangját a félemelettel lejjebb lévő lakásának tárt ajtaja felől. „Marikám, gyere gyorsan! Attila meghalt!” Én lerohantam a pár lépcsőn, és csak azt tudtam mondani: „Nem! Nem lehet!” – s már nyújtották felém a papírokat. „Az igazolványa, – nézd! – az ő iratai, a fényképe...” – mondta Irén-néni. „Nézd meg Te is! Ő az! A zsebéből vették ki ezek a katonák. Ők hozták most a hírt. Ott fekszik egy Dohány utcai kapualjban, és el kellene menni velük, mert szedik össze a halottakat, és tömegsírba teszik őket – azt mondják. El kellene külön temetni. De ki menjen el, én nem tudok.” „Én már megyek!”, feleltem, és felrohantam kabátért. Megöleltem édesanyámat, nővéremet, aztán ismét Irén néninél, aki egyre kérlelt, simogatta a fejemet. „Ne menj el, Kicsikém! Nem bírnám elviselni, ha most még neked is bajod esne!” A hatemeletes bérház minden fordulójában az ajtók nyitva, fojtó, néma csend, kíváncsi emberek. A lépcső korlátjánál állva hangosan meg is kérdeztem: „El tudna jönni velem esetleg valaki?” – Senki, de egyáltalában senki nem felelt.

A hatalmas Istenben bízva hárman elindultunk. A két tizenéves kiskatona gyors léptekkel sürgetett, mivel nekik aznap még több ilyen szolgálatot is kell teljesíteniük.

(...) „Az az a ház, pont szemben. Átkísérjük?” „Nem! Köszönöm.” Aztán mégis átkísértek, mert néhány másodpercig tétován álltam a járda szélén. Valahonnan erősen lőttek, de engem a bennem egyre jobban fokozódó páni félelem bénított meg. Hogyan látom viszont Attilát?

Kinyílt a nehéz faajtó. Ott feküdt a földön, letakarva. Ő az. Sápadt, nyugodt az arca, élettelen. Drapp ballonkabátja eligazítva. A kapu döngve becsukódott mögöttük. Ketten maradtunk, és iszonyú bizonyossággá nőtt minden, a nyirkos, hideg félhomályban. Megérintettem a kedves, hideg arcot,

---

³⁰⁴ H. DRECHSEL K2. – Csodálatos és egyben teljesen abszurd, hogy valaki a golyósüvítés közepette felhívja az édesanyját. Ezek a hívások és a telefonfülke Szentmártoni Jánost is meghihtették *Fénykép* című verse írásakor. Lásd 6. fejezet.

³⁰⁵ Az édesanya az Etusnak 1956. november 20-án írt levélben számol be a történetekről, helyenként szó szerint megegyezően H. Drechsel Mária visszaemlékezésével. A harcban töltött napokat kihagyja a szövegből! „Azokban a borzasztó napokban nem tudtuk, mi tévők legyünk, a sors mindenképpen ellenünk esküdött, és mi nem tudtuk a végzetet feltartóztatni. Az én édes, vidám Attilámat nov.7-én délben gyilkos golyó érte. Ott halt meg az utcán, nem sokat szenvedett.” Ő az egyetlen, aki délre teszi a végzetes lövéssorozatot, nem tudni, miért.

simogattam dús hajának hullámain, s csak néztem, néztem, minthogyha élne, ruhája, halványkék pulóvere... De nem mozdul, nem néz, nem felel...

Végül a belső udvarból nyíló házfelügyelői lakásba bekopogva, ásót kértem az ott lakóktól, vagy lapátot, amivel megáshatnám a sírt. Hamarjában nem találtak, de leültettek. Ezalatt bejött egy fiatalasszony, és megkérdezte, hogy az én hozzátartozóm-e, aki a kapualjban fekszik. »Igen«, – feleltem. »Ő meg a férje majd segítenek« mondta. Azt is megkérdezte, hozzon-e le egy lepedőt. »Igen, ha lehet, köszönöm, mert nem hoztam semmit« – válaszoltam.

(...) Az asszony, emeleti lakásukból fehér lepedőt hozott. Valaki hosszú, falétrát kerített, s arra ráhelyezve, a lepedőbe burkolt, szeretett Kedvest két férfi a vállán vitte utolsó útjára, melyen négyöt további, környékbeli együttérzővel gyászmenetként kísértük el Őt a Klauzál térre. A jelképeknek vajon mi a szerepe sorsunkban? Jákob álombeli létrája a földtől egyenesen az égbe ért – gondoltam, miközben lassan haladtunk. Már szürkült, sietni kellett. A környéken még folytak a harcok, a távolból tompa ágyúdörgést lehetett hallani. A térnek egyik, nagyjából a Klauzál tér 9. sz. házzal szembeni sarkában, jól megjegyezhető helyen többen elkezdtek ásni. A környékbeli házakból is jöttek férfiak ásókkal, segítettek, így még a teljes besötétedés előtt állt a sírgödör. Lassan beleengedték a fehér lepedőbe burkolt, drága testet. Pár percig néma fejhajtással állt a kis csoport, majd rög, rög után hullt, sűrűn, egyre, amíg csak betemette. Nagy pelyhekben kezdett hullni a hó, és valamelyik házból egy ismeretlen asszony pár szál fehér krizantémot helyezett a fejrészhez, jelként.³⁰⁶

Attila halálhírét megtudva Árpád folyamatosan hívja magukhoz Svájcba édesanyját,³⁰⁷ de ő addig nem akar elmozdulni otthonról, míg Attila csak ideiglenes sírban van elhantolva. Beszélni szeretne Attila barátaival is, akik a hat évben vele voltak, sokat szeretne megtudni róla: „...össze akarom gyűjteni élete eseményeit a fiúktól és az egyik írotársával regény alakban feldolgoztatni.”³⁰⁸

Bár azt írja, az az ember is lehet, hogy elpusztult vagy eltűnt. A következő levelekben csak kevés szó esik Attiláról, a temetés várása az egyetlen, ami többször felbukkan, majd 1957. január 31-én ezt írja: „Közlöm veletek, hogy szeretett Attilánk temetése febr. 11-én hétfőn de. lesz a Kerepesi temetőben. Az exhumálás 9-én szombaton lesz.”

1957. február 19-én kelt levelében részletesen beszámol a temetésről. Több mint kétszázan vettek részt, rengeteg virág és koszorú borította a sírt. A koszorúkat először rossz helyre szállították, nem kis bosszúságot okozva a családnak, de még időben minden a helyére került. A család koszorúján a *Sorsod művészetéből* egy versrészlet szerepelt Attilától: „Vagyok, mert hiányzom Valahonnan.”, a bajtársak pedig ezt írták szalagjukra: „Bennünk élsz tovább.”

Levelének zárómondatával egyetemessé emeli a tragédiát: „Ott, mint egy nagy család álltunk a koporsónál, közös fájdalommal, nem csak az én fiam és a Ti testvéretek, hanem mindnyájunk gyermeke vesztét sirattuk ő benne.”

1957. február 11-én ideiglenes sírjából a Fiumei úti Sírkert 21-es parcellájába, a forradalom többi áldozata közé temették.³⁰⁹

---

³⁰⁶ H. DRECHSEL K2

³⁰⁷ Az Etusnak írt levél szerint a Vöröskereszt segítségével akarja kiutaztatni.

³⁰⁸ Árpádnak írt levél, november 27-én.

³⁰⁹ *Így bocskorosán* 2001. 1976-77-ben szárnyra kelt a hír, hogy a temető a 21-es parcellát meg kívánja szüntetni, az ott lévő sírokat pedig véglegesen felszámolják. Ettől való félelemből Gérecz Ödönnének, az édesanyjának 1977. májusban bekövetkezett halálakor a család Gérecz Attila földi maradványait exhumálással a budapesti Megyeri-úti temető 39-es parcellájába, az édesanyjával közös sírba menekítette át. 2001. május 8-án helyezték vissza a költő és édesanyja földi maradványait a Fiumei úti sírkert 21-es parcellájába.

Gérecz Ödönné 1957. február 28-án Bobónak ír hosszabb szép levelet, ami válasz lehetett a fiú vigasztaló soraira a temetés után:

Ti vagytok azok, akik legközelebb álltok a szívemhez, mert részesei voltatok Attila életének és Bennetek él tovább.” (...) Én magam is csodálom, hogy abból a kis mufurc kamaszból, akit Te végig ismertél, hogy bontakozott ki ilyen igaz talpig férfi. Mert nekem azok az idők nem tűnnek messzinek, én is jól magam előtt látom amint a táskájával verekedett, intőt hozott, csapatot alakított, becsúzlizta az ablakokat, cigarettát vettetek a Nagyné trafikjában. Na és mikor jöttek a nők! Nagy csókolózások a Vörössel. Én mindenről jól voltam értesülve, mert olyan hangosan tárgyaltatok mindent és olyan egyszerű keresetlen szavakkal, hogy a szomszédok is bele pirulhattak.

Majd feleleveníti a fiúk utolsó közös szilveszterét, és idézi *Az idegenné vált élet* című verset, mindkét későbbi megjelent változattól eltérően.³¹⁰ Újra előhossa az Attila életéről szóló regény ötletét:

Most Ti is szerte szórodtatok a világban, és sok mindent nem fogunk megtudni soha. Úgy hallottam egy regényt tervezett élményeitekből, ezzel a címmel: »Fizetek Főúr, volt egy feketém« (És egy életem, amit elrontottam én. Sláger Margit idejéből.) Nekem azt mondta, amikor hazajött: Anyám, annyi írni való van bennem, 10 évig se fogom kiírni magamból. – És mindent magával vitt.

Végül zárómondatában a már jól ismert nagylelkűségével búcsúzik Bobótól: „Kivánok boldogulást és kárpótlást az elveszett évekéért. Ti éljetez és legyetek boldogok Attila helyett is.”

---

³¹⁰ Lásd a kritikai kiadásnál, VI. függelék.

5. Gérecz Attila költészete

5.1. Költészete

Gérecz Attilának összesen negyvenhárom saját verse és tizennégy műfordítása maradt ránk.³¹¹ Mind rabságban született, sok közülük rövidebb-hosszabb ideig csak a költő fejében létezett, nem volt lehetősége leírni sorait. Ha sikerült is rögzíteni a szöveget, többnyire ceruzával vécepapírra írt. Vác, Márianosztra és a budapesti Gyűjtőfogház különféle börtönrészlegeiben töltötte büntetését, ennek megfelelően a versek kijuttatási lehetősége és módja is eltérő volt. A versek három témakörhöz kapcsolhatók: Istenélményhez, a szakrális távlatokhoz, az anya alakjához és a szerelmes indítatáshoz.

Gérecz Attila Istenélménye egészen magával ragadó, sorain átsüt az érett ember hite. A rabság sokakat a hitre, másokat pedig a tagadásra vezet (a füveskertieknél is volt mindkettőre példa), megtérése azonban egyértelműen a börtönhöz kötődik. Bár H. Drechsel Mária visszaemlékezései alapján tudható, hogy gyakran beszélgettek hittel, vallással kapcsolatos kérdésekről, és a fiatal férfi a *Bibliát* is jól ismerte, de amolyan „nyakas kálvinistaként” járt-kelt a mindennapokban, s talán leginkább a komolyzene iránti rajongásában jelent meg transzcendencia iránti érzékenysége. Keveset tudunk arról, hogy a belső folyamatokon túl, melyekről a költeményei tanúskodnak, milyen külső tényezők vezették a lelkiélet útjára, de több visszaemlékezés szerint rövidebb időre papokkal és szerzetesekkel is egy cellába zárták. A Bácskai Ottóval együtt töltött idő után született a *Boldog Özséb himnusz*, melyről Ottó Ferenc zeneszerző részletesen beszámolt (lásd VII. függelék). Költeményei bővelkednek a bibliai képekben és szimbólumokban, egész művészetét átjárja az evangélium szelleme, mintegy újraéli az evangéliumot, egyesül a szenvedő Megváltóval. Írt úgynevezett istenes verseket, de számos mást (rabságot, szerelmet) tematizáló költeményében is megjelenik Krisztus, vagy a rá utaló cselekvéssor.

Gérecz Attila édesanyjához fűződő viszonya egyedülálló. A húszas éveik közepén járó férfi a kommunisták börtönében ilyen sorokat ír: „*Próbálgatom Anyám mosolyát. / Lelkére még dalaim szórnám... / Könnyeket, mik már nem fagynak át a formán.*” Egészen megrendítő és egyedülálló, ahogy a raboskodó fiatalember megszólítja vagy megjeleníti édesanyját. Szívbemarkoló az a rajongó fiú szerzetet, amit *Az Isten balján* tartalmaz: „*Amíg te élsz anyám, addig én is élek.*” / *S ő sejtí, hogy vágyom, vágyom sírbadöltét, / hívő, szent mosolyát könnyek összetörték.*” De fantasztikus képeket fest róla a *Visszfény*, a *Beszélő*, a *Széthullt fényeken*, a *Lelkem csöppnyi volt* és a *Karácsonyi ének a börtönben* című költeményeiben is. A magyar lírában József Attila volt talán az egyedüli, aki hasonló őszinteséggel (viszont Géreczcel szöges ellentétben, súlyos komplexusokkal terhelten) szólította meg verseiben édesanyját.³¹²

---

³¹¹ A saját versek száma az első pont, amiről a kritikai kiadás szerkesztése közben változtattam meg a véleményemet. A már többször említett, szökését megörökítő nagy művét egy egységnek tekintem, s a vers cím- és alcímváltozatainak bemutatásakor visszatérek erre a kérdésre. Az első magyarországi kiadásban csak hat műfordítás szerepelt, az *Így bocskorosan*ban már hét, amihez hozzá adódott még hét a *kockás füzet*ből.

³¹² Érdemes elolvasnunk H. Drechsel Mária visszaemlékezését özvegy Gérecz Ödönnéről, ami egyáltalán nem áll távol a géreczi sorokban megjelenő asszony alakjától:

„Végsőkig állhatatos, lemondásra, áldozatra bármikor kész, messze tekintő és mélyen érző asszony volt. (...) Ő volt a mosolygás, a testi-lelki támasz. Rengeteg titkot rejtett magában! Fizikai fájdalmait, gondjait, nehézségeit, magányában – kora és betegsége előrehaladtával – a fiaiért való mély aggodalmát, örömeikben, bánataikban való osztozást a távolból. Nem utolsó sorban pedig a mások által reábizott titkok tömegét! Maga volt a megtestesült, tökéletes barátság. A végsőkig elnéző, megbocsátó, együttérző, önzetlenül segítő, a semmiből is bőkezűen adakozó, mindig a másik érdekében cselekvő okos szerzetet. Ő volt az a regényhősök közül ismerős nemes nagyszony, aki saját testi és lelki kínjain szótlanul felül tudott emelkedni, és

A regényhős, nemes asszony mellett az utolsó sorokból eszünkbe juthat Michelangelo *Pieta* szobrának Fájdalmas anyja. Gérecz hasonulása Krisztushoz már önmagában hordozza édesanyja Mária szerepét. Ám végigolvasva a hagyatékából előkerült levelezését, és az Attilának *Elküldetlen leveleket*, óvatosabban ruháznám fel az Istenanyasággal. Ami tényszerűen megállapítható, hogy nagyon szerette a férjét és a fiait, valóban Attila sorsában osztozott a legteljesebben, rengeteget betegeskedett, így a lelki szenvedés mellett bőven része volt a fizikai gyötrelmekben is, fontos volt számára a tágabb környezete is, főleg a rokonsága, de szeretettel és nagylelkűen fordult Attila barátai felé is. Nagy energiát fordított arra, hogy a három fiú – Attila idehaza börtönben, Árpád Svájcban, Ödön Angliában – tudjon egymásról, és jó kapcsolatban maradjanak.³¹³ Ugyanakkor néhány levélrészletből kitűnik, hogy még Attila szabad életében sokat elégedetlenkedett vele, megmégértődött fia mufurcsága miatt. Ezzel együtt mindvégig ritka lelki közelségben maradtak egymáshoz, s a költő fiú édesanyjáról írt verssorai a levelek fényében is őszintén csengenek.

Gérecz Attila nőkhöz való viszonya versei alapján ugyanolyan nemes, mint édesanyjához fűződő viszonya. Mindig „remek női” voltak, s lovagiasságával, testi és szellemi erejével rá is szolgált a hölgyek kegyeire. Az életrajzi hiányosságok miatt nem azonosítható mindenki, aki ifjonti szívét megdobogtatta, ám ez az irodalmi értékelés szempontjából majdnem közömbös. A Marica, Margit, Klári, majd újra Marica hölgykoszorún túl voltak még korábbi kalandjai melyekre büszke volt, azonban érett fejjel és szabadon élve minden bizonnyal hármuk közül választott volna feleséget magának. Mindegyikük lénye ihletett olyan sorokat,³¹⁴ amelyek remélhetőleg bekerülnek a szerelmes verseket tartalmazó antológiákba.

Az irodalomárok is szívesen elidőznek kedvenc szavainál, melyek szüntelenül felbukkannak verseiben. Ilyenek a hold, a vér, az éj, a fény, a szél, a lomb, az öl, ölelés, anyám, a mosoly, a könny, a szem.

Mai tudásunk szerint Gérecz Attilának tizennégy műfordítása készült. A füveskertiek legnagyobbbrészt fordítással töltötték idejüket, és a Kecskési Tollas Tibor által megírt kötetekben gyűjtötték össze munkáikat. A lázas fordításba Gérecz csak nagyon rövid időre csatlakozhatott: a váci rabkórházból visszakerülve a börtönrészlegbe s még Márianosztrára szállítása előtt, vagyis körülbelül 1955 februárjától ugyanennek az évnek augusztusáig, legfeljebb fél évig. Noha hosszú levelében olvashattuk, mennyire ambivalens érzésekkel viseltetett e munka iránt, ebben is megcsillogtatta rendkívüli tehetségét. A *Vándor éji dala* című Goethe-vers átültetése Kosztolányi, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc és Weöres Sándor fordítása mellett is figyelmet érdemel. Kérdés, hogy mennyire volt hatással költészetére a német, francia vagy éppen angol líra jeleseinek művészete. Heinét szokás említeni Gérecz szerelmes verseire utalva, ám komolyabb munkát igényelne ezeknek a párhuzamoknak vagy összehasonlásoknak a kimutatása. Én a legtöbb rokonságot két Verlaine-fordításával vélem felfedezni, az *Őszi dal* és az *E perc csodás!* versek hangulata,

---

ugyanakkor mindenkinek testi-lelki támasza és vigasztalója tudott lenni. Attila állt – mint legkisebb fia, talán elborzasztó, kegyetlen emberi sorsa, szabadságtól való megfosztottsága és szenvedései miatt is – a szívéhez legközelebb. »Kis Attila« – ahogy mindig emlegette – fájdalmas, elszakíthatatlan része volt érző szívének. A börtönének alatt lélekben, és ténylegesen is igyekezett »osztozni« fia keserű sorsában. Néha napokon át titokban böjtölt, kenyéren és vízen élt, de bárki, bármikor felkereste, vidám, mindenki problémája iránt nyitott volt.» H. DRECHSEL KI

³¹³ Ez a törekvése nem vált valóra, a későbbiekben Ödön és Árpád eltávolodott egymástól.

³¹⁴ Tudomásom szerint Drechsel Máriához, a Kicsihez írta a gyönyörű leveleken túl az *Alkonyt*, Margithoz a *Töredék* több különálló részét, Klárihoz pedig *Az idegenné vált élet* és a *Mindegy* című verseket.

tónusai térnek vissza a *Varázsdob* és a *Psztl!* című költeményeiben,³¹⁵ sőt ezeknek közös elemeiből építkezik az *Alkony* is. Az említett költőkön kívül fordította még Shelley, Rilke, Hesse és Moore verseit is.

Gérecz Attila műveit nyugaton az ötvenes évek vége óta publikálta a *Nemzetőr*, Kecskési Tollas Tibor lapja. Ugyancsak Kecskési Tollas szerkesztésében több kiadásban megjelent a *Füveskert* című antológia, mely Gérecz Attila verseinek egy részét is tartalmazta. (Külön érdekesség, hogy az 1957-es bécsi változatot 1988-ban szamizdat kiadványként Magyarországon megjelentette a „Magyar Október” Szabadsajtó nevű szervezet.)

Itthon, verseinek első hivatalos kiadása *Gérecz Attila, a költő – 1956 mártírja* címmel 1991-ben a Stádium Kiadó gondozásában jelent meg, 1995-ben a *Füveskert* összefoglaló változatát Magyarországon is kiadták, szintén a Stádium Kiadó gondozásában.

2001-ben jelent meg a Kráter Műhely Egyesület gondozásában az *Így bocskorosan* című kötet első, 2006-ban a második kiadása, lábjegyzetekkel, szabályosan jelölt címadásokkal, jegyzetekkel és szómagyarázatokkal.

A Stádium Kiadó több más kiadványa is tartalmazza Gérecz Attila verseit, a szökésről szóló verset külön, illusztrált kötetben is megjelentették 2007-ben.

A Kortárs Kiadó gondozásában jelent meg a Gérecz Attila Összes művei című kötet³¹⁶ a szerkesztésében. Ez volt Gérecz műveinek első kritikai kiadása. A versek és műfordítások fejezeteket a terjedelmi korlátok miatt az értekezés VI. függelékében közlöm.³¹⁷

---

³¹⁵ Borongva zsong a szél, / oly lomha lombja kél / a tájnak, / gomolygón fény kering, / mint omló éveink, / ha fájnak. (*Varázsdob*) Holt lombokon / Ősz monoton / Csellója / borong, s dalom / a fájdalom / lerója. (*Őszi dal*)

(a hold / ragyog!) / hullong / a lomb, / s lerogy / hajadra mint- / ha égne. (*Psztl!*) A hold a fák / közé hajol, / s ezer kis ág / zsongása szól / halk-csöndesen. (*E perc csodás!*)

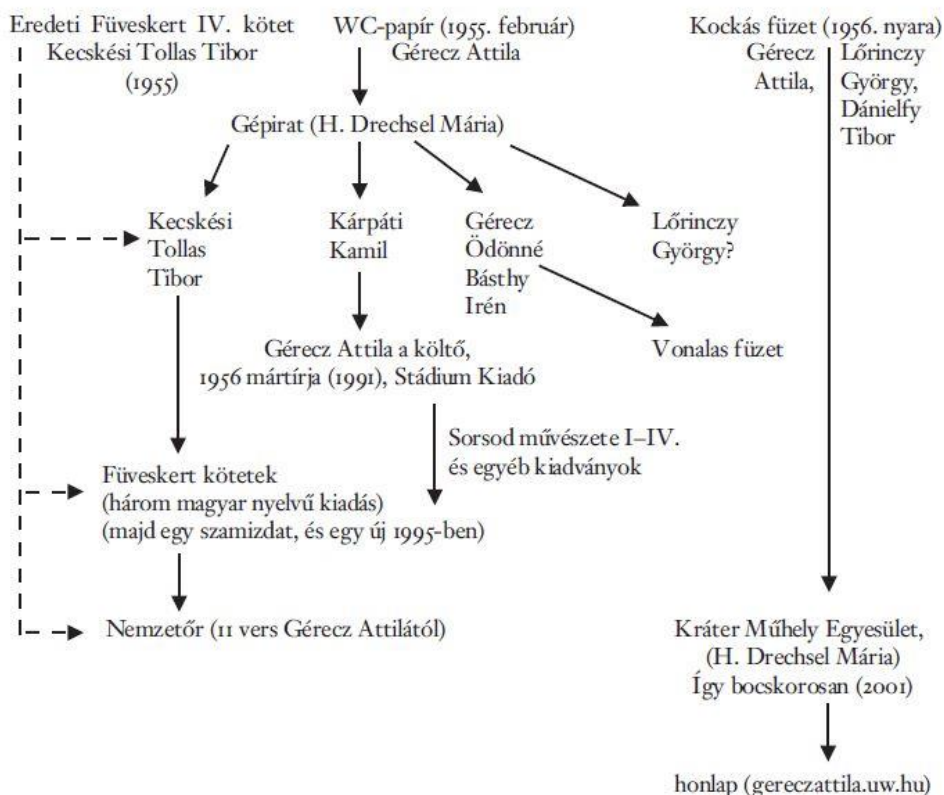
³¹⁶ *Gérecz Attila Összes művei, Kritikai kiadás*, szerk. HAJNAL Géza, Budapest, Kortárs Kiadó, 2017.

³¹⁷ A Próza (jelen esetben a Kiáltvány) és a Levelek részleteit dolgozatom korábbi részében ismertettem.

5.2. A kritikai kiadás forrásai

A kötet szerkesztésekor alapvetően az *Irodalmi szövegek kritikai kiadásának szabályzatára* (szerk. Péter László) és Kecskeméti Gábor *A textológiai munka egyes problémáiról – új textológiai alapelvek közrebocsátásakor* című, az Irodalomtörténetben 2004-ben megjelent írására támaszkodtam, valamint sok ötletet merítettem Stoll Béla 2005-ben megjelent József Attila kritikai kiadásából is (Stoll 2005). Ugyanakkor néhány esetben el kellett térnem a szabályzatokban foglaltaktól. Nem maradtak ránk szerzői kéziratok, amelyekkel követni lehetett volna a szövegek alakulástörténetét. Nincs teljes „ultima manus”, ami jelezte volna a szerző „véglegesítő” szándékát, amint Babits és Füst Milán esetében történt. Gérecz Attila tragikus halála után számottevő szövegromlás is bekövetkezett a különböző kiadásokban.

Versei csak posztumusz kiadásban jelenhettek meg. Gérecz Attila nem láthatta a verseit sajtó alá rendezve, kézírással leírva sem sokszor. Két alkalommal biztosan. Először 1955 februárjában, amikor a váci börtönben úgynevezett „sztálin” vécépapírra leírta addig elkészült műveit és egy hosszú levél kíséretében sikerült kijuttatnia édesanyjához, illetve amikor szabadulása előtt valamennyivel a Gyűjtőfogházban két barátjával – Lőrinczy Györggyel és Dánielfy Tiborral – egy A/5-ös formátumú *kockás füzetbe* rótták le a sorokat. A források könnyebb nyomon követéséhez készítettem az alábbi szemtmát (1. ábra). A versek időrendjéről és a változatok tartalmáról pedig az 1. táblázat alapján lehet tájékozódni.

1. ábra. A kritikai kiadás forrásai

1. táblázat. A versek időrendje és az egyes változatok tartalma

Kockás füzet			Helyszín	Gépirat	Füveskert Kecskési Tivoliás Tibor kézirásával 1955	Bécs 1957	Torontó 1958	Firenze 1959	Nemzetőr	Kárpáti 1991
Műfordítások										
02 Óda bajtársnőimhöz G. A.	1954	nov.	Gyűjtő	+						18
03 Levél Horváth Ernőhöz G. A.	1954	dec.	Vác, fegyelmi	+						29
04 Nosztrai leoninusok G. A.	1955		Márianosztra	+						34
07 Van így néha G. A.	1954		Gyűjtő	+						14
05 A gyűlöletről G. A.	1954		Gyűjtő	+	+					10
06 Daróc a feketéhez G. A.	1954		Gyűjtő	+						16
08 Sívó évek alján G. A.	1954		Gyűjtő	+						5
09 Az Isten balján G. A.	1954		Gyűjtő	+						4
46 Daróc a szürkéhez G. A.	1954		Gyűjtő						+	15
47 Krisztus G. A.	1954		Kisfogház							--
49 Hagyatékom G. A.	1954	dec.	Vác, éhségstrájk 5		+	+	+			--
10 A távozó G. A.	1955		Márianosztra	+						32
11 Költők, emberek G. A.	1955		Márianosztra	+						41
12 Halálraitáltak G. A.	1955		Márianosztra	+						
13 Az idegenné lett élet G. A.	1954		Gyűjtő	+						17
14 Boldog Őzséb himnusz G. A.	1955		Vác	+					+	25
Műfordítások				+						
15--23 „hosszúvers” L. Gy., G. A., D. T.	1956	márc.	Márianosztra	+						37, 44
24 Sorsod művészete L. Gy., G. A.	1956	márc.	Márianosztra	+		+			+	36
25 A fény szeretője G. A.	1955		Márianosztra	+						--
26 Szeretlek (Töredezett vallomás) G. A.	1954	júl.	Gyűjtő	+	+	+	+			6
27 Visszfény G. A.	1954	júl.	Gyűjtő	+	+	+	+	+		9
28 Mindegy G. A.	1954	aug.	Gyűjtő	+	+					12
29 (Töredék) G. A.	1954	nov.	Vác	+						--
30 Csodaszarvas G. A.	1954	nov.	Vác	+						11
31 Alkony G. A.	1954	okt.	Gyűjtő	+						13
32 Szeress! G. A.	1954		Gyűjtő	+	+					8
33 1955. Halottak napján D. T.	1955		Márianosztra	+						35
34 Pszt! D. T.	1955	jan.	Vác	+					+	21
35 Örök arcunk D. T.	1955		Márianosztra	+						43
36 Varázsdob D. T.	1954	okt.		+		+	+		+	23
37 Lelkem csöppnyi volt D. T.	1955		Márianosztra	+		+	+			33
38 A csillag D. T.	1956		Márianosztra	+						42
39 Levél D. T., G. A.	1956	jún.	Gyűjtő	+					+	45
40 Beszélő G. A.	1955	jún.	Vác	+					+	26
41 Fuit G. A.	1955	jan.	Vác, rabkórház	+	+	+	+	+	+	19
42 Kenyéren és vízen G. A.	1955	dec.	Márianosztra,	+		+	+	+		39
43 Emlék G. A.	1956	márc.	Márianosztra	+		+	+		+	38
44 Szamóca ért a lejtőn G. A.	1955	jan.	Vác	+	+	+	+			31
01 Így bocskorosan G. A.	1954	máj.	Vác	+	+	+	+		+	1
45 Kis dal egy mosolyról D. T.	1954		Gyűjtő	+	+	+	+	+	+	7
48 Széthullt fényeken	0	0			+					27
50 Szenelés	1954		Vác							3
51 Karácsonyi ének a börtönben	1955	dec.	Márianosztra							40

Kárpáti 1991-nél a kihagyott számokon műfordítások vannak, összesen hat darab.

Arról semmilyen információnk nincs, hogy 1956. november elseje és hetedike – halála napja – között kezebe került-e bármelyik verse legépelve, vagy az édesanyja másolatában. Az biztos állítható, hogy a váci börtönből kijuttatott változatot addigra már legépelte H. Drechsel Mária és a vécépapírt megsemmisítették. Mária visszaemlékezése szerint a vécépapírra ceruzával írta kedvese a sorokat, amiket ő négy példányban gépelt le titokban a munkahelyén. A továbbiakban ennek a változatnak a neve *gépirat*.

A *kockás füzetet* nagy valószínűséggel Gérecz Attila maga hozta ki a Gyűjtőfogházból. (Nem zárható ki az sem, hogy Lőrinczy György csempészte ki, aki már a

nyár folyamán szabadult, ám ennek kicsi a valószínűsége, mert erről nem ejt szót Gérecz édesanyja leveleiben és naplószerű visszaemlékezéseiben sem.)

A harmadik ösforrás a váci börtönben készült *Füveskert* példány IV. kötete, melyben Kecskési Tollas Tibor kézírásával szerepel tizenegy Gérecz-vers.

A *gépirat* lett az alapja az 1991-es, első magyarországi Gérecz-kötetnek.

Az emigrációban születő *Füveskert* kiadások szintén támaszkodhattak a *gépiratra*, valamint a Kecskési Tollas Tibor kézírásával készült eredeti *Füveskert* IV. kötetére, ahogy a *Nemzetőr* egy-egy számában megjelenő versváltozatok is.

Nézzük sorra az egyes változatokat!

5.2.1. *Gépirat*

Gérecz leveléből és édesanyja levelezéséből derül ki, hogy a vécépapírra ceruzával leírt verseket 1955 februárjában vagy március elején sikerült kicsempészní a váci börtönből. A külvilág ekkor láthatott először Gérecz-verset. H. Drechsel Mária a munkahelyén, az UVATERV nevű nagy tervező vállalatnál dolgozott adminisztrátorként, és már akkor kitűnően gépelt. Kézenfekvő volt, hogy a munkaidő lejártával esténként ő gépelje le kedvese sorait. Az első változatot négy példányban állította elő. Ebből egyet adott Kárpáti Kamilnak 1957 januárjában,³¹⁸ egyet Kecskési Tollas Tibornak. A harmadik csomag nagy valószínűséggel Lőrinczy Györgyhöz került,³¹⁹ a negyediket meg magánál, illetve Gérecz Ödönné Básthy Irénnél tarthatták. Míg évekig a kézirat hitelessége körül lehettek felmerülő kétségek, mára megfordult a helyzet. Ennek oka, hogy mind Svájcban, Attila bátyjának, Árpádnak özvegyénél, Christine Gerecznél az ott lévő hagyatékban, mind H. Drechsel Mária hagyatékában számtalan gépelt verziójú Gérecz vers maradt fenn. Hogy megvan-e valahol az első négy változat valamelyike, nehezen lesz tisztázható. A gépelt változatok között nagy átfedés mutatkozik, annyi különbséggel, hogy lefűzték őket egy dossziéba, vagy átmásolták azokat A/5-ös formátumú írógéppapírra. Nem tudhatjuk, hogy az édesanya egyenként, vagy kisebb csomagokban küldte ki őket Árpádnak (az ötvenes évek végéről fennmaradt leveleiben jellemzően saját írásával másoltan küldte ki legkisebb fia műveit), vagy a fia vitte el a változatokat édesanyja 1977-ben bekövetkezett halála után. Találtam a svájci hagyatékban olyan verziót is, melyben egy nagyalakú borítékban vannak megsárgult papírokon a versek, a borítékot pedig Bécsből adták fel 1957. VII. 27-i bélyegzővel. Ráadásul nem Árpád, az akkor már régen ott élő fiú a levél címzettje, hanem az édesanyja, de a svájci címen! (Frau Iren Gérecz Graundvaux (Vand.), s rá van még írva magyarul, hogy AJÁNLOTT.) Egyrészt ez azért érdekes, mert a családi levelezés alapján Gérecz Ödönné Básthy Irén csak jóval később járt kint fiánál Svájcban, részint a rejtélyes Bécsben élő, magyar származású feladóban Kecskési Tollas Tiborra kell ismernünk, akinek volt gépelt példánya, és valószínűleg módja is arra, hogy magának egy saját példányt is másoljon a császárvárosban. Özvegye a címzés alapján megerősítette, a levelet Kecskési Tollas adta postára. Azt azonban nem vehetjük biztosra, hogy ebben a borítékban eredetileg ezek a versek lapultak, nem szortírozták-e azóta többször is az elmúlt hatvan esztendőben a hagyatékot. A sokféle gépelt verzióból ki kellett választani egyet, amit gépiratként használhattam ehhez a kiadáshoz. H. Drechsel Mária hirtelen bekövetkezett haláláig rendszeresen látogattam őt, s többször is említette, hogy Kárpáti Kamil elhidegülésükkor visszaküldte neki a maga példányát, benne hagyva saját javításait,

³¹⁸ KÁRPÁTI 2011. 325.

³¹⁹ Lőrinczy Attila, György legnagyobb fia személyes találkozásunk alkalmával meg is mutatta azt a vitrint, amelyben könyvek mögött egy dossziéban ott lapultak Gérecz versei. Édesapja időről időre elővette a köteget, és egy-egy verset felolvasott neki.

jegyzeteit. Ebbe az információba kapaszkodva megszereztem a gépelt változatokat, s használtam fel azt a verziót, melynek elején Kárpáti Kamil kézírását véltem azonosítani, az alábbi szöveggel: *Gérecz Attila irodalmi hagyatéka versek, töredékek műfordítások, 1954-1956*. A szövegbeli jegyzetek, javítások túlnyomó része olyan, amiket Kárpáti maga felvállalt az általa kiadott változatokban, illetve hitelességüket hosszan fejtegette a *Fehér Könyvben*. Ezek alapján ezt a változatot tekintetem a *gépíratnak*. Ismételen jelzem, hogy a kézzel beleírt javításokon kívül nincs tartalmi különbség e között és a többi birtokomban lévő gépelt változat között. Ahogy már utaltam rá a *kockás füzet* kapcsán, ebből a gépelt változathoz hat vers maradt ki, három azonos a *kockás füzet*ből kihagyottal (*Széthullt fényeken, Szenelés, Karácsonyi ének a börtönben*), a további három pedig a *Daróc a szürkéhez*, a *Krisztus* valamint a *Hagyatékom* című vers.

Az írógépen nem voltak hosszú magánhangzók, a helytelenül rövid magánhangzóval írt szavakat nem jelöltem hibaként.

5.2.2. *Füveskert*

A *Füveskert* eredeti példányai a váci börtönben készültek, Kecskési Tollas Tibor kalligrafikus betűvel írva. A legtöbb forrás szerint tizenkét kötet született, de a Kecskési Tollas Tibor emlékére berendezett nagybarcai házban az egyik ismertető tabló csak tízet említ. Mai tudásunk szerint az első három kötet fordításokat tartalmazott, a negyedik és az ötödik tartalmazta a saját verseiket. Az első öt kötet jutott ki a börtönből, a többi elásták a börtönudvaron. A fennmaradt példányokból kettő Kecskési Tollas Tibor hagyatékában volt Münchenben, később ezek eredetijét özvegye a Petőfi Irodalmi Múzeumnak adományozta. Nagy valószínűséggel a harmadik kötet Svájcba került és ma is ott van (Alföldi László és Ghéczy Iván egykori váci rabok vitték magukkal az ötvenes években), kettő pedig Budapesten maradt. A legtöbben arra számítanak, hogy a közelmúltban elhunyt füveskerti költő, Tóth Bálint hagyatékából kerül majd elő. Szerencsére valamikor a rendszerváltozás hajnalán valaki lemásolta, és egységes formában összefűzte a fellelhető négy kötet mindegyikét (I. II. Kecskési Tollas, IV. és V. Tóth Bálint példányai), és szétosztotta az egykori rab- és költőtársak között. Az I. II. és V. kötet másolata a nagybarcai emlékházban megtalálható, míg a IV. kötet másolatát Münchenben vehettem a kezembe Pfitzner Rudolf özvegyének jóvoltából. Így sikerült másolatot készítenem Gérecz Kecskési Tollas Tibor által a börtönben leírt verseiről, amit a harmadik Gérecz ősforrásnak tekinthetünk. A kötetben tizenegy műve olvasható az alábbi sorrendben: *Így bocskorosán, Kis dal egy mosolyról, Szamóca ért a lejtőn, Mindegy, Széthullt fényeken, Hagyatékom, Visszfény, Szeress, A gyűlöletről, Töredezett vallomás, Fuit*. A kötet végén ugyancsak Kecskési Tollas kézírásával részletes tartalomjegyzék szerepel, mely felsorolja a fentiekben túl *Daróc a szürkéhez* című versét, ám a kötetben nem szerepel. (Ennek számos oka lehet, például rosszul másolták le az eredeti kötetet, vagy Kecskési Tollas rosszul írta le a tartalomjegyzéket.) Külön érdekesség, hogy tartalmazza a *Széthullt fényekent*, miközben ez a vers sem a *kockás füzetben*, sem a *gépíratban* nincs benne, s az egyetlen olyan Gérecz mű, aminek sem keletkezésének helyéről, sem az idejéről nem tudunk semmit. A *Hagyatékom* és a *Daróc a szürkéhez* csak a *gépíratból* maradt ki. A tizenegy versből nyolc 1954-ben, a két utolsó (*Fuit* és *Szamóca ért a lejtőn*) 1955 januárjában született, így kronológiailag is igazolható megjelenésük a *Füveskert* IV. kötetében. Gérecz váci rabkórházi tartózkodásának végén juttatta ki verseit a börtönből, és egyúttal adhatta át, vagy szavalhatta el barátainak.

5.2.3. *Kockás füzet*

Mit tudhatunk a legnagyobb vihart kiváltó szövegegyüttesről, a *kockás füzet*ről? Az A/5-ös formátumú, három ember kézírását tartalmazó füzet, melybe ceruzával írtak. Gérecz Attila, Lőrinczy György és Dánielfy Tibor³²⁰ betűi sorakoznak benne. Helyesírása nem tér el a kor szokásaitól, mai helyesírás szerint típushibák előfordulnak. A versek címei után legtöbbször pont szerepel. Rendre nincs vessző a mint előtt, vagy a mellérendelő mondatokat összekapcsoló „s” kötőszó előtt, és a kötőjelek és vessző kapcsolata is fordított: szó, – (mai módon: szó –,). A hosszú magánhangzók: í, ő, ú, ű rendszeresen röviddel szerepelnek, helyenként pedig fordítva. A kor szokásának megfelel ez a rövidítés is: kb. helyett k. b. Vannak személyekhez köthető típushibák is. A lapalji jegyzetekben mindig követhető, hogy kinek a kézírásával szerepel ez a rész.

Az egyik legnagyobb talány, hogy mikor hol lehetett a füzet? Valószínűleg a költő édesanyja őrizgette haláláig, 1977-ig, majd Árpád vitte magával Svájcba. Első felesége halála után másodszor is megnősült, a nála jóval fiatalabb felesége, Christine jöllehet egyáltalán nem beszél magyarul, mégis tudta (vagy megérezte) a füzet valódi értékét, s ő hozta el Magyarországra H. Drechsel Máriának³²¹ Árpád 1992-es halála után, 2000-ben, vagy 2001-ben, mikor véletlenül megtalálta préházukban.

A füzet Gérecz Attila negyven versét és tizennégy műfordítását tartalmazza. Utóbbiakat mind a saját kézírásával. Önálló költeményeiből harmincat maga írt le, *Levél* című hosszúversét Dánielfy Tiborral közösen, míg a *Sorsod művészete* a saját kézírása mellett Lőrinczy György betűivel szerepel. A lapalji jegyzetekben ezt mindvégig jelöltem. Teljes egészében Lőrinczy György írta le barátja leghosszabb versét, mely a szökése történetét beszéli el. Dánielfy hét Gérecz-verset rótt a *kockás füzet* lapjaira. A füzetben három Gérecz-mű nem szerepel (ez így 43 lenne, de a *hosszúvers* számlálási verziói szerint, ennyi az összes ebben a verzióban), a *Széthullt fényeken*, a *Szenelés* és a *Karácsonyi ének a börtönben*. (Az *Így bocskorosán* kötetben ezt tévesen írták le, hat hiányzó verset említve, ám a *gépiratból* hiányzik valójában ennyi, és ezt keverhették össze a szerkesztők. A versek jelentős részénél szerepel a keletkezés helye és időpontja is, ezt a költő írásmódja szerint közlöm a versek után.) A versek többsége alatt születésük helyszíne olvasható, illetve az évszám, huszonegy versnél a hónap is. A *kockás füzet* a műfordításokkal kezdődik, tizenkettő követi egymást, majd a *Boldog Özséb himnusz* és a „*hosszúvers*” között szerepel a maradék kettő (Verlaine fordítások, lásd 1. táblázat).

---

³²⁰ Eredetileg egy szövegekkel is foglalkozó pszichiátert, valamint egy általa ajánlott grafológust kértem fel Gérecz és Lőrinczy írásainak azonosítására, akik meg is állapították az azonosságot. Ezután juttattam el a kéziratokat Földesi Ferenchez, az OSZK Kézirattárának osztályvezetőjéhez. A filológus nevével is vállalta, hogy a füzetben szereplő szövegek egy része Gérecz Attila keze írásával azonos! Földesi rendkívül óvatosan és körültekintően járt el, és az ÁBTL-ből megkapott aláírásokon kívül (amiből a másik két szakértő már biztosnak vélte az azonosságot) további Gérecz-kéziratot kért, amit H. Drechsel Mária a rendelkezésemre bocsátott egy Attilától kapott levelezőlap formájában. Lőrinczy háromoldalas, kézzel írt vallomása alapján az ő írását is egyértelműen azonosította a *kockás füzet*ben. A harmadik személyt illetően sokáig bizonytalan voltam, mivel ahogy már említettem H. Drechsel Mária Heintz Jánost vélte a Gérecz-versek leírójának. Dánielfy Tiborral való megismerkedésem előtt is látszott, hogy neki van a legmarkánsabb írása a füzet szerzői közül. Eredetileg csak a vallomásain található aláírása volt a birtokomban, ami alapján Földesi Ferenc nálam óvatosabban fogalmazott: „Nem tudok biztosabban mondani, mint hogy elképzelhető a két kéz azonossága, elsősorban a nagy D és T okán, valamint mindkét írás duktusa eléggé lapos, elhúzott.”

³²¹ A történetet részletesen elmesélte nekem H. Drechsel Mária és Christine Gérecz is. Christine 2016-os magyarországi tartózkodása alatt vált világossá, hogy a füzetet nem közvetlenül Árpád halála után hozta el Máriának, hanem jóval később, ez pontatlanul szerepelt *A Gérecz-hagyatékban*.

5.2.4. Vonalas füzet

Valójában nem füzetről van szó (H. Drechsel Mária emlegette így), hanem A/3-as formátumú vonalas papírokról, melyeket A/4-es formátumra hajtottak, és minden oldalára írtak. Összesen húszoldalnyi szöveg Gérecz Ödönné Básthy Irén írásával, melynek eredetije a svájci hagyatékból került elő. Vélhetően indigóval készült belőle több példány is, mivel H. Drechsel Máriának volt belőle másolata, az írás teljes egészében azonos, de láthatóan a vonalak néhány millimétert elcsúsztak. A szöveg két részből áll, egyrészt a *hosszúvers* másolatából, másrészt a váci börtönből kijuttatott levél egy részéből. Semmilyen utalást nem ismerünk, hogy mikor és miért írta le a költő édesanyja, ráadásul több példányban is ezeket a szövegeket, ami viszont egyértelműen megállapítható, hogy Kárpáti Kamil ismerte ezt a változatot, mivel több részlete megegyezik az általa szerkesztett kötetben megjelent verzióval. A másik – logikailag lehetséges – változat, hogy Kárpátinak volt egy szövegváltozata, amit megőrzött, és ezt másolta le Gérecz édesanyja. Mivel tudomásom szerint Gérecz Ödönné Básthy Irén és Kárpáti Kamil alig találkoztak, illetve Kárpáti a maga által vélt igazát, érvét minden kiadványában előadta, kicsi az esélye, hogy elhallgatta volna, ha Gérecztől származó forrásai lennének. Az is elképzelhető, hogy egy maga által írt változat jutott el az édesanyához, aki ezt lemásolta, de ez sem valószínű. E két utóbbi eshetőség kizárásával is talányos a *vonalas füzet* tartalma, mert az édesanya egészen biztosan nem önállósította magát fia sorait másolva, nem adott címekeket, és legfőképpen nem változtatta volna meg a *hosszúvers* prózabetéiteit.

Mindenesetre itt is revideálnom kell *A Gérecz-hagyatékban* írt álláspontomat: nem tekinthetünk Kárpáti Kamilra úgy, mint aki átírta a *hosszúvers* prózabetéiteit! Típushibák a *vonalas füzetben* is sorjáznak, hasonlóan a *kockás füzethez*, főként a központozásnál, illetve a rövid és hosszú magánhangzók használatánál tér el jelentősen a mai helyesírástól a szöveg. Gérecz Ödönné Básthy Irén többször lemásolta Attila verseit. A svájci hagyatékban találtam egy vékony, zizegős papíron, melyet mára átütött a tinta, nyolc verset, közülük négyben vannak érdemi változtatások, ezeket érdekességként közlöm az adott verseknél (*Van így néha, Sívó évek alján, Az Isten balján, Az idegenné lett élet*, lásd VI. függelék).

5.2.5. Füveskert-változatok az emigrációban

Itt most csak a magyarul (vagy részben magyarul) megjelent változatokat mutatom be. Először Bécsben jelent meg a *Füveskert* (antológia) 1957 októberében, tizenkét Gérecz verssel és egy műfordítással a lapjain. Érdekes, hogy csak hét esetben van átfedés a Kecskési Tollas Tibor által kézzel írt változattal, mindkettőben szerepel a *Hagyatékom*, a *Töredezett vallomás*, a *Visszfény*, a *Fuit*, a *Szamóca ért a lejtőn*, az *Így bocskorosan* és a *Kis dal egy mosolyról*. Ezen túl szerepel még a bécsi kötetben a *Varázsdob*, a *Lelkem csöppnyi volt*, az *Emlék*, a *Kenyéren és vizen*, és egy részlet a *Sorsod művészete* című költeményből (mind az öt vers Márianosztrán született, tehát amikor már Gérecz a füveskertiek közül csak Kárpáti Kamillal raboskodott együtt, Kecskési Tollasékhoz ezek a verssorok már csak szabadulásuk után juthattak el). Viszont az 1958-ban Torontóban megjelent kötetből csak ez a vers hiányzik az 1957-es kiadásból. 1959-ben megjelent egy olasz-magyar nyelvű *Füveskert* is Firenzében, ebbe azonban csak négy Gérecz mű került be: *Visszfény*, *Fuit*, *Kis dal egy mosolyról*, *Kenyéren és vizen*. Ez utóbbi vers itt jelent meg abban a változatban, melyért Kárpáti Kamil annyit hadakozott, jelesül: *A fájdalmon, lehet e versem hatalmad....*

5.3. A kritikai kiadás szerkesztési elvei

A kritikai kiadás alapszövege a versek tekintetében megegyezik a *kockás füzet*tal, mivel Gérecz Attila utolsó leirata (ultima manus) és egyben egyetlen eredeti (autográf) kéziratot változata harminc versének és tizennégy műfordításának. Mivel összesen két évig tartott rendhagyó költői pályája, és soha nem volt lehetősége rendezni, kiadásra előkészíteni műveit,³²² illetve ez volt teljes biztonsággal megállapíthatóan a költő szándéka szerinti utolsó verzió is, ez is kézenfekvővé teszi a *kockás füzet* alapul vételét. Fontos megemlíteni, hogy az *Így bocskorosan* szerkesztői is ezt tekintették alapszövegnek, de megváltoztatták az eredeti szöveg helyesírását a mai szabályok szerint (ezeket a változtatásokat – Keszler Borbála korrekcióit – végig jelölöm), illetve a sorrendeket is néhány helyen, amiről ugyan tesznek utalást jegyzeteikben, de nem adják meg pontosan az eredeti sorrendet. Illetve címekeket is adtak egyes részeknek, aminek a túlnyomó részét jelölik kapcsos zárójellel.

A versek sorrendje megegyezik az alapszövegével. Egy eltérést azonban eszközöltem, ugyanis a *kockás füzet* a műfordításokkal kezdődik, tizenkettő követi egymást, majd a *Boldog Őzséb himnusz* és a *hosszúvers* között szerepel a maradék kettő (Verlaine fordítások). A kötet elejére szerkesztettem Gérecz Attila saját verseit, amiket a műfordítások követnek a maguk füzetbeli sorrendjével.³²³

Miután nem a szokásos időrendi közlést követtem, ezért nem adtam számot az egyes költeményeknek. Az időrendi közlés nem is volna érdemben megvalósítható, mert a költemények alatt olvasható a helyszín és a keletkezés éve, és 21 esetben az év mellett a hónap is, ám nap egyetlen esetben sem, magyarán az éveken belüli sorrendek nem rekonstruálhatóak. Ezzel együtt az *1. táblázatban* feltüntettem az időrendről megállapítható adatokat. Amit biztosan tudunk a negyvenhárom vers időbeli megoszlásáról, hogy Gérecz szökése előtt 1954 májusában született Vácott az első verse (*Így bocskorosan*), majd 1954 júliusa és 1954 novembere között a Gyűjtőfogházban tizenhat költeménye. 1955 augusztusáig (bizonytalan!) Vácott újabb tíz verset írt, majd ettől kezdve 1956 májusáig Márianosztrán tizennégy műve készült el. Harmadik Gyűjtőbeli tartózkodása közel fél éve alatt már csak egyetlen verset, a *Levél* címűt írta meg. Egy versnek (*Széthullt fényeken*) nem tudjuk sem a származási helyét, sem az idejét.

Minden verset teljes egészében a *kockás füzet*ben látható verzióban közlök, a címek után ponttal, az évszámokat, helyszíneket is úgy leírva, ahogy a füzetben szerepel (betűhív közlés). Ezeket, ahol szükségét éreztem, magyarázattal láttam el. (Ennek is azért van jelentősége, mert a később nyomtatásban megjelent kötetekben néhol önkényesen megváltoztatták az aláírásokat, kiegészítették olyan információval, ami az eredeti változatban nem szerepelt.)

A versek alatt lábjegyzetben közlöm a szövegforrást, majd a szövegváltozatokat. Ezt követik a tárgyi jegyzetek, végül pedig a mai helyesírás szerinti változatot teszem közzé.

Gérecz Attilának lényegében nem maradtak fenn saját szövegét kísérő megjegyzései, csupán néhány mondat egy-két versére utalva a Vácraól 1955-ben

---

³²² Gérecz soha nem olvashatta nyomtatásban a verseit. Lotman foglalkozik az „Én – Te és Én – Én” kommunikáció sajátosságaival. Tanulmánya rávilágít Gérecz költői helyzetének specialitására: „... ha egy fiatal költő nyomtatásban olvassa saját versét, az üzenet szövegét tekintve (textuálisan) ugyanaz marad, mint ami kéziratából ismeretes számára. A grafikai jelek új rendszerére lefordítva azonban valamiféle új, kiegészítő jelentést nyer, mivel a grafikai jelek rendszere az adott kultúrában a hitelesség más (magasabb) szintjét jelenti.” LOTMAN, Jurij, *A kommunikáció kétféle modellje a kultúra rendszerében*. ford. HORVÁTH Márta = *Kultúra, szöveg, narráció*, szerk. GILBERT Edit - KOVÁCS Árpád, Pécs, 1994. 18.

³²³ A kötet szerkesztésekor a műfaji sorrendeket betartottam: Versek, Műfordítások, Próza és a Levelek fejezetekkel.

kicsempészett leveléből, ezeket az adott verseknél lábjegyzetben a tárgyi jegyzetknél közlöm.

A műfordítások száma, ahogy láttuk csekély, de a műfajukon belül az időrendjük nem megállapítható, a *kockás füzet* sorrendjében közlöm őket. (A legvalószínűbb, hogy többségében egy időben, 1955. elején születtek.) A műfordítások eredeti nyelven írt verzióit nem közlöm, mivel azok könnyen hozzáférhetőek. Az eredeti címeket lábjegyzetben teszem közzé. A füzetben a sorrend az alábbi: Heine: *Lorelei*, Shelley: *Dal*, Rilke: *S aztán?*, Rilke: *A régi ház*, Heine: *Sereaphine 14*, Heine: *Hazatérés*, Heine: *Késő*, H. Hesse: *A barackfa*, H. Hesse: *Vigasz*, Goethe: *Vándor esti dala*, Th. Moore: *Estharang*, Heine: *Seraphine 9*, majd itt következnek a saját versek a *Boldog Özséb himnusszal* bezárólag, s ezt követi még az alábbi két műfordítás: Verlaine: *Őszi dal*, Verlaine: *L'heure eXquise*. (Az *Így bocskorosan* szerkesztői is ezt a sorrendet követték.)

Hogy munkám a későbbiekben rekonstruálható, kiegészíthető és folytatható legyen, ezért röviden ismertetem az összehasonlítás folyamatát. A verseket a www.gereczatilla.uw.hu honlapról másoltam át. Ezt a verziót vettem össze az *Így bocskorosan* kötet 2006-os, második kiadásával. Ebből az anyagból állítottam elő a *kockás füzet* verzióját, a kettő közötti eltérés a Keszler Borbála-féle helyesírási javítások sora. A *kockás füzet* tartalmát egyenként hasonlítottam a *vonalas füzet*tel, a Stádium 1991-es kötetével (ezt kiegészítendő a Fehér könyv összes filológiai megjegyzését is figyelembe vettem), a *Füveskert* eredeti, Kecskési Tollas Tibor által leírt változatával, a *Füveskert* 1957-es bécsi kiadásával, a *Nemzetőr*ben megjelent változatokkal, illetve Gérecz Ödönné Básthy Irén néhány levelével. A *Füveskert* későbbi (1958, 1959) verzióit csak a bécsi változattal vettem egybe. Nem vontam be a hasonlítások körébe a *Füveskert* 1988-as szamizdat verzióját (ez elvileg teljesen megegyezik a Bécsben megjelenttel, de már az impresszumában láttam elírásokat), illetve az 1995-ben a Stádium Kiadó gondozásában megjelent kötetet sem. A szómagyarázatok egy részét az *Így bocskorosan* második kiadásából vettem át.

6. Gérecz Attila kultusza

6.1. Kéziratkeringő – a *Füveskert* példányok sorsa³²⁴

A forradalom leverése után Gérecz bajtársainak egy része külföldre távozott. Még a határ végleges lezárása előtt édesanyja és szerelme átadták a költő verseit Kecskési Tollas Tibornak, s amennyire lehetett, tartották a kapcsolatot Attila itthon maradt barátaival.³²⁵ Az édesanya Munkácsy Mihály utcai lakásában sokan megfordultak, többször látogatta Cservenka Gyula, járt ott Basilides Aliz Lőrinczy György társaságában, Váradi József egy barátjával.

A valódi baráti találkozásokat azonban rövidesen átszötte az állambiztonság hálója. A volt elítélteket önmagukért, ha úgy tetszik, alanyi jogon is folyton vegzálták, ehhez jött még hozzá a nemzetközi hadszíntéren folyó harc, amit a magyar állam folytatott az emigránsok ellen, akiknek egy jelentős része nem akarta elfogadni a hazugságra épülő kádári berendezkedést. 1956. november 4-e után ismét sok ellentmondást, következetlenséget érzékelhetünk a megtorlásokban: még a korábban sok évre ítélt és a forradalomban is aktívan résztvevő embereket (például Béri Géza) nem vittek vissza a börtönbe, addig sokak után hónapokig tartó hajtóvadászatot rendeztek, például Tumbász Ákos után, aki korábban szintén Vácott raboskodott, a forradalom idején a Corvin köziekkel volt, de nem használt fegyvert, mégis kivégezték.

Gérecz Attila már a *minden valóságnál igazabb álmaiban* nyugodott, ám még itt maradt társaival együtt verssoraiban tovább élt. Nehezen szétválasztható a *Füveskert* kötetek története egy-egy füveskerti költő műveinek történetétől, mindegyikért komoly erőket mozgatót meg az állambiztonság. A *Füveskert* két Magyarországon maradt kötetének megszerzése volt először a hatalom célja, ahogy az emigrációban a *Nemzetőr* című újságot megalapító Kecskési Tollas Tibornak is. Volt rabtársuk, Bartakovics József illegálisan lépte át a határt, Szombathelyen és a környéken ismerősöknél húzta meg magát. Doncsecz József nevű barátját kérte meg, hogy keresse fel azokat a személyeket, akiknél nyomára bukkanhat a kéziratos köteteknek. 1957. május 27-én rendelt el nyomozást a rendőrség Szombathelyen, melynek eredményeként Tóth Bálint és Béri Gézáné, Béri Géza édesanyja is előzetes letartóztatásba került. Doncsecz ugyanis őket is felkereste a kéziratokért, ám nem járt sikerrel. Dlusztus Imrénét³²⁶ is meglátogatta, aki Pfitzner Rudolf testvére volt, s az állambiztonság be akarta szervezni Dunai Irma néven. Valószínűleg ez nem sikerült, de az eseményeket jól összefoglalja róla a leirat:

„Dunai Irmá”-t az októberi események után testvére és Bartakovics megbízásából kb. 1956. december 22-én felkereste Dancsecs József volt rábatótfalusi lakos, jelenleg őrizetünkben lévő személy. Dancsecs ezalkalommal átvette a „Dunai Irmánál” lévő 3 db. „Füveskert” néven ismert kézzel írott könyveket, melyeket a váci Büntető Intézetben volt politikai foglyok készítették és juttattak illegálisan ki az októberi események előtt. Dancsecs ugyanakkor elmondta „Dunai Irmának”, hogy más személyektől is kell hasonló könyveket kivinni, valamint fel kell keresnie Kecskési Tibor volt szállásadóját, ahonnan Kecskési iratait és egyéb tárgyait kell magával vinni. Továbbá fel kellett keresnie Béri Gézánét, akihez Bartakovics ajánló

³²⁴ E fejezet mottója lehetne Gérecz édesanyjának 1957. március 12-én, Árpádhoz írott levelének egy sora: „Árpikám, Attilának a verseit apránként küldöm, őrizd meg őket jól”. A borítékokban a versek össze voltak keveredve, de vélhetően mind eljutottak annak idején Árpádhoz.

³²⁵ H. Drechsel Mária keresztanyja lett Heintz János és Lőrinczy György fiának is.

³²⁶ Neve a magyarországi támogatók között szerepel a jubileumi, 1995-ös *Füveskert*-kiadásban.

levelét kellett volna eljuttatni, hogy részére rendszeresen szállást biztosítson, valamint több személy részére egy felhívást, hogy szökjenek nyugatra. Mivel "Dunai Irma" a cédulán feltüntetett és Dancsecs által felkeresendő személyek többségét személyesen ismerte, Dancsecsnek vállalta, hogy ezeket felfogja keresni és a náluk lévő anyagokat összegyűjti. Ennek szellemében Béri Gézánnál és Nagy Bélánál járt is. Béri Gézánnal közölte Dancsecs kívánságát és átadta Bartakovics üzenetét, Nagy Bélánál nem járt eredménnyel. Dancsecsen kívül 1957. januárban, vagy februárban a nyugatról illegálisan Magyarországra jött Bartakovics is felkereste valamint egy Kiss Józsefnek ismert személy, aki Bartakovics-csal együtt érkezett. Bartakovics ekkor egy éjszakát töltött "Dunai Irmá"-nál, Kiss József pedig a beszélgetése során kb. 2-3 órát tartózkodott nála, átadta "Dunai" öccsétől hozott levelet, valamint a "Nemzetőr" c. fasiszta folyóirat 2 példányát, melyben Kecskési József és "Dunai" öccse is irtak rágalmozó, uszító tartalmu cikkeket.³²⁷

Hogy az '56 decemberében átadott három kötet egyike lehetett-e a ma Nyugaton található példányoknak, azt egyelőre nem tudtam bizonyítani. A Dancsecs helyett a Dancsecs szerepeltetése megmosolyogtató, és hogy Kecskési Tollast Józsefre keresztelték, azt már megszokhattuk. Béri Gézánnét 1957. június 15-én, a szövegben fel nem bukkanó Tóth Bálintot június 21-én tartóztatják le, és nyomban Szombathelyre is szállítják, majd kihallgatják:

1956 aug.végén Kecskési Tibor amnesztiával szabadult a váci börtönből. Emlékezetem szerint a multban csendör volt és háborus büntett miatt volt hosszabb börtönbüntetésre ítélve. Kecskés a börtönben különböző nyelvü versek magyarra fordításával foglalkozott és tudomásom szerint így két-három kötetre valót irt. Ezenkívül saját maga is készített verseket. Kecskési a szabadulása után a háromkötetes "füveskert" c.könyveit bírálathoz elhozott hozzám. A könyveket mind elolvasni nem volt időm, s közben valakitől a nevére nem emlékszem tudomást szereztem arról, hogy Kecskési Budapesten elesett, majd később hogy nyugatra szökött. Mivel úgy gondoltam, hogy a "füveskert" c.könyvek nem legálisan készültek és azokat Kecskési valamilyen uton módon a börtönből kihozatta, s ezek a könyvek kompromitálók lettek volna részemre, ezért úgy határoztam, hogy megsemmisítem őket. Elhatározásomat tett követte és Bartakovics-csal való találkozásunk előtt azokat a lakásomon elégettem.

Bartakovics amikor megjelent a lakásomon [1957 január végén, vagy február elején], bementem vele a szobába és ott beszélgettünk.

Bartakovics elmondta, hogy a "füveskert" c.könyvekért jött azokat Kecskésinek akarja kijuttatni külföldre. Azt nem mondta meg hogy hová. Ekkor közöltem, hogy a könyveket és a verseket megsemmisítettem egy két héttel azelőtt. Bartakovics a könyvek megsemmisítése miatt sópánkodott. Sajnálataát fejezte ki és utánna arra kért, hogy az általam készített versekből adjak át neki, mert azokat Kecskési szeretné külföldön megjelentetni. Erre kerekén megmondtam neki, hogy arról szó sem lehet, arra már nem emlékszem, hogy az elhatározásomat mivel okoltam meg. Beszélgetés során Bartakovics az életkörülményeiről akart beszélni, de ilyenkor mindig leintettem őt erről, mert nem voltam rá kíváncsi. Még arra sem, hogy a könyveket és a verseimet milyen uton módon szándékozta volna Kecskésinek külföldre juttatni. Bartakovics az eltávóazása előtt még megkérdezte hogy akarok-e Kecskésinek valamit üzeni, melyre azt válaszoltam, hogy

³²⁷ ÁBTL V-143089. 115.

Kecskésinek nem üzenek semmit. Bartakovics a magatartásomból érezhette, hogy nálam nem szívesen látott vendég és annak tudom be azt, hogy Bartakovics csak rövid ideig tartozkodott nálam, mert barátságtalanul fogadtam őt. Ennél többet Bartakovics a lakásomon nem járt.

Kérdés: Mit tartalmazott a "füveskert" c. könyv kötet és Kecskési versei?

Felelet: A "füveskert" c. könyv kötet angol, francia, német, olasz, orosz, román és más idegen nyelvű versek fordítását és eredeti szövegét tartalmazta. A könyvek grafit ceruzával és tintával lettek írva. A versek közül volt olyan mely két példányban készült el. A versek tartalmára nem emlékszem. Megjegyezni kívánom, hogy tudomásom szerint a versek nem dem. ellenes jellegűek voltak és én csak azért égettem el azokat, mert a készítésük és a börtönből való kijuttatásuk nem volt legális és annak következményeitől tartottam.

Mást elmondani nem kívánok. Jegyzőkönyv vallomásomat helyesen tartalmazza, melyet átolvasása után aláírással igazolok.

Jegyzőkönyv vezető:
rny.hdgy.

Tóth Bálint
gyanusított.³²⁸

Tóth Bálint az eseményeket azóta már többször felelevenítette,³²⁹ az ítéletét nem lehet kiolvasni a dokumentumokból, de a *Füveskert*-példányok elégetését minden bizonnyal elhitték neki, mert többet nem keresték azokat nála. Tragikomikus a vallomásnak az a része, melyben megjegyzi, hogy a versek nem voltak „ellenséges jellegűek”, miközben nem emlékszik a tartalmukra. Béri édesanyját augusztus 6-án engedik szabadon, végül nem emeltek vádat ellene. Környezettanulmány és házkutatási leirat készült a hölgynél, természetesen a házmaster részvételével.³³⁰ Béri Gézané annyira sajátos egyéniség volt, hogy nem találtak rajta fogást, ráadásul tartott egy kutyát is, amitől mindenki félt a környéken. Doncsecz mikor nála próbált kéziratot szerezni, nem is találta otthon, mert a fia esküvőjén volt, valahol az Alföldön.

Az egész ügy százalmas és rémisztő is egyben, csakúgy mint a korábbiak, melyeket bemutatam. Doncsecz halálra ítélték. Természetesen nem az volt a fő vádpont ellene, hogy Pesten *Füveskert* kiadványok után nyomozott, a Bartakoviccsal való kapcsolat már önmagában bűncselekménynek minősült, de azért a kivégzés súlyosan aránytalan ítéletnek tűnik.

A következő szál, ami a kéziratok nyomába vezet, a „Maróti Lajos” fedőnevű ügynökhöz kötődik. Már ismerjük őt, a következő jelentésből kiderül, ki volt:

Belügyminisztérium
II/2-i. alosztály.

Szigoruan titkos!

Adta: "Maróti"
Vette: Juhász László szds.
1959. január 15.

J e l e n t é s .
Budapest, 1959. január 16-án.

³²⁸ ÁBTL V-143089. 309-310.

³²⁹ Tóth a történetet több dokumentumfilmben is elmesélte, megírta a *Füveskert* 1995-ös kiadásában, és a róla készült monográfiában is feleleveníti. TARY 2015. 30.

³³⁰ ÁBTL V-143089. 99-100.

Rohr Lajost Vácon ismertem meg, ahol akkor a rabkönyvtár vezetője volt. Benyomásom szerint egy meglehetősen zavaros multu, ugynevezett sötét ember, akivel szemben indokolt a bizalmatlanság. Magát orvosnak nevezte, de a börtönben lévő orvosok szerint ez a valóságnak nem felelt meg. Később kiderült, hogy a börtön operatív tisztjének dolgozik, besugó. Ezzel kapcsolatban, amikor ez kiderült, le is váltották és Szegedre került. Utódja én lettem a könyvtárban, amikor ezt megtudta, igyekezett besugó szerepét az én rágalmamnak feltüntetni, melyet azért tettem, hogy helyébe juthassak.

Szabadulásom után levélben keresett fel, melyben mentegette magát. Levelére nem válaszoltam. Most telefonon keresett meg, telefonszámomat állítólag Demény Pál volt rabtársunktól tudta meg. Arra kért, hogy tudjam meg Kecskési Tibor bécsi címét. Tudom, hogy Kecskésivel együtt dolgozott, irodalmi tervei voltak és verseket írt. Most verseit szeretné kijuttatni hozzá. Állítása szerint számos Kecskési kézirat van birtokában és azt szeretné, ha Kecskési odakint az ő költeményeit is kiadná.

"Maróti Lajos"

Értékelés: Kecskési Tibor - ügynökünk volt börtöntársa - a "Nemzetőr" c. ujság bécsi szerkesztőségében dolgozik. "Maróti" most kísérletezik a kapcsolatfelvétellel. Ilyen szempontból érdekes Rohr Lajos személye.

Feladat: Az ügynök tartson Rohr-al kapcsolatot, de semmit ne közöljön terveiről.
Róhr Lajost felderítjük, ellenőrizzük.

Juhász László r.szds.

K: 1 pld.
G: GyIné.
1 old.

Kézzel ráírva: *Megállapítottuk, hogy Rohr Lajos a Budapesti pol. osztály ügynöke, nem foglalkozunk vele.*
Juhász³³¹

Még 1995-ben is arról írt,³³² hogyan lett börtönkönyvtáros egy besúgó helyett. Maróti Lajos Márkus László³³³ fedőneve volt. 1957. november 16-án szervezte be Bárány Vilmos, és „Pákozdi”,³³⁴ valamint „Ráckevei”³³⁵ fedőnevű ügynökökkel mindvégig a volt politikai

---

³³¹ ÁBTL M-27702. 91.

³³² Lásd a Vác és a füveskertiek című fejezetben, *Füveskert – 1954-1995*, (szerk.) PFITZNER Rudolf, KÁRPÁTI Kamil, TOLLAS Tibor, TÓTH Bálint, Budapest, Stádium Kiadó, 1995., 89.

³³³ Márkus nem itt lepleződik le először, Szőnyei Tamás kétkötetes művének egyik állandó szereplője. (SZŐNYEI Tamás, *Titkos írás*, Budapest, Noran Könyvesház, 2012.) A dologban egyáltalán nem az a megrendítő, hogy ő lett a társaságból besúgó, hanem az, hogy társai erre még 1995-ben sem jöttek rá.

³³⁴ Az ő személye is ismert a nagyközönség számára, lelepleződése nagy politikai vihart kavart, mivel Pokorni Zoltán politikus édesapját, Pokorni Jánost takarta a Pákozdi név. Lásd például Szőnyei 2012.

³³⁵ „Ráckevei” kilétét is több helyütt felfedték már, ő is egy Fideszes politikus édesapja, Hölvényi György, aki Olaf rendi néven ciszterci szerzetes volt, s közel negyven évig írt jelentéseket az állambiztonság részére.

elítéltekről és klerikális személyekről jelentettek. Márkus 1959 novemberében Gérecz-versek után szimatol, ám valódi célpontja már Kecskési Tollas Tibor.

Belügyminisztérium
II/2-i. alosztály.

Szigoruan titkos !

Adta: "Maróti" fn.ü.
Vette: Juhász L.r.szds.
Idő: 1959.XI.24.

J e l e n t é s.
Budapest, 1959. november 25-én.

1959. november 24-én 13 órakor az "Enyedi" fn. K. lakáson találkoztam "Maróti" fn. ügynökkel, aki az alábbiakat jelentette:

Tudomásomra jutott, hogy Cservenka Gyula volt rabtársam, aki Ottó Ferenc révén hozzájutott Kecskési címéhez, levelet írt Kecskésinek, melyben közölte, hogy az ellenforradalom alatt elesett Gerecz Attila verseit megtalálta Gerecz édesanyjánál. Kecskési egy lapon bővebb választ ígért Cservenkának /: címet nem tudom :/. Ez a lap kb. 6 hete érkezett, de Cservenka választ még nem kapott.

Ugyancsak válasz nélkül hagyta Kecskési az én levelemet és az Osló-ból küldött lapja óta még semmiféle hír nem jött tőle.

"Maróti Lajos" sk.

Értékelés:

A jelentés figyelemre méltó olyan szempontból, hogy Kecskési újabb levelező kapcsolatát veti fel. Jellemző, hogy Kecskési ígérete ellenére Cservenkának sem válaszolt még.

Feladat:

"Maróti" tartsa továbbra is a kapcsolatot Cservenkával és érje el, hogy Kecskési tudomást szerezzen kettőjük kapcsolatáról.

Intézkedés:

Adatokat szerzünk be Cservenka Gyuláról. A következő találkozó 1959. dec. 8-án lesz az "Enyedi" fn. K. lakásban.

Juhász László r.szds.³³⁶

Tehát azon túl, hogy Kecskési Tollas Tibort akarják becserkészni az állammédelmísek, itt megjelennek Gérecz versei önmagukban is, függetlenül a *Füveskert* példányaitól. Tudjuk, hogy Cservenka valóban gyakran látogatta halott barátja édesanyját, de mit jelenthetett, hogy megtalálta nála a verseket? Irén néni megmutatta volna neki? Vagy csak sejtette,

---

³³⁶ ÁBTL M-27702. 133.

hogy valamilyen formában őrzi fia verseit? Ez is azok közé a mozzanatok közé tartozik, amit már soha nem fogunk kideríteni.

Cservenka Gyulának végül nem sikerült Gérecz-verseket szereznie Irén nénitől, Ottó Ferencet pedig később (1966. február 1-én) ismét letartóztatták államellenes izgatás vádjával. A budapesti Filharmónia szerzői estet szervezett a műveiből, már ki is volt plakátolva a koncert, amikor elvitték a rendőrök. A vádpontok között szerepelt Gérecz Attila versének a *Boldog Özséb himnusznak* (Ottó Pálos *himnusza* címmel szerepeltette) a megzenésítése is. Az államvédelem szerint a vers utolsó versszaka „ellenforradalmi felhívást takar”, ráadásul a zeneszerző lefordította német nyelvre is, majd 1964-ben Lengyelországban bemutatta a darabot ismerőseinek, és mindent megtett azért, hogy külföldön is felcsendülhessen.³³⁷ Itt újra megemlítem, hogy Ottó Ferenc Móriczsal, József Attilával, Nyíró Józseffel és az irodalmi élet színe-javával ápolt baráti vagy legalábbis művész-kollegiális kapcsolatot, a füveskertiek közül pedig éppen Géreczben látott partnert a közös alkotásra. Christine Gerecznél az egyik dobozban megtaláltuk Ottó Ferenc Gérecz két versére – a *Boldog Özséb himnusza* és a *Kis dal egy mosolyról* – írt kottáit, illetve egy hosszabb szöveget, amelyben leírja a *Pálos Himnusza* megzenésítésének történetét. (Lásd a VII. függelékben.)

Ottó Ferencet tehát kivonták a közéletből, de a fő ellenség továbbra is Kecskési Tollast maradt, és az állambiztonság mindent megtett azért, hogy kikapcsolja a nemzetközi diplomáciából, amire nyomós oka volt, ahogy a VIII. függelékben közölt jelentésben olvashatjuk. Kecskési Tollas és barátai minden követ megmozgattak, a Nyugat ne higgye el Magyarországról, hogy demokratikusan működő állam, s a komoly politikai kapcsolatrendszerük felhasználásán túl, erre felhasználták a mára már számunkra is kiismert természetű negyedik hatalmi ágat, a médiát is. Ezért kellett sokféle eszközt bevetni ellenük az itthoniaknak, s a legkézenfekvőbb út az volt a számukra, hogy a Kecskési Tollasék által elfogadott, régi bajtársak levelezését vagy hozzátartozóik személyes kiutazását is felhasználták, hogy legalább arról képet kapjanak, milyen akciók ellen kell védekezniük. Nem derül ki ebből a jelentésből, hogy Németh Anna Nemszila László³³⁸ felesége volt, s mint egy vállalat külkereskedője utazhatott az NSZK-ba. Az utazást és a Kecskési Tollással való találkozását hosszasan készítették elő. Németh Annán kívül – akiről az iratok alapján nem sikerült eldöntennem, ő maga tudott-e arról, hogy a magyar államvédelem által irányítva kell találkoznia a *Nemzetőr* alapítójával – mások, így például Márkus édesanyja is meglátogatta Kecskési Tollast, igaz, ő még Bécsben. Később a bajor fővárosban sem volt nyugta, az újabb és újabb jelentésekben továbbra is felbukkan az egykori váci költőcsoport (lásd IX. függelék).

Ahogy Kecskési Tollas barátaival és újságjával sok problémát okozott a Kádár-rendszer vezetőinek, úgy az ő soraikat is sikerült megzavarnia időnként az elhárításnak. A „csendőr” és a „fasiszta” hívószavakkal gerjesztett lejárataikkal nagyszámú előfizetői lemondás sújtotta a *Nemzetőr*-t, nem volt nehéz éket verni a különböző világnézetű, rangú és rendű magyar emigránsok közé. Kecskési Tollas egyik barátja hosszú levélben elemezte az emigránsok rendkívül összetett szociológiai hátterét, az 1944-45-ben kivándoroltak és az ötvenhatosok sokban különböző attitűdjét. Ahogy Gérecz költészeténél is érzékelhettük, ugyanúgy a füveskertiek bármilyen jellegű megjelenését (önálló kötetben, avagy a *Nemzetőr*ben) sem választhatjuk el a politika világtól, gondoljuk azt valamiféle alantas, vagy erkölcstelen kényszerűségnek is. S ahogy a füveskertiek nem választhatók el a politikától, úgy egymástól sem: ha Géreczről beszélünk, akkor Kárpátiról is, ha Kecskési

³³⁷ G. MERVA Mária, *Írók és műsák Gödöllőn*, Gödöllői Városi Múzeum, Második, átdolgozott kiadás, Gödöllő 2013.

³³⁸ Már volt róla szó, Heintz Jánosék iskola- majd rabtársa volt.

Tollasról, akkor Bériről, és így tovább. A létezésük 1954-es (szűk körben, jelesül a váci rabok egy része számára ismert) születésük után csak és kizárólag az emigrációban volt nyilvánvaló, Magyarországon a nevüket sem írhatták le (persze a titkos jelentéseket kivéve). A három itthon maradt, verselő költő pedig nem a börtönbéli költeményeivel jelentkezett, és a füveskertiségükkel sem dicsekedhettek.

6.2. Kultusz és emlékezet

Az előző fejezet alapján érthető meg a Gérecz-versek túlélésének és újjáéledésének csodája. 1989-ig a magyarországi nyilvánosságban a neve sem jelenhetett meg. A rejtegetett példányokat senki nem mutatta meg másnak, és ami ennél is meglepőbb, még a legközelebbi hozzátartozók egy része sem volt tisztában azzal, hogy Gérecz Attila költő volt. Zrínyi közel száz évet „pihent”, mire az utókor ráismert benne a költőjére.³³⁹ Gérecznél ez talán rövidebb idő lesz, és ha sikerül, azt elsősorban életben maradt költőtársainak (füveskertiek), másodsorban a Nyugaton élő magyaroknak köszönhetjük. Azokból a beszélgetésekből, melyek olyan személyekkel készültek, akik közvetlenül ismerhették Géreczet vagy rokonait, egyértelműen kiderült, hogy a családtagjai – az édesanyját kivéve – nem tartották őt költőnek. Többségében nem is tudtak róla, hogy verseket ír, vagy ha esetleg olvasták is egy-két művét, attól még nem vették komolyan azokat. A hősi halálát, azt igen! Arról a lakások mélyén szép csöndben megemlékeztek minden évben, később kijártak a Klauzál téri egykori sírhelyéhez. Valószínűleg édesanyja és H. Drechsel Mária családon belüli titka volt a költő Attila léte, és jobbnak látták ezt nem nagydobra verni.³⁴⁰ A kéziratok utáni hajtóvadászat ismeretében ezt nagyon bölcsen tették. Egészen megdöbbentő, hogy az állambiztonsági iratok között három, angolra fordított versének lefoglalt példányaira bukkanhatunk. Képzeljük el az eddig olvasottak alapján, mit kezdhetek a titkosrendőrök három angol verssel.

Minden adott ahhoz, hogy kialakulhasson a költő kultusza. Kalandos élete, melynek sok kevésbé ismert részlete is elindíthatja a túlzó megállapításokat, szülei különlegessége (lányszöktetés, apa vitézi címe, anya évszázadokra visszavezethető nemesi származása, anya nemessége, apa tehetsége), vagy például a hadifogsága kamaszkorában, az egy év alatt elvégzett három gimnáziumi évfolyam, vagy az öttusában elért sikerei. A *Gérecz-hagyaték* írása közben magam is túlzásokba estem, miközben igyekeztem bizonyítani, hogy életében mindennek volt egyfajta természetes rendje, és nem valamiféle túlvilági csodaként, hanem ok-okozati sorrendben követték egymást az események. Sikerült bemutatnom például, hogy az öttusa válogatott kerettagsága mennyire nem volt előzmény nélküli a hadapródiskolai kiképzések következtében. Jelen dolgozatban árnyaltabb képet tudtam festeni édesapjáról az előkerült dokumentumok tükrében, megismerve a rokonokat pedig látom, hogy milyen nehéz természetű emberek alkották a Gérecz családot. Beszerezve iskolai bizonyítványait, nyilvánvaló, hogy rendíthetetlen akaraterővel, de nem egy zseni fölényességével végezte el a gimnáziumot rekord gyorsasággal.

---

³³⁹ SZÖRÉNYI László előadása, = *Sorsod művészete 2 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2006. 115.

³⁴⁰ Basilides Aliz szinte felháborodva mesélte, hogy Attila édesanyja mennyire nem akart a költő-, csak a hősi halott fiáról beszélni. Törzsök Édua és Szabó Zsuzsanna ugyanúgy nem tudott egészen a rendszerváltozásig Attila verseiről, ahogy Keszler Borbála nyelvészprofesszor sem, pedig a szomszédság révén jól ismerte a Báthly családot. És a legérdekesebb Gérecz Árpád hozzáállása öt évvel fiatalabb öccsének művészetéhez: sem Basilides Aliznak, sem Törzsök Éduának nem említette egyetlen szóval sem Attila verseit, pedig mindketten több napig élvezték vendégszeretetét, vagy tíz év különbséggel férjeik társaságában svájci házában. Véleményem szerint ő nem édesanyjához hasonló megfontolásból nem emlegette a verseket, hanem azért, mert egyszerűen nem tartotta azokat fontosnak. Állítólag élete legvégén, a Stádium kötet megjelenése után ismerte fel öccse valódi tehetségét, amiért nem szabad kárhozzátunk. Híres zenészként, komoly sikerekkel a háta mögött esetleg egy-egy *Nemzetőr* számban láthatott Gérecz verseket kinyomtatva, nyugodtan gondolhatta, hogy öccse barátai így ápolják halottjuk emlékét. Néhány kinyomtatott vers még nem tesz valakit költővé. Attila édesanyján és a szerelmén kívül csak a füveskertiek tudták, hogy tényleg az, de a külföldön élőknek kérdéses, hogy megvolt-e egy kötetnyi verse, az itthoniak meg esélytelenek voltak a kiadásra.

A kultusz kialakulásához a különféle emlékezetformák vezetnek, melyekkel Halbwachs³⁴¹ után a már a bevezetésben is idézett Assmann is részletesen foglalkozott.³⁴² Megkülönbözteti a kommunikatív emlékezetet, mely a közelmúltra vonatkozik. Ennek egyik válfaja a nemzedéki emlékezet, mely körülbelül nyolcvan évet, három-négy generációt képes átfogni. Itt újabb tagolásra ad lehetőséget az eseményeket felnőtt fejjel átélők korosztálya, ezt követően már csak a következő nemzedék, fiaik és lányaik tudják továbbadni a szüleik történeteit. Az oral history alkalmazása ezért is volt fontos munkám során, ahogy az egész 1956-os forradalom kutatási bázisát is az ilyen anyagok képezték. A nemzedéki emlékezet elmúlása után már csak tan- és szakkönyvek őrzik az események emlékét. Innentől válik a kulturális, intézményesített emlékezet történelemmé. Ricœur is hasonlóan gondolkodva erről, „élesen különválasztja a történész »történetcsináló« és »történelemcsináló« feladatát. Míg az előbbi a cselekményesítési módokat, az utóbbi a „társadalmi meghatározottságot, a jövő felé orientált etikai dimenziót foglalja magában.”³⁴³ Assmann szerint a kulturális emlékezetben a múlt szimbolikus alakzatokká formálódik át. Csak a jelenben fontos dolgok öröklődnek tovább, mitológiát fonva a múlt köré. Ezt szolgálják az ünnepek, melyek, ha állami szinten szerveződnek, akkor gondos irányítás alá esnek, ehhez pedig emlékezetformálókra van szükség. A Gérecz körül kialakult „örökösödési háború” tulajdonképpen ezért folyik, hogy kinek a forrásai alapján alakulnak ki a rituálék. (Mutatom majd a filmeknél, hogy ez jól megállapítható, ki volt a forrás.) 2017-ben történt először, hogy az 1956-os forradalom állami ünnepein Gérecz-költeményeket szavaltak vagy énekeltek, s a szervezők a már szerzőik által is túlhaladott, elavult anyagokat használták forrásul (lásd például a Magyar Írószövetség kerítésére kihelyezett plakátot, vagy a Műegyetemen felolvasott Gérecz-életrajzot, melyekben hemzsegték a hibák. Mindkét intézményben ismert volt új könyvem, de az állami ünnepeket úgymond „felülről” szervezik, így nem volt mód a hibák javítására.). Assmann három feltételt tart szükségesnek ahhoz, hogy a kulturális emlékezet működhessen: tárolhatóság (költői megformáltság), előhívhatóság (rituálék), közölhetőség (kollektív részvétel). Gérecz esetében Magyarországon már az első sem volt meg, hiszen versei csak szájhagyomány útján terjedtek egy szűk szubkultúrán belül, a négy példányban legépelte versei és rejtegetett füzete nem szolgálhatott a kulturális emlékezet alapjául. Assmann külön fejezetben foglalkozik az *Uralom és emlékezet* viszonyával, s megemlíti a Gérecz esetében is bekövetkezett módszert a hatalom részéről: a felejtés kikényszerítését. Magyarán az előhívhatóság és a közölhetőség feltételeit maga az állam akadályozta meg minden eszközzel. S így eljutottunk oda, hogy miért is nem szerepel Gérecz Attila sem az irodalmi-, sem a történelmi kánonban, mivel a kánon a társadalom „akaratos emlékezése”.

A jelenlegi emlékezetpolitika be kívánja emelni Gérecz Attilát a köztudatba, ám megítélésem szerint sokszor ügyetlenül. A már említett állami ünnepeken az idősebb korosztály képviselői és az „ötvenhatosok” megbotránkoznak Ferenczi Györgyék „ordibálásán”, míg a tizen- és huszonevűeknek kiváló kiindulás lehetne a virtuóz zenekar anyaga Gérecz megismertetéséhez. Vagy a megkérdőjelezhetetlenül jó célokat szolgáló tanuszoda program Dunakeszin épített medencéjének Géreczről való elnevezését szintén jó

---

³⁴¹ Halbwachs azt mutatja be, hogy a család, a vallási csoportok és a társadalmi osztályok miképpen működnek memóriakeretként. HALBWACHS, Maurice (1971): *Az emlékezet társadalmi keretei*. In: FERGE Zsuzsa (szerk.): *A francia szociológia. Közgazdasági és Jogi*, Budapest

³⁴² ASSMANN, Jan, *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. ford. HIDAS ZOLTÁN, Budapest, 1999. 11-158.

³⁴³ RICOEUR, Paul, *Emlékezet - felejtés - történelem. = Narratívák 3. A kultúra narratívái*. szerk. THOMKA Beáta, Budapest, 1999. 53.

szándék vezérelte, ám a sok vitát kiváltó pénzügyi, műszaki megoldások, időbeli csúszások napi politikai pártcsatározásokba vitte bele hősünk nevét.

Az emlékezetváltozatoknak³⁴⁴ akár a költő életrajzát, akár műveit illetően több oka is van. A több mint harminc évig tartó hazai hallgatás értelemszerűen magával hozta a felejtést. Demokratikus társadalmakban is titkosítást élveznek a büntetésvégrehajtással kapcsolatos információk. Ráadásul a hivatalos dokumentumokon szereplő adatok sokszor ellentmondanak egymásnak. A múlt megismerésének tehát két nagy akadálya: az adathiány és az adat bizonytalan volta.

Előbbire példa a Gérecz család Budapestre költözése, egyes személyek kiléte (Farkas Margit, Müller Magda, stb., Margitra vonatkozóan sokáig tartotta magát az a nézet, hogy Attila munkatársa volt, Báthly Irén szövegei alapján ez kizárható), a börtönbeli létezés, betegség, átszállítások okai, időpontjai, vagy éppen a forradalmi napok eseményei. Időpont-változatok keletkeztek a hadifogságból való hazatérésről (Kárpáti Kamil szerint kultuszteremtési kísérletből), Gérecz Attila letartóztatásának napjáról, elítélésének időtartamáról és szabadulásának napjáról is. Hogy az a változat terjedt el ítéletéről, mely szerint tizenöt évet kapott, egyszerű tévedések sorozta, az első róla szóló nyilvános interjúban elhangzott, és ezt kritika nélkül mindenki átvette. A tizenöt év pedig úgy képződött, hogy a valós tizenkettőhöz hozzáadták a szökésért tévesen vélelmezett három évet. A szabadulás dátuma ehhez képest még bonyolultabb, mert nem csak a hozzátartozók emlékezetében voltak eltérések, hanem a hivatalos nyilvántartásokban is a bonyolult történelmi helyzet okán (lásd Szigethy már idézett cikkét).

Az időpontokon kívül a helyszínek is keverhetők, így történt ez Gérecz munkahelyeivel és börtöneivel is. Egyszerű tévedés volt szintén, hogy a kőszegi alreál iskola tanulójának tüntették fel. Kicsit bonyolultabb asszociációs láncolat eredménye, hogy sokszor a jeges Duna átúszását emlegetik Gérecz szökésekor, ami mellé illetve az esemény nyári időpontját, azonnal kiderül a tévedés. De itt már egyértelműen érezhető, hogy a kultuszteremtés része ennek ismételtetése, ahogyan az „árulás” folytán történt elfogatása, vagy a forradalomban kilőtt tankok emlegetése is. (A Klauzál-téri megemlékezéseken ezek mindig elhangzanak, s látom a szónokok jóindulatát, hogy az itt-ott fellelhető adatok közül a „legütősebbeket” mindenképpen el akarják mondani.) A terjedő tévhitnek mögött egyes esetekben viszont egyértelműen tudatos ferdítések állnak. Ide sorolható a forradalmi napok eseményeiből Gérecz Attilának Tamási Áronnal való találkozása és a közös nyilatkozat megfogalmazása. Ezt az eddigi kutatásaim alapján most már ki merem jelenteni, hogy egyedül Kárpáti Kamil kultuszteremtési kísérlete táplálja, ami nem önmagában Gérecz Attila, hanem a füveskertiek, s benne a saját szerepének felértékelését célozza. Kárpáti ténykedése főképpen nem is Gérecz életrajzára, hanem költészetére fókuszál, s neki „köszönhető”, hogy a *kockás füzet* hitvita tárgya lett. Ez egyáltalán nem csoda a szerkesztésében megjelent első magyarországi Gérecz-kötet jegyzetében írott mondata fényében: „A szerkesztő él az első kötetnek kijáró édes szabadsággal, és eszében sincs, hogy számok kis mákszem fejeivel hintse tele a versszakokat, a jegyzetböngészés kényszerével riogatva az olvasót.”³⁴⁵

Az emlékezet-változatok részeként kezelendő szövegváltozatokról³⁴⁶ részletesen írtam a kritikai kiadás kapcsán.

³⁴⁴ *Emlékezet-változatok Gérecz Attiláról és életművéről* címen tartottam előadást 2016-ban (Doktorandusz Konferencia, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2016. február 5.)

³⁴⁵ *Gérecz Attila, a költő - 1956 mártírja*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 1991. 121.

³⁴⁶ Kéziratok (sztálin WC papír, kockás füzet), gépelvények, nyomtatásban megjelent változatok 1990-ig (csak külföldön, *Nemzetőr* és *Füveskert* kötetek), a rendszerváltozás után megjelent kötetek. Lásd a sztemmát.

Gérecz kultusza, ahogy már többször említettem, leginkább kimagasló tettei köré épül. Az egyik részletesen bemutatott szökése, mely egyedülálló volt az ötvenes években, a másik hősi halála. Ezek tartoznának inkább a történelmi kánonra. A harmadik kultuszteremtő elem költői mivolta és életműve. Ezek alapján nem véletlen, hogy azon kevesek, akik publikációkban foglalkoztak Gérecz Attilával, szinte kivétel nélkül igyekeztek őt elhelyezni a magyar irodalomtörténetben, hasonlítva őt elsősorban sorsában (életében és halálában), kisebb mértékben költészetében a nagy elődökhöz: Zrínyihez, Balassihoz, Petőfihez, Kosztolányihoz, József Attilához, Radnótihoz.

Ha megvizsgáljuk a magyar kultusz kutatás elmúlt két évtizednyi irodalmának legjavát, szembeszökő, mennyire beleillik Gérecz Attila élete és művészete nagy elődjei hagyományába.

Margócsy István³⁴⁷ tanulmánykötetét olvasva láthatjuk a nyilvánvaló párhuzamokat. A szerző leírja, hogy a költészetnek és a művészetnek a 18-19. században alakult ki az a kultusza, mely szerint a költők nem evilági emberek, hanem valami magasabb rendű lények (erre láttunk példát a *Levél* kapcsán). A romantika átesztétizálta a vallást, majd a művészet került a vallás helyébe. Magyarországon a művészet és vallás keveredés még egy nagyon fontos dologgal párosul, a nemzetnek a vallással való megfeleltetésével. („*A haza minden előtt!*” A *Himnuszban* még a keresztény Istenhez fohászkodunk, a *Nemzeti dalban* már a magyarok istenéhez.) A nemzet mindenek felettsége egyesíti a költőket, mindegy például, hogy katolikusnak vagy protestánsnak keresztelték őket. Erre látjuk példaként a *Boldog Özséb himnusz* megírását Gérecztől, ami ima a magyarságért, s a pálos szerzetes elfogadja református rabtársát alkotóként. Később a kultusz és az irodalomtörténet kontúrjai is összemosódtak. Már életében hatalmas tisztelet övezte Jókait, Mikszáthot, nem sokkal halála után Petőfit és Adyt. Margócsy a költészet ünnepi jellegét is megemlíti: a nép nagy nemzeti ünnepein találkozik versekkel, amelyek szinte pótolják a szent szövegeket. A bevezetés után *A magyar irodalom kultikus megközelítései* című fejezetben a szerző jelentős példatárat állít össze azokból az idézetekből, amit kortárs irodalomtörténészek, kritikusok írtak költőkről és írókról. Mivel az író mivolt szakrális jellegű, így a róla szóló diskurzus is szükségszerűen azzá válik. (Látni fogjuk ennek példáit *A Gérecz-recepció* című fejezetben.) Ebből következhet az isteni-, vagy megváltói tulajdonságokkal való felruházás (legtöbbször ez Petőfire vonatkozik, de szép számmal szerepel Ady, Arany, József Attila, Illyés).

Margócsy úgy véli, a fentiekén túl ezeknél egyszerűbb kívánalmak is alkalmassá tehetnek valakit a költői szerepre, mint például az *igazság, magyarság*, de legalább valamiben a *legnagyobb*, vagy éppen az *első*, aki költővé nemesül. Emellett *tanító*, vagy a *Törvény letéteményese*, esetleg *király*.³⁴⁸ A magyarság védője, megtestesítője, akkor lehet valaki, ha ő beszél legjobban a nyelvet, ő a *nyelv őre*.³⁴⁹

Gérecz hosszú leveléből egyértelműen kitérünk, hogy önmagát a füveskertiekkel együtt ennek a hagyománynak a folytatójaként látja. Kárpáti Kamil is ezt ismételteti írásaiban, hogy ők voltak az *igazi magyar* líra folytatói a váci börtönben.³⁵⁰ A klasszikus

---

³⁴⁷ MARGÓCSY István, *Az égi és földi virágzás tükré. Tanulmányok a magyar irodalmi kultuszokról*, Budapest, Holnap Kiadó, 2007.

³⁴⁸ Illyés kérdezte egy hozzá látogató ismerősét: „elhozta-e Szent István koronáját?”

³⁴⁹ Ennek a felfogásnak köszönhető az a szemlélet, hogy az egész költészetünk egy nagy egész, amibe benne foglalnak minden nagy alkotónk, akit egyszer oda „fölvettek”, például Babits „áldásával”. Íróink egymásról írt kritikái is sokat lendítettek ezen a rendszeren (Kosztolányi, Németh László).

³⁵⁰ Számos az ötvenes években megjelent eredeti kötetet megvásároltam antikváriumokban. Az igazi nagy tehetségek – Pilinszky, Weöres – hallgattak, vagy mint Csoóri csak természet-verseket publikáltak, ahogy Berda József is tökéletesen apolitikus verseket írt. Sokan foglalkoztak már a behódoltakkal, akik Rákosit és Sztálint dicsőítő verseikkel lejáratták magukat. (Külön elemzést igényel például Nagy László vagy Illyés

vonulat a politikai hatalom tudatosan megtörte, illetve másik vágányra állította, például Petőfi és József Attila újbóli átértelmezésével. Gérecz nem csak a *Levéiben* mutatott villanásai miatt helyezhető el a nagy klasszikusok örököséiként, hanem már első versénél, az *Így bocskorosán* megírásakor. Az egész mű a felkenésről, a „babitsi áldás” utáni vágyról szól, hogy ő is a nagyok között lesz majd a Parnasszuson. Ezzel a témakörrel foglalkozik Dávidházi Péter is tanulmányában.³⁵¹

Csak a 20. század végén vált gyakorivá az a magatartás, mely szakítani próbál ezzel a hagyománnyal, kultuszellenessé váltak a szerzők és az egész nemzedék, ennek egyik jelentős alakja például Petri György.³⁵²

Margócsy kategóriái szerint Gérecz Attila *nagyon magyar* (az emigráció köreiben sokkal nagyobb az ismertsége a mai napig mint idehaza, Amerikában cserkészcsapatot neveztek el róla, versei a *Nemzetörben* jelentek meg), *hős* (például a szökésekor és a harcokban), az egyetlen költő, aki elesett a szabadságharcban, *valódi* (énköltészet, amit megénekel, az megtörtént), Törvény tudója (*Sorsod művészete*).

A tanulmányban a szerző megemlíti a keretes szerkezetek használatát is, melynek alkalmazása szintén a kultuszteremtés eszköze, mivel a főszöveg objektivitását itt emelik el másik szférába a kritikusok.³⁵³

Margócsy *A Petőfi-kultusz határtalanságáról* című tanulmányában említi, hogy a költő kultusza abban a pillanatban kezdődött, amikor tudatosult eltűnése (lásd Gérecz temetésének történetét), majd összefoglalja Horváth János és Németh G. Béla elemzéseit, melyek elszakadva az irodalmi, esztétikai elemzéstől életrajzi-erkölcsi hódolatukat fejezik ki, „...a *költő* helyett az erkölcsi lény, a *férfi* fogja elnyerni a pálmát, a *költészet* helyett a hibátlan *élet* fogja a hódolatot kiváltani”.³⁵⁴ Ennek veszélyét szintén láthattuk Gérecz esetén (többször említett családi hagyományok a hősré emlékezve, miközben költő mivoltáról nem is tudtak). Petőfit és Géreczet is az énköltészet képviselőjének tarthatjuk, ezért mehetnek át itt ilyen könnyen a szempontrendszer egyik kategóriából a másikba.

Érdemes megemlíteni Margócsy „...*Ikerszülöttek, egymás kiegészítői...*” című tanulmányát is, mely Petőfi és Arany kettős kultuszáról és kanonizációjáról szól. Az irodalomkritikusok vagy együtt, vagy egymáshoz képest értékelik őket. Kárpáti Kamil esszéit és levelezését többször újra olvasva minduntalan megjelenik az a törekvése, hogy a füveskertiekről írjon Gérecz kapcsán és viszont, együtt kívánja őket (és persze önmagát) kanonizálni. Ezt a problémát érinti Bourdieu művében,³⁵⁵ aki a *mező* fogalmának bevezetésével igyekszik egyszerűsíteni a tudományos diskurzuson.

Ha a történeti elemzés eszközeinek ilyesfajta történeti kritikáját nem hajtjuk végre anélkül hogy tudnánk róla, éppen attól foszthatjuk meg magunkat, ami az igazi kérdés és a játszma tétje magában

---

szerepe.) (Ezzel a korszakkal foglalkozik behatóbban SÁRKÖZI Mátyás, *A bizarr évei*, Budapest, Kortárs Kiadó, 2009. és ALEXA Károly, *Quodlibet, Írások a XIX. és XX. század magyar irodalmáról*, Kortárs Kiadó 2004.) Ezekhez képest valóban megállapíthatjuk a füveskertiek folytonosságát a háború előtti nemzedékkel, ugyanis bármily paradoxon, a börtönfalakon belül cenzúra és ideológiai öncenzúra nélkül írhattak a költők. Egyfelől már nem volt mitől tartaniuk, másfelől semmi esélyük sem volt a megjelenésre.

³⁵¹ DÁVIDHÁZI Péter: „*És ki adta néked ezt a hatalmat?*” = *Per passivam resistantiam*. Budapest, Argumentum Kiadó, 1998. Leírja hogyan alakult át a felhatalmazás vallási ősmintája a művészek (írók és költők) felkenéséig. A magyar irodalomból erre vonatkozóan szintén egy bájos Illyés bmondást idéz, mikoris Aczél Györgyöt köszöntötték kerek születésnapja alkalmából: „*Gyuri, én meg üdvözöllek téged a nemzet nevében!*”

³⁵² Ám ez sem ennyire egyszerű! A maga korában Petőfiről, József Attiláról is úgy hitték, szakítanak minden hagyománnyal, mára pedig Petri is egyre inkább a klasszikusok közé sorolandó.

³⁵³ Öntudatlanul ezzel a módszerrel is éltem *A Gérecz-hagyaték* megírásakor.

³⁵⁴ MARGÓCSY 2007. 108.

³⁵⁵ BOURDIEU, Pierre, *A művészet szabályai. Az irodalmi mező genezise és struktúrája*. ford. SEREGI Tamás, Budapest, Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola, 2013.

a valóságban, például hogy ki tartozik az írók közösségéhez és miért, vagyis hogy az „írók” közül kiknek és kizárólag kiknek van meg a joguk magukat íróknak nevezni.³⁵⁶

Szövegét értelmezve úgy vélem, hogy akár a füveskertiek csoportját, vagy akár minden Vácott raboskodó börtönművészt tekinthetünk egy adott mezőnek, melybe minden fizikai körülmény, tárgyi valóság is beletartozik a szereplőkön (az örökön is) túl.³⁵⁷

Milbacher Róbert tanulmánykötetének³⁵⁸ egyes fejezetei az előzőkhez hasonló kérdéseket feszegetnek. A különösen szellemes történettel induló (*Miért van a Költőnek két neve?*) című rövid esszéjében Petőfinek és József Attilának a magyarok lelkében való „halhatatlanságáról” értekeznek. Petőfi Sándor életének minden részlete dokumentált (hat nap hiányzik csupán...), míg József Attila lelkiéletének alakulását követheti nyomon az utókor szinte óráról órára.³⁵⁹ Előbbi lényeg egybeforrt a *haza*, míg utóbbi a *szegénység* fogalmával. Gérecz Attilával – ha ismerné történetét és verseit a közönség – folytatható volna az elmélkedés. Ahogy Milbacher *Petőfi „pályakezdése” mint probléma* című tanulmányával³⁶⁰ is. Ebben két részlet is megragadta a figyelmemet, ami Géreczhez köthető. Az első, hogy Petőfi Bajza Józsefhez, a kor elismert kritikusához kopogtatott be korai zsenyéivel, míg később Vörösmartyt említette első mentoraként. Milbacher itt felhívja a figyelmet az *azonosulás* és az *elhatárolódás* dinamikájára, ami Gérecz kicsiny életművében is tetten érhető.³⁶¹ A második kérdéskör, amit érint az irodalomtörténész: Petőfi életművének befejezetlensége, amit mégis egészként kezel a tudomány. Gérecz életművének töredékességéről külön elméletet kreált Kárpáti Kamil, amit többen átvettek tőle.³⁶²

Az irodalomtörténeti diskurzus visszatérő témája a szerzők megváltói szereppel való felruházása, melyről már az előbbieken is tettem említést Margócsy esszéje alapján.³⁶³ Tverdota György József Attila monográfiája és versei kritikai kiadásának szerkesztője több tanulmányában is elemzi azt a folyamatot, ami József Attila halála után végbement.³⁶⁴ Egyik dolgozatában³⁶⁵ végig követi a halálhír megjelenésétől a *mártíromságig*, *vértanúságig* magasztalás folyamatát. József Attila életrajzírói halálából visszafejtve értelmezik életútját, melynek állomásai stációkká nemesülnek, s egy idő elteltével csak a rossz momentumok maradnak meg az emlékezetben. Innen egyenes út vezet a szenvedéstörténetig és a megváltásig. A krisztus párhuzamot emlegeti Németh Lászlótól Gyertyán Ervinen át Zelk Zoltánig minden recenzens.³⁶⁶ Tverdota hasonlóan

---

³⁵⁶ Uo. 208.

³⁵⁷ Uo. 332.

³⁵⁸ MILBACHER Róbert. *Bábel agoráján*. Pécs, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, 2015. 169-175.

³⁵⁹ A külső élete is részletesen dokumentált, erre utalok a 6.4. fejezetben az *Alkony* és az *Óda* hasonlításakor. A szerző külön említi József Attila *szenvedéstörténetét*, melyre még visszatérek.

³⁶⁰ In *Bábel agoráján* 176-182.

³⁶¹ Lásd a többször hivatkozott, *A mintakövetéstől az öntörvényűségig* alcímű Tarján Tamás tanulmányt. TARJÁN 2001.

³⁶² Lásd G. Komorócy Emőke, Czigány Zoltán.

³⁶³ Maguk a művészek sem idegenkedtek ettől a gondolattól, például Pilinszky is megkülönböztetett atyai- és fiúi típusú szerzőket. PILINSZKY János, *Levél Petőfi Sándorhoz* (1973) In: Szög és olaj, Budapest, Vigília, 1982.

³⁶⁴ Itt kell megjegyeznünk, hogy részben a költő beleegyezésével és tudtával jelentek meg még életében azok a róla szóló írások, melyek a *nyomorrepertoár*hoz nyúltak vissza.

³⁶⁵ TVERDOTA György, *Az életrajz mint passió = Az irodalmi kultusz kutatás kézikönyve*. szerk. TAKÁTS József, Budapest, Kijarat, 2003. 139-171.

³⁶⁶ A vakmerő túlzások hajhászása Sajó László tanulmányában ölt testet, mikoris a szerző három dolgot is valóságos Krisztus-bizonyítéknak tekint József Attila halála körül: életkorát (33 év), pénteki napon bekövetkezett halálát, s hogy Attila Etus testvére szobát adott ki egy ácsnak és a feleségének. SAJÓ László, „alkosd meg végzeted”. = *Költőnk és korunk. III.* Bp., OPI. 1983. 398-399.

Margócsy Petőfi-gyűjtéséhez számtalan példát felsorakoztat a József Attila halála által mozgásba lendített kultusz megnyilvánulásaiából, melynek sajátos nyelvezte és szókinccse van. S hogy ez a szemlélet mennyire erősen gyökeret vert az irodalmi gondolkozásban, azt mi sem bizonyítja jobban, mint a közelmúltban megjelent és nagy vihart kavart Háy János kötet³⁶⁷, melyben a szerző a József Attiláról szóló fejezetnek *Az utolsó messiás* címet adta. Mindezek alapján úgy vélem, ha Gérecz Attila ismertségben és verstermésben közelítené József Attilát, akkor még inkább alkalmas volna a messiási szereppel való felruházásra. (De micsoda különbség, hogy valakinek a halálhírére az aznapi újságok szenzációként hirdetik, vagy még a rokonai is csak titokban, fülbe súgva értesülhetnek csak róla.) Életútja éppúgy tele volt stációkkal, s halála valódi hősi halál volt, övéért adta az életét.³⁶⁸ Erről írtam az Ottlikkal hasonlító tanulmányomban, s más szerzők is foglalkoznak ezzel a kérdéssel. Szembetűnő, hogy nem születnek ebből a szempontból túlzó írások, aminek éppen az lehet az alapja, hogy Gérecz valóban krisztusi úton járt a vele való hasonulásban, a szenvedés eltűrésében és a szeretetre törekvésében, ugyanakkor nem akart megváltóként tetszelegni. A *hosszúverset* viszont maga formálta passió-szerűvé, vagy a *Kenyéren és vízen* beszélőjét Krisztus-hordozóvá.

A *szóké-ers* kapcsán is vizsgálhatjuk Porkoláb Tibor tanulmányát³⁶⁹, melyben ezt olvashatjuk a bárdköltői szerepfelfogásról: „E tradíció szerint a költő feladata a nagy tettek megéneklése, magasztalása, a hősök halhatatlansággal való jutalmazása, azaz a közvetítés érdem és dicsőség között.”³⁷⁰ A hosszú-versnek a költő maga a hőse, többi művének és kiáltványának azonban egy egész nemzedék, akiknek közösségi identitása az emlékezetben alapozódik meg. Géreczet a lovageszmény megtestesítőjének neveztem írásaimban, mely sokban megegyezik Porkoláb bárdköltő fogalmával, például abban, *hogy „az egyén és a közösség kapcsolatát szabályozó erkölcsi normarendszer (zavartalan) működése felett a költőnek kell őrködni.”*³⁷¹ Berzsenyi költeményeire utalva rajzolja meg a kettősség bajnokát, aki egyik kezén pánccelt visel, a másikban pedig könyvet tart. A katona és költő szerep egy személyben tökéletesen ráillik Gérecz Attilára, főleg a *Kiáltványban* megfogalmazott gondolatai és az 1956. november elején végbe vitt hősiessége alapján. A tanulmány további része, melyben Porkoláb Toldy Virág-költeményeinek kiadásával foglalkozik, még jobban megérteti velünk Kárpáti Kamil tevékenységének mozgatórugóit:

„kettős kötelességet” teljesít: a személyes indíttatású kegyeleti gesztus határozott rekanonizációs szándékkal társul [...] mintegy újra be kívánja iktatni a magyar irodalomba „az igaztalanul elfeledett férfit”.

Mivel a poétai hivatásnak áldozott élet méltó jutalma nem lehet más, mint a nemzeti emlékezetben elnyerhető öröklét, ezért a literátori közösség tagjai szigorúan ügyelnek arra, hogy jeles költőtársaik (legalább haláluk után) részesülhessenek a közösség elismerésében. A megdicsőülés alapvető feltétele a poéta munkáinak gyűjteményes kiadása, amelyet többnyire a literátori közösség tekintélyesebb tagjai gondolnak.³⁷²

³⁶⁷ HÁY János, *Kik vagytok ti? Kötelező magyar irodalom*, Európa Könyvkiadó Budapest 2019. Az egész kötet szemlélete beleidomul a kultikus narratívába, már a bevezetőben is a létező Magyarországot az írók és költők műveivel azonosítja a szerző.

³⁶⁸ Figyelemre méltó, hogy József Attila esetében az öngyilkosságot is mily gyorsan magasztos színben tüntették föl, miközben az egyház abban az időben bűnnek tekintette az ilyen cselekedetet.

³⁶⁹ PORKOLÁB Tibor, *A „Dicsőség Temploma”-képzet és a bárdköltészeti szerephagyomány.* = *ItK* 2002/12.

³⁷⁰ Uo. 117.

³⁷¹ Uo. 124.

³⁷² Uo. 136. Ennek fényében nem nehéz belátnunk, miért utasítja el Kárpáti a H. Drechsel Mária által kezdeményezett *Így bocskorosán* kötetet és az általam szerkesztett kritikai kiadást is.

A költő így válhat a *nemzeti reprezentáció* részévé és a *hazafias agitáció* eszközévé is. A gyászmunka elvégzése után³⁷³ az utódoknak a veszteség helyett a dicsőségre kell összpontosítaniuk. Továbbá:

a kor literátorai kikezdetlen tekintéllyel bíró irodalmi nevek (kölcsonös) tulajdonításával igyekeznek egymást az írói kar mértékadó tagjaként elismerni, illetve a jeles elődöket a „Dicsőség Templomába” beemelni.³⁷⁴

Kárpáti is ezt szeretné, hogy társaival egyetemben (Béri Gézának, Szathmári Györgynek és Gérecz Attilának is megszerkesztette azt a bizonyos kötetét) ő is fölvetessen a Dicsőség Templomába.

A kultuszkutatók közül általánosságban foglalkozik tanulmányában Takáts József az emlékezetpolitika tárgyiasult formáival,³⁷⁵ míg Kalla Zuzsa³⁷⁶ és Zeidler Miklós³⁷⁷ egy-egy időszak vagy költő relikviáiról értekeznek. Utóbbi tanulmánya pontosan annak a kornak a kultuszával foglalkozik, melyben Gérecz Attila a gyermek- és ifjúkorát töltötte. (Ennek fényében értelmezendő kamaszkorában írt levelének utalása a szicíliai partraszállásra is. Lásd I. Függelék) A két világháború közötti időszak nemzeti önterápiájának tekinthető az irredenta kultusz kialakulása, melyet gazdag szimbólumkészlettel támogatott meg az emlékezetpolitika. Az egyik legnépszerűbb értelmezési rendszer szerint a haza a krisztusi szenvedéstörténetet éli át (ahogy korábban volt erről szó költőink utólagosan értelmezett életpályájának, vagy Gérecz szökésének kapcsán is), ahol is hamis bírág keresztre juttatták a magyarságot, de már közel a feltámadása. A másik népszerű narratíva szerint a magyarság jogos szabadságharcát vívja elnyomói ellen, s a „magyar ügy” zászlaja alatt egyesülve kivívjuk méltó jussunkat. Sorra épültek a trianoni emlékhelyek, s tartották a megemlékezéseket. Dunakeszin egészen közel Géreczék házához, a Gyártelep közepén lévő Köröndön voltak az ünnepek, melyeken vitéz Gérecz Ödön a helyi „hatalmasságokkal” a díszpódiumról integetett. Megszaporodtak az elszakított országrészekről elnevezett terek és utcák, emlékművek és szobrok domborodtak a legkisebb településeken is. Az emlékezetpolitikának ez a módja változó mértékben, de minden európai országban megfigyelhető napjainkban is, s van olyan város (például Szkopje), ahol az idegenforgalom fellendülésében is nagy szerepet kapnak a gigantikus méretű, ám hamis üzenetet hordozó szobrok.

A szoborállításig gyakran sok időnek kell eltelnie (így volt ez például Ottlikkal is), és az ehhez vezető út az emléktáblák avatásával kezdődik. Gérecz Attilának összesen hét emléktáblát állítottak – egyet Dunakeszin, ötöt Budapesten és egyet Tokajban – míg

---

³⁷³ „Lévinastól kölcsonzi Ricoeur azt a gondolatot, hogy a történelem nem más, mint a túlélők viszonya a holtakhoz. A múlttal szembeni le nem rótt tartozás fogalma ezen a ponton új értelmet nyer. Ez a kifejezés a *La mémoire, l'histoire, l'oubli* hasábjain arra utal, ahogyan a mindenkori túlélők halottaik adósai maradnak. Ezért értheti Ricoeur a történetírást – Michel de Certeau fogalmával – úgy, mint temetést vagy sírba tételt. Az emlékezetmunka fogalma itt ismét összekapcsolódik a gyászmunka fogalmával, ámde ezúttal nem az egyéni élet, hanem a történelem szintjén.” TENGELYI László, *A történelmi tapasztalat védelmében, Paul Ricoeur vitája Hayden White-tal*, Magyar filozófiai szemle, 2011, 55. évf. 4. szám, 48.

³⁷⁴ Uo. 143. A jelzős szerkezetek felsorolásába – magyar Petrarca, magyar Ovidius, stb. – szépen belesimul a Gérecz Attilára ragasztott meghatározás is: 1956 Petőfije.

³⁷⁵ TAKÁTS József, *Tér és az idő nemzetiesítése és az irodalmi kultuszok* in TAKÁTS József: *Ismerős idegen terep*. Budapest, 2007. 137-151.

³⁷⁶ KALLA Zsuzsa, *Irodalmi relikviák – világi ereklyék (A Petőfi-relikviák története)* in TAKÁTS József (szerk.): *Az irodalmi kultusz kutatás kézikönyve*. Budapest, Kijarat, 2003. 67-90. A szerző külön értekezik Petőfi hagyatékának sorsáról is, melyből belátható, hogy a bő termésű szerzők öröksége sem egyszerűen kutatható.

³⁷⁷ ZEIDLER Miklós, *Magyar irredenta kultusz a mindennapokban* in TAKÁTS József (szerk.): *Az irodalmi kultusz kutatás kézikönyve*. Budapest, Kijarat, 2003. 75-87.

megfaragták mellszobrát szülővárosában. A hét emléktáblából kettőre rossz adatok kerültek, a szülőházán (Dunakeszi, Állomás sétány 15.) születésének 75. évfordulójára elkészültön javították a hibás dátumot, a talán legtöbbek által látható Corvin közin (Corvin köz 6. a mozi falán) azonban nem. Halálának helyéhez közel, ideiglenes első sírja mellett a Klauzál tér 9. számú ház falán készült el az első tábla, amit a család szervezésében, és a mindenkori politikai és irodalmi élet támogatásával minden évben megkoszorúznak. A Hadtörténeti Múzeum (Kapisztrán tér 2-4.) falára vélhetően a hadapród társak buzgalmából kerülhetett fel a tábla, míg a Kölcsey Gimnázium (Munkácsy Mihály utca 26.) belső udvarában a középiskola tanárai és egykori iskolatársai nevében avattak emléktáblát. Utóbbi kettő egy zártabb közösség, nem a széles nyilvánosság emlékezetét hívatott segíteni. A Magyar Írószövetség épületén (Bajza utca 18.) elhelyezett tábla a Mátyás királyról szóló népmesék sorába illik, a van is, meg nincs is tipikus esete: annyira kicsi, szinte láthatatlan. Ezt egészíti ki a Tokajban, a Millenniumi Irodalmi Emlékparkban 2016-ban felavatott bronz tábla, melyet a 44. Tokaji Írótáborban lepleztek le.

Dunakeszi városa viszont egyre inkább igyekszik ápolni zseniális szülöttje emlékét, s a már említett emléktáblán túl Bibok Piroska a főút melletti Vértanúk terén elhelyezett szobrával és egy utcával is megemlékezik róla. Utóbbival az alagi pályához közel egy lakóparkban, ahol a többi utca is ötvenhatosokról – többek között Brusznyák Árpádról, Tóth Ilonáról, Mansfeld Péterről – kapta a nevét. Ezt követte még a közelmúltban átadott Gérecz Attila tanuszoda, mellyel eljutottunk a kőtábláktól az intézményekig.³⁷⁸ Az uszoda átadása után körülbelül egy évvel, 2018 októberében ott is elhelyeztek egy emléktáblát (így most már összesen nyolc van az országban), melyen ismételten hibás adatok szerepelnek. Az emlékezetpolitika fontos eszköze az ünnepségeken átadott díjak is. A Gérecz Attiláról elnevezett irodalmi díjat Kárpáti Kamil alapította 1992-ben, aminek adományozását 2002-ben átvette a Nemzeti Örökség Kulturális Minisztériuma. Eredetileg első kötetes költőknek ítélte oda a szakmai zsűri, később esszéisták is megkaphatták. Több év is volt, amikor a díjat nem adták ki, s félő volt elsorvadása, ám 2011-től minden esztendőben kiosztották, 2019-től két személy kaphatja meg. A díjra sötét árnyékként vetült a 2017-ben kirobbant botrány, amikor alapítóját és feleségét egykori díjazottak abúzus vádjával illették, s szolidaritásból a díjat visszaadták.

Az írókon kívül a sportolók is megemlékeznek egykori bajnokukról a Gérecz Attila Ifjúsági Öttusa Emlékverseny keretében, melynek hivatalos kiírása szerint: „férfi - női egyéni, és háromfős rangsorolt csapatverseny két évesnél nem régebbi öttusa versenyzési múlttal rendelkező fiataloknak”.³⁷⁹

A díjakon kívül posztumusz elismerésekkel is igyekezett az emlékezetpolitika Gérecz Attilát „rehabilitálni”. A honvédelmi miniszter 307/1994.sz. parancsában századossá léptette elő.³⁸⁰ A Magyar Írószövetség 1995-ben felvette tagjai sorába, majd a Vitézi Rend vitézzé avatta 1997-ben. A Balassi Bálint Baráti Kör 2000. február 14-én Balassi Kard kitüntetésben részesítette. A Kardot, melyet évenként az irodalom kiemelkedő alakjainak ítélnek oda, a Magyar Öttusa Szövetség vette át, Gérecz Attila emlékének további ápolása céljából.

---

³⁷⁸ A városban található intézmények közül a Gyártelepen található kultúrház viselhetné a nevét, mivel egész családja ott tevékenykedett az önképző körben, illetve elemi iskoláit is részben ebben az épületben végezte, ám a városvezetésnek nincs szándékában átkeresztelni a József Attila nevével viselő épületet (hivatalosan VOKE József Attila Művelődési Központ).

Az uszodáról megjelent cikkem: HAJNAL Géza, *Szemben az árral, Gérecz Attila tanuszoda és (kultúrház) Dunakeszin*, Magyar Nemzet, Magazin, 2017. október 28.

³⁷⁹ <http://www.pentathlon.hu/files/2013/11/Versenyeztetés-általános-szabályai-2019.pdf>, letöltés: 2019. szeptember 15.

³⁸⁰ Honvédelmi Minisztérium Rehabilitációs Bizottság 9/406/1994. június 30. nyt.sz. levél.

6.3. Örökösödési háború - Vita a *kockás füzet*ről

Gérecz Attila verseinek első kiadását – akár hogyan alakult is azután a kapcsolatuk – H. Drechsel Mária kezdeményezte Kárpáti Kamilnál. Ezt, ha jól értelmezem, Kárpáti is elismeri, mivel közli Mária egyik hozzá írt levelét, melyben erről is szó esik. A hölgy adja meg a kiadónak Gérecz Árpád elérhetőségét is, s így írhat Kárpáti igen határozott hangú leveleket a hegedűművésznek, hogy támogassa öccse kötetét. (Kárpáti gyakori eljárása, hogy közli saját leveleit, de a rájuk kapott válaszokat nem láthatjuk.)³⁸¹ Megjelenik végre Gérecz kötete, úgy tűnhet, véget ért a jégkorszak, s innentől nem lesz megállás, mindenki elismeri költőnkét „ötvenhat Petőfije”-ként. Ám nem ez történik! Egy viszonylag szűk réteg tudomást szerez Gérecz Attiláról, a rokonok megörülnek, hogy mennyire nagy költővel gazdagodott a család, és Kárpáti Kamil is valódi hivatkozási alappal – magával a kötetrel – lát neki barátja meg- és elismertetéséhez.

H. Drechsel Mária miután megkapta Christine Gerecztől a füzetet és összevette a korábban megjelent változattal, megdöbbenve tapasztalta az eltéréseket.³⁸² A Kárpáti Kamillal erről folytatott levelezéséből³⁸³ nem derül ki pontosan, min veszték össze, mindenesetre új kiadót keresett, s Turcsány Péter szerkesztésében így jelentette meg a Kráter Műhely Egyesület gondozásában az *Így bocskorosan*-t, először 2001-ben. Turcsány társszerkesztőként maga mellé emeli az ifjúkori szerelmest. A könyv egyszerűbb kivitelű a Stádium-féle változatnál, mégis jóval nagyobb publicitást kap, s később hasonló tartalmú honlappal is kiegészül. Gérecz életrajzát tekintve ugyanúgy hibákkal terhelt, mint elődje, ám a szerkesztői elveiben következetes, annak ellenére, hogy bekerül néhány zavaró értelmű sor a versekbe, illetve jó pár suta vagy éppen pontatlan fogalmazású mondat a magyarázatokba. Mindezek ürügyén Kárpáti Kamil néhány hónap leforgása alatt megírja a *Fehér könyvet*,³⁸⁴ melyben kétségbe vonja a *kockás füzet* eredetiségét, s számtalan érvet sorol fel állítása alátámasztására. A vitáról részletesen írok *A Gérecz-hagyatékban*, itt most csak a leglényegesebb állításokat és cáfolatokat sorolom fel.

Kárpáti Kamil szerint a füzet nem létezik, ha mégis, akkor nem Gérecz Attila írása látható benne.³⁸⁵ Ezt az állításról korábbiakban már cáfoltam.

Kifogásolja Keszler Borbála tudományos címének felhasználását és a szerkesztésben vállalt szerepének elkenését. A nyelvészprofesszorral személyesen tisztáztam, hogy ő az egész könyv korrektoraként működött közre, vagyis a már megszerkesztett, betördelt szöveget (az egész könyvét!) fésülte át, s javította helyesírási hibáit (amiket a kritikai kiadásban lapalji lábjegyzetben mindvégig jelöltem). Magyarán nem végzett textológiai és filológiai elemzést, Gérecz-kézirat pedig nem volt a kezében.³⁸⁶ Kárpáti Kamil kétkedő kérdéseibe burkolt állításaira sokszor a legegyszerűbb válaszokat adhatjuk.

³⁸¹ Valahol arra hivatkozik, hogy Gérecz Árpád levelei elkeveredtek az iratai között.

³⁸² Kárpáti több helyen is leírja, hogy barátja verseskötete szerkesztést kíván, az általa javított, beillesztett (protézisnek nevezett) részeket csak esetlegesen jelöli. A „gépelvény” javításait visszaküldi H. Drechsel Máriának, majd minduntalan arra hivatkozik, hogy ő hogyan emlékszik egy-egy strófára, hiszen ott volt a születésekor.

³⁸³ Hiesz Edit, Hiesz Győző lánya engedett betekintést a levelezésbe.

³⁸⁴ Ez talán önmagában nem volna annyira zavaró, ha egyes részleteit azóta nem jelentette volna meg négyszer-ötször más kiadványaiban. Hasonlóan rövid idő alatt jelentette meg a már idézett Rózsássy tanulmányt, válaszul *A Gérecz-hagyatékra*, és gyorsan reagált a kritikai kiadásra is.

³⁸⁵ Ennek fényében meglepő, hogy legújabb kötetében, azt állítja, hogy a füzetben azonnal felismerte barátja kézírását. KÁRPÁTI KAMIL, *A fonál fölfejtése*, Budapest, Stádium Kiadó, 2019. 66.

³⁸⁶ 2016 elején sikerült felkeresnem Keszler Borbálát, tizenöt évvel korrektori szerepvállalása után. A tanárnő egyáltalán nem hallott a kialakult vitáról, ami sokat elárul az egész történet belterjességéről.

Miért nem kapta meg Gérecz Árpád édesanyja halála után a *kockás füzet*tel együtt az „ugyanolyan eredeti papírfecniket”?³⁸⁷ Mert nem léteztek (vagy legalábbis nem jutottak ki a börtönből) ilyen cetlik, hiába írja le vagy egy tucatszor. A H. Drechsel-féle *gépírat* pedig egy köteg vécépapírra rótt szöveg lemásolása, amit rövidesen megsemmisítettek.

Miért nem tett említést H. Drechsel Mária Kárpátinak a *kockás füzet* létezéséről, mikor felkereste a Gérecz-kötet ötletével? Mert akkor még ő sem tudott róla. Vagy ha tudott, nem ismerhette a tartalmi eltéréseit a Gépíratról, nem állt módjában összehasonlítani a két változatot; nyilvánvaló, hogy Gérecz Ödönné Básthy Irén biztos helyen őrizte a füzetet.

Miért hallgatott a füzetéről Árpád is? Mert egyáltalán nem tartotta annyira életbevágónak az egész ügyet, hogy filológia elemzésekkel töltse idejét öccse versei felett. Fogalma sem volt a változatokról és azok jelentőségéről. Ráadásul most már tudjuk, hogy nem ő bízta Christine-re a füzetet, hanem özvegye találta meg egy kotta keresése közben a régi házuk melletti présházban. És ha ez még mindig kevés érv lenne ahhoz, hogy belássuk, Árpádot nem érdekelte különösebben öccse költészete, döntő érvként kezelhetjük azt a tényt a kötettel való nem törődéséről, hogy nem vette észre az életrajzi adatok hibáit sem, pedig Attila életének részleteit nagyon jól ismerte. Mégsem jelezte.

Miért várt H. Drechsel Mária közel kilenc évet a *kockás füzet*re épülő kiadással? Mert nem volt nála a füzet!

„Hogyhogy a legmúlékonyabb nyomot hagyó ceruzával”³⁸⁸ írta Gérecz a verseit? Hiába bizonygatja Kárpáti, hogy mikor melyik börtönében hogyan jutottak tollhoz írni vágyó rabtársaival, ez semmiféle logikai kapcsolatban nem áll azzal, hogy Gérecznek milyen íróeszközt sikerült szereznie a Gyűjtőfogházban egy kétségtelenül enyhébb időszakban, 1956 nyarán. Teljesen esetleges volt, hogy hagyták-e írni az elítélteket, elvették-e a készülő szövegeket, a dolog a későbbi kádári kategóriák tiltott-türt határmezsgyéjén mozgott. Nem beszélve a már szintén megidézett Kecskési Tollas-féle régi ceruzáról: hiába állítja Kárpáti, hogy a *Füveskert* példányokat már tollal készítette szerkesztőjük, ő mégis a ceruzáját tette el emlékebe s örzi azt a családja évtizedek óta!

Gérecz a börtönből kijuttatott hosszú levelét is ceruzával írja Vácott, és Klári is ceruzavéget ad be neki a cellájába!

Kárpáti Kamil önmagában ahhoz a tényhez, hogy a füzet ceruzával készült, még hozzáfűz újabb kérdéseket, mintha ennek bármi köze lenne a füzet létezéséhez. Miért apróbetűs, miért siettek a szerzők, s aztán ebből következnek a versek sorrendjét – szerkesztését –, illetve egyes versek kihagyását érintő kérdések. Láthatóan ez a legnagyobb fájdalma: az ő szerkesztői koncepciója és a *kockás füzet* szerkezete eltér egymástól. Nem tudja elképzelni azt sem, hogyan írták le hárman a verseket – miközben maga hivatkozik a megenyhült börtön légkörre – csak azt engedi meg, hogy Gérecz cetliken átadta a verseket „állítólagos” barátainak, s azok íródeákként bemásolták a sorokat a füzetbe.³⁸⁹ Egyrészt olvastuk a *Levélben*, hogyan beszélgettek Gyurkával az emeletes ágyon, másrészt láthatjuk a füzetben, hogy egy-egy vers kellős közepén van olykor kézírásváltás. Hogy volt-e Gérecz fejében koncepció a szerkesztésről, csak találgatni tudunk, mint ahogy arról is, miért maradtak ki nagyszerű versek is. Vélhetően nem volt idejük mindent beírni. És pontosan a sietség és a diktálás ad magyarázatot a hibákra is: könnyen elérthettek néhány rímet, s az ellenőrzésre már nem futotta energiájukból.

Kárpáti sérelmezi H. Drechsel Mária társszerkesztői szerepét, de hogy mit vétett szegény asszony azzal, hogy a birtokába került egy füzet, és annak tartalmát közölte,

---

³⁸⁷ KÁRPÁTI 2011. 325.

³⁸⁸ Uo. 328.

³⁸⁹ Lásd Dánielfy Tibor visszaemlékezését.

nehezen állapíthatjuk meg. Az eredeti kiadásban 154 oldalas *Fehér könyvben* önmagának is számtalanszor ellentmond a szerző, a *kockás füzet* a lehetetlenség és a hazugság közötti állapotban lebeg, bár volt Kárpáti kezében! Számos becsületsértés is olvasható, ami egyértelműen szemben áll annak személyével és szellemiségével – Gérecz Attiláéval! –, akiért az egész haragszomrád folyik.

Egyértelműen kitetszik Kárpáti szövegeiből, hogy szinte minden tényadatot, dátumot H. Drechsel Máriától vett át kiadványaiban, és ezek minden hibájáért is őt teszi felelőssé. Pedig vét maga is, összekeveri például Árpád emigrálásának időpontját, vagy vitatkozik olyasmin, amit csak azért is mástól fogad el helyesnek, nem ismerve a legbiztosabb forrásokat (Attila hazatérése a hadifogságból).

2011-ben írt jegyzetében jóval visszafogottabb hangot üt meg, s jelzi, hogy csak kevés alkalmuk volt Attilával személyes ügyeikről szót váltaniuk.

...Attiláról szóló legelső kinyomtatott írásom annyi tévedést, rosszul emlékezést, pontatlanságot tartalmaz, hogy leverten kérdezhetném magamat: vajon valóban barátok voltunk mi egykor Attilával?³⁹⁰

Nem csak az első, a második, sőt a többi írása is hemzseg a pontatlanságoktól, ettől senki nem kérdőjelezné meg a barátságukat.³⁹¹ H. Drechsel Mária előnye, hogy szerelmével és annak édesanyjával való szoros kapcsolata családtaggá emelte, s rengeteg tényyszerű információt ő gyűjtött össze, hátránya, hogy nem mozgott az irodalmi életben. Kárpáti Kamil viszont szem- és fültanúja lehetett Gérecz költővé válásának, néhány alkalommal az alkotás gyönyörűségeit és kínjait is testközelből figyelhette, ám szinte senkit és semmit nem ismert barátja civil életéből. (Legfeljebb bebörtönzött bajtársainak egy részét.)

A *Fehér Könyvben* Kárpáti a fent bemutatott részeken túl nagy erőket mozgósít a filológiai kérdések tisztázására is. A kritikai kiadásban igyekeztem ezekre választ adni.

---

³⁹⁰KÁRPÁTI 2011. 569.

³⁹¹ Basilides Aliz, aki ahogy láttuk, az egyik mítoszteremtő Kárpáti állítást (jelesül, hogy a férjével együtt ebédelték volna a lakásukban) határozottan cáfolta, külön kitért arra, hogy Gérecz Attila mennyire felnézett Kárpáti Kamil költőbarátjára!

6.4. A Gérecz-recepció

Ezt a fejezetet egy rövid áttekintéssel kezdem, részben az eddigiek összefoglalásaként, majd röviden bemutatom az irodalomtudósok legfontosabb megállapításait.

A már sokat idézett *Sorsod művészete* címet viselő sorozat a versek közlése mellett irodalomtörténészek elemzéseit is megjelenteti.³⁹² A szerzők egy része az egész corpusral vagy pedig általánosságban foglalkozik Gérecz Attilával (Pomogáts, Rónay, Szörényi stb.), esetenként egy adott szempontból vizsgálva Gérecz művészetét (G. Komoróczy), míg mások egyetlen vers elemzésével gazdagították a szakirodalmat (Kárpáti, Mezey, Tarján, Varga).

Kezdjük az utóbbi csoportba tartozó szövegek rövid áttekintésével. Gérecz Attilának három hosszúverse született, s mindegyik legnagyobb klasszikusaink műveivel vetekszik.³⁹³ Időrendben az első a *hosszúvers*, melyről már sok szó esett eddig is. Noha a verset sokan idézik Gérecz Attila kapcsán, egyetlen részletes tanulmány készült róla Mezey László Miklós tollából, *A töredék élet eposztöredéke* címmel.³⁹⁴ Másokhoz kapcsolódik a töredékesség teória kibontásában – ezt a problémakört talán senki nem tudta kikerülni költőnkkel kapcsolatban –, de becsületesen végigelemzi az egész művet tartalmilag, szerkezetileg és verstanilag is. A vers háttérének és keletkezésének felrajzolásában Kárpáti Kamil tanait követi – Gérecz kapkodva írta meg a strófákat, eredendően a körvonalait akarta felvázolni, s közben jött rá, hogy ez egy még nagyobb, az egész életét összefoglaló eposz része – s közben vét olyan hibát is, amit senki rajta kívül: Géreczet a marosvásárhelyi kadétiskolába íratja. Ezen tévedésén túl, sok megfogalmazását öröm olvasni:

„a vers: élet a börtönben.”, vagy „A leszorított élet igenis fölnöveszti a maga szépségkultuszát, értékkeremtő elszántságát. Elementáris kettősség – nem ellentét, hanem nagy erejű feszültség – keletkezik itt rabsors és művészet, a lét alatti élet és a teremtomunka között.”³⁹⁵

Hitelesen fejtegeti a költő szökésének lelki motivációját, a „szabadsághívó” Gérecz elfojthatatlan vágyaként. A 72 versszakból, közel 500 sorból álló eposz öt nagyobb egységét Gaudi székesegyházának pilléreihez hasonlítja, s közérthetővé teszi a pillérek eltérő tulajdonságait, láttatva az első három rész elbeszélő, a negyedik meditatív, az ötödik búcsúbeszéd jellegét. Az egyes fejezetek címének megadásakor azonban ellentmond kiadója elveinek; *A rendőr*, *Találkozás Margittal* és a *Búcsú Margittól* címek ugyanis nem Gérecz Attila címadásai, de ezt a Turcsány Péter-féle kiadásban jelölték, ellentétben

---

³⁹² Az *Így bocskorosan* kötet tartalmazott még egy elemzést Bakonyi István tollából, ezenkívül hallgatás uralta az irodalmi közéletet. Évfordulókon esedékes napi sajtóbeli híradásokat nem számítva, Pomogáts Béla *Hitel*-beli rövid cikkén kívül tehát egyetlenegy írás sem született Kárpáti Kamil (egy esetben H. Drechsel Mária) bábáskodása nélkül. Az első *Sorsod művészete* gyűjteményről rövid recenziót írt Fodor András (*Új könyvek*, 1991), a kötethez pedig nagyon szép bevezetőt Göncz Árpád. Ugyane könyv kapcsán megnyilatkozott még Simonffy András (*Élet és Irodalom*, 1991. november 1.).

A szomorú tendencia mára megváltozott, az elmúlt három évben számos cikk jelent meg Gérecz Attiláról vagy költészetéről, részben a kritikai kiadás, vagy *A Gérecz-hagyaték* recenziójaként.

³⁹³ Ezt nem én állítom, hanem egységesen az eddig véleményyt formálók.

³⁹⁴ MEZEY László M., *A töredék élet eposztöredéke*, = *Sorsod művészete 1 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001. 136-147.

³⁹⁵ Uo. 138.

Kárpáti Kamillal. Az egész költeménynek ugyanis ő adta a *Töredék* címet, s épített köré egész teóriát, Gérecz nem használta ezt a címet! Mezey László Miklós természetesen erről semmit nem tehet, csak igyekszem mutatni, hova vezet, ha minden elemző ugyanazon valaki köpenyéből bújik elő. Mezey jól vezeti olvasóját a bibliai képek között, tanulmánya végén pedig a hősköltemény stanza versformájáról értekeznek.

A sokak által legnagyobbnak tartott Gérecz-vers a *Sorsod művészete*. Ennek ellenére ezidáig nem született róla önálló elemzés. A hiánypótlást ebben az esetben egyedülként Kárpáti Kamil végezte el 1999-ben a *Szanatóriumi elégia – Sorsod művészete* című, nagy ívű munkájában.³⁹⁶ Kálnoky László hosszúversét hasonlítja össze rabtársa költeményével. Bemutatja a tüdőbeteg Kálnoky szanatóriumban töltött napjainak ihletet adó szenvedéseit, s a kétségtelenül hasonló benyomásokat gyűjthető rabköltő motivációit. Míg előbbit a létért való küzdelem a tagadásra, utóbbit az élet igenlésére ösztönzi. A tanulmánynak értéke az eltérések biztos megkülönböztetése, miközben leheletfinom azonosságokat is elénk tár szerzője. Amikor rátér a *Sorsod művészete* egyes részleteire, akkor a klasszikus költők biztos ismerete süt soraiból.

A harmadik hosszabb – félhosszú – vers a *Levél* címet viselő, azzal is műfajára utaló költemény volt Gérecz Attila utolsó munkája. A vers keletkezésnek körülményeire is utaltam már korábban (Lőrinczy György gyűjtőbeli feltűnések³⁹⁷), és egyetlen eddigi elemzőjére, Tarján Tamásra³⁹⁸ is, aki könnyedén, világosan és nagyon-nagyon meggyőzően mutatja végig Gérecz sajátos igazodását a magyar líra legnagyobbjaihoz (a *Levél* kapcsán Kosztolányi Dezsőhöz³⁹⁹) és ugyanolyan érvényű egyediségét, mindvégig megtartott önállóságát. Már az alcímben – *A mintakövetéstől az öntörvényűségig* – megadja tizenhárom oldalas dolgozatának kulcsát,⁴⁰⁰ s mondandójának lényege úttörő jellege mellett hatalmas biztonságot nyújthat a jövőben a Gérecz Attila verseivel foglalkozóknak. A *Levél* párhuzamain *Hajnali részegséggel* finom, vagy éppen harsány utalásain keresztül láttatja, hogy Gérecz mennyire tudatos és érett költővé vált már 1956-ban! Nem holmi tehetségként próbálkozgatott verset fabrikálni, hanem önálló hangján szólt, s ezekkel a hasonulásokkal egyetemességét, erős költői vértetét mutatta. Ez azért nagyon fontos, hogy végre kimondatott egy tekintélyes irodalomtörténészről, mert rendszeresen előbukkan az a vélemény Gérecz Attiláról, hogy bár nagy tehetség volt, de tragikusan gyors halála miatt nem találta meg valódi hangját. Ennek a tévedésnek bátor és nagyon elgondolkodtató cáfolata Tarján írása, melyben verstanilag, mondatszerkezetileg is alaposan megvizsgálja a művet, s felveti annak további hasonlíthatóságát Radnóti Miklós *Levél a hitveshez*, illetve a *Hetedik ecloga* című verseihez.⁴⁰¹

³⁹⁶ KÁRPÁTI Kamil, *Örök arcunk, Nosztrai versek 1956-ból – Versek, esszék ötvenhatról – Gérecz Attiláról*, Budapest, Stádium Kiadó, 2006. 136-166.

³⁹⁷ Gyurka Gérecz legközelebbi barátja lesz hátralévő heteiben. A Lőrinczy család Kisorosziban élt, ehhez kapcsolódik a vers néhány sora: „Egyszer majd közel a házatokhoz / kimegyünk a szigetsúcsra...” / Sárga, meleg homok van ott. / A nagy ég-tenger kék hullámokat hordoz, / s fehér tajtékot vet a vörös sziklasorhoz, / a Dunán karsú, barna csónakok, / és szemben, alkonyattól aranyfoltos / ablakjaival Visegrád ragyog.” A sziget csúcsa, hétköznapi nevén a szigetspicc a Dunakanyar egyik legszebb helye. A Szentendrei-sziget mindenestől a Szabadságot is jelképezte a barátok számára, egyiküknek az otthonát, másikuknak a szökését jelentette.

³⁹⁸ TARJÁN 2001.

³⁹⁹ A közelmúltban találkozhattam Gérecz Attila egyik gimnáziumi osztálytársával, Jobbágy Jánossal, aki igazolta azt a feltevésünket, hogy az 1948-ban érettségiző évfolyamban nem tanulták a ma már klasszikusnak számító Kosztolányit, Babitsot és a Nyugat többi szerzőjét, így még izgalmasabb Gérecz utalásrendszere Kosztolányi versére.

⁴⁰⁰ A tanulmány főcíme (*A verőfény ittasa*) is nagyon találó, Gérecz egyik legkedvesebb szava volt a fény.

⁴⁰¹ Tarján felvetésére az elmúlt tizenöt évben nem akadt vállalkozó.

A negyedik önálló elemzést nyert Gérecz-mű az *Alkony* a szerelmes versek körébe sorolható, Varga Domokos írt róla értő és együttérző kritikát.⁴⁰² Együttérzése abból a valóságos tapasztalatából forrásozhat, hogy a forradalom leverése után maga is a Gyűjtőfogház rabja lett (az úgynevezett „kis íróper” vádlottjaként), ráadásul ugyanabban a részlegben, ahol az *Alkony* született. Belőle a mesterségesen lefojtott, ám az alkotás által mégis felfokozott érzelmi állapot a *Kutyafülűeket* hozta világra.⁴⁰³ E csodálatos versben nem emlékképeket, hanem egy látomást jelenít meg a szerelmespár testi és lelki egyesülésekor. Varga kiemeli Versegly Ferenc egyik versére utalva (aki maga is kilenc évet raboskodott a Martinovics-féle összeesküvés miatt) Gérecz egyediségét abban, hogy bár fél évtizede elzárva él, s nagyon régen nem lehet része a testi szerelemben, mégsem az aktusra és nem csak önmagára koncentrál, hanem a másik emberre és a mindenségre, ami gyönyörűségükben körülveszi őket. A két lény összefonódásának élményét minden érzékszervünkkel követhetjük, látjuk, halljuk, a sorokban fénytől az árnyékig felfestett színek, és a sűgástól a visszhangig megpendített hangok által. Varga Domokos külön felhívja a figyelmet a vers zenei elemeire: a jambikus ritmuson és a sorvégi rímeken túl a rejtett rímekre, „egyes hangcsoportok sorokon belüli összecsengésére”.

Ahogy láttuk, a négy vers elemzésénél a leggyakrabban alkalmazott kritikai módszer az összehasonlítás. Gérecz Attila kimaradása az irodalmi kánonból így tűnhetett a legkönnyebben orvosolhatónak. Varga Domokos azonban önmagában értékeli az *Alkonyt*, nagyon meggyőzően és előreívően. De éppen ennél a versnél nagyon könnyen kimutatható ugyanaz a jelenség, amit Tarján Tamás tárt fel a *Hajnali részegség* és a *Levél* kapcsán. Az *Alkony* József Attila *Ódájának* a párja.⁴⁰⁴ Utóbbinál – bár igaz, hogy két verzióban – percre pontosan követhetjük az eseményeket: hány órakor látta meg József Attila a válófélben lévő Marton Mártát Lillafüreden, mettől meddig írta meg a verset, hogyan vette észre élettársa már Budapesten felöltöje zsebében a papírköteget, mikor adta postára, és így tovább a végtelenségig. Az öngyilkossági kísérlettel fűszerezett történet megihlette Kosztolányit és Németh Andort, s a kávéházi élet állandó témájává vált. Ehhez képest Gérecznél még azt sem tudjuk megállapítani, kihez írta a gyönyörű *Alkonyt*, annyi nő dobogtatta meg mindig szerelmes szívét, s annyi nő szerette őt viszont. Már a bevezetőben utaltam a két vers születésének merőben eltérő dokumentáltságára, ugyanakkor nehéz nem észrevennünk a hasonlóságokat. Mindkét mű egy természetbe (meg)ágyazott szerelmi együttlétről (is) szól. Mindkettőt ennek hiánya ihlette, a vágyak égi szférába emelése fűtötte. Mindkét vers fikció, látomás. Gérecz Attila négy éve börtönben ül verse születésekor, József Attila pedig csak távolról szemléli, egy szikla tetejéről a

---

⁴⁰² VARGA Domokos, *Gérecz Attila Alkony című verse = Sorsod művészete 1 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001.116-122.

⁴⁰³ Illetve a rabok napjainak múlásáról írt versét: „*Megint eltelt két nap*” - / mondja a szegény rab, / mivel arra gondol: / egy az életemből, / egy a rabságomból.

⁴⁰⁴ Több elemző is említi Gérecz rokonságát József Attilával, elsősorban a jellegzetes „fiatalember-vers”, az *Így bocskorosan* kapcsán. Tragikusan félbeszakadt pályájuk még inkább összehasonlításra készíthetnek bennünket. Biztosan a véletlen műve, hogy Gérecz Dunakeszin található szülőháza melletti egykori iskoláját költőtársáról nevezték el, mindez a gyártelepi pályaudvar szomszédságában, a Budapestet Váccal összekötő sínpárok közvetlen közelében. Gérecz Attila szökésekor a váci börtönből egy esti vonat fűtve adta meg a jelet, a politikai fogoly az áradó Dunába vetette magát, s a bujkálás napjaiban is a rávadászó ávos kopók gyűrűjében a budai Duna-partra vitte a lába és akadozó szíve. József Attila Dunához való viszonya nem szorul ismertetésre. A hirtelen halál, a vasút és a folyó valóságosan és szimbolikusan is összekötheti a két művészt, de ennél is többről lehet szó, ha e két verset vizsgáljuk. A Passió-szerű életútról a *Kultusz és emlékezet* című fejezetben már volt szó. A két költő rokonságát Istenhitükről írt verseik összehasonlításával is érdemes volna folytatni, melyhez elgondolkodtató kiindulást jelent Bóky Antal tanulmánya József Attila istenes verseiről. BÓKAY Antal, *Szelf-konstrukció és Isten-élmény József Attila költészetében 1925-1929 között*, Híd, 71. évf., 2007. 4. szám, 12-37.

gyönyörű nőt. Mindkét látomást az érzékelés, ízlelés tapasztalata teszi valóságos élménnyé, például a testrészek, a haj kimondásával és érintésével. Az „*ízed, miként a barlangban a csend*” József Attila-sor „kölcsonfénye” ott csillog a „*szádnak asszony íze lesz*” Gérecz-részleten. A „*fogadj magadba*” végtelen vágyára válaszol a „*ringó öledre kulcsolt testem*” beteljesülése. Az aktus az *Ódában* sem csak a kielégítetlen vágy ösztönéből, hanem a másokra figyelés gyönyörűségéből is épül. Meghatározóak az átmeneti időszakok, József Attilánál a hajnal, Gérecznél a címet is adó alkony, ezekbe ágyazva cikázik a fény, borzolja a lombokat a szellő, villan meg a kedves mosolya.⁴⁰⁵ S még egy fontos hasonlóságot rögzíthetünk: a költeményekben megjelenő dalt, a formájában és szavakban is kimondott műfajt, ami messze száll.⁴⁰⁶

Vegyük most sorra azokat a szerzőket, akik általánosan foglalkoztak Gérecz Attilával.⁴⁰⁷

Jankovics Marcell költőnkéről mint hősről ír,⁴⁰⁸ és ebben az értelemben Balassi Bálinttal, Zrínyi Miklóssal és Petőfi Sándorral említi egy lapon. Gérecz hősi halálát hőskölteménybe illő élet előzte meg, aminek megírásába ő maga is belefogott. Jankovics a mítoszt, a mesét, a legendát és a balladát is megfelelő műfajnak látja a rövid, ám annál sűrűbb életút megörökítésére.⁴⁰⁹ Talán nem véletlenül Gérecz életét, mint mesebeli hőst követi végig: „vitéz” apjának három közül a legkisebb fia, aki vitézi dolgokra készül, katonaiskolába jár, öttusázó lesz. Szembefordul a Sötétség Birodalmával, ezért rabságba kerül, de mesébe illő módon szabadul, ahogyan Sándor Mátyás. A szerző folytatja még a mesei elemek idézését, majd hirtelen váltással leírja azt a mondatot, aminek lényegét más-más megfogalmazásban, de mindenki magáénak vallhat, s Jankovics tanulmányának megismerése előtt magam is többször leírtam: „Mindezidáig egy szót sem szoltam a költőről, pedig a poézis és a hős elválaszthatatlan, hiszen az előbbinek az utóbbi a tárgya (lásd hősköltemény)...”⁴¹⁰

A tanulmány végén még egy hosszabb bekezdésben olvashatunk Gérecz Attila egyik fontos szaváról, a fényről.

Szörényi László az első *Sorsod művészete* kötet megjelenésekor tartott ünnepi beszédet, s ez került be a második kötetbe.⁴¹¹ A korábban már említett, és nagyon találó Zrínyi hasonlat okfejtésének mondatát idézem: „Akit (Zrínyit) mint hőst, mint politikust, mint mártírt, mint példaképet, és mint politikai írórt soha egyetlen percre sem feledtek el (...) viszont mint költőt feledhetőnek ítélték.”⁴¹²

Ahogyan láttuk, Gérecznél a család, a Básthy-rokonok, illetve bátyjai gondolkodhattak hasonlóképpen, s csak akiket közvetlenül megígéztet verseivel, azok

⁴⁰⁵ A versek fontos szavai: mosoly, szellő, szél, levél, lomb, föld.

⁴⁰⁶ Az *Alkonynál* még inkább dal formájú, s annak átíratként is értelmezhető a *Szamóca ért a lejtőn* című gyönyörű Gérecz-vers. Petőfinek *A négyökrös szekerét* juttathatja eszünkbe.

⁴⁰⁷ Nem állítom, hogy tudomásom van az összes megjelent tanulmányról, ha valamit kihagynék, annak szerzőjétől ezúton is elnézést kérek, s a későbbiekben összeállítom majd a teljes forrásgyűjteményt. Van néhány olyan írás is, amiket nem sikerült eddig beszerezniem – például az emigrációban megjelentek közül –, ezek is feldolgozásra várnak. A forráskritika fontos eleme lenne még megállapítani, hogy egy-egy magvas gondolat kitől származott eredetileg, ám mivel gyűjteményes kötetekben, azonos évben jelentek meg a szövegek, ez nem mindig deríthető ki. Például azt, hogy Gérecz esetében az élet és az életmű elválaszthatatlan egymástól, nem tudom megállapítani, ki írta le először.

⁴⁰⁸ JANKOVICS Marcell, *Gérecz Attila, a hős*, = *Sorsod művészete 1 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001. 7-12.

⁴⁰⁹ A kalandfilmet viszont nem tartaná Géreczhez méltónak, ami igen elgondolkodtatott az eddig készült, és a későbbiekben majd röviden bemutatott játék- és dokumentumfilmek ismeretében.

⁴¹⁰ Uo. 11. Erről ír Margócsy István is idézett tanulmányában.

⁴¹¹ SZÖRÉNYI László előadása, = *Sorsod művészete 2 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2006. 115-121.

⁴¹² Uo. 115.

tartották őt költőnek. Szörényi röviden összefoglalja a kötet elemzéseit, majd két nagyon izgalmas megállapítást tesz a két nagy versről, a *hosszúversről* és a *Sorsod művészetéről*. Előbbinek a műfaját határozza meg, az eposz alfajának, de még inkább verses regénynek titulálva a művet, s ezzel Géreczre mint Arany János költészetének folytatójára mutat.⁴¹³ A *Sorsod művészetéhez* pedig megtalálni véli a legbiztosabb kulcsot, jelesül a Jób könyvét.

Az egész „rabság” olyan perspektívát kap, mint a szabadság anyaga, amelyből a szabadság is majd születik, amelybe bele fog olvadni; a szabadságba, mert az ember végtelen, és a kibontakozását nem lehet megakadályozni.

A versről írt summázata után, Gérecz egész költészetére is érvényes mondatot fogalmazott meg Szörényi László:

Én az egész börtönköltészetben, amely tudjuk, hogy kiterjedt, és nemcsak Magyarországon – mert börtönök és bebörtönzött költők igen sokszor és sok helyen voltak – ilyen megrendítő vallomást az élet értelme mellett még egyet nem ismerek.⁴¹⁴

Vilcsek Béla *Sorsod művésze, Gérecz Attila versei és utóélete* című,⁴¹⁵ recenziószerű írását szintén az első kötet megjelenése után írta, s szervesen kapcsolódik Koppány Zsolt esszéjéhez.⁴¹⁶ Vilcsek idézi Radnóti Miklós *Naplójának* azt a részét, melyben József Attila haláláról gondolkodik:

Ilyen természetes halált csak egy költő halt még a magyar irodalomban, Petőfi Sándor, a magyar szabadságharc költője a segesvári csataterén. Nem bírta volna elviselni, ami bekövetkezett. Attila sem. Azt csodálnám, ha élni tudott volna, s ezt csodálom néhányunknál is, akik még élünk.⁴¹⁷

Ez újra nagyon fontos párhuzam Gérecz és József Attila között! Előbbiről most már biztosan tudjuk édesanyja naplószerű leveleiből, hogy nem viselte volna tovább a diktatúrát, szinte nem volt más választása, csak meghalni a „csataterén”. Koppány továbbszövi ennek a borzalomnak a fonalát, s Radnóti sorsával veti össze Géreczét:

Fogoly volt, mint Radnóti. Mártír lett, mint Radnóti. A különbség csupán az, hogy nem tarkólövés végzett vele, hanem sorozat. Az iszonyat horrorisztikus hierarchiái. A zsidóságot nem valló katolikus Radnótit származásáért ítélik lassú kínhalálra, Géreczét meg azért, mert apja vitézi ranggal bírt, logikus(?), hogy fiával is le kell számolni. Miféle ország ez, ahol költőknek kell halniuk? (...) Mert nem hihetjük, hogy Petőfi, Radnóti, Gérecz minden álma az volt, hogy mártírok lehessenek! Ne higgyük. Írni akartak.⁴¹⁸

⁴¹³ Tudomásom szerint ezt senki más nem vélte felfedezni, de a mindig sziporkázó Szörényi László, akit az összehasonlítások nagymestereként ismerhetünk, nagyon meggyőzően érvel állítása mellett.

⁴¹⁴ SZÖRÉNYI 2006. 121.

⁴¹⁵ VILCSEK Béla, *Sorsod művésze, Gérecz Attila versei és utóélete*, = *Sorsod művésze 2 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2006. 122-126.

⁴¹⁶ KOPPÁNY Zsolt, *A hóhérság eszkalációja*, = *Sorsod művésze 1 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001.

⁴¹⁷ VILCSEK 2006. 123. Radnóti 1940. december 28-i bejegyzése.

⁴¹⁸ Uo. 124.

Ezen sorok igazságát megfontolva megállapíthatjuk, hogy Gérecz Attila nem csak művészetében, hanem kényszerű sorsában is hasonult költőóriás elődeihez.

Szakolczay Lajos átfogóan elemzi Gérecz költészetét, munkájából⁴¹⁹ kiemelendőnek tűnnek költőnk másik fontos szaváról, a vérről írt bekezdései. A vér „*az élet, a vörös, a Grál, az áldozat, a szenvedély*” szimbóluma, s számtalan példát is idéz a versekből ennek bemutatására. Ugyanígy beszél a bibliai jelképtárról is, az útról, a botról, a korpuszról, a keresztről és töviskoszorúról, s az ezek által megjelenített keresztútról is, aminek „magánjelleget” véli kibontakozni a *hosszúversben*.

Rónay László szintén az egész életművet igyekszik bemutatni *Csillagfény a börtönökben* című tanulmányában.⁴²⁰ A versrészletekkel sűrűn feldíszített szövegében a legemlékezetesebb gondolatot az *Így bocskorosan* kapcsán olvashatjuk:

A hegyre menet fáradtságának, a nehézségek legyőzésének mintha hármas jelentésköre volna: érzéklni benne a rabok fárasztó tevékenységét, a költészet hegyére történő indulást, s az oda majdan feljutó lírikus nehézségeket is legyőző röptető könnyedségét.⁴²¹

De Rónaynak ennél van egy rövidebb, ám nehezen felejthető mondata is Gérecz első versének esszenciájaként: „Én, Gérecz Attila, itt vagyok!”⁴²²

Ennél találójában nem lehetne megfogalmazni, mi is történt valójában 1954 tavaszán, amikor bemutatkozott a füveskertieknek.

Kárpáti Kamil sokat és sokszor kritizálta Pomogáts Bélát a már említett *Hitel*-béli cikkéért, s azért sem részesíti egyértelmű dicséretben, amit elismer érdemének – mondván, egy korábbi napilapcikkében már leírta, miért nem fejtette ki bővebben – jelesül az „imitatio Christi” megállapítását Géreczcel kapcsolatban. Ezt a sajátos Krisztushoz-hasonulást – melyről már bőven szó esett – Kárpáti által Pomogáts tanítványának titulált G. Komoróczy Emőke tanulmánya tárgyalja részletesen, a már címében is beszédes (*Evangéliumi emblémák Gérecz Attila költészetében*) dolgozatában.⁴²³ Erénye az írásnak, hogy az olyan művekben is jól láttatja a krisztusi tanítás megvalósulását, ahol nincs konkrét utalás a kereszténység jelképeire, például a *Daróc a szürkéhez*-ről állítja, hogy a „szeressétek ellenségeiteket!” parancsának mély megélésből született költemény. Emellett természetesen alaposan végigelemzi e költészet bibliai vonatkozásait is.

---

⁴¹⁹ SZAKOLCZAY Lajos, *Hómezők csillámló aranyhalai, Gérecz Attila költészetéről = Sorsod művészete 2 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2006. 131-137.

⁴²⁰ RÓNAY László, *Csillagfény a börtönökben*, = *Sorsod művészete 2 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2006. 140-157.

⁴²¹ Uo. 141.

⁴²² Uo.

⁴²³ G. KOMORÓCZY Emőke., *Evangéliumi emblémák Gérecz Attila költészetében*, = *Sorsod művészete 3 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2014. 158-166.

A szövegből kitűnik, hogy a szerző vagdalkozásban Kárpáti tanítványaként is munkálkodik, mikor ilyeneket ír az *Így bocskorosan* kötetről: „...de a versek fésületlen, minden belső rendszer nélküli egymás mellé sorakoztatása inkább ártott az életműnek, semmint reális újraértékelést segítette volna.”

6.5. Gérecz hatása a kortársakra és az utókorra

6.5.1. Irodalom

Gérecz varázslatos személyiségéből következhet, hogy már életében írtak hozzá vagy róla verseket, halálára pedig egykori rabtársai közül többen többet is. Béri Géza, ahogy említettem, két költeményt (*Torzó, Pásztorsíp*) is szentelt zárkatársa első sorainak üdvözlésére. Kárpáti Kamil énekelte meg barátja szökését, mikor együtt raboskodtak Márianosztrán *G. A. úr(fi) szökése Vácról* címmel. Gérecz halálhírére is ő reagált először 1956-ban *A fehér* című költeménnyel. Kárpáti napjainkig versel barátja emlékére (*Sirató, 1956 halottja, Sírbeszéd Gérecz Attila fölött, Az örökség, Örökségherdálás*), vagy éppen a saját küzdelmeit írja meg rabtársa emlékéért vívott közéleti harcairól (*Mennyi az egész? Négy negyed*).

A füveskertiek közül Tóth Bálint (*Sirató, Magyar litánia*) és Kecskési Tollas Tibor (*Beszélő, Csillagok*) két- két verssel, Szathmáry György pedig *A vándormadár négyszer visszafordul* című költeményében emlékezik meg Géreczről.

A Gérecz Attilát személyesen nem ismerő költők közül Döbrentei Kornélt, Páskándi Gézát és Vasadi Pétert ihlette meg elődjük személye, míg a Gérecz Attila-díj 1992-es bevezetése óta két antológia is megjelent⁴²⁴ akkor még pályájuk elején járó, mára a magyar költészet derékhadához tartozó tollforgatók verseivel. Közülük Falusi Márton, Follinus Anna, Kulicz Gábor, Nagy Cili, Oravecz Péter, Renczes Cecília, Rózsássy Barbara és Szentmártoni János írt verset Gérecz Attilához, számos érdemelne ezekből komoly figyelmet és elemzést, keresve a megidézett művész hatását.

Értekezésemben nem vállalkozom ennek az összesen alig háromtucatnyi versnek a bemutatására és bármiféle értékelésére, a baj-, kor-, és zárkatársakéhoz nem kívánok hozzászólni. A ténybeli adatokért vagy téves irányú magyarázatok ellenében felvállaltam a hadakozást e tiszteletreméltó nemzedékkel is, ám verseiket nem kívánom megítélni, hanem az utókor figyelmébe ajánlom őket.

Nemzedéktársaim költőnkhez írt versei közül pedig teljesen önkényes módon hármat kiemelek. Rózsássy Barbara *Gérecz Attilához* című szép szonettjét, mely így végződik: „*Tárt kapuívén túlról a fény dől. / Itt csak a sáríz, s ott hazahívnak. / Átemelő szárny, közte a Híd vagy.*”

Kulicz Gábor négy versszakos, *Látni téged* című művének már a felütése is megkapó: „*Mikor először láttalak, szökésben voltál.*” Ennek megfelelően az első strófában a Dunában, a másodikban költőként látjuk Attilát, a harmadikban nők és édesanyja kezei között, a negyedikben pedig a pesti utcai harcokban. Tökéletes összefoglalása Gérecz életének.

Szentmártoni János *Fényképe* pillanatfelvétel a költő életének utolsó momentumairól, belesűrítve minden, ami utolsó óráján és költészetében fontos volt számára. Íme a *Gérecz Attila emlékének* alcímet viselő négysoros: „*Ahogy a zuhanásban megrekedt: / az ugrás alsó szárnyai, s a föld között, / golyó-virágos teste szélnek, az el nem / ért telefonfülke fának öltözött.*”

A *kockás füzet* kapcsán koronatanúként megidézett Dánielfy Tibor is írt néhány sorban barátja verseiről, s ha ez a szöveg eredetileg nem is a nagy nyilvánosságnak szólt,

---

⁴²⁴ *A hasonmások városa, Gérecz Attila-dijasok antológiája*, szerk. SZENTMÁRTONI János, Budapest, Stádium Kiadó, 2000, illetve *Lehetsz-e még hármassikrek? Gérecz Attila-dijasok antológiája*, szerk. SZENTMÁRTONI János, Budapest, Stádium Kiadó, 1992-2006.

egy részét mégis érdemes ebben a fejezetben is felidézni. Festőként nem lehet véletlen, hogy az *Örök arcunk* sorai máig foglalkoztatják.

Ha zárkám festeni kéne a kép zord lenne. A táj faláról mint sötét keretben kép, úgy lóg, de néha szép zöld lángjaival fűrtös főt hajt föléd.

Attila e sorai felébresztenek bennem egy csodálatos vagy szomorú emléket, amikor a fa piccsen ülve percekig, órákig – ha hagytak – néztem a szemben lévő fehérre meszelt falat. A nagy üveg-téglán – amely ablakul szolgált – keresztül leszűrte, „ellenőrzött” napsugarak nyalábjai sűrűlve világították meg a falat, a simaság összes hibáit feltárva. Így csodás tájakat, formákat, lényeket láttam, akik elszomorodtak, mikor a Napot egy felhő elbújtatta. De sok türelemmel nézve hosszan a megjelenéseket, a Nap követvén pályafutását, minden lassan változott, nekem egy néma, de színes, lassú filmet ajándékozva.

Reggel beadtak egy lavór vizet, amelyben egy szappandarab ázott, s néha a törülközőt is, négy vagy öt, vagy nem tudni, hány személy használata után. A piccs sarkára tettem, mint a reggeli, déli, esti csajkáimat, melyeknek alja nedvesen őrizte tartalmukat, változó foltokat hagyva a deszkán. De egy nap megjelent egy színes „fűrtös-fejű” Murillo-angyalfej a piccsen! Milyen ajándék, megható öröm! Napokig őriztem, vigyáztam rá, beszéltem hozzá! De egy nap eltűnt, mássá változott. Vége lett a jelenből való kikapcsolódásomnak. Vissza kellett térjek a zárkamba.

6.5.2. Filmek, irodalmi műsorok, színház és zene

Gérecz Attila élete és halála, ahogy az eddigiekből is kitűnik, a mozi műfajáért kiált, s mégsem sikerült egyetlen jó filmet sem készíteni róla. Két dokumentumfilm és egy játékfilm próbálta megidézni alakját. Részletesen írtam róluk *A Gérecz-hagyatékban*.

1996-ban készült az ötvenhatos forradalom negyvenéves évfordulója alkalmából a *Szökés a nagy árvíz idején* című film Czigány Zoltán rendezésében, melynek tapasztalatairól ő maga írt érdekes tanulmányt.⁴²⁵ Rendhagyó dokumentumfilmjének az ellentétpárjaként is nézhetjük Jánosi Antal 2000-ben forgatott moziját, melynek címe Gérecz egyik verssora: „*Szállj, ragyogj, te mennyei fény*”. Pozsgai Zsolt pedig íróként és rendezőként a *Csendkút* című játékfilmmel próbálta megidézni Gérecz Attila alakját, sikertelenül.

Az elmúlt több mint két évtized alatt számos irodalmi műsort, szavalóestet szerveztek Gérecz Attila emlékére, az ő verseinek megszólaltatásával, iskolákban, színháztermekben és művelődési házakban, irodalomtanárok,⁴²⁶ műkedvelők vagy éppen profi színészek és rendezők közreműködésével. Ezeknek a hatása mennyiségileg nem nevezhető jelentősnek, de minőségében annál inkább (hogy ezzel a marxista közhellyel éljek). Az a középiskolás, aki tizenöt évesen csak egyetlen strófát is elszaval a szökésről szóló *hosszúversből*, soha nem fogja elfelejteni a költőt.

A filmeknél a Maladype Színház *A szökés* című monodrámát játssza Orosz Ákos szereplésével, Csujja László rendezésében. Bemutatták már a Dunakeszin található József Attila Művelődési Házban és a váci börtönben is.

Ottó Ferencet munkáiról már volt szó, értékelését zenei szakemberekre bízom, várom a véleményüket.

Hatásában a filmekkel vetekedhet Ferenczi György és a Rackajam Gérecz Attila-lemeze.

⁴²⁵ CZIGÁNY Zoltán, *Szökés a nagy árvíz idején*, in *Sorsod művészete - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001. 141-145.

⁴²⁶ Itt szeretném kiemelni Tamáska Ilona tevékenységét, aki a Fasori Evangélikus Gimnázium egykori tanáraként több műsort is szervezett Gérecz Attila emlékére iskolájában és azon kívül is. Ma már felnőtt, családos diákjai is kívülről fűjják Gérecz-verseit.

Hallatán a kritikusok döntő többsége úgy vélte, megelevenedett a költő emlékezete Ferencziék alapvető műfaja a blues, ami számukra kiemelten kezelt népzene. A zseniális szájharmonikás a magyar népzene és a blues ötvözésén dolgozik, lemezén megjelenik még a swing, a rap, a spirituálé és a rock and roll, meg talán egy kis country is. Több feldolgozásuk igen sikeresnek mondható.⁴²⁷

---

⁴²⁷ Lemezről részletes ismertetőt írtam a Vörös Postakocsi internetes portálra: <http://www.avorospostakocsi.hu/2015/06/25/gerecz-versek-enekelve/> HAJNAL Géza, *Gerecz versek énekelve*, A vörös postakocsi, 2015. június 25.

7. Összefoglalás, elért eredmények

Doktoranduszi időszakom elején két célt tűztem ki magam elé: megírni Gérecz Attila monográfiáját, illetve elkészíteni a költő verseinek kritikai kiadását. Előbbi kötet 2016-ban jelent meg a Kortárs Kiadó gondozásában *A Gérecz-hagyaték* címmel, utóbbi ugyancsak a Kortárs Kiadónál 2017-ben (*Gérecz Attila Összes művei*). A két kötet eredményeire támaszkodva, folytatva a kutatást készítettem el disszertációm.

Munkámat levéltári kutatásokkal kezdtem (ÁBTL, Pest Megyei Levéltár), majd igyekeztem felkeresni Gérecz Attila még élő kortársait és rokonait. Emiatt több külföldi utat is szerveztem (München, Párizs és Vevey), melyek közül kiemelkedik a Christine Géreczhez (Gérecz Attila fivérének özvegyéhez) való többszöri utazás az alpesi országba, ahol a családi hagyaték jelentős részét tanulmányozhattam.

A fellelt dokumentumok birtokában és a személyes beszélgetések alapján konstruáltam a költő életrajzát, felvázoltam azt a szellemi közeget, melyben a későbbi költő megszületett, iskoláit végezte, a személyiségét meghatározóan alakító hadapródiskolát, az intézmény kalandos útjával és történetével, az ellene lefolytatott „büntető eljárás”-t, a kiszabott büntetést, a váci fegyházból való szökését, elfogását, a börtönbe való visszakerülését. Ebben az összefüggésben mutattam be a füveskerti költők társaságát a váci börtönben. Számtalan félreértést, pontatlanságot tisztáztam a költő életrajzában, ezek közül a legfontosabbak:

- Gérecz Attila letartóztatásakor nem Csepelen, hanem a Dózsa György úton dolgozott, nem vasesztergályosként, hanem szak- és tervtechnikusként,
- perében nem tizenöt, hanem tizenkét évre ítélték, hűtlenség vádjával,
- szökéséért nem három, csak két évet kapott,
- első váci tartózkodását megelőzte már egy gyűjtőfogházi raboskodás is.
- A forradalom napjaiban nem találkozott Tamási Áronnal a lakásán, és sem ott, sem máshol nem fogalmaztak közösen rádiónyilatkozatot, ellenben egyedül írt egy kiáltványt, melyet a Pofosz Benczúr utcai székházában olvasott fel 1956. november 3-án.
- Mindezekon túl számos dátumot sikerült pontosítani, melyeket dolgozatom végén táblázatos formában is közlök.

Sikerült bizonyítanom a *kockás füzet* eredetiségét, valamint azonosítanom annak szerzőit, és megállapítottam, hogy maradtak fenn versek Gérecz Attila kézírásában. Ebben kulcsszerepe volt annak, hogy Párizsban meglátogattam Dánielfy Tibort, az egykori rabtársat, aki koronatanúként igazolta, hogy ő írta Gérecz Attilával a *kockás füzetet*. Rekonstruáltam a költői életpályát és bizonyítottam a szökés után írt, a *kockás füzet*ben olvasható, egymás alá írt szövegekről és a szövegek között lévő prózai sorokról, hogy a művek nem külön versek, hanem az olvasható szövegrészletekkel együtt egyetlen *hosszúverset* alkotnak.

Megtaláltam és minden kétséget kizáróan azonosítottam Gérecz Attila kiáltványát. Minden fellelhető szövegváltozat alapján elkészítettem a kritikai kiadás forrásanyagát és annak értelmezését (lásd sztemma), majd ezek alapján a kritikai kiadást.

Kísérletet tettem Gérecz Attila és Ottlik Géza pályájának összehasonlítására, melyhez a korai árvaság, protestáns hit, katonaiskolai neveltetés és a sport szeretete szolgáltak alapul.

Párhuzamot vontam Gérecz Attila *Alkony* és József Attila *Óda* című verse között, valamint rámutattam Verlaine hatására Gérecz Attila *Varázsdob* és a *Pszt!* című költeményeiben. (Az *Őszi dal* és az *E perc csodás!* versek hangulata, tónusai térnek vissza e műveknél.)

Felgöngyölítettem a *Boldog Őzséb Himnusz* című vers keletkezéstörténetét, felleletem Ottó Ferenc kézzel írt kottáit, valamint feltártam a *Levél* című vers háttértörténetét.

A Kortárs Kiadóval közösen adatbázist hoztam létre az interneten: www.gereczhagyatek.hu címen.

Számos médiaszerepléssel és irodalmi estek szervezésével, előadásokkal igyekeztem elősegíteni, hogy a széles nyilvánosság is megismerhesse Gérecz Attila életét és költészetét.

Summary

Attila Gérecz (20 November 1929, Dunakeszi – 7 November 1956, Budapest) was a poet, a pentathlonist as well as a warrior of independence.

As a military school cadet he had been taken to Germany where he and his unit fell into the power of the French army. He returned to Hungary in 1946, carried on his secondary school studies and graduated from the Kölcsey Ferenc High School. In 1949 he became a member of the Hungarian national pentathlon team.

The life of Attila Gérecz thoroughly interlocks with recent Hungarian history and so with all its contradictions. In 1950 he was charged with disloyalty and sentenced to 12 years in prison. During his 6-year imprisonment he was several times relocated in different jails for political prisoners. In the prison of Vác he became a member of the group of prisoners who engaged in literature and identified themselves as “Füveskert” poets. On 18 July 1954, during the great flood of the River Danube he escaped from the prison and managed to get to Budapest, but after hiding for three days he was arrested and sentenced to two additional years. Owing to the revolution he was released from prison on 31 October 1956, he took part in the armed street battles and died on 7 November.

His poetic oeuvre consists of a total of 43 poems, all of them written in captivity. For some time, many of his poems most probably existed only in his mind as under such changing and uncertain conditions in the prison, he only had occasional possibility of putting them in writing.

In my research activity I had set two aims: to compose his monograph, and to compile a critical edition of his poets. As a result I wrote two books, both published by the Kortárs Kiadó in Budapest; the monograph had the title “*A Gérecz-hagyaték*” (*The bequest of Gérecz*) and was issued in 2016 while *Gérecz Attila összes művei* (*The complete poetical works of Attila Gérecz*) in 2017. Based on the findings published in these two books, I had continued my research activity and wrote my dissertation.

In the first phase of my research I had thoroughly studied the documents available in archives (Historical Archives of the Hungarian State Security and Pest County Archives), then I had searched for as well as visited relatives and contemporaries of Attila Gérecz. For this purpose I organized several trips abroad (to Munich, Paris and Vevey) from among the most outstanding events were my visits to Mrs. Christine Gérecz in Switzerland, the widow of Attila’s elder brother, Árpád Gérecz; where I have also had the chance to study the significant part of the family heritage (documents, letters, diaries, photos, etc).

Based on all data gathering from the documents and the personal discussions I constructed the biography of Gérecz and outlined the intellectual sphere in which the would-be poet was born and carried out his studies, including in the cadet school that was of primary importance from the point of view of his personal development. Also in details I demonstrated the criminal procedure against him, the penalty prescribed, his escape from the Vác Prison; and then his arrest and re-imprisoning afterwards. In this context I described the company of the “Füveskert” poets in the Vác Prison. I managed to clarify quite a lot misunderstood and false data in his biography.

I successfully proved the originality of the so called “checked workbook” and identified its authors which led me to the statement of the fact that there are poets of Attila Gérecz available in his own handwritten format. In this evidentiary process a key step was

my visit in Paris to Tibor Dánielfy, who had been a former fellow prisoner of Gérecz, and who justified as crown witness the he and Attila Gérecz had written the “*checked workbook*” together.

I also found and with no doubt identified the proclamation of Attila Gérecz that he had made in 1956, in the National Alliance of Political Prisoners (*POFOSZ*).

I have reconstructed his poetical career, on the basis of all currently available text versions I have compiled the source material and explanation of the critical edition and I also have published it.

In cooperation with Kortárs Kiadó (Kortás Publishing House, Budapest) I have created a database and internet homepage on the life and poetry of Attila Gérecz that can be accessed at www.gereczhagyatek.hu

With several media appearance and by organizing a series of presentations and performances in secondary schools, libraries and cultural institutions in some towns as well as in small villages in Hungary, I have intended to contribute to the knowledge of the life and poetry of Attila Gérecz by the broad public.

Irodalom

A forradalom hangja, Magyarországi rádióadások 1956. október 23. – november 9. Századvég füzetek 3, 1989.

*A Hadtörténelmi Levéltár katonai tanintézeti iratainak repertórium*a 1740–1980. szerk. FARKAS Gyöngyi, Budapest, Hadtörténelmi Levéltár, 2004.

A hasonmások városa, Gérecz Attila-díjasok antológiája, szerk. SZENTMÁRTONI János, Budapest, Stádium Kiadó, 2000.

ALEXA Károly, *Quodlibet, Írások a XIX. és XX. század magyar irodalmáról*, Kortárs Kiadó 2004.

ASSMANN, Jan, *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. ford. HIDAS Zoltán, Budapest, Atlantisz Kiadó, 1999.

BÉRI Géza, *Eszme, halaknak*, válogatott versek, szerk. RÓZSÁSSY Barbara, Stádium Kiadó, Budapest, 2015.

Béri Géza Válogatott versei és novellái, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Stádium Kiadó, Budapest, 1992.

BERTHA Bulcsú, *A rabok sirtak az éhségtől, Kárpáti Kamil (2 év 10 hónap internálás + ítélet: 10 év)*, Digitális Irodalmi Akadémia, PIM, Írók, színészek, börtönök, 1989. december

BÓKAY Antal, *Szelf-konstrukció és Isten-élmény József Attila költészetében 1925-1929 között*, Újvidék, Híd, 71. évf., 2007. 4. szám, 12-37.

BOURDIEU, Pierre, *A művészet szabályai. Az irodalmi mező genezise és struktúrája*. ford. SEREGI Tamás, Budapest, Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola, 2013.

BÖSZÖRMÉNYI Géza, *Recsk 1950-53*, Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2005.

CSERVENKA Gyula, „...a fej, melyet már betapasztott – körbeölelt – a föld” = KÁRPÁTI Kamil, *Összes prózái I.*, Budapest, Stádium Kiadó, 2011., 596-601.

CZIGÁNY Zoltán, *Szökés a nagy árvíz idején, = Sorsod művészete - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001. 141-145.

DÁVIDHÁZI Péter, „És ki adta néked ezt a hatalmat?” = *Per passivam resistantiam*. Budapest, Argumentum Kiadó, 1998.

FEHÉRVÁRY István, *Börtönvilág Magyarországon 1945-1956*. Magyar Politikai Foglyok Szövetsége, Budapest, 1990.

FERENCZI György és a Rackajam, *Gérecz Attila*, Budapest, Hangzó Helikon, 2012.

FOUCAULT, Michel, *Felügyelet és büntetés. A börtön története*; ford. FÁZSY Anikó, CSÚRÖS Klára; Gondolat, Bp. 1975.

Füveskert – 1954-1995, (szerk.) PFITZNER Rudolf, KÁRPÁTI Kamil, TOLLAS Tibor, TÓTH Bálint, Budapest, Stádium Kiadó, 1995.

G. KOMORÓCZY Emőke., *Evangéliumi emblémák Gérecz Attila költészetében*, = *Sorsod művészete 3 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2014. 158-166.

Gérecz Attila, a költő - 1956 mártírja, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 1991.

Gérecz Attila Összes művei, Kritikai kiadás, szerk. HAJNAL Géza, Budapest, Kortárs Kiadó, 2017.

GÉRE CZ Attila, *Így bocskorosan*, szerk. TURCSÁNY Péter, H. DRECHSEL Mária, Pomáz, Kráter Műhely Egyesület, 2001.

GÉRE CZ Attila, *Szökés a nagy árvíz idején (Töredék)*, Budapest, Stádium Kiadó, 2007.

GÉRE CZ Attila, *Vácról kicsempészett levél 1955-ből*, = *Így bocskorosan*, szerk. H. DRECHSEL Mária, TURCSÁNY Péter, Pomáz, Kráter Műhely Egyesület, 2006.

GÉRE CZ Ödönné BÁSTHY Irén, *Elküldetlen levelek*, Kézirat, 1956. február 13 – október 21.

GÉRE CZ Ödönné BÁSTHY Irén, *Levél a forradalomról*, Kézirat, 1957.

GÉRE CZ Ödönné BÁSTHY Irén, levelezése Gérecz Árpáddal, Kézirat

GINZBURG, Carlo, *Nyomok, bizonyítékok, mikrotörténelem*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2010. 354.

H. DRECHSEL Mária, *Gérecz Attila 75. születésnapja alkalmából*, Kézirat, Budapest, 2004.

H. DRECHSEL Mária, *Örök emlékeim*, Kézirat, 2015.

HAJNAL Géza, *Emlékezet-változatok Gérecz Attiláról és életművéről*, Doktorandusz Konferencia, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2016. február 5.

DRECHSEL Géza, *Gérecz Attila nyomában, Séták a költő életének fontos helyszínein, I-VII.*, www.igen.hu, 2015-2016.

HAJNAL Géza, *Gérecz versek énekelve*, A vörös postakocsi, 2015. június 25.

HAJNAL Géza, *Szemben az árral, Gérecz Attila tanuszoda és (kultúrház) Dunakeszin*, Magyar Nemzet, Magazin, 2017. október 28.

HAJNAL Géza, *Továbbírt és újra élt evangélium Gérecz Attila és Ottlik Géza életművében*, = *Hommage á ÁTLÓK*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2015., 84-88.

- HAJNAL Géza, *A Gérecz-hagyaték*, Budapest, Kortárs Kiadó, 2016.
- HAJNAL Géza, *Gérecz Attila füzete*, Tiszatáj, 2019/2
- HALBWACHS, Maurice, *Az emlékezet társadalmi keretei*. ford. LAKATOS Mária = *A francia szociológia*. szerk. FERGE Zsuzsa, Közgazdasági és Jogi, Budapest, 1971.
- HÁY János: *Kik vagytok ti? Kötelező magyar irodalom*, Európa Könyvkiadó Budapest 2019.
- HÉVIZI Ottó - JAKUS Ildikó, *Ottlik-veduta*, Kalligram Kiadó, 2004.
- G. MERVA Mária, *Írók és múzsák Gödöllőn*, Gödöllői Városi Múzeum, Második, átdolgozott kiadás, Gödöllő 2013.
- JANKOVICS Marcell, *Gérecz Attila, a hős*, = *Sorsod művészete 1 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001. 7-12.
- József Attila összes versei*, szerk. STOLL Béla, Budapest, Balassi Kiadó, 2005.
- JUHÁSZ László, *Tollas Tibor igazsága*, Kortárs Online 2006. április, illetve Fehér füzet, *Tollas Tibor igazsága*, Népfőiskolai füzetek, Antológia Kiadó, Lakitelek, 2006.
- KALLA Zsuzsa, *Irodalmi relikviák – világi ereklyék (A Petőfi-relikviák története)* = *Az irodalmi kultusz kutatás kézikönyve*. szerk. TAKÁTS József, Budapest, Kijárat, 2003. 67-90.
- KÁRPÁTI Kamil, *Fehér könyv, Gérecz Attila (1929-1956) utóéletéről*, Budapest, Stádium, Kiadó, 2002.
- KÁRPÁTI Kamil, *Örök arcunk, Nosztrai versek 1956-ból – Versek, esszék ötvenhatról – Gérecz Attiláról*, Budapest, Stádium Kiadó, 2006.
- KÁRPÁTI Kamil, *Béri Gézával Vácott és a Partizán utcában*, Szabadság, 2009. október 24.
- KÁRPÁTI Kamil, *Összes prózái I.*, Budapest, Stádium Kiadó, 2011.
- KÁRPÁTI Kamil, *A fonal fölfejtése*, Budapest, Stádium Kiadó, 2019.
- KECSKEMÉTI Gábor, *A textológiai munka egyes problémáiról – új textológiai alapelvek közrebocsátásakor*, Irodalomtörténet 85. sz. 2004, 317-327.
- KISANTAL Tamás - SZEBERÉNYI Gábor, *Hayden White „hasznáról és káráról”, Narratológiai kihívás a történetírásban*, Aetas 2001. 1. 116-133.
- KOPPÁNY Zsolt, *A hóhérság eszkalációja*, = *Sorsod művészete 1 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001.
- KÖ András, „*A szenvedések megacélozták elveimet...*”, *Veszprémi kispapok kirakatpere* (3.), Interjú dr. Major Kálmán spirituálissal, Magyar Nemzet, 1989.

Lehetsz-e még hármassikrek? Gérecz Attila-díjasok antológiája, szerk. SZENTMÁRTONI János, Budapest, Stádium Kiadó, 1992-2006.

LOTMAN, Jurij, *A kommunikáció kétféle modellje a kultúra rendszerében = Kultúra, szöveg, narráció*, ford. HORVÁTH Márta, szerk. GILBERT Edit - KOVÁCS Árpád, Pécs, 1994.

MARGÓCSY István: *Az égi és földi virágzás tükre. Tanulmányok a magyar irodalmi kultuszokról*, Budapest, Holnap Kiadó, 2007.

MARSCHAL Adrienn, *Munkatáborok Komárom-Esztergom megyében (Csolnok, Oroszlány, Tatabánya)*, Disszertáció, Kézirat, 2016.

MEZEY László M., *A töredék élet eposztöredéke, = Sorsod művészete 1 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001. 136-147.

MILBACHER Róbert: *Bábel agoráján*, Pécs, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, 2015.

Nagyváradi tűzér hadapródiskolások voltunk, szerk. Mucsy Iván et al., Budapest, Agroinform, 2005.

OTTLIK Géza, *Iskola a határon*, Budapest, Magvető, 2007.

OTTLIK Géza, *Mit tudsz mondani a román forradalomról? Semmit*, Magyar Napló, 1990. jan.

Pesti srácok, Portrék 1956-ból, szerk. EÖRSI László, Budapest, Stencil Kulturális Alapítvány, 2006.

PILINSZKY János: *Levél Petőfi Sándorhoz (1973) = Szög és olaj*, Budapest, Vigília, 1982.

POMOGÁTS Béla, *Az Isten balján – Gérecz Attila helye a magyar költészetben*, Hitel, 1997. március, X. évfolyam, 3. szám

PORKOLÁB Tibor, *A „Dicsőség Temploma”-képzet és a bárdköltészeti szerephagyomány. = ItK 2002/12.*

RÉKASY Ildikó, *Emlékeim Szathmáry Györgyről*, Eső Irodalmi lap, Szolnok, 2010/3.

RICOEUR, Paul, *Emlékezet - felejtés - történelem. = Narratívák 3. A kultúra narratívái.* szerk. THOMKA Beáta, Budapest, 1999.

RÓNAY László, *Csillagfény a börtönökben, = Sorsod művészete 2 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2006. 140-157.

RÓZSÁSSY Barbara, *Felvillanó vaku hamis fényénél = Az érc negatívja*, Budapest, Stádium Kiadó, 2017.

SAJÓ László, *„alkosd meg végzeted”*. = *Költőnk és korunk. III.* Bp., OPI. 1983. 398-399.

SÁRKÖZI Mátyás, *A bizarr évei*, Budapest, Kortárs Kiadó, 2009.

SIPOS Lajos, *Tamási Áron. Élet- és pályarajz*. Monográfia. Elektra, Budapest, 2006.

Sorsod művészete 1 - Gérecz Attila versei és utóélete, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001.

Sorsod művészete 2 - Gérecz Attila versei és utóélete, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2006.

Sorsod művészete 3 - Gérecz Attila versei és utóélete, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2014.

Sorsod művészete 4 - Gérecz Attila versei és utóélete, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2016.

SZAKOLCZAY Lajos, *Hómezők csillámló aranyhalai, Gérecz Attila költészetéről = Sorsod művészete 2 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2006. 131-137.

SZAKONYI Károly, *Pál apostol szigetei, (G. A. Klárája) = Sorsod művészete 1 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001. 110-115.

SZATHMÁRY György, *Sejtések könyve*, szerk. RÉKASY Ildikó, Stádium Kiadó, Budapest, 1998.

SZIGETHY Gábor, *Korszakos költő vagy hősi halott?* Magyar Krónika 2018/11. 90-92.

SZÖNYEI Tamás, *Titkos írás*, Budapest, Noran Könyvesház, 2012.

SZÖRÉNYI László előadása, = *Sorsod művészete 2 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2006. 115-121.

TAKÁTS József, *Nyolc érv az elsődleges kontextus mellett*, Irodalomtörténeti Közlemények, 2001. 3-4. szám, 316-324.

TAKÁTS József, *Tér és az idő nemzetiesítése és az irodalmi kultuszok = Ismerős idegen terep*. Budapest, 2007. 137-151.

TARJÁN Tamás, *A verőfény ittasa, A mintakövetéstől az öntörvényűségig. Levél*, = *Sorsod művészete - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001.

TARY Orsolya, *Tóth Bálint*, Budapest, MMA Közelkép írókról sorozat, 2015.

TENGELYI László, *A történelmi tapasztalat védelmében, Paul Ricoeur vitája Hayden White-tal*, Magyar filozófiai szemle, 2011, 55. évf. 4. szám, 36-49.

TIMÁR György - FAZEKAS István, *Szleng-szószedet*, Budapest, Fekete Sas Kiadó, 2003.

TOLLAS Tibor, *Hazafelé, válogatott versek*, Antológia Kiadó, Lakitelek, 1991.

TVERDOTA György, *Az életrajz mint passió = Az irodalmi kultusz kutatás kézikönyve*. szerk. TAKÁTS József, Budapest, Kijárat, 2003.

VARGA Domokos, *Gérecz Attila Alkony című verse = Sorsod művészete 1 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2001. 116-122.

VILCSEK Béla, *Sorsod művészete, Gérecz Attila versei és utóélete*, = *Sorsod művészete 2 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2006. 122-126.

ZÁVODI Szilvia, *Életmód, életkörülmények és mentalitás a magyar katonatiszt-családoknál a 20. század első felében*, Budapest, Doktori disszertáció, 2012.

ZEIDLER Miklós, *Magyar irredenta kultusz a mindennapokban = Az irodalmi kultusz kutatás kézikönyve*. szerk. TAKÁTS József, Budapest, Kijárat, 2003. 75-87.

ZSILINSZKY László, *A kamasz Gérecz Attilával Sümegettől a francia hadifogságig*, = *Sorsod művészete 2 - Gérecz Attila versei és utóélete*, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2006. 17-21.

Horák Mária által összeállított *Nemzetőr* repertóriumban az alábbi írások találhatóak Gérecz Attilától

DÁNIELFY Tibor, „*Karjukra fűztek mind a fénynyalábok*”, *Emlékezés Gérecz Attiláról*, = 2. évf. 3. sz. (1957. március 5), 6.

LÖKKÖS Antal, *A költőről, aki elesett az örökkévalóság küszöbén, Megemlékezés Gérecz Attiláról*, = 4. évf. 54. sz. (1959. május), 4.

TOLLAS Tibor, *Gérecz Attila Altató, Most egy éve, november hetedikén halt meg Gérecz Attila hősi harcban a pesti utcán*, = 2. évf. 19. sz. (1957. november), 6.

GÉRECEZ Attila, *Beszélő*, = 7. évf. 126. sz. (1962. május), 1.

GÉRECEZ Attila, *Boldog Özséb himnusz*, = 26. évf. 380. sz. (1981. november), 7.

GÉRECEZ Attila, *Daróc a Szürkéhez*, = 5. évf. 79. sz. (1960. május), 4.

GÉRECEZ Attila, *Emlék*, = 2. évf. 17. sz. (1957. október), 4.

GÉRECEZ Attila, *Fuit*, = 2. évf. 16. sz. (1957. szeptember), 5.

GÉRECEZ Attila, *Így bocskorosan*, = 2. évf. 2. sz. (1957. február), 5.

GÉRECEZ Attila, *Kis dal egy mosolyról, Egy ismeretlen rableányhoz*, = 2. évf. 8. sz. (1957. május 15), 4.

- GÉRE CZ Attila, *Levél*, = 4. évf. 54. sz. (1959. május), 4.
- GÉRE CZ Attila, *Páloshimnusz*, = 6. évf. 100. sz. (1961. április), 4.
- GÉRE CZ Attila, *Psztl!*, = 9. évf. 171. sz. (1964. május), 7.
- GÉRE CZ Attila, *Sorsod művészete*, = 6. évf. 104. sz. (1961. június), 4.
- GÉRE CZ Attila, *Varázsdob*, = 2. évf. 18. sz. (1957. október), 6.
- GÉRE CZ Attila, *On bread and water*, = 11. évf. 195. sz. (1966. június), 5.
- TOLLAS Tibor, *Emlékezés Gérecz Attilára*, = 26. évf. 380. sz. (1981. november), 7.
- ZSÓTÉR András, *Gérecz Attila: 1930-1956 november 5. (Memento!)*, = 2. évf. 1. sz. (1957. január), 6.
- CSASZKÓCZY Emil, *Ahogy én láttam*, = 26. évf. 380. sz. (1981. november), 7.

Filmek, internetes hivatkozások

- Apám az Andrássy út 60. foglya volt*, Gálfy Géza portréja, forrás: emlekpontok.hu.
- „*Szállj, ragyogj, te mennyei fény*”, dokumentumfilm, rendező: Jánosi Antal, 2000.
- A szürke fogház keskeny kőszeme, Börtönművészet 1945-1956*, dokumentumfilm, rendező: Kinyó F. Tamás, 2006.
- Börtönévek*, dokumentumfilm, rendező: Sipos András 2002-2004.
- Csendkút*, rendező: Pozsgai Zsolt, 2006.
- Lánglobbantás Párizsban, Portrévázlat egy szabadságharcosról*, 2010.
- Szökés a nagy árvíz idején*, dokumentumfilm, rendező: Czigány Zoltán, 1996.
- Túlvilági beszélő 1990-1993*, Gulyás Gyula és Gulyás János filmje.
- Zsótér András életinterjú, Tad TV, forrás: <http://www.youtube.com>, 2014. december 1.
A Politikai Foglyok Országos Szövetsége (Pofosz) alapítója.
<https://www.youtube.com/watch?v=plbCXu5qPSk>
- Dunakeszi telep története: <http://lasdbudapestet.blogspot.hu/2014/06/mezeskalacs hazak-sinek-menten-iv.html?m=1>
- Gálfy Géza interjú az *Emlékpontok* című sorozatban.
<http://www.emlekpontok.hu/hu/interjutar/apam-az-andrassy-ut-60-foglya-volt>
- Gérecz Attila versei: <http://gereczattila.uw.hu/>

Gérecz-hagyaték: <http://www.gereczhagyatek.hu>

Horák Mária *Nemzetőr* gyűjtése: <http://vmek.niif.hu/04400/04459/04459.pdf>

Irodalmi szövegek kritikai kiadásának szabályzata szerk. PÉTER László,
http://textologia.iti.mta.hu/peter_laszlo.pdf

Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár Dunakeszi.

<http://www.dkvk.hu/index.php?page=emlektablak&start=60&kvaros=&knev=&idje=&kalkoto=&ktemaja=>

Lapok Dunakeszi múltjából <http://docplayer.hu/1070335-Lapok-dunakeszi-multjabol.html>

Márianosztrai börtön története: <http://bv.gov.hu/marianosztra-az-intezet-tortenete>.

Orbán Miklós előléptetése <https://www.neb.hu/asset/phpG5pAZX.pdf>

Öttusa szövetség díja: <http://www.pentathlon.hu/files/2013/11/Versenyeztetés-általános-szabályai-2019.pdf>, letöltés: 2019. szeptember 15.

Sárospataki Ref. Főiskola Akadémiai és Főgimnáziumi értesítője az 1910-1911. iskolai évről, https://library.hungaricana.hu/hu/view/Sarospatak_30064_reformatus_foiskola_30090_1910/?pg=0&layout=s

Vízmérce adatok: <http://www.hydroinfo.hu/vituki/archivum/index.html>

ÁBTL iratok dossziéinak jegyzéke

ÁBTL. 0000-418-3-OBI.

ÁBTL-112422.

ÁBTL 2.1. 103 – Gy. 196/1952.01.15.

ÁBTL 2.1. 64-1185/1951.11.19.

ÁBTL 3.1.9 V-61451/a.

ÁBTL M-27702.

ÁBTL M-34203.

ÁBTL O-8-095.

ÁBTL O-15579/563.

ÁBTL V – 108604.

ÁBTL V – 81339.

ÁBTL V-112 234.

ÁBTL V-116808/3.

ÁBTL V-122422.

ÁBTL V-128911.

ÁBTL V-141863.

ÁBTL V-143089.

ÁBTL V-73235.

ÁBTL V-96958.

Köszönetnyilvánítás

Mindenekelőtt Feleségemnek mondok köszönetet, aki a sokszor alig olvasható iratok gépelésén túl a börtönlátogatásokban, a hosszú-hosszú beszélgetésekben, külföldi utazásokon, Christine Gerecz magyarországi kalauzolásában és minden másban is lelkes társam volt Gérecz Attila kutatásakor.

Köszönetet mondok Sipos Lajos professzor úrnak, a kritikai kiadás gondos lektorának, hasznos tanácsaiért és folyamatos szakmai iránymutatásáért.

Köszönöm Müller Péter professzor úrnak, hogy a Pécsi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolája részéről támogatta munkámat, s önzetlenül segített, bármilyen ügyviteli, vagy szakmai kérdéssel fordultam hozzá.

Hálátelt szívvel gondolok a közelmúltban elhunyt Hiesz Győzőre és feleségére, Drechsel Máriára, akik barátságukba fogadva igyekeztek mindent megosztani velem, amit Gérecz Attiláról tudtak. Külön köszönöm lányuk, Hiesz Edit mindenben együttműködő segítségét, s hogy betekintést engedett szülei hagyatékába.

Köszönöm Christine Gerecz rendkívüli nagylelkűségét, mellyel rám hagyományozta az általa gondosan megőrzött családi hagyaték Gérecz Attilára vonatkozó részét.

Köszönöm Tollas Tiborné és Pfitzner Rudolfné kedvességét, és hogy nélkülözhetetlen dokumentumok átadásával segítették munkámat.

Hálával tartozom Dánielfy Tibornak a hiánypótló adatokért és írásban küldött visszaemlékezéseierért.

Köszönöm Keszler Borbála, Armando Nuzzo és Földesi Ferenc tanácsait, akik a nyelvi-, és filológiai kérdések tisztázásában voltak segítségemre, valamint Radvánszky Anikó témavezetői támogatását.

Köszönet az ÁBTL munkatársainak, különösen Körös Annamáriának és Szabóné Sárgai Hajnalkának, akik szakszerűen kalauzoltak az aktatömegek labirintusában, Málík Zoltán pedig a BFL részéről segítette a munkámat.

Sokan segítettek még kutatásomat, rövidebb és hosszabb beszélgetésekkel, egy-egy kiváló ötlettel, megfontolandó tanáccsal, vagy éppen egy iskolai ünnepség, vagy egy börtönlátogatás megszervezésével. Reményem szerint senkit sem kifelejtve, felsorolásukkal fejezem ki részükre köszönetemet:

Basilides Aliz, Bácsi István, Béri Eszter, Czinkóczky Attila, Dánielfy Szabolcs, Emszt Gyula, Földesi Ferenc, Gérecz Tibor, Heintz Tamás, Horváth Bence, Horváth Margit, Ifj. Béri Géza, Jankovich Gabriella, Jobbágy János, Lőrinczy Attila, Lukovits Milán, Mocskonyi Emese, P. Vásárhelyi Judit, Pekáry Anna, Pellerné Simon Zsuzsanna, Prontvai Vera, Szabó Zsuzsanna, Szakál Antalné Varsányi Viola, Szentmártoni János, Szörényi László, Tamáska Ilona, Törzsök Édua, Turcsány Péter, Váradi Gizella, Zsótér András.

Függelék

I. függelék: Gérecz Attila levele édesanyjához 1943-ban

Kedves Mama!

Leveleidet megkaptuk. E pillanatban olvastuk el a fiókboszorkány és a kutyaól történetét. A lev. lapot is megkaptam. Eta néni ma reggel sirva jött be a szobánkba mert valami görény elhurcolta az utolsó öt pulykáját. Mind a tizenkilenc (19) eltűnt. Nevezetesebb esemény nem történt. Szerénnéni él és virul, még fiatalabb mint volt. Az öreg túl él mindnyájunkat! Egyébként megpumpolom hogy írja alá a levelet. Már dühös vagyok anyu keze miatt. Igazán meggyógyulhatna (~~hogy a fene egye meg~~). De most jut eszembe: mi van az iskolával? Patakra fogok tényleg járni? Van még hely? (Erről részletes felvilágosítást kérek!!) Jóska már egy nagy darab pacák lett. Többet nem írok mert ebben a pillanatban érkezett az újság és annyira feldühített, hogy nincs erejem többet írni (Sziciliát b...hatjuk stb.¹

*Piszi-puszi
Attila*

*[Itt egy töredezett kézírás látható
Ez valószínű csókol igaz szeretettel Szeréna akar lenni]*

*P...P...
A.*

*A leveleket tedd el
Csók Anyu*

---

¹ E hagyatékából előkerült levelet betűhíven közöm. A Sziciliára utaló megjegyzés egyértelműsíti, hogy a levél 1943. július 10-e után, a szicíliai partraszállást követően született. A levél vége felé a szögletes zárójelek közé tett szöveg idegen kézírású bejegyzés.

II. függelék: Gérecz Attila 1950. december 16-i vallomása²

Mielőtt bűncselekményemet részletezném néhány szót szeretnék szólni eddigi életemről. Polgári családból származom apám MÁV gépészmérnök volt. A világháború és az ellenforradalom során szerzett érdemeiért vitézzé avatták. Testvéreim nyugaton élnek. Én magam tüzérhadapród voltam majd a felszabadulás elől nyugatra távoztam. 1946. októberében tértem haza. Visszatérésem után 1948. júniusában magánuton gimnáziumi érettségit tettem. Ezt követően esztergályos tanuló, majd később műszaki rajzóló illetve gépésztechnikus lettem. Utolsó munkahelyem őrizetbevételem előtt a Teherautó javító Állami vállalatnál volt.

Bálint Antallal, folyó év november elején öccse Bálint Gyula egyetemi hallgató révén kerültem kapcsolatba. Nevezettet 1948. óta ismerem látásból, de közelebbit róla nem tudtam. November elején Bálint Gyula, aki jó barátom, felkeresett lakásomon és érdeklődött van-e lehetőség arra, hogy másnap este lakásomon több személy bevonásával egy megbeszélést hívjon össze. A megbeszélés tárgyára vonatkozóan semmi közelebbit nem mondott. Én készségesnek mutatkoztam lakásomat az összejövétel céljaira átadni.

Másnap este 19 óra tájban lakásomon megjelent Bálint Gyula, annak fivére Bálint Antal, Cservenka Gyula, Bosnyák László, Mohos Endre és Schaefern Henrick budapesti lakosok. A megjelenteket személyesen ismertem és velük Bálint Gyulától függetlenül is baráti nexusban álltam. A megbeszélésen Bálint Antal elmondotta, hogy az összejövetelet ő javasolta. Közölte velünk, hogy nyugaton él, 1948-ban disszidált Magyarországról. Mindenekelőtt felhívta figyelmünket a titoktartásra és kitért arra, hogy milyen ténykedést kíván tőlünk. Elmondotta továbbá, hogy Magyarországra egy nyugati hirszerzőszerv megbízásából tért vissza azzal a feladattal, hogy Magyarországon kémkedjen és ebből a célból ügynököket szervezzen be.

Hirszerző tevékenysége során katonai politikai és gazdasági hirtanyagokat kell beszereznie. Felszólított bennünket, hogy ebben mi is támogassuk. Elmondotta, hogy általában megbízóit minden politikai vonatkozású adat érdeкли. Általánosságban nekünk a következő elvégzendő feladatokat jelölte ki: Igyekezünk megtudni egyes üzemek vezetőségének a nevét, összetételét, beállítottságát, az üzem munkásainak számát, hangulatát, politikai beállítottságát. Az egyes üzemek termelését, kapacitását, és általában mindazt, ami az üzemekkel kapcsolatos.

Katonai vonatkozásban felderítést kellett volna végezni magyar és szovjet katonai alakulatokról. Meg kellett állapítani a Budapesten lévő honvédségi, államvédelmi és rendőrségi laktanyákat, azok nevét, ott székelő alakulatok számát, fegyvernemét és fegyverzetét, egyes alakulatok parancsnokainak és tisztjeinek nevét és katonák hajtókájának színét. A szovjet alakulatokkal kapcsolatban még meg kellett állapítani azt is, hogy gépkocsijaiknak milyen a rendszáma. Bálint Gyulát és Mohos Endrét, akik egyetemi hallgatók voltak azzal bizta meg, hogy készítsenek kémjelentést az egyetemről. Igyekezzenek a DISZ szervezetek munkájával és tevékenységével kapcsolatos adatokat beszerezni. A feladatok vázolója után felhívta figyelmüket az óvatosságra.

Kioktatott bennünket arra, hogy az adatok beszerzésénél feltűnés nélkül járjunk el. Végül közölte velünk, hogy az általunk beszervezett hirtanyagot levél útján juttassuk el nyugatra. Ezeket a leveleket vegytintával kellett írni, erre a célra Bálint Antal fiolákban vegy-

---

² ÁBTL 3.1.9 V-61451/1a 16-18.

szereket adott át nekünk. E célból különböző címeket adott meg osztrák helységekből. Ezen kívül kaptunk egy Párizsi címet is. /A címre pontosan nem emlékszem./ Kilátásba helyezte Bálint, hogy jó hiranyagért anyagi juttatásba fogunk részesedni. A megbeszélés befejezése előtt közölte velünk, hogy a legközelebbi találkozót 2 hét múlva ugyancsak az én lakásomon fogjuk megtartani. Bálint Antal mindenkinek fedőnevet adott azzal az utasítással, hogy az írjuk a rendszeresen küldendő levelekben aláírásnak. Én "Orgazda" fedőnevet kaptam. A többiek nevére már nem emlékszem. Felhívta ezenkívül a figyelmünket arra, hogy bizalmas hiranyagot ne levélben küldjük, hanem találkozásaink alkalmával személyesen neki adjuk át.

Bálint Antal megbízását hirszerző tevékenység végrehajtására mindannyian elvállaltuk, ezzel formális beszerzésünk megtörtént. Ügynöke lettünk Bálint Antalra keresztül egy nyugati imperialista hirszerző szervezetnek.

Az első találkozón történt, megbeszélés értelmében folyó év november közepén, szintén a délutáni órákban a csoport összejött. Bálint Antal kért tőlünk hiranyagot. Közöltük vele, hogy adatokat beszerezni mostanáig még nem állt módunkban, ezután Bálint Antal ismételtén vázolta előttünk azokat a hirszerző feladatokat, melyeket már első találkozásunk alkalmával ismerttetett. Felhívott bennünket, hogy legyünk aktívabbak. Később az első találkozáson említett levelező lapok közül, melyeket mindegyikünk beszerzett, 3 db-ot megíratott velem és még két társammal, a lapokra különböző üdvözlő szavak és egyéb különböző szöveg volt írva. pl. "A rádióm elromlott" ami azt jelentette, hogy Bálint Antalnak nem sikerült rádiót szerezni. Előzőleg ugyanis Bálint Antal megkérdezte tőlünk, hogy melyikünk ért rövidhullámu rádió leadó készülék kezeléséhez. Azonban ilyen képzettségű közöttünk nem volt. Említette, hogy több rádió adó vevő készülék működik Magyarországon, melyeket ők telepítettek le.

Az általunk virágnyelven megírt levelező lapokat különböző címekre küldtük el. Én kettőre emlékszem: P.Varga Zoltán és Heinz Putze Innsbrucki címekre. Az általam írt levelezőlap Innsbruckba lett egy német címre küldve, hogy kinek arra már nem emlékszem.

A második megbeszélés két órát tartott, ebből kb. 1 órát távol voltam mivel lakásomra unoka fivérem Horváth József, miskolcilakós esztergályos tanuló érkezett látogatóba. Ameddig nálunk tartozkodott, egy másik szobában beszélgettem vele, mert nem akartam, hogy a csoport beszélgetésébe betekintést nyerhessen. Unokafivérem távozása után folytam bele a társalgásba. A megbeszélés befejeztével kb. 21 óra tájban Bálint Antal azzal távozott, hogy igyekezzünk a megadott címre minél több hiranyagot küldeni, a bizalmasabbakat, majd alkalomadtán személyesen fogja átvenni. Kilátásba helyezte, hogy december végén ismét Magyarországra jön.

III. függelék: Kecskési Tollas Tibor besúgói jellemzése³

Kecskési Tibor: Kb. 1920-ban született, ludovikát végzett, onnan a csendőrséghez vezényelték. Háborús bűnösnek ítélték el. Mindét kezének ujjai csonkák, páncélöklől robbanás következtében. a börtönben? MINT KÖLTŐ TÚNT FEL? És verseit tiokban terjesztették. Kecskési az idők folyamán sajátos ideológiát alakított ki, melynek az volt a lényege, hogy a magyarságnak az a történeti szerepe, hogy hid legyen kelet és nyugat között. Egyuttal a lassan hanyatló nyugati kultúra helyébe a kelet érintetlen és friss kulturerejét hozza el. A magyar-kinai rokonság a legbiztatóbb ígélet ezen a téren. Mint az olyan ember, aki a kérdések velejében járatlan, sok nevetséges és kissé zagyva elképzelést hirdetett, melynek némi fasiszta íze volt és a hitleri ideológia kései örökségének mondható. Lényege a magyarság minden népek feletti értéke volt. Magyarország vezetőszerépéről álmodozott Európában.

Versei ezért sokt tekintetben verses vezércikkhez hasonlítottak. Irodalmi műveltsége meglehetősen sekélyes volt. A börtönben fedezte fel az újabb magyar költőket, itt ismerkedett meg Kosztolányival, Babitssal, Tóth Árpáddal. A "Füveskert" kör vezéregyénisége volt, nemcsak egyik nagy írója, hanem a szervezője is. Irodalmi becsvágyát ebben a formában élte ki. A szervezéshez volt érzéke, és főleg a fiatalabb korosztályt fogta össze. Nem egyen egyetértettek nézeteivel és csak az időt várták, hogy dolgozhassanak az ügy érdekében.

Kecskési alapjában véve naiv ember, könnyen hívő, hamar lelkesedő és meglehetősen meggondolatlan. Erősen érzelmi beállítottságu. Lelkesedését könnyen átszármaztatja környezetére. E mellett meglehetősen számító és célja eléréséhez a legmerészebb lépésekre is képes. Saját költőségének tudata bizonyos méltósággal töltötte el és nem kétséges, hogy ennek érdekében minden eszközt megragad. Az ellenforradalom alatt saját verseit szavallta az utcán autó tetejéről és a tömeget határozottan fellelkesítette.

Nem okos, rendkívül erőszakos. A katonai nevelés és a jámbor, buta jóindulat sajátosan keveredik jellemében. A szocialista gondolat minden ágával xxxxxxn a legélesebben fordul szembe. Politikai érzéket nem árult el.

---

³ ÁBTL M-27702. 45.

IV. függelék: besúgói jelentés Pfitzner Rudolfról⁴

Pfitzner Rudolf: Saját bevallása szerint 1944-ben nyugaton járva szívta magába a németbarátságot, mely máig is megmaradt benne. Jelentéktelen, kissé félszeg ember, erős rövidlátása is hozzájárul ehez. Állando pesszimista, talán épen ezért hajlamos a nagy kedélyhullámzásokra. 21 éves korában került börtönbe. Akkor is álmodozott és a magyarság apostolának képzelte magát. "Itte, hogy néhány fiatalember megváltoztatja a szocialista rendszert.

Egyik fő jellemvonása, hogy mindenben ingadozó, állandóan vezetésre szorul, hiányzik belőle az öálló véleményalkotás tehetsége. Az a típus, aki az adott parancsot gondolkodás nélkül végrehajtja, mert itt nem kell töprengenie, hogy tette helyes, vagy helytelen. Ha erősebb egyéniség hatása alá kerül, hamarosan aláveti magát. Reális érzéke kevés. Hajlik a romantikára. Zárkózott, önfeláldozó barát. Nem csoda, ha a börtönben rövidesen Kecskési hatása alá került és egyikleghüségesebb embere lett.

Fanatikus, ha egyszer valaminek keresztülvitelére rávették, vagy elhatározta magát. Sokáig cserkész volt és tulajdonképpen a legutolsó időkig gondolkodásban és ítéletben cserkész is maradt. Hazafias érzésXX tulteng benne. Meggondolatlan, ideges, érzékeny természet.

Kellő meggyőzés után bármire könnyen felhasználható.

Budapest, 1958. jan. 15.

---

⁴ ÁBTL M27702 46.

V. függelék: A Magyar Írók Szövetségének nyilatkozata.⁵

Tisztelet a forradalom halottainak! Nemzeti forradalmunk, szabadságunk és függetlenségünk kivívásának legnagyobb erénye az erkölcsi tisztaság. A magyar írók kivették a részüket a forradalom előkészítéséből. Kötelességük, hogy őrködjenek a forradalom tisztaságán is. Követelik, hogy vonják felelősségre mindazokat, akik a nép ellen vétkeztek. Ugyanilyen határozottsággal követelik azt is, hogy a bűnösök a szabad magyar bíróság előtt feleljenek. A nép ne az utcán ítélkezzék, hanem a tárgyalóteremben! Felszólítunk mindenkit, hogy a vétkeseket adják át a nemzetőrség, vagy a honvédség járőreinek. A személyi bosszú méltatlan hozzánk. Meggyőződésünk, hogy a magyar nép ebben is egyetért íróival. A világ szeme rajtunk. Csodálja forradalmunk tisztaságát. Ne essék rajta folt!

A Magyar Írók Szövetsége nevében: Benjámín László, Déry Tibor, Ignótus Pál, Illyés Gyula, Németh László, Szabó Lőrinc, Tamási Áron, Veres Péter, Zelk Zoltán.

---

⁵ *A forradalom hangja, Magyarországi rádióadások 1956. október 23. – november 9, Századvég füzetek 3, 1989.*

Óda Bajtársnőimhöz

- 1 Újhold van. A csönd a mély fölé feszül.
2 Nyugaton vörösen áldozik a nap...
3 S ím lobban a lángja szemünk örömén:
4 hol dől a vér, s bitók toronylanak
5 borong felénk csak átokbús remény.
- 6 És látom az Ige kezdőbetűit
7 az égre véresen vetülni föl,
8 és vallom kegyetlen emberi sorsunk;
9 hogy mindig gyűlölet volt amiből
10 néha, szeretet szikrákat csiholtunk.
- 11 És meghalunk, mintha színpadon halnánk,
12 visszahull, visszahull a vér a földre
13 a sikollyal: „Vicisti, Gallileae!”
14 s a keresztsúlyos ég vérünkbe törve
15 lilán lehull az Isten-arc elé.
- 16 Isten? A visszhang gúnyos hahotája
17 lelkem már már a mélységre tárja...
18 mégis a fájdalom visszaölel!
19 Lehullok. Kezetek hús folyondárja
20 szorít a szívemen: szeretni kell!...
- 21 Vagy szomj s a vágy iszonyra vál amíg
22 egy rossz teremtés beteg verejtékét
23 szemünk homálya könnyé szűri át;
24 s az emberszívbe medret váj az éhség,
25 hogy szétszakadjon Isten és Világ?
- 26 Hát nem gyúl többé soha csipkebokor?
27 A lángoszlopból kihűlt hamu marad?
28 ruhánk ha tépjük, sors ha térdretipor
29 belétemetni könnyázott arcunkat?
30 Hát eggyé már csak vizek hordanak?
- 31 Nem! Nyirok ha fojt is, új lombot nevel,
32 míg hit fakad a szépség álmodásán
33 mosoly szírommal új imánkká érik,
34 s leányszemetek tiszta ragyogásán
35 kúszik az Isten meztelen szívéig!

36 S én írok nektek dalt, gyönyörűsépet.
 37 Dalom simogató lesz és merész,
 38 hogy rímek lángját arcotok lobogja,
 39 s a verslábait véretek dobogja
 40 lüktetve, forrón, mint az ölelés!

41 Szomjú föld várja csókunk harmatát,
 42 hogy teljeseadjék az örök ígéret:
 43 mosoly derűje mossa le a kint,
 44 és úgy ölelkezzék a föld s a lélek,
 45 mint fonódó szerelmes ujjaink!

Kisfogh.[áz] 1954 nov.[ember]

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: **11** *halnánk* **23** *át*, **39** *dobogja* helyett *dobolja* **44** *föld és*

Kárpáti 1991: A címben: *bajtársnőimhez* **2** *nap* **4** *toronylanak*, **5** *fölnék az átokbús* **6** *És íme, látom* **7** *föl.* **8** *És (...)* *sorsunk*, **9** *hogy mindig gyűlölet volt, amiből* **10** *néha, szeretet-szikrákat* **15** *lilán lebull* *Isten arcával égve.* **17** *már-már a mélységbe rántja...* **21** *vál*, *amíg* **28** *Rubánkat tépjük, sors ha térdre-típor*, **29** *arcokat?! 44 s úgy ölelkezzék a föld és a lélek*,

Tárgyi jegyzetek:

Részlet Gérecz Attila 1955-ben írt leveléből: „Egy nap reggel megtudtam, hogy elszállítanak valamerre [A Gyűjtőfogházból]. Lázasan sietve fejeztem be készülő versemet, aminek utolsó pontja után már nyitották is az ajtót, alig volt időm begyűrni a papírt egy könyvbe, amiben a házimunkások később megtalálták. Ez lett búcsúversem a politikai fogoly lányoktól, akikre egész életemben büszke leszek. Nehezebb körülmények közt vannak mint a férfiak, de ragyogóan viselkednek.”

Vicisti, Galilae! – *Vicisti, Galilae* (lat), „Győztél, Galileai! Az egyházatyák följegyzése szerint ez volt a csatában elesett Julianus Apostata római császár († 363) utolsó szava, melyet kiáltva egy marék vért dobott az ég felé.

csipkebokor – Mózesnek megjelent Isten angyala a tűz lángjában, egy égő csipkebokorban. Az Úr megszólította a bokorhoz közeledőt: „Ne közelíts! Vedd le sarudat a lábadról, mert a hely, ahol állasz, szent föld.” (Kiv 3.1–6)

A lángoszlopból kihűlt hamu marad? – a pusztában vándorló zsidó népnek az Úr mutatta az utat: „(...) nappal felhőoszlopban haladt előttünk, (...) éjjel pedig tűzoszlopban, hogy világítson nekik (...)”. (Kiv 13.20–22)

Mai helyesírás szerint:

4 *toronylanak*, **9** *volt*, **10** *néha*, **13** *Galilae* **17** *már-már* **21** *vál*, **32** *álmodásán*, **37** *simogató* (Keszler)

Levél Horváth Ernőhöz

1 Öreg fiú! Te vén barlangi medve.
2 Egy hónap múlt s lám újra dalolok,
3 – vagy dörmögök tán, ujjal fenyegetve:
4 hej! mit jelentsenek ezek a dobozok?

5 Azért adod, hogy betömd végre számat
6 mint annyiszor, ha téli délután
7 fecsegni néha szörnyű kedvem támadt,
8 vagy énekeltem léptek ritmusán,

9 s te – „Egyél inkább” – szóltál, kockacukrod
10 marokkal tömve számba – „vagy tanulj!”
11 A lámpafény kócos hajadra csurgott
12 mint őszi nap ha sárga lombra hull.

13 Te szólhatnál: „Kontár coki a húrtól!
14 vagy kérges ujjú bár, de legyen zenéd
15 sebből a vér, sikoltó hang, egy új kor
16 s ragadd mint tűzharangnak kötelét!”

17 Te szólhatnál. Riadt szemedben nemrég
18 íromba bitók árnya reszketett.
19 Barátom vagy, s memento még az emlék
20 mely felkísérti ocsmány vesztedet.

21 Mert eltemettünk. Csak úgy, egyszerűen.
22 A düh kinyúlt a fájdalom elé;
23 bajtársi gyász volt: fehér, ökölbe gyúrten
24 mit nem enyhített könny sem ölelés.

25 Kezem, ne hidd, hogy lenge dallamfátylat
26 egy álomsóvár nép sebére tép
27 végső, mákonyos álmán őrt kik állnak
28 hogy ámuljanak: „milyen csodaszép...!”

29 Nézd, nincs e hangban semmi nyúlós bánat.
30 Ez csak a vers. Ez csak a puszta én.
31 Már cölöpösek, döngenek a lábak
32 és áttipornak jelzők özönén!

33 Egy búsult Krisztus korbácsát viselve
 34 kész e hang már, s szent küszöbökre lép!
 35 S nem megy el innen a szűzi vizekre
 36 kell ez a föld, és drága e kósza nép!

37 E vers is lásd, neved szeretetében
 38 mosollyal indult, de a fájdalom
 39 úgy tör elő, mint arcbaszökkenet vérem
 40 s e sáros föld rőt lobogók alól!

[19]54 dec.[ember] Vác fegyelmi

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: **4 dobozok!** **7** kihúzva: *néha* **12 lombja** **28 csodaszép!** **32 jelszók özönén!** helyett *jelszók örömén!*

Kárpáti 1991: **1 medve!** **2 múlt, s lám, újra dalolok** **5 végre a számát,** **9 s te:** „Egyél **10 számba** –, **11 csurgott,** **12 nap,** **16 ragadd,** **19 emlék,** **21 úgy** **23 gyűrtén,** **24 könny, sem** **26 tép** – **27 állnak,** **31 lábak,** **34 kész ez a hang már, s szent küszöbre lép!** **35 vizekre.** **36 Kell** **39 vérem,**

Tárgyi jegyzetek:

Horváth Ernőhöz – Horváth Ernő „Siralomházból kegyelemmel [hiányzik: szabadult]. Többek közt barlang-kutató. A fegyelmi zárkába csomagot juttatott hozzám.” [G. A. rájegyzése]

milyen csodaszépek... – „Célzás Kárpáthy Camil *Mennyei Csavargó* c. versére, melyben álmodtál a halálraítéltek, köztük H. E. szemére. Az örök reggel »csak ámulnak, hogy milyen csodaszépek...«” [G. A. rájegyzése]

Mai helyesírás szerint:

2 múlt, s lám, **3 vagy** **5 számát,** **9 inkább!** **11 csurgott,** **12 nap,** **13 Kontár,** **15 kor,** **16 ragadd,** **19 emlék,** **26 tép,** **27 állnak,** **31 lábak,** **35 vizekre,** (Keszler)

Nosztrai leoninusok.

- 1 Oly szép itt a vidék, és benne hasonlóbb
2 ember az Istenhez. Homloka tiszta, szelíd.
3 Jézust látom, a hűs Gecsemáné kertben elomlót.
4 Csönd van. Olajfák. S fönt már valahol közelít
5 Isten, a hajnal rőt poharát ajkához emelni.
- 6 Néha felizzik a dal s rím lobban a nosztrai nőkre
7 – Ott heverésznek a hűs gesztenye lombja alatt –
8 Szépségük pedig úgysem más, mint visszaverődve
9 Csókok vágya amely lelkemen égve maradt.

M.[ária]Nosztra [19]55

*

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: **5** *Isten a*

Kárpáti 1991: **4** *fönt, már 5 Isten* – a **6–9** kihagyva

Tárgyi jegyzetek:

Gecsemáné kertben – Gecemáné az a kert, melyben Krisztus az Olajfák hegyén a kínszenvedését megelőző éjjelt töltötte.

Az első versszak alatt szerepel a helyszín és a dátum, a második versszak a következő oldalon szerepelt, ezért maradhatott ki egy-egy változatból.

Mai helyesírás szerint:

6 *dal*, **7** *Ott (...) alatt*, **9** *vágya*, (Keszler)

Van így néha.

- 1 Az ég ma fátyolos
 2 mint egy könnyes lány szem
 3 de lehajlik kéken
 4 hogy dalomat kezdem
- 5 S mint te szoktál kedves
 6 ajkamra úgy alél
 7 nyakamba fonódó
 8 szűz karokkal a fény
- 9 Zárkám kopott falán
 10 nézd! nyüzsgő karnevál
 11 tréfás, víg álarcok
 12 lecacagnak reám
- 13 s a vasrácsok előtt
 14 gomolygó porszemek
 15 csillogó bohókás
 16 körtáncot lejtenek
- 17 Hej! ma meghempergős
 18 jókedvembe vagyok
 19 szemem is másképpen,
 20 kisfiúsan ragyog
- 21 Te se zokogj kedves
 22 lásd átszövik a kint
 23 minden valóságnál
 24 igazabb álmaink!

[19]54 aug[usztus] Kisfogh.[áz]

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: 2 *lány szem*, 4 *kezdem*. 8 *fény*. 12 *reám*, 15 *csillogó, bohókás* 16 *lejtenek*. 20 *ragyog*. 21 *kedves*, Kárpáti 1991: 1 *fátyolos*, 2 *lány szem*, 3 *kéken*, 4 *kezdem*. 5 *kedves*, 8 *fény*. 10 *karnevál*, 12 *reám*, 15 *csillogó, bohókás* 16 *lejtenek*. 18 *vagyok*, 20 *ragyog*. 21 *zokogj, kedves!* – 22 *lásd*, Gérecz Ödönne Básthly Irén levelében: 9 *kopott* helyett *folto*s 25 *igazabb* helyett *gyönyörűbb*

Mai helyesírás szerint:

1 *fátyolos*, 2 *lány szem*, 3 *kéken*, 6 *ajkamra*, úgy 9 *falán*, 10 *karnevál*, 12 *reám*, 18 *vagyok*, 21 *zokogj, kedves*, 22 *lásd, átszövik* (Keszler)

A gyűlöletről.

1 Gyűlölni csak az tud
2 aki már szenvedett
3 de gyűlölni sem tud
4 aki csak szenvedett.

[19]54 Kisfogh.[áz]

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: **2** *szenvedett*,

Kárpáti 1991: **1** *tud*, **2** *szenvedett*, **3** *tud*,

Kecskési Tollas 1955: **1** *tud*, **2** *szenvedett*. **3** *De (...) tud*, **4** *szenvedett!*

Mai helyesírás szerint:

2 *szenvedett*, (Keszler)

Daróc a feketéhez

- 1 A mennyet pirulákban méritek
2 mint Krisztus szent testét.
3 De mit tudtok ti az emberekről
4 pocakos szentecskék?

[19]54 Kisfogh.[áz]

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: **1** *méritek*,

Kárpáti 1991: **1** *méritek*, **3** *emberekről*,

Mai helyesírás szerint:

1 *méritek*, **3** *emberekről*, (Keszler)

Sívó évek alján.

- 1 Én azt hittem, hogy sívó évek alján
 2 majd sziromtépő szélvihar söpör
 3 hogy halálárnyas kislány-tested alám
 4 mint barbár sorsom áldozása dől
- 5 S mert fekély e föld Ige testén
 6 életünkből majd vérzőn fölfakad
 7 s rohanva fúló gyermekimám vesztén
 8 új sorsot kér e lobos áradat
- 9 Szólj! Véres éggel sors már mit takarhat?
 10 És ím iszamlós partok fölé ajkad
 11 mosolygó íve hídként megfeszül...
 12 Szeretlek. S jövőm úgy kezdedbe fárad
 13 mint csókra nyíló, ízes, forró szádat
 14 tompítja kék borongássá az űr.

[19]54 Kisfogh.[áz]

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: **2** söpör, **4** dől. **5** S mert fekély e föld az Ige testén **9** takarhat!Kárpáti 1991: **2** söpör, **3** kislány-tested, a halvány, **4** dől. **5** S mert fekély e föld az Ige testén **6** fölfakad, **8** lobbos áradat. **9** már helyett még mit takarhat? – **10** ím, **12** fárad,Gérecz Ödönné Básthy Irén levelében: minden sor nagybetűvel kezdődik; **1** hittem sívó **7** S térdeplős, fúló gyermekimánk vesztén **8** Nevet s buzog, e lobos áradat.

Tárgyi jegyzetek:

sívó – (rég, irod) síró, sivító (irod) sivár*iszamlós* – iszamos (táj) síkos, csúszós

Részlet Gérecz Attila 1955-ben írt leveléből: „Ezekben a napokban az élet egyetlen megoldásul a halált láttam. Aztán lassan, lassan visszafordultam. A hangba – bár még mindig szinte brutális volt az intellektus nyomása az érzelem felett – lassan a lírai kedv kezdett túlnyomóvá válni. Egy szonett:” [itt következik a vers címe]

Mai helyesírás szerint:

3 alám, **4** dől, **5** S mert fekély e föld az Ige testén **6** fölfakad, **8** áradat, **12** fárad, (Keszler)

Az Isten balján.

1 Nekem már szitok az Isten szó a számon.
 2 Én nem a haldoklót, az élőket szánom.
 3 Már a tavaszban is csak öldöklést látok
 4 minden új élet új, Istenre szórt átok
 5 Születünk, s ez nem cél, csak istenítélet
 6 percnyi örömünkért fizet meg egy élet.
 7 Élek, s ez gesztus csak; vezeklő ígéret:
 8 „Amíg te élsz anyám, addig én is élek.”
 9 S ő sejti, hogy vágyom, vágyom sírbadöltét
 10 hívó, szent mosolyát könnyek összetörték
 11 A kedvesem beteg. Oly szép, imahalvány...
 12 és szeret míg a láz fest csókszínt az ajkán

 13 Ím vedd Uram a sorsom; úgy lankad Elébed,
 14 mint Krisztus-fő amely már tövisekkel érett!

[19]54 Kisfogh.[áz]

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: **1 isten 3 látok, 4 átok. 5 istenítélet, 9 sírbadöltét, 10 összetörték. 11 ajkán. 12 Elébed,**
 Kárpáti 1991: **3 látok, 4 átok. 5 istenítélet – 8 élek!” 9 sírbadöltét, 10 összetörték. 12 szeret, míg**
 (...) **ajkán... 13 Ím, 14 Krisztus-fő,**

Gérecz Ödönné Básthy Irén levelében: minden sor nagybetűvel kezdődik; **3 öldöklést** helyett **gyilkolást 10 összetörték** helyett **letörölték 12 ajkán**

Tárgyi jegyzetek:

Részlet Gérecz Attila 1955-ben írt leveléből: „Egy hónapig komoly harcot vívtam a tébolyulás ellen és ugyanúgy az öngyilkosság gondolata ellen. Csak két nő miatt maradtam meg. Anyám és szerelmem miatt. Anyámhoz kötött egy ígéret: »Amíg Te élsz, Anyám, addig én is élek«, a kedvesemhez pedig akkor kezdődő művészetem, amely kezdeti jellegén túl meglehetősen erős tehetséget mutatott. Ebből a keserű korszakból egyik kezdő versem.”

Mai helyesírás szerint:

3 látok, 4 átok. 5 istenítélet, 9 sírbadöltét, 10 összetörték. 11 ajkán. 12 Elébed, (Keszler)

Daróc a szürkéhez.

1 Én nem utállak, – én köszönnék,
 2 Kis tökfilkó vagy, mint a többi
 3 akiknek, hogy a fém kiválják
 4 a salakért kell létrejönni.

 5 S mert téged is kohóra vetnek
 6 s a tűz mert mar és összeéget
 7 s eszköze vagy egy zord istennek
 8 emberbajtársnak tartlak téged.

 9 Az én sorsom is fájó, dőre;
 10 ha fölizzom, pörölyvel vernek
 11 így leszek csikorgó küllője
 12 vérpadra vivő szekereknek.

 13 S hogy véres pénzért hited adod?
 14 Mihaszna vagy csak; nem bánt senki.
 15 Csak homlokod túl szűkreszabott
 16 a mások sorsát elviselni.

 17 Én köszönnék...s tán elúzná a
 18 sok meleg száj a metsző fagyot,
 19 csak ismernéd el néha-néha
 20 a puszta tény, hogy ember vagyok.

[19]54 Kisfogh.[áz]

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

A Gépiratban nem szerepel ez a vers.

Nemzetőr, 1960. május 15. cím: Daróc a Szürkéhez **1 utállak: én 2 többi, 3 kiválják, 4 létrejönni. 6 összeéget, 7 Istennek, 9 dőre: 10 ha felzizzen, pörölyvel vernek, 14 csak: nem 17–20 kihagyva**Kárpáti 1991: **1 utállak – én 2 többi, 3 kiválják, 5 vetnek, 6 tűz, 7 s csak eszköze (...) istennek – 10 vernek. 11 Így 20 tény – hogy**

Tárgyi jegyzetek:

Részlet Gérecz Attila 1955-ben írt leveléből: „Ezekben a napokban voltam a legtermékenyebb. A forma már engedelmesen kezdett hajlani kezeim alatt. (Lásd utolsó verset.) Majdnem mindenről tudtam jó sorokat írni. Viszont ritkán akadt kedvem verselni. Inkább gondolkoztam, vagy ábrándoztam. *Az ember nem gyűlölhető, csak sajnálható* – jöttem rá milliomodiknak.”

salakért – salak: zománc, vagy üvegnemű anyag, mely az ércok koholásakor a nyers anyagban levő földes alkotórészek és bizonyos fénoxidok vegyüléséből vagy tisztán fénoxidokból keletkezik. A fémkohászatban meddő anyag ugyan, de a művelet sikere függ tőle.

pöröllyel – pöröly nehezebb, rendszeren géphajtásos kalapács. De pöröly alatt olyan ipartelepet is értenek, ahol vasat vagy rezet nagy kalapácsokkal kovácsolnak.

Mai helyesírás szerint

1 utállak, – **2** többi, **3** kiváljék, **5** kobóba vetnek, **6** összeéget, **7** istennek: (Keszler)

Krisztus.

- 1 Görnyesztő a kereszt vérrel és gyalulatlan.
2 Vádol az emberi bűn, s arcba facsarja a vért
3 Sorsa, ha rózsafüzér s amulett a töviskoszorúknak
4 Lourdes-i palackokká ócskul a vérveríték!
5 S jaj! a fehérkesztyűs alamizsnák istene lettél
6 holmi aranyborjúk koldus utánczata csak!...

[19]54 Kisfogház (*Töredék elveszett versből*)

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.
A Gépiratban nem szerepel ez a vers.

Tárgyi jegyzetek:

Lourdesi palackokká – Lourdes búcsújáráhely Franciaországban. A katolikus hagyomány szerint 1858. febr. 11-én megjelent Szűz Mária itt Soubirous Bernadette 14 éves leánynak, majd 15-én a sziklabarlangban csodatevő forrás fakadt, melynek vizét (külön kérésre) palackokban elküldik a világ bármely részére.

Aranyborjú – Áron főpap, Mózes távollétében, a türelmetlenkedő zsidó nép követelésére készítette, amely körül a zsidók a pogány istentisztelet módjára táncoltak.

Mai helyesírás szerint:

2 vért, 3 töviskoszorúknak 4 Lourdesi 5 lettél, (Keszler)

Hagyatékom.

1 Kis versek. Szállongó pernyéi
2 egy bús, halottas fáklyafénynek.
3 Kis ideig majd fent lebegnek
4 minthogyha feltjai lennének
5 a szeplőthányt, közönyös égnek...

[19]54 Vác (Éhségstrájkom 5ik napján)

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

A Gépiratban nem szerepel ez a vers.

Kecskési Tollas 1955: **2** fáklya-fénynek. **3** fenn lebegnek, **5** szeplőt hányt,

Füveskert 1957: minden sor nagybetűvel kezdődik, megegyezik a Füveskert 1958-as változatával.

Kárpáti 1991: **3** lebegnek,

Mai helyesírás szerint:

3 fenn lebegnek, **5** szeplőt hányt, (Keszler)

A távozó.

1 Az országút felén katona ballag.
 2 Előle egy egy nő hívja gyermekét.
 3 Az asszonyt nézi. Homlokán a csillag
 4 arcán lefutó szégyenpírja ég.

 5 Még visszanez a házra és a fűzre...
 6 Alatta áll a kisleány, kinek
 7 kis fenekén szoknyája csengettyűzve
 8 egy balga nóta ritmusán libeg.

 9 S hogy kék üvegbúrával eltakarja
 10 az ég a szép, virágos hegyeket,
 11 sorsából megsejt valamit és karja
 12 fehér ököllel égre fenyeget.

 13 S így ismerős a gyermeki lélekben
 14 – óh kinek fáj, tud szeretni csupán...–
 15 s a kisleány piros mosolya lebben
 16 kendőjével a távozó után.

[19]55 M.[ária] Nosztra

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: 2 *egy-egy*

Kárpáti 1991: 2 *egy-egy* 3 *csillag*, 4 *szégyen pírja* 9 *S hogy üvegbúrával eltakarja* 11 *valamit*,
 14 – *ó kinek fáj, tud szeretni csupán...* 15 *S a*

Mai helyesírás szerint:

2 *egy-egy* 3 *csillag*, 11 *valamit*, 14 *csupán...*-, (Keszler)

Költők, emberek.

I.

1 Alul csók hull rá míg kinő
2 szívén a szomszéd dalnak, fönn meg
3 gyolcsot göngyöl rá az Idő
4 – és reszketnek kik élni jönnek!

5 Szívük helyén rőt kereszt függ,
6 s alul a föld áll a vérnek,
7 a Hold szarván hasad a testük
8 – és boldogok kik halni éltek!

II.

9 „Hallod, hogy zokognak a bércen?
10 S ki Krisztus volt Sátánt kiáltott...
11 Hallod? Sikolt... s egy denevért sem
12 feszíthet meg már a halálad...”

13 „Nincs tán anyád aki féltsen
14 s most dajkál a gyávaságod...”
15 „Talán. De így is többnek érzem,
16 mint ti mondjátok a világot...”

[19]55 M.[ária] Nosztra

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

A harmadik és a negyedik versszak nem válik szét, egy tömbben van.

Szövegváltozatok:

Gépirat: **4 reszketnek**,

Kárpáti 1991: **1 rá, 4 reszketnek, 8 boldogok, 10 volt**,

Mai helyesírás szerint:

1 rá, 4 reszketnek, 10 volt, 11 Sikolt..., 13 féltsen, (Keszler)

Halálraítéltek

(Töredékes. Elveszett)

1 Az egyik megtévelyodott s az isten
2 nevét csak súgva merete ejteni.
3 Harminc ezüstért, vére úgy segítsen,
4 a menyországot én vettem neki!
5 Harminc... de ha fölvaltának tövisben,
6 esküszöm millió annyi jönne ki!...
7 Mennyet loptak! s belé – foga megcsikordul
8 én raktam az istent tövisből és porból.

9 S te mit zokogsz itt bennem?! Tán fáj? jámbor!
10 művész vagyok, kell hogy szívedre üssek!
11 Ittál-e már a keserű pohárból?
12 hiszed-e őt? Krisztus sebére hűs seb
13 vagy halál az isten testén, akárhol...!
14 vágyadnál nem lehetsz kisebb.
15 S ha kérdeznéd, – s itt felkacag eszelősen –
16 mást nem mondhatna ő sem.

17 Megszűnnék, meg! de körbe-körbe járnunk
18 a csillagoktól le a sárig kell
19 hajts isten! gyíí! a lélek cifra jármunk
20 mit barom voltunk sora vezekel.
21 Társa ránéz. Hát meglehet hogy ránk únt
22 de vágyainkkal akkor merre ver?
23 Hallgatnak. A csönd meghasad közöttük
24 s négy szóvá lesz, mely Krisztusok fölött függ.

[19]55 M.[ária] Nosztra

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: 5 fölvaltánánk tövisben 12 Hiszed-e 14 kisebb! 18 kell, 21 únt, 22 De

Tárgyi jegyzetek:

négy szóvá lesz, mely Krisztusok fölött függ – a keresztre feszített Jézus fölé táblát helyeztek a bibliai hagyomány szerint ezzel a felirattal: I. N. R. I. Az itt szereplő négy betű: Jesus Nasarenus Rex Judaeorum, azaz Názáreti Jézus, a zsidók királya. (Mt 27.37)

Mai helyesírás szerint:

1 Isten 17 De (Keszler)

Az idegenné lett élet.

(M. K.nak)

I.

1 Majd megölelsz mert egybefolyt a vérünk
2 s a lázas pír még szemünkön remeg.
3 De fásult kintől jajt se sír a lélek
4 s mert csókunk csak a könnyeinken érett,
5 útra lobbansz: fényes a szemed.

6 Kacér a fény. A fény tükörré vágyik.
7 Sziromhullásra terhes ég felel
8 ó, nem örülni, lángod szórni vágyod
9 megkínzott sebről szítani ujjabb lángot
10 (mert szenvedni, jaj, szenvedtetni kell...!)

11 Mert félni fogsz ha hidegen és kéken
12 üveges szemmel kiterül az est,
13 hogy bársonymeleg, ringó öle helyett
14 kihűlt csípőjű szobor-árnya mered,
15 – és elindulsz, hogy könnyed megkeresd.

16 S ha saját tüzed gyúl, kínozva, másban
17 és könnyre váltod gyűlölt életed,
18 talán, de majd csak akkor, sírni kezdesz,
19 s sebemre bújsz, – sebem még meleg lesz
20 belédölelni lázt, a véretem.

II.

21 Mi azt hittük, hogy bennünk zúg az élet
22 derűs kék színre szűrve szét egünk
23 szemünk fényével csillan ránk a fénye
24 s felcsobban néha könnyünk dalra mérve
25 sír velünk s kacag, ha nevetünk.

26 Körülöttünk csak fény és csak tükör volt
27 Szivárvány íven hajolt ránk az ég.
28 S úgy tetszett mintha rengeteg teremben
29 és ezer arccal mi lennénk az ember
30 a mennyre istent s mosolyt szórva szét.

31 Fagy jött. A tükör megrepedt és lehullt
 32 Mosoly szilánkok, tört remény maradt
 33 bezárult négy fal, jéghideg lehellet
 34 s a céljavesztett, szürke évek mellett
 35 elidegenült, szennyes áradat.

Kisfogh.[áz, 19]54

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: **1** megölelsz, mert **3** lélek, **4** érett **8** vágyod, **9** újabb **11** fogsz, ha **12** est, **18** kezdesz **22** egünk, **25** velünk, s **26** volt. **27** ég, **28** tetszett, mintha **30** istent, s **31** lehullt. **32** maradt, **33** lehellet, **35** elidegenült szennyes

Kárpáti 1991: **1** megölelsz, **3** lélek, **7** felel. **8** Ó (...) vágyad, **10** kell...!) **11** fogsz, ha **14** mered **16** másban, **19** bújssz sebem **21** élet, **22** egünk, **23** fénye, **24** könnyünk, dalra mérve, **25** velünk, s **28** tetszett, mintha **29** Ember, **30** Istent, s **31** s lehullt. **32** Mosolyszilánkok, **33** Bezárult (...) lehellet,

Gérecz Ödönné Básthy Irén levelében: csak a II. rész szerepel. **23** fényével csillan helyett bitével tükröz **25** és sír velünk s nevet, ha nevetünk. **26** Köröskörül csak fény és sok tükör volt **27** Szívárvány ívvel **28** Úgy tetszett, hogy

Tárgyi jegyzetek:

Részlet Gérecz Attila 1955-ben írt leveléből: „Szeptemberben áttettek egy jobb zárkába. Ekkor már szalmazsákom és lepedőm volt. Itt érdekes élménnyel gazdagodtam. Egy szép fekete házimunkás lány szerelmes lett belém a falakon keresztül. Titokban leveleztünk. Az etetőnyíláson adta be a csöpp ceruzavéget. Ekkor már megszeretett az egész kisfogház. Ha sétáltam, női fejek jelentek meg a rácsok mögött, integettek, csókot dobtak. Zárkám a fürdő melletti volt, s ha vasárnap hajnalban (őket ébresztő előtt fürdették) megkezdődött a fürdés, át-át dörömböltek a falon üdvözlésképpen. Persze... 25 éves vagyok. [...] Két vers, amit Klárinak – így hívták a fekete fogoly lányt – írtam.” [Az ajánlásból látható, hogy Klári vezetékneve M-mel kezdődött.]

Mai helyesírás szerint:

1 Majd megölelsz, mert egybefolyt a vériünk, **3** lélek, **7** felel, **9** újabb **11** fogsz, ha **12** est; **16** másban, **19** bújssz **21** élet, **22** egünk, **23** fénye, **24** mérve, **31** lehullt. **32** maradt, **33** lebelet, (Keszler)

Boldog Özséb himnusz

(A Pálos rendnek)
(Zenéjét szerezte Ottó Ferenc)

1 Egybeomlott könny és a vér,
2 nyílt seb lett az ország,
3 nyugatra pernyét hord a szél;
4 tanyák, falvak sorsát.
5 Csillag sincs, sötét az erdő,
6 mégis mécsek égnek!
7 Boldog Özséb szól az első
8 pálos remetéknek.

9 /:Szállj, ragyogj te mennyei fény,
10 angyalszárnyú ének,
11 fájó szíven: magyar szíven
12 minden remetének,
13 add Urunk, hogy rab és szegény,
14 – mind testvérre leljünk,
15 áldd meg hazánk, hogy a remény
16 átölelje lelkünk!:/

17 Kicsiny láng a hit, de tiszta
18 fehér, mint gúnyájuk
19 sötét erdő súgja vissza
20 csöndes imádságuk:
21 „Nézz le ránk, kik romok felett
22 fohászkodunk Hozzád
23 áldd meg mind, kik fegyver helyett
24 keresztet hordozzák

/:Szállj, ragyogj...stb.:/

25 S barlang ölen, cellák sötét
26 mélyén fények gyúlnak
27 Népedért szólj Boldog Özséb
28 mondj imát az Úrnak
29 hívd egybe ki hív és magyar!
30 Hív ki sebbel ékes!
31 Győzni fog ki hinni akar
32 s áldozatra képes!

/:Szállj, ragyogj...stb.:/

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: **3 szél, 13 szegény 21 Nézz 22 hozzád 27 Özséb, 31 fog, ki**

Nemzetőr 1961. április 1. Pálos-himnusz címen **1 Egybeömlött 3 szél: 5 sincs helyett nincs 8 remetének: 9 – Szállj 11 szívéen magyar 12 remetének. 13 Add Atyánk, hogy rab és szegény 16 lelkiünk! 18 gunyájuk. 19 Sötét 20 csendes 21 Nézz 22 Hozzád, 24 hordozzák! 26 mélyén, fények gyúlnak. 28 Úrnak. 29 Hívd egybe, 30 Hív, 31 fog, 32 képes.**

Nemzetőr 1981. november 15. A vers alatt kurzívval az alábbi szöveg szerepel: „Az ötvenhatban elesett fiatal költő eddig ismeretlen verse, melyet a váci börtönben raboskodó pálos szerzetesek kérésére írt, s melyet a közelmúltban otthonról küldtek ki hozzánk. [! vö. miközben húsz évvel korábban már megjelent egyszer a Nemzetőrben. Illetve tudjuk, hogy Ottó Ferenc kérte fel a vers megírására, lásd jegyzetet.] Boldog Özséb himnusz címen.” **2 Nyílt 3 szél, 11 szívéen, magyar 12 remetének. 13 Add (...) szegény 18 gunyájuk, 21 Nézz 22 Hozzád! 24 hordozzák. 25 Barlang 26 gyúlnak... 27 Özséb, 28 Úrnak, 29 egybe, 30 Hív, 31 fog, ki**

Kárpáti 1991: **12 remetének. 13 Add (...) szegény, 14 leljünk! 15 Áldd 18 gunyájuk, 24 hordozzák.” 26. gyúlnak. 27 szólj, 28. Úrnak. 29. Hívd egybe, 30 Hívd, ki 31 fog, ki hinni akar,**

Tárgyi jegyzetek:

Boldog Özséb – esztergomi kanonokként 1263-ban alapította meg a pálosok rendjét, az egyetlen magyar alapítású szerzetesrendet.

Ottó Ferenc – (1904–1976), zeneszerző. A füveskertiekhez kötődő körből messze neki volt a legkomolyabb művészi előélete és kapcsolatrendszere. A Zeneakadémiát Kodály Zoltán tanítványaként végezte zeneszerzés főtanszakon. Baráti kapcsolatot ápolt többek között József Attilával, Móricz Zsigmonddal, s többnyire dicsérő kritikákat írtak dalműveiről a korabeli lapok zenekritikusai, köztük Ottlik Pálma (Géza féltestvére) is. József Attila több versét is megzenésítette, a költő pedig a zeneszerző Balázs nevű unokaöccsének írta az *Altatót*. Nyíró József *Júlia szép leány* című művéből kétfelvonásos operát komponált, amit idehaza és külföldön is sikerrel mutattak be. Részben ez is volt az oka, hogy 1949-ben hűtlenség vádjával elítélték.

Mai helyesírás szerint:

14 mind 26 gyúlnak, 27 szólj, Boldog Özséb, 28 Úrnak 31 fog, ki hinni akar, (Keszler)

[Cím nélkül]

1 Szeme hajnali tó, ha ívó
2 halak szikrázva felkavarják
3 Keze gyengéd, arcom simító
4 virágos alma ág, de karját
5 rőt fény ölelte, mint a kígyó,
6 kettéharapva melle halmát...

7 ... Az ócska lámpa fényét néztem
8 a szemében, hogyan ragyog.
9 S ő könnyes lett a nevetésben
10 mikor testét csókoltam ott
11 ahol, hogy egyszer én is éltem
12 a föld mégis nyomot hagyott.

13 ... Sokáig bámultunk a tűzbe
14 aztán egyszerre felriadt.
15 „Hallgatsz. Azt se tudom örülsz-e?”
16 Elcsuklott. „Csak megszülni hagyd.
17 Hisz úgysem adnám, mert... mert – fűzte
18 szívén a szót – a te fiad.”

19 A holdfény fönt épp hogy átolvad
20 a felhőn; nagyon halk ma,
21 mint lebbenti mégegyszer holtak
22 szemén a fátylat, annyira...
23 mert, persze nem kellett a holdnak
24 fiam szemén kacagnia.

25 Pár hetet kellett koplalnunk át.
26 Pénzünk nem volt a nőüléshez,
27 csak, mennyiért egy hóhércmunkát
28 valami szolid úr elvégez.
29 S pár mosolyért van-e jogunk hát
30 a védtelenek életéhez?...

31 A Podmaniczky utca sarkán
32 ilyenkor hideg szél söpör.
33 November van. Az Alpok alján
34 szánok kúsznak a hegyre föl,
35 s hóemberek fején már nyalkán
36 csurgóra áll a jégvödör...

/: December 7 én este:/

37 Hegedű szól a rádióból.
38 Borzongok. Mintha a lágy zenét
39 a létezés során a kóbor
40 halált ölelve jelzenék...
41 Margitnak is, ha teste csókol,
42 beharmatozza könny szemét.

43 Margit. Keze pihen a karfán.
44 Finom ékszer. Kölykeiért
45 valaha nőtény volt; és karmán
46 ily ékszerként hordta a vért!
47 Szerelmem. És hogyha akarnám
48 nőmül jönne. Dehát miért?

49 Hálás volna. Szeret. Feleségem...
50 Biztos lenne egy kisgyermekünk.
51 Kisfiam, szállongó mesében
52 csöppnyi lelked vajon merre csüng?
53 Repülj fiam! s tanulj sírni szépen.
54 Könnyed nélkül hogy emelkedünk?

55 Tanulj kicsim, tanulj sírni. Átkos
56 tájék ez s öklünk ütne le.
57 Körmöm néztem. Dehát virághoz
58 hasonló gyöngé kis keze...?
59 Légy jó fiam. Aludj. S imádkozz
60 hogy egyszer ölless is vele.

61 Kisfiam. Rózsás kicsi körmök.
62 Az Úrral majd csak letudod.
63 A létet kell csak örökölnöd.
64 Az embernek gyepelő jutott.
65 Csupán a két szára: a köldök-
66 zsinór és bitón a hurok.

67 S majd valaki egy karéj holdat,
68 hogy szebb légy, a körmödre szel. –
69 Margit haján szikrát csiholtak
70 az égők. „Most menj kedves el.
71 Aztán holnap szép légy, mert holnap
72 már a menyasszonyom leszel!”...

/: Másnap d.e. letartóztattak :/

73 Az ítélethozás. A bíró
74 belép, s az esküdtszék feláll.
75 Süt a nap. Valahol a Lídó
76 fövenyén mosolyt forr a nyár.
77 Itt megreped a csönd, a nyíló
78 szemeken átszáll a Halál.

79 Négyszer suhint kaszája éle.
80 A terem csöndes és komor.
81 S ők állják, mintha egy sem élne,
82 Hűsen, mint négy ezüst szobor.
83 S a négy vágás finom sebére
84 kivérzik négy gúnyos mosoly.

85 S e gúnyos görbéjén a száznak
86 arcunk fölér és visszanez.
87 S egy pillanatig mind így állnak;
88 mert csúcspontja volt az a rész
89 a végtelen hiperboláknak
90 amelyek íve visszavész.

91 (Hátrakötik a kezeit.
92 A hóhér a zsámolyt kirúgja.
93 A csigát ketten kezelik.
94 Az arc eltorzul, és kinyújtva
95 úgy ráng a test még percekig,
96 mint sátáni hegedűk húrja!)

97 Gyula teste már nem soká élt.
98 (Mészben a csontváz is elmálik.)
99 De mikor a hóhér hozzáért
100 hangja kizúdult az utcáig
101 süvöltve tovább: „a hazáért
102 és a népért mindhalálig!...”

A Gyűjtő

- 103 Így emlékezem rá amint fel-
104 zokog hajnal a vadgalamb.
105 S a temető túl, hol úgy ring el
106 a gyermekarcú est a langy
107 halál ölén, hogy felcsilingel
108 tőle fent a lélekharang.
- 109 A rácsok közt zúgnak a gépek
110 és suhog a polírkorong.
111 Én verdeső szárnyukra lépek.
112 Zenéjük lehet vad, s bolond
113 de elmossa otthon a képed
114 hol őrzöngő agyunk borong.
- 115 Szálló rongypelyhek behavazták;
116 fehér és hús itt a robot.
117 Nem érdekel ki most a gazdád.
118 Jól vigyázz! a kerék robog:
119 nehogy kiszakítva a pásztát,
120 szétverje kezed s a dobot.
- 121 Ki ütött s hány? – már nem emlékszem
122 De sápadt tarkókon, a lenyirt
123 fejek közül még néha két szem
124 virága ott lelkembe nyílt.
125 Hetek, hónapok múltak, s még nem
126 láttam mosolyogni Emilt.
- 127 Emil volt a gombüzem-írnok
128 Bajtársam volt, s ez épp elég.
129 Beszéd itt nem ad kezédbe gyilkot.
130 Barátom lehetsz némán, még
131 sebünk mérget sem kell kiszívnod
132 itt több egy cigaretta-vég.

/: Emil elmondja, hogy apjáról nem tudott semmit. 49-ben mikor idehozták hallotta, hogy a sétaudvar alatt van a siralomházban.:/

133 Az udvar szűk, hol Emil sétált
 134 Ott messze fönt a kék azúr...
 135 A felhő palást ott és széttárt
 136 karokkal – úgy tűnik – az Úr
 137 megszegvén megáldja a fényárt.
 138 „... Egy morzsa tán ajkunkra hullt!...”

*

139 ...Körre kört, míg van ki rázzon
 140 Lelkünkől amit örökölt
 141 ostort fonott az osztozáson...
 142 Csattanj hát szív! – ha elgyötört
 143 csapója vagy a karikáson!
 144 hányd csak a gyűrűt, körre kört...

145 Körre kört és közben a szájra
 146 az önuralom egy darabja;
 147 Kemény mosoly feszül mint szárra
 148 lovagolt méneken a zabra...
 149 Körre kört!... A halálos zárka
 150 egyikében az édesapja...

*

151 Négy éve leste, hogy haladnak
 152 a léptek fönt. Ott lent talán
 153 az útfelére hullott magvak
 154 fehér kalásza ért haján,
 155 midőn egy hang egyszer az ablak
 156 felől leszólt hozzá: „apám!”

/: Akkor a rabok még vasárnap jártak istentiszteletekre. Emil ilyenkor találkozott az apjával :/

157 ...s az ének szállt felfelé, fel
 158 a szobrokig, minden vasárnap
 159 A szentekig kiket kulcsolt kézzel
 160 aranykapocsként imánkra zártak:
 161 hogy mi is az Úr kézjével
 162 leszünk göröngyei a sárnak...

163 A templom padján együtt ültek
164 az ősz öreg és a fia.
165 „Olyan volt, mint az üdvözültek
166 – hallom Emilt – társaira
167 úgy nézett, mint kit Isten sürget
168 s nincs mitől iszonyodnia.

169 Derűs volt és erősebb nálam.
170 olyankor vigasztalगतott
171 „Fiam nézd, gyönyörűszép nyár van.
172 Az Isten jó, és meghagyott.
173 Most születünk meg majd mindnyájan
174 s ki nem élt, nem lehet halott...”

175 A templom ma már raktárhelység
176 és Emil isten tudja hol van.
177 Kik szemünket párásra lehelték
178 elfáradtak mind e mosolyban
179 Csak nézem a templom keresztjét.
180 A jel bitó lesz minden korban.

181 A rend áll a rozzant gerendákon
182 ha csikorog minden ereszték;
183 feszesebbre húzzák csigákon
184 az ember megkötözött testét.
185 Emilt Vácra vitték a nyáron,
186 s az édesapját kivégezték.

*

187 Oszlopos, öreg tanyaház
188 tartozhatott hozzá; a szétszórt
189 dűlőutak, néhány akác,
190 – erre gondolt. Néha egy fényfolt
191 ringott rajta, búzakarász.
192 És sorsunkkal ilyenkor szép volt

193 barázdás arca mint a földek,
194 ha penge villan és az élet
195 kötött kétéi rája dőlnek.
196 Magyar volt, akiben a lélek
197 megrogy a súlytól amit fölvet
198 homlokán: mosolyt, büszkeséget.

/: 50-ben átvette a Gyűjtőt az Á.V.H. és Emil apját 5 év siralomház után kivégezték. :/

*

/: 54 júl 18 Vác, polírterem, k.b. 22^h :/

199 Az ablakok közét a hullám
 200 ingatja zöld falakra szét,
 201 amint a lámpák fénye hull rám.
 202 Emeletes bitón a szél
 203 harangjátékba kezd a hullán
 204 ha kongva oldalához ér.

205 Hullámok csobogtak nyugodtan,
 206 „Valahol vihar közelít”...
 207 S még a halálra gondoltam,
 208 ahogy a szív e halk-szelid
 209 melódiával egybe-dobban
 210 „ha lő ott esem össze” ... így

211 csavartam rongyokba az ablak
 212 vasát, hogy csöndesebb legyek.
 213 A villámok már hangosabbak
 214 voltak, s a Dunából rekedt
 215 dühhel ilyenkor égre csaptak
 216 a lila Pilisi hegyek.

217 Sok-sok verejték és idő kell
 218 amíg a fűrész áthatad,
 219 s benedvezett törülköződdel
 220 s egy ruddal a csavart vasat
 221 meghajtod, ameddig csípőd el-
 222 fér közte és sovány hasad.

223 Aztán felálsz. A rácsok lomha
 224 keresztje homlokodra dől.
 225 Ha most kilépsz, könnyen a konca
 226 lehetsz. A toronyból az űr
 227 szemét a fény csak erre vonzza
 228 a vaksötét sziget felől.

229 S, hogy mit tesz meg kell érezned.
230 Feszült idegzeted ne várasd.
231 Motorszivattyú berreg messzebb.
232 A víz már elérte a várost.
233 Csönd. Majd hosszú vonatfütyty reszket.
234 „Fénysor kúszik valahová... Most!...”

235 Kidobtam magam, de a résbe
236 bennszorult átkozott farom,
237 s egy percig (mikor vesz már észre?)
238 lábam úgy járt, mint szélmalom,
239 de vizet értem, és balkézre,
240 mint uszodában a falon

241 beütve szoktam verseny közben,
242 buktam a víz alá puhán.
243 A távolság a drót és köztem
244 20–30 méter volt csupán.
245 S én vízalatt leúszom ötven
246 métert, de itt cipőm s ruhám

247 olyan nehéz lett, mint az ólom.
248 S csak kínlódtam tovább, tovább
249 kapaszkodva a gyér zsurlókon,
250 míg a rőt kőcsillagon át
251 végre elértem csudamódon
252 a lámpaoszlopok sorát.

253 A pullóverem három izben
254 akadt a szögesdrótba, mit
255 megláthattak; álltam a vízben.
256 S a végső pillanatban itt,
257 ég tudja mért, lassan, precízen
258 oldozgattam ki szálait.

259 Majd elragadt, és körbe-körbe
260 csavart az ár, s a szörnyű tánc
261 fölébe, mint a föld ökolbe
262 szorult homálya nőtt ki Vác
263 s ezer szélrázta villanykörte
264 csörgött e földre mint a lánc.

265 – És mégis, mégis most az őrfény
266 mily fájó lett, hogy elrohan...
267 S ott megsejtettem, hogy a Törvény
268 (sodort, sodort a vad folyam)
269 átcsap a Tér és Időgörbén,
270 s a küzdő élet még olyan

271 bűntől sohasem menekült meg
272 amit a lélek még kivall.
273 Ahogy örök jelén a kürtnek
274 megáll a jerikói fal.
275 Aztán a fények elmerültek,
276 és bögve kitört a vihar.

277 – S tetemre hitt szörnyek levágott
278 feje sírva harapta szét
279 mezítelen halott leányok
280 jeges szeretkező ölet
281 amíg legörgő csontpofájok
282 kiverte ragyával a jég –

283 Az óriás vízben volt hol vájja
284 körmét a szél. Le-fel csavart
285 örvény és ár, majd mint roncs gálya
286 maradt el egy-egy eltakart
287 sziget sötét lombkoronája,
288 de nem látszott sehol a part.

289 – És nászra kelt Zeid s a Beste
290 és magzatán a szép Zeid
291 „szobor legyél” dalolt s kinyesve
292 heréit ő s a léprevitt
293 kegyetlenekre szórni kezdte
294 a Hüllő pikkelypénzeit –

295 Görcsöt kaptam. S csak gyúrtam kábán
296 a kintől („hol most ki merülő
297 kezem fogná... hol?... Csak a Sátán
298 jár a vizen...”) de a zendülő
299 hullámok vad melódiáján
300 még pontosan zihált a tüdő.

301 – És kése nyílt és kése mindnek
 302 hasába szúrt s a fölmetélt
 303 habzó pofájú tíz szelindek
 304 nyalni a vért a vért a vért
 305 a tíz veszett dög ott keringett
 306 amíg kidőlt beléhez ért –

307 A félszigettől visszakerült
 308 ár újra s újra visszahajtott.
 309 Aztán a lassan lecsendesült
 310 zivatar az utolsó kardok
 311 cikázó pengéjébe dűlt
 312 s én elértem a túlsó partot.

*

313 Fölértem a partra mikor gyanakodva
 314 lebuktam; a gát tetején
 315 fény gyúlt, s tekeregve akárcsak a kobra
 316 a fűbe simultam. A fény
 317 felém közelítve megállt, s alakomra
 318 terült. – Egyedül lehet. – Én

319 fölálltam. Az őr felemelve kezét szólt
 320 „Ki az? Maga mit keres itt?”
 321 A mart, hol az út vezetett, szakadék volt.
 322 – Őrház ide messze esik...
 323 S átéri-e lelkem az emberit, égbolt
 324 a rosztól a kénytelenig...? –

325 „Vácról szöktem az éjszaka”... – lenről
 326 a szürke folyam kavarog... –
 327 Álltunk szóttalan én meg a rendőr:
 328 egymásra fogott magyarok,
 329 s én néztem az álla-hegyét! belelendül
 330 a váll, – hova majd lecsapok.

331 „Itt térjen a föld fele” mondta lefödve
 332 a lángot. Az ökle kinyúlt.
 333 S én néztem a hála szemével e rögre.
 334 Hazánk csak a könnyteli múlt.
 335 De vallja hazának az ember örökre
 336 hol két ököl összesimúlt!

337 (A hős nem sír és nem érzelő
338 mondhatod sárszagú morál.
339 Szíve helyén, ne hidd, hogy „mert ő
340 a férfi” holmi bádóg áll.
341 S hol én sírtam, sírt ott az erdő
342 szállt, szállt, ezer kis fénybogár.)

(Tahitófalu)

343 ... Lopva néztem egy világos
344 szobát. A zöld falon kopott
345 kereszt függött, s a tűz egy álmos
346 asszony ölén hunyázkodott.

347 Már nem bírtam tovább. A vízben
348 elcsigázott a vad iram.
349 Ruhám se volt, és fáztam is „Benn
350 tűz dorombol a karjaiban”...
351 s beléptem, szólva: „adjon isten”,
352 s ő felelt: „adj isten fiam.”

353 S már állt is fel. (Madame Curieig
354 egy asszony bárki, enni ad.)
355 S én megkérdeztem mért ül így itt,
356 hisz nemsokára ránkvirrad.
357 A gépkocsikra vár. Űrítik
358 a falvakat az ár miatt.

359 Elmondtam neki az egészet.
360 Előbb nem tudta higgyen-e.
361 „Monostorban – szólt, s körülnézett
362 gyanakváshoz szokott szeme –
363 parasztok laknak.” Itt merészebb
364 lett. A nép ott elrejtene.

*

365 Messze feltűnt Szigetmonostor.
366 Megálltam. A látvány egy kicsit
367 szíven csapott, mert mint az ostor
368 kígyóztak rám a gépkocsik.
369 Családok vitték bútorostól
370 kis motyójuk a kompokig.

*

- 371 A gáton volt, hogy a két őrszem
372 felém kiáltott: „Allj, ki az!?”
373 S én karjuk fölött – feldühödten
374 és káromkodva, szent igaz –
375 vetődtem át, mint szemtükörben
376 egy riadt fecske átnyilaz.
- 377 ... „Rendőrség! hej! rocsót! reflektort!”
378 – üvöltöztek, mint a dervisek.
379 A víz irtózatossá hideg volt.
380 „Elfognak”... S bárha nem hiszed,
381 mérlegen inghat egy meleg korty
382 s egy hátralévő évtized.
- 383 Körül a liget tavat képez
384 az ármezőn, és így alig
385 s csak úgy látszanak ki a széles
386 vadalmafák, mint kis csalit.
387 Ha elérek az erdőszélhez,
388 elrejtene nekik lombjaik.
- 389 Küzdöttem, de már minden mindegy.
390 Krisztus száján a végső korty.
391 A távolság a fáig mintegy
392 60–70 méterre volt.
393 S még ráadásul kibújt mint egy
394 lecsüngő szajhamell a Hold.
- 395 (Szép verset hallsz min meghatódnál,
396 de látsz egy fürdő vén lotyót;
397 a ronda mell hasára lóg már
398 s tudod, hogy arra hullt a csók)
399 S már dörögtek a fordulónál
400 az engem üldöző rocsók.
- 401 Még 40, 30, egyre küzdök.
402 És lát és bög a csorda... Bár
403 a tó szép volt mint ezüst tükrök
404 de fölötte, mint a halál
405 kifent borotvakése függött
406 a fényező ahogyan kaszál.

407 S elérték mikor lábamba
 408 úgy tetszett a kígyó harap
 409 Tudtam: vadalmaág vagy inda
 410 és eltűnve a víz alatt
 411 úgy mosolyogtam rájuk, mint a
 412 tiltott fán az az egy falat.

413 A lombozat, hol összeível
 414 a falka még soká csahol.
 415 De fényoszó már nem vetít el
 416 a csöndes éjszakába, hol
 417 kacagva, mint Till Eulenspiegel,
 418 a folyón úsztam valahol.

*

419 ... A túloldalt már vártak lesben,
 420 de jókor látva, hogy fölém
 421 egy csikkparázs véres keresztet
 422 feszíti fegyverük csövén;
 423 ugrottam, másztam, míg leestem
 424 és eltűntem egy fal tövén.

/: Két kerékpáros rendőr elől menekülve egy házba jutottam, de a jelentkező férfi gyanús volt és rosszindulatú, csak fenyegetésre ígérte meg, hogy hallgatni fog rólam. Tovább menve, egy másik kertés ház ablakán zörögtem. Egy férfi jött ki és szólította csendre az ajtóhoz láncolt kutyát:/

425 Kijött s élém állt a küszöbre.
 426 Bent ijedt gyermekhang gagyog.
 427 Én hallottam jól, esküszöm, de
 428 az eszem akkor kihagyott,
 429 s benyomtam őt, nem is köszönve,
 430 csak elmondva, hogy ki vagyok.

431 Kis asszony jött ki hálóingben.
 432 Megrázkódtam. Valami ősz
 433 rokonság, hogy szíveinkben
 434 a mások félelme időz...
 435 A férj halk volt, csendes. Tekintsem
 436 a feleségét. Viselő.

437 „Jó. szóltam, s tán nem is hazudtam:
438 mint aki mindenről leköszönt. –
439 Jó. Adjanak fel. Igazuk van.”
440 Gyűlöltem bennük a közönyt,
441 De fájt, és mint a kín Vazulban
442 átfont és megolvadt a csönd.

443 A konyhába vezetnek végül.
444 A reszketés már nem kínoz oly
445 nagyon. A nő a tűz elé ül.
446 Beszélek, s nézem. Lányos orr.
447 Homloka felhős. Majd lekékül
448 szeméből az első mosoly.

449 Hajnalodik. Ruhám még szárad
450 kiöblítve a tűz előtt,
451 Eszem. A férj ócska ruhát ad
452 Vezetnek. Széna... S még a rőt
453 homályon át elérik fáradt szemeim
454 a padlástetőt.

/: Pestre jutok 20-án reggel. Farkasréten észrevesznek, körülkerítenek. Hosszas bujdosás után sikerül Budaörsnél a gyűrűből kitörnöm. Van pár forintom, ebből végigutazom Pestet, Budát, de minden számbavett lehetőségem csődöt mond. Sehol nem találok senkit. Közvetlen ismerősökhöz nem mehetek. Házmesternőknél nyomozok már egy-két volt barátom után :/

455 Jártam mint egy sokat kibírt ló,
456 S nem tudnám elsorolni hol.
457 Pénz sem volt, mi egy-egy szipirtyó
458 agyvelején szikrát csíhol.
459 Hát mentem, mindinkább megingó
460 hittel a sorsomban, s mikor

461 a fáradtságtól alig láttam,
462 valaki rámfeledkező
463 szemére megtorpant a lábam.
464 Egy kis, budai étkező
465 utcai részén, egymagában
466 ült, s evett egy fekete nő.

467 Úgy ült, eltartva pirosított
468 kisujja körmét messzire;
469 virág – gondoltam, oly szelíd ott.
470 Csak szép mert nincs mit tennie...
471 És ekkor volt, hogy megszólított
472 Margit: „Te hogy kerülsz ide?”

473 Tudom. A józan ész. S hogy kár volt
474 akár egy percet veszteni.
475 El! El! – s csak néztem, hogy fák ráhullt
476 árnyát szirmokká tépdési
477 arcomba szórva a szél, s kábult
478 fejjel csak intettem neki.

479 Riadt volt, s én láttam, hogy sejt:
480 közénk nőtt már a börtönöm.
481 Megfogtam, de éreztem: semmi,
482 e lányhoz már semmi közöm.
483 Azt még se tudtam elviselni
484 hogy át ne süsse bőrömön

485 valója bélyegét: a húsát...
486 ott összeértek arcaink.
487 Szemén megtört a szomorúság,
488 s hozzámsimult egy percre, mint
489 virágkehely, ha odahuzzák
490 s szelíden, újra visszaring.

491 Vártam, hogy kérdőre mikor von
492 Nem sejtene ruhám alatt
493 talán szökött fegyenc mivoltom?
494 Majd nadrágomon megakadt
495 szeme a csúnya barna folton
496 és láttam, ajkába harap

497 „Várj itt. Magdának szólok.” S eltűnt
498 de tíz forintját nálam hagyta.
499 S én felkacagtam akár Peer Gynt
500 a más asszonyát elragadva...
501 Egy óra múlva hárman ültünk
502 a presszóban ő én és Magda.

*

/: Beszélgettünk. Inkább csak Magda és én. Margit nagyon sápadt és csendes volt. Amikor engem annakidején elfogtak, hozzám vendégek gyűltek k.b. 14-en. Csak anyám és a két lány tudta, hogy én hol lehetek. :/

/: A Bálint fiuk barátaim voltak. 3 testvér. Egyiküket a határon lőtték agyon, a közép-sőt felakasztották, miközben otthon váratlanul meghalt a legfiatalabb is. :/

503 Nem látszott meg, hogy elszorulna
504 a szíve. Erőt vett magán.
505 Vigyázott mindig a borukra
506 hogy ki ne fogyjon valahány
507 Csak néha tűnt el, – mondta Magda
508 s a konyhaszéken sírt anyám.

509 „És ti?” „Amikor elvitt a kat.pol.
510 még nem tudtuk mily szörnyű. Nézd.
511 Ott állt az a sok palack bor,
512 és hogy ne keltsünk feltűnést...”
513 „Hát ittatok.” „Igen.” Én akkor
514 kaphattam az első ütést.

515 ...S a Bálint-fiuk anyja nyáron
516 akit csak megállíthatott
517 a gombját fogdosta, vagy vállon
518 ragadta és csak kacagott:
519 „Képzelve el uram, hogy három
520 fiam volt és most mind halott!”...

521 Ki Dénes? Margit udvarlója.
522 Ezért lettem hát idegen.
523 Sok víz lefolyt. S ugyan ki rója
524 fel bűnéül? A vizeken
525 csak mi lebegtünk, mint a bólya
526 megláncolva és vesztegen.

*

/: Megbeszéltük, hogy Dénesnél bújok el 24 órára. Elváltunk. Estig Pest különböző helyein csavarogtam, keresve kevésbé veszélyes lehetőséget. Nem volt. Este 9^h kor találkoztam Dénessel és Margittal. Mikor feléjük közeledtem, Dénes feltűnően az órájára nézett. Kettő percet késtem. Margit sápadtan, keskeny szájszájval előbb Dénesre, majd rám mutatott és egyetlen hang nélkül, mielőtt hozzájuk értem volna,

megfordult és eltűnt a tömegben. Utoljára láttam. Dénes udvarias volt. „Mindenről értesültem” – mondta. „Nálam hetekig biztonságban lehetsz.” Altatót is hozott, mert el tudja képzelni milyen idegállapotban lehetek. Aladár utcai albérleti lakásában hagyott magamra, mondván, hogy az árvízzel kapcsolatos szolgálatba meg:/

527 Hazudnak. Persze nála alszik.
 528 Gondolják, – s igazuk van: fájhat
 529 Azért talán ma megvonaglik;
 530 ideges, hazudja majd, fáradt.
 531 – S odaadja magát. Mert Margit
 532 engedelmes, puha kis állat.

533 Az asztalon könyv van. Címéül
 534 Büntetőtörvénykönyv áll, s amely
 535 Dénesé. Ő ügyésznek készül.
 536 Ha megürül – mondta – a hely.
 537 Fekszem s lapozgatom. Végül
 538 elalszom, mélyen mint a tej.

/: Másnap későn ébredtem. Reggelizni az egyik közért-be mentem. Később lesétáltam a Dunához. Visszafelé rosszul lettem. Le kellett ülnöm a fűbe. A szívem nem bírta már. Délután kiültem a ház bejáratától nem messze az egyik játszótéri padra, hogy megfigyeljem Dénes kivel érkezik, vagy követi-e valaki. Este 7^h re ígérte, hogy hazajön. :/

539 Az út a térnél kettéválik.
 540 Kisgyermek fogócskát játszva.
 541 Fölöttünk rózsás arcocskáik
 542 legyezgeti néhány akácfa.
 543 Furcsa. De úgy tűnt, hogy halálig
 544 valami honvágyam lesz Vácra.

545 Hol leborul vérző halomba
 546 az emberszív s fölé kezünk
 547 imára font, remegő lombja
 548 virágot hajt, hol szenvedünk,
 549 szomjú lelkünk a fájdalomra
 550 lebeg, s reá emlékezünk.

551 S a fény elé lehulltak sorba
 552 a szomorúfűzek, amik
 553 mintha sírva törülték volna
 554 lebontott tiszta ágaik
 555 aranyhajába, mint Magdolna
 556 az Úr mezítlén lábait.

/: Dénes 8 felé érkezett egy ballonos férfivel. Beszélgetve jöttek az utcán és befordultak a kapun. Utánuk mentem, hogy megnézzem együtt mennek-e fel a lépcsőn Labanc lakására vagy elválnak a lépcsőházban. Lehetett a ház lakója is. A lépcsőházban először nem láttam őket. A hátam mögött szólalt meg Dénes akit eltakart beléptemkor a kinyíló kapuszárny. „Szervusz. Nálad van a kulcs?” Fölindultunk a lépcsőn. A férfi gyorsan elköszönve Labanctól kiment a kapun. A lépcsőforduló után mellenragadtam. „Ki az a fickó?” Labanc nekiesett a korlátnak. Rendőrség... rendőrség... Irtózatosan reszketett. „Elárultatok?” Megverték őket. Különösen Margitot. „Ő mondta meg?” „Nem, azt hiszem Magda.” A hazudozástól kicsit magához jött. „Merre lehet menekülni? Háztető?” „Semerre.” Látta, hogy körülfogták az egész területet. „Jössz velem beszélgetve, és nem nézel se jobbra se balra.” Könnyörgött, hogy ne tegyem őt, őket tönkre. Adjam meg magam. De engedelmesen jött mellettem. A tér már tele volt ténfergő, sakkozó, ujságotolvasó alakokkal. Kettő kivált és mögénk lépett. „Akkor most felmegyünk Pistáékhoz, és lehozzuk a cuccot – mondtam hangosan. Úgy látszott: sikerült. A két férfi követni kezdett. Egy benyíló mellékcúcaban mentünk fölfelé. Egérutat kaptam, de a szívem alig bírta a lépcsőt. Mögöttünk kopogtak a léptek :/

557 Bevert szögeknek koppanása
 558 Szívem, lakatra zárt az Isten
 559 A hegy megnyílt, hogy oldalára
 560 az Úr szörnyű sebére intsen.
 561 Az embernek voltam Tamása
 562 a nyitott sírt csak én őriztem.

563 Még pár lépés. Mellettem Dénes
 564 ijedt, suttogásig halkított
 565 hangja könnyörög. Hiszen én is
 566 szerettem egykor Margitot...
 567 Igen. Szerettem... És most véres
 568 étellel kaput nyitok.

- 569 mint parasztleány, ha felszakítja
570 mellén az inget „Ide szúrj hát!”
571 Szerettelek Margit. És ha kinja
572 lehetne csóknak odanyúlnák...
573 – Szomorú szájad aranyíja –
574 hadd feszítse sorsom a húrját!
- 575 Ha test volna csak, megmaradnék.
576 Mi lehet szép, ami örök?
577 Az Istenből bennem ha van még
578 megcsúfolt az, s leköpdösött
579 Így épült Margit hajlék
580 a Szépségnek a csípőd fölött
- 581 Kik Isten álmát elvetélik
582 – Ó, annyi a fény, a virág! –
583 Követ ugyan rám ki vetél itt
584 a sarokvas alatt, ki hát
585 aki kényszeríthet, hogy végig-
586 játszam e csúf komédiát...?
- 587 Az győzhet csak az utolsó hajrán
588 aki a sorsánál nagyobb
589 Ki ő nekem? Attila kardján
590 tán az a vérfoltot hagyott
591 szelid üsző...: De Isten balján
592 mit ér, ha géniusz vagyok?...
- 593 Mit ér Uram, hogy lángja voltál.
594 Nyújtom üszkét: az életet.
595 Sebem tüzednek volt oltár,
596 s mely másod volt, a gyermeket
597 föláldoztam és ellángolt már
598 kormával írom csak Neved...
- 599 Mit ér Uram, hogy lángja voltál.
600 Nyújtom üszkét: az életet.
601 Sebem körül az ember szolgál,
602 s ha félni kezd, a tűzre vet.
603 De arca hol? Szomjára hol vár
604 a lélek ott, hogy észrevedd?...

*

605 De eszembe villant a börtön
606 tíz éve még, mi hátra van
607 Kétoldalt kivágott az öklöm
608 S úgy vetettem hátra magam
609 hogy mindkettő lehullt a földre
610 hol birkózni kezdtünk hangtalan

611 Vékony csíkban a vére csorgott
612 mindkettőnek de lábamat
613 úgy marták mint két veszett buldog
614 Az ingem már egy rongycafát
615 Végül a jobbkezemre hurkot
616 dobtak, s a bal volt csak szabad

617 Labancot láttam még hogy gyáván
618 remegve a falhoz lapúl.
619 „Ugorj hát” szólt a Sátán
620 estedben megtart majd az Úr!
621 És ő ugrott és zuhanásán
622 nem tartotta meg őt az Úr.

623 S ütöttem, már nem tudom hányat
624 de végre lebírt a fölény,
625 s tökmagot köpdösve ványadt
626 suhancok tolongtak fölém,
627 nézve a Törvényt hogyan támad
628 a detektív revolverén.

*

629 Szeme hajnali tó, ha ívó
630 halak szikrázva felkavarják.
631 Keze lágy, arcom simító
632 virágos alma-ág, de karját
633 rőt fény ölelte, mint a kigyó
634 ketté harapva melle halmát...

- 635 Szerelme? Már csak búja kell
 636 Kehelyé lenne [olvashatatlan] szája.
 637 Az emlék még arcára lel
 638 zúzos szívemen csak a pára.
 639 A haldoklók sóhaja fel-
 640 csap a lélekharang falára.
- 641 Karján gyermekem sohasem volt ily
 642 sápadt fényű és könnyre éhes.
 643 Kezéből rámfeszül a Hold-íjj,
 644 s az alkonyattal összevérez...
 645 Ósz van. Hull a lomb. És hasonlít
 646 a fájdalmuk Margit szeméhez.

* * *

M.[ária]Nosztra fegyelmi

Szövegforrás:

Kockás füzet Lőrinczy György kézírásával, kivéve: 175–178 Gérecz Attila kézírásával, 179–186 Dánielfy Tibor kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: 2 felkavarják. 9 nevetésben, 13 tűzbe, 19–24 kihagyva 25 át, 33 november 34 föl 37 rádióból 44 Kölykéért 45 volt, és 50 kis gyermekünk 52 csöppnyi lelked vajjon 56 ez, s 63 örökölnöd; 68 szel, – 70 „Nost 86 visszanéz, 89 hiperbolának 104 [kézzel a hajnal mögé írva: ban] 106 est, a 111 lépek, 112 bolond, 113 képed, 118 vigyázz! – a 119 pasztát, 120 emlékszem. 127 gombüzem-írnok. 131 kiszívnod, 132–133 [között prózában:] 49-ben, mikor 144 Hányd 147 kemény 149 a halálos 156–157 [között prózában:] istentiszteletre. 158 vasárnap. 167 sürget, 170 Olyankor vigasztaltott. 178 mosolyban. 201 hullt 205 nyugodtan. 208 szív, e 210 ló, ott 217 kell, 218 áthasad: 223 felállsz 229 hogy mit tesz, meg 239 értem és 246 cipőm, s 257 lassan precízen 259 elragadt és 262 Vác, 264 földre, mint 269 Idő görbén, 271 meg, 280 ölet, 281 csontpofájuk 286 al egy-egy altakart [két elütés, e helyett a] 291 dalolt, s 292 ő, s 294 pikkelypénzeit. – 305 keringett, 306 ért. – 306–307 között: / A rendőr/ 310 utolsó 311 dűlt, 319 szólt: 321 part 323 De átérsz-e lelkem – míg vakító fény forr – [véltetően Kárpáti Kamil kézírásával] 327 szóttalan, én meg a rendőr; 339 hegyén, ne 340 áll! 342 szállt ezer 355 megkérdeztem, mért 360 bigyjen-e. 381 korty, 391 fákgig, mintegy 393 kibújt, mint 394 szajbamell: a 395 ballsz, min meghatódnál 398 csók.) 404 mint kínhalál 405 függött 406 a fényszóró, ahogy kaszált. 408 harap. 410 alatt, 419 vártak, lesben, 423 ugrottam, másztam, 425 Kijött, s 440 közönyt. 446 orr, 450 előtt. 455 Jártam, mint 456 elsorolni, hol. 464 kis budai 470 szép, mert 480 közénk helyett körénk 483 elviselni, 491 von. 496 harap. 499 felkacagtam, akár Peer Gynt, 502–503 [között: a prózai betétek megegyeznek a kockás füzetbeliakkal. Kézírással bejegyezve:] csillaggal jelölt helyre kell tenni a túloldalra! 505 borukra, 506 [kézzel odaírva valahány helyett:] szólt a lány. [egyezik Kárpáti 1991] 507 [kézzel odaírva mondta Magda helyett:] mint ki futna 525 [bólya kézzel áthúzva és odaírva:] bója 531 magát, mert 538–539 [között prózában:] Közért-be 546 emberszív, s 556–557 [között prózában: a cuccot áthúzták, helyette] vasat

[megegyezik Kárpáti 1991] **569** *Mint* **574** *sorsom* helyett kézzel beleírva: *sorsomra* **578** *leköpdösött*. **580** *fölött*. **583** *vetet* helyett *vetél* **584** *bát* helyett *lát* **587** *hajrán*, **588** *nagyobb*. **606** *van*, **608** *magam*, **609** *földre*, **610** *bangtalan*. **612** *mindkettőnknek*, de **613** *marták*, *mint* **616** *szabad*. **617** *még*, *hogy* **627** [a Törvényt áthúzva, és odairva:] *az Önkényt* [megegyezik Kárpáti 1991] **635** *kell*, **636** *szomjú* [kézzel ráírva] **637** *lel*;

Gérecz Ödönné Básthy Irén *vonalas füzet*: **2** *felkavarják*, **3** *gyöngéd* **9** *nevetésben*, **12** *bagyott* **13** *tűzbe*, **17** *mert*, –: *mert... fűzte* **19** *ép hogy elolvad* **25** *át* **26** *nősüléshez* **27** *Csak*, **28** *Valami* **31** *utca* **38** *Borongok*. **43** *karfán* **45** *volt és* **53** *tanúlj* **55** *Tanúlj kicsim, tanúlj* **56** *ütne le*. helyett *irtana*. **63** *örökölnöd* **73** *Az ítéletbozás*. **74** *belép s* **75** *Lidón* **79** *egysem éle...* **82** *szobor* **86** *visszanéz* **91** *kezzeit* **94** *eltorzúl* **95** *percekig* **97** *élt* **98** *elmálik*) **99** *bozzá ért* **100** *útcáig* **103** *Így* helyett *Úgy* **110** *polizkorong* **113** *Otthon* **114** *örjöngő* **119** *pasztát* **121** *Ki ütött s hány? már nem emlékszem*. **122** *sápadt* helyett *dagadt (...)* *lenyírt* **123** *közül* **125** *Hetek hónapok* **128** *volt ez* **129** *gyilkot* **130** *kihagyva: némán, még* **132–133** *között: hallotta, hogy (...)* *siralom házban* **133** *sétált*. **134** *fönt* helyett *fent* **140** *örökölt*. **141** *kihagyva: fonott az osztózáson...* **150** *édesapja* **153** *Az* **157** *S az* **160** *arany kapocsként* **165** *üdvözültek* **166** *hallom* helyett *mondta* **167** *sürget*. **170** *Olyankor vigasztalगतott*, **171** *gyönyörű szép nyár van* **174** *halott*. **178** *mosolyban*. **179** *keresztjét* **185** *vitték e nyáron*. **192** *és* **197** *sulytól* **198** *homlokára: 198* után prózában: *évi* **199** *előtt cím: Szökés a nagy árvíz idején, amikor a Duna kiáradt a börtönig*. **208** *halk-szelíd* **209** *egybe dobban* **218** *amíg (...)* *áthalad* **219** *S (...)* *törülköződdel* **222** *hasad* helyett *farod*. **223** *felállsz* **224** *dől*, **230** *Feszült* **231** *Motor szivattyú* **234** *valahová..."* *Most!...* **236** *bennszorúlt* **237** („*mikor* **238** *járt mint* **239** *balkézre* **250** *még a rőt ködcsillagon át* **253** *pullóverem három ízben* **257** *precizen* **258–259** [között prózában:] (*A hajóállomáson léptem partra, de alig vettem pár lélegzetet, megszólalt a sziréna, kigyúltak a reflektorok, megkezdődött utánam a hajszja. Visszadobtam magam a Dunába, hogy átússzam.*) **259** *elragadt és körbe, körbe* **262** *szorult (...)* *Vác*. **263** *S (...)* *villany körte* **265** *ősfény* **269** *idő görbén*, **271** *menekült* **274** *fal*. – **275** *elmerültek*, **277** *tetemrehit* **282** *jég*. – **283** *vájja* helyett *vágja* **294** *pikkelypénzeit*. – **296** *merülő* **302** *felmetélt* **304** *a vért, a vért, a vért* **307** *visszakerült* **309** *lecsendesült* **318** *terült*. – „*Egyedül lehet*” – *Én* **319** *felálltam* **321** *A part (...)* *volt*, **323** *S átérzi – a* **324** *a rossztól a kénytelenségig...?* – **325** *éjszaka*”... *lentről* **326** *kavarog...* **327** *rendőr*; **329** *s én néztem a válla-hegyét*. *Belelendül* **335** *Örökre* **338** *morál*, **339** *helyén ne* **340** *férfi*” **351** *isten*” **353** *Curie-ig* **354** *bárki enni* **356** *hisz nem sokára ránk virrad*. **359** *egészet* **360** *bigyjen-e*. **361** *körülnézett*, **362** *szeme*, – **364** „*A nép ott elrejtene.*” **365** *Szigetmonostor* **373** *fölött*, – **375** *szemtűkörben* **376** *Egy* **380** *hiszed*; **382–383** [között próza:] (*Ekkor már a szökésem miatt riasztották a szigeti rendőrséget is.*) **383** *Körül* **387** – *Ha* **393** *ráadásul kibújt, mint* **394** *szajhamell, a hold*. **395** *meghatódnál* **398** *húllt* **399** *fordulónál* **402** *csorda*, – *Bár* **409** *vadalma ág* **410** *eltűnve* **413** *összeírel*, **417** *Eulerspiegel* **419** *lesben* **421** *csikk-parázs* **423** *ugrottam másztam*, **426** *gagyog* **428** *kihagyott*. **429** *S a* **437** „*Jó.*” **439** „*Jó.*” (...) *van*. **441** *fájt és* **443** *végül* **444** *kínoz* helyett *kínos* **446** *orr* helyett *arc*. **454** *padlás tetőt*. **454–455** [között próza:] /: *Pestre jutok 20-án reggel. Farkasréten észrevesznek, bekerítenek. Hosszas bujdosás után sikerül Budaörsnél a gyűrűből kitörnöm. Van néhány forintom, abból végigutazom Pestet, Budát, de minden számba vett lehetőségem csődöt mond. Sehol nem találok senkit. Közvetlen ismerőshöz, rokonokhoz nem mehetek. Házmesternőknél nyomozok már egy-két volt barátom után:/* **461** *A fáradtságtól* **462** *Valaki rám feledkező* **465** *utcai* **466** *ült s* **467** <*eltakarva*>, *eltartva* **469** – *virág* – **470** *tennie...* – **475** *Él! él!* **477** *kábúlt* **480** *nőtt* **482** *közöm* **486** *Ott* **487** *szomorúság* **488** *hozzám simúlt* **489** *odabúzzák* **491** *von*. **496** *láttam, ajkába harap*. **502** *Ő, én* **502–503** [között próza:] /: *Beszélggettünk. Inkább csak Magda és én. Margit nagyon sápadt és csendes volt. Amikor engem annakidején letartóztattak, vendégek voltak híva aznap estére, a munkatársaim, nők, férfiak, k. b. 14-en. Anyám egész nap a vendégeim fogadására készülődött. Délután 5^h-ra várt baza, de múlt az idő... ő csak várt... várt, egyre izgatottabban, balsejtelemtől gyötörve. A vendégek mit se tudva 8^h felé gyülekezni kezdtek, megsejtve a bajt, dacára*

a nyomott hangulatnak, ott maradtak, hogy Anyám ne legyen egyedül. 11^b után hosszú csengetés. Rendőrség. Házkutatás. 503 elszorúlna 506 valahány, 507 el – mondta 508 anyám 509 „Mikor 511 ott (...) bor 513 „Igen” 515–520 kihagyva 521 „Ki Dénes?” „Margit udvarlója.” 526–527 [között prózában:] Pest különböző helyein helyett Pesten 528 van; fájbat. 531 Magát. 536 megürül 537 Fekszem, s 538 elalszom mélyen 538–539 [között prózában:] /: Másnap későn ébredtem. Reggelizni az egyik közértbe mentem. Később lesétáltam a Dunához. Visszafelé rosszul lettem. Le kellett ülnöm a fűbe. A szívem nem bírta már, gyenge, mióta strumával megoperáltak a rabkórházban. – Délután kiültem a ház bejáratától nem messze az egyik játszótéri padra, hogy megfigyeljem, Dénes kívül érkezik, vagy követi-e valaki. Este 7h-ra ígérte, hogy hazajön.: 545 leborúl 548 szenvedünk 553 törülték 555 arany hajába, 556 lábait helyett testét 556–557 [között prózában:] /: Dénes 8 óra körül érkezett egy ballonos férfival. Beszélgetve jöttek az utcán és befordultak a kapun. Utánuk mentem, hogy megnézzem együtt mennek-e fel a lépcsőn Labanc Dénes lakására, vagy elválnak a lépcsőházban. Lebetett a ház lakója is. A lépcsőházban először nem láttam őket. A hátam megett szólalt meg Dénes, akit eltakart beléptemkor a kinyíló kapuszárny. „Szervusz. Nálad van a kulcs?” Felindultunk a lépcsőn. A férfi gyorsan elköszönve Labanctól kiment a kapun. A lépcsőforduló után mellen ragadtam Dénest. „Ki ez a fickó?” Labanc nekiesett a korlátnak. „A rendőrség... rendőrség.” Irtózatosan reszketett. „Elárultatok?” „Megverték őket. Különösen Margitot.” „Ő mondta meg?” „Nem! Azt hiszem, Magda.” – A hazudozástól kicsit magához jött. „Merre lebet menekülni? Háztető?” „Semerre, láttam, hogy körülfogták az egész kerületet.” „Jössz velem, beszélgetsz és nem nézel se jobbra se balra.” Könnyörgött, ne tegyem őt, őket tönkre. Adjam meg magam. De engedelmesen jött mellettem. A tér már tele volt ténfergő, sakkozó, újságot olvasó alakokkal. Kettő kivált és mögénk lépett. „Akkor most felmegyünk Pistáékhoz és lebozzuk a cuccot”, mondtam hangosan. Gondoltam, egyetlen lehetőségem, ha kíváncsivá teszem őket. Úgy látszott sikerült, mert nem támadtak. A két férfi követni kezdett. Az út felfelé vitt, sőt lépcsőket is kellett másznunk. Itt nagyon kifáradtam. Már délelőtt alig bírtam feljönni a Dunapartról. A szívem a legkritikusabb pillanatokban hagyott cserben. A két nyomozó, akik eddig távolabbról követtek, meghúzták a lépést.: 569 Mint 571 kinja 576 szép helyett még 578 az és leköpdösött. 580 fölött. 583 vetél helyett vethet 585 végig 586 komédiát?... 591 üsző... De 595 oltár 596 volt a 597 már, 598 Kormával 601 körül az ember szolgál 608 magam, 610 hangtalan, 612 mindkettőnknek, de 613 mit két veszett bulldog 614 rongycaf. 616 szabad. 631 lány arcom 632 karját, 633 kígyó, 636 Keserű lenne szonyó [!] szája. 637 lel, 638 zúros

Kárpáti 1991: [címek: részben megegyeznek az *Így bocskorosán* címeivel, illetve a *vonalas füzet* verzióval egy helyen] 1 „Szeme 3 gyöngéd, arcomat simító 6 halmát...” 19–24 kihagyva 38 Borongok. 39 során a 41 ha este csókol 45 volt és 47 akarnám, 48 Dehát 50 lenne gyermekünk. 56 e tájék – öklünk 74 belép s 82 Húsen helyett Húen 91 (Hátrakötik kezeit. 94 eltorzul és 96 mint hegedük sátáni húrja.) 98 elmálik) 100 kizúdult 101 „A hazáért, 103 Úgy emlékszem rá, amint 104 bűg a hajnali vadgalamb. 105 temetőn 106 est, a 147 kemény 154 haján. 155 Midőn 156 „Apám.” 165 volt mint 166 – mondta Emil – társaira 171 „Fiam, nézd, gyönyörű szép 172 jó és meghagyott... 173 Mert születünk, meghalunk mindnyájan, 175 raktárbhelyiség, 191 búzakaralász... 192 és 193 Barázadás 198 homlokára: 201 hullt 203 harangjátéka ez a hullán, 207 Én még a balálra 210 össze...”, 231 messzebb, 232 a víz 234 valahová” – Most!...” 237 („mikor vesz már észre?”) 239 értem és 253 Pulóverem itt három 255 vízben, 256 s a végső pillanatban, itt 257 – ég tudja mért – 258–259 [között prózában:] (A hajóállomáson léptem partra, de alig vettem pár lélegzetet, megszólalt a sziréna, kigyúltak a reflektorok, megkezdődött utánam a hajsz. Visszadobtam magam a Dunába, hogy átússzam.) 259 elragadt és körbe, körbe 260 ár, a 262 Vác, 264 a földre, 269 Tér- és 271 büntől még sobasem menekült meg, 274 megáll helyett lebull 289–294 kihagyva 301–306 kihagyva 313 s mikor 315 fény gyúlt, tekeregve, akárcsak a kobra, 318 terült. („Egyedül lebet.”) Én 319 felálltam. Az őr felemelve kezét, szól, 320 – Ki az? Maga mit keres itt?! – 322 („Őrház ide messze esik...”) 323 De átérsz-e lelkem – míg vakító fény forr – 325 – Vácról szöktem az éjszaka... – Lentről 327 szótlan, én

meg a rendőr; 329 az álla hegyét. Belelendül 330 a váll, hova 331 – Itt térjen a főd fele – mondta 333 a rögre. 339 mert 340 „a férfi”, holmi bádóg áll! 341 erdő, 342 szállt ezer 343 (...Lopva 346 bunnyázkodott.) 349 volt és 350 karjaiban...” 351 S beléptem, szólva „Adjon Isten!” 352 „Adj Isten, fiam” 360 higgyen-e. 361 – Monostorban – szól, s körülnézett, 382–383 [között próza:] (Ekkor már a szökésem miatt riasztották a szigeti rendőrséget is.) 404 mint kímhalál 406 kaszált. 452 Vezet. Szénaszag... 453 elérik szemeim 454 a padlástetőt. 454–455 [között próza:] (Pestre jutok 20-án reggel. Farkasréten észrevesznek, bekerítenek. Hosszú bujdosás után sikerül Budaőrsnél a gyűrűből kitörnöm. Van néhány forintom, abból végigutazom Pestet, Budát, de minden számba vett lehetőségem csődöt mond. Sehol nem talállok senkit. Közvetlen ismerőshöz, rokonhoz nem mehetek. Házmesternőknél nyomozok egy-két volt barátom után.) 455 Jártam, mint 502–503 [között próza:] (Beszélgettünk. Inkább csak Magda és én. Margit nagyon sápadt és csendes volt. Amikor engem annakidején letartóztatnak, vendégeket vártunk volna aznap estére, a munkatársaimat, nőket, férfiakat, kb. tizennégyet. Anyám egész nap a vendégeim fogadására készülődött. Délután 5 órára várt haza, de múlt az idő... ő csak várt... várt, egyre izgatottabban, balsejtelemtől gyötörve. A vendégek – mit se tudva – 8 óra felé gyülekezni kezdtek. Megsejtve a bajt, a nyomott hangulat ellenére, ott maradtak, hogy Anyám ne legyen egyedül. 11 óra után hosszú csengetés. Rendőrség... Házkutatás... De csak anyám és a két lány tudta, hogy én hol lehetek. Magda anyámról mondta:) 503 – Nem 506 valahány helyett – szól a lány. – 508 (S (...) Anyám.) 509 – És ti? – Amikor elvitt a katpol, 510 tudtuk mily 511 ott 512 feltűnést... 513 – Hát ittatok. – Igen. – Én akkor 515 – ...S a Bálint-fiúk anyja nyáron, 516 megállíthatott helyett megszólíthatott, 520 volt és 520–521 [között szerepel ez a prózarészlet, ami az alapszövegben] 502–503 között: (A Bálint fiúk barátaim voltak. 3 testvér. Egyiküket a batáron lőtték agyon, a középsőt felakasztották, miközben otthon váratlanul meghalt a legfiatalabb is.) [logikailag itt helyes] 521 – Ki Dénes? – Margit udvarlója... 526–527 [között prózában:] Pest különböző helyein helyett Pesten 538–539 [között prózában:] (Másnap későn ébredtem. Reggelizni az egyik közértbe mentem. Később lesétáltam a Dunához. Visszafelé rosszul lettem, le kellett ülnöm a fűbe. A szívem nem bírta már, gyenge, mióta strúmvával megoperáltak a rabkórházban. Délután kiültem a ház bejáratától nem messze az egyik játszótéri padra, hogy megfigyeljem, Dénes kivel érkezik, vagy követi-e valaki. Este 7-re ígérte, hogy hazajön.) 556 mezítelen lábait 556–557 [között prózában:] (Dénes 8 óra körül érkezett egy ballonos férfival. Beszélgetve jöttek az utcán és befordultak a kapun. Utánuk mentem, hogy megnézzem együtt mennek-e fel a lépcsőn Labanc Dénes lakására, vagy elválnak a lépcsőházban. Lebetett a ház lakója is. A lépcsőházban először nem láttam őket. A hátam mögött szólalt meg Dénes, akit eltakart beléptemkor a kinyíló kapuszárny. „Szervusz. Nálad van a kulcs?” Fölfelé indultunk a lépcsőn. A férfi gyorsan elköszönve Labanctól kiment a kapun. A lépcsőforduló után mellen ragadtam Dénest. „Ki ez a fickó?” Labanc nekiesett a korlátnak. „A rendőrség... a rendőrség.” Irtózatosan reszketett. „Elárultatok?” „Megverték őket. Különösen Margitot!” „Ő mondta meg?” „Nem! Azt hiszem, Magda.” – A hazudozástól kicsit magához tért. „Merre lehet menekülni? Háztető?” „Semerre.” Látta, hogy körülfojták az egész kerületet. „Főssz velem, beszélgetsz és nem nézel se jobbra se balra.” Könyörgött, hogy ne tegyem tönkre őket. Adjam meg magam. De engedelmesen jött mellettem. A tér már tele volt ténfergő, sakkozó, újságot olvasó alakokkal. Kettő kivált és mögénk lépett. „Akkor most felmegyünk Pistáékhoz és lebozzuk a vasat”, mondtam hangosan. (Az alvilágban a vas revolvvert jelent.) Gondoltam, egyetlen lehetőségem, ha kíváncsivá teszem őket. Úgy látszott sikerült, mert nem támadtak. A két férfi követni kezdett. Az út felfelé vitt, lépcsőket is kellett másznunk. Nagyon kifáradtam. Már délelőtt alig bírtam feljönni a Dunaparttól. (A szívem a legkritikusabb pillanatokban hagyott cserben.) 581–586 kihagyva 627 Törvényt helyett Önkényt, 631 arcomat 632 almaág 636 benne szomjú szája. 638 zúzott 640 csap: a 641 Tudom, ő maga sosem volt ily

Tárgyi jegyzetek:

Vita tárgyát képezte sokáig, hogy Gérecz, Attilának hány verse volt valójában, s ez főleg az általam „*bosszúversnek*” azonosított, ám tudatosan címmel el nem látott költeménye miatt vetődhetett fel. A *kockás füzet*be majdnem az egész művet Lőrinczy György írta le, abban a formában, ahogy ebben a kötetben közzétesszük. Az *Így bocskorosan* kötet szerkesztői azonban számos címmel és alcímmel tagolták a művet, s ezeket kapcsos zárójellel jelölték. Az egész költeménynek *A börtön eposza* címet adták, ami felvezeti az első hat versszakot, (második kiadásban *November* alcímmel), majd a költő által is jóváhagyott zárójeles cím (*December 7-én este*) utáni egységet *Az ítélet* címmel látták el. Ezt követi *A Gyűjtő* című, szintén Gérecz akaratából származó egység. Ezt a négy részt Kárpáti Kamil nem ismerte el az egész nagy mű részeként (ezzel önmagának is ellentmondva, hiszen maga fejtegeti, hogy barátja egész börtönéletét összefoglaló, nagy művé készült gyűrni a költeményt), hanem külön szerepelteti kötete utolsó előtti részeként *Gyűjtőbeli töredékek* főcímmel, az első hat versszaknak pedig a *Letartóztatásom előtt alcímet* adva, illetve a harmadik résznel elhagyva az ígékötőt, csak *Ítélet*ként szerepeltette a versrészt. A vers további részét a *Töredék* címmel jegyzi, mely köré egész elméletet épít, s ihlet meg másokat is (például Czigány Zoltán filmrendezőt) Gérecz egész költészetének töredékességéről alkotott véleményével. *Töredéke* alcíme: *Szökés a nagy árvíz idején, amikor a Duna kiáradt a börtönig*. Ez teljesen megegyezik a Gérecz Ödönné Básthy Irén *vonalas füzet*ében olvasható címmel, valamelyikük átvette a másiktól, míg az *Így bocskorosan* szerkesztői e résznek egyszerűen *A szökés* címet adták. Kötetük első kiadásában (2001) ettől a résztől kezdve ragaszkodtak a *kockás füzet* címtelen változatához, míg a 2006-os második kiadásban több címmel dolgoztak Kárpátinál is, akinél így követik egymást a részek: *A rendőr*, *Tabitótfalu* (ez szerepel a *kockás füzet*ben is, zárójelben), *Találkozás Margittal*, *Búcsú Margittól*. Érdekes módon ezt vették át H. Drechsel Máriáék a honlapjukon közölt változatnál is, ám a 2006-os kiadásban így következnek sorban a részek: *Küzdés az árral*, *A rendőr*, *Tabitótfalu* (zárójelben), *Az üldözés*, *A menedék*, *Találkozás Margittal*, *Intermezzo*, *A gyöttrődés*, *Elfogatás*, *Búcsú Margittól*. Az utolsó előtti két alcím erősítheti az olvasóban a mű passió jellegét, amit amúgy is előszeretettel hangsúlyoztak az irodalmárok. (A szerkesztők az alábbi szöveggel jelzik betoldásaikat: „G. A. nagyformátumú verses elbeszélésének nem adott címet, ahogyan néhány alcímet is csak későbbi szerkesztői adtak. Indokoltnak látszik ezt az utólagos, de formális beavatkozást szögletes zárójellel érzékeltetni.”) Érdekes még, hogy a *vonalas füzet*ben viszont nem szerepelnek alcímek.

Kárpáti az 1991-es kötetben a Szerkesztői jegyzetben indokolja, hogy miért hagyott ki a *bosszúvers*ből három versszakot, s ott közli is azokat.

útfelére hullott magvak – utalás az Újszövetség példabeszédére. „Kiment a magvető vetni. Vetés közben némelyik mag az útfélre esett, és eltaposták, vagy megették az égi madarak...” (Lk. 8.5)

Most születünk meg majd mindnyájan – Nikodémus éjnek idején fölkereste Jézust, s így szólt hozzá: „Rabbi, tudjuk, hogy Istentől jött tanító vagy, hisz senki sem vihet végbe olyan jeleket, amelyeneket te végbeviszel, ha nincs vele az Isten.” Jézus azt felelte neki: „Bizony, bizony, mondom neked: aki nem születik újjá, az nem láthatja meg az Isten országát.” (Jn 3.1–8)

átcsap a Tér- és Időgörbén – Ha egy pont folytonosan mozog, miközben mozgásának irányát folyvást változtatja, görbevonalat vagy röviden mondva görbét ír le. A görbevonalat, ha minden pontja egy síkban van, síkgörbének, ellenkező esetben térgörbének, kettős görbületű görbének vagy csavarodott görbének nevezzük.

megáll a jerikói fal – Jerikó gondosan bezárkózott [Izrael fiai előtt]: se ki nem jött senki, se be nem ment senki. Akkor az Úr így szólt Józsuéhoz: „Nézd, kezedbe adom Jerikót és királyát. Harcosaitok, a fegyverforgató férfiak mind kerüljék meg egyszer a várost. Ha a kürt felharsan, az egész nép törjön ki egyetlen hatalmas csatakiáltásban. S a város falai menten leomlanak. Akkor hatoljon be a nép, ki-ki ott, ahol éppen van.” (Józs 6.1–5) A nép csatakiáltásban tört ki, a harsonákat pedig megfújták. Amikor a nép meghallotta a harsonazengést, hatalmas csatakiáltásban tört ki, s a falak leomlottak. (Józs 6.20–21)

*Madame Curie*ig – Marie Cuire (1867–1934). Nobel-díjas vegyész, leánynevén Skłodowska, Varsóban született, Pierre Curie felesége.

üvöltöztek, mint dervisek – perzsa szó, jelentése az ajtó mellett tartózkodó, azaz koldus; így nevezik az iszlámban a világ javairól lemondó, aszketikus életmódú embereket.

rocsók – katonai rövidítés = rohamcsónak

tiltott fán az az egy falat – Az asszony így válaszolt a kigyónak: „A kert fáinak gyümölcséből ehetünk. Isten csak a kert közepén álló fa gyümölcséről mondta: Ne egyetek belőle, ne érintsetek, nehogy meghaljatok.” (Ter 3.2–3)

Till Eulenspiegel – (1300–1350). Német népkönyv népszerű hőse. Egy adomagyűjtemény központi figurája, a jókedvű kópé, kinek tréfái és kalandjai részben régebbi keletiek és csak utólag ruházták rá.

Vazulban – Vazul Taksony fejedelem unokája. Imre herceg halála után Szent István megvakította, fiait száműzte.

Peer Gynt – Ibsen hasonló című drámájának főhőse.

Magdolna – a bibliai hagyomány szerint bűnös asszony volt, aki megkenté, majd hajával megtörlölte Jézus lábát. (Lk. 7.36–38)

Az embernek voltam Tamása – Tamás a tizenkét tanítvány egyike, aki nem hitt addig Jézus felátadásában, amíg nem láthatta és érinthette a Mestert. (Jn. 20.24–25)

az Úr szörnyű sebére intsen – utalás a keresztre feszített Jézus kezén, lábán és oldalán lévő sebekre. Jézus öt szent Sebének és Véérének tisztelete a pálosok rendjének hagyománya.

nyitott sírt – Jézus holttestét őrző sír előtt a nagy követ az Úr angyala hengerítette el, s amikor a testet bebalzsamozni akaró asszonyok odaértek, üres sírt találtak.

sarokvas – az ablakszárnyak sarkait összetartó sarkas vaspánt.

Attila kardja – Attila megtalálta a had istenének szentelt és sok század óta elveszett kardot, melyhez az a hit fűződött, hogy aki bírja, az egész világ ura lesz.

Ugorj hát! – szólt a Sátán – bibliai utalás a kísértő Sátánra, aki a templom párkányáról való leugráásra biztatta Jézust. (Mt. 4.5–7)

Lélekharang – kis harang, melyet a katolikusoknál akkor szoktak meghúzni, mikor a hívek közül valaki haldoklik; de naponta az esti harangozás után is meghúzzák, felhívásképpen a megholtakért való imádságra.

Mai helyesírás szerint (Keszler):

2 felkavarják, 9 nevetésben, 13 tűzbe, 57 tájék ez, 59 imádkozz, 66 zsinór, 70 menj, kedves, 73 előtt alcím: Az ítélet 83 sebére, 89 hiperboláknak, 98 elmállik 99 hozzáért, 100 utcáig, 102–103 között: A Gyűjtő 103 rá, 104 zokog – 109 gépek, 112 bolond, 113 képed, 117 érdekel, 121 Ki ütött, s hányat? – már nem emlékszem. 122 lenyírt 127 gombüzem-írnok, 131 1949-ben mikor idehozták, 133 sétált, 135 ott, 136 tűnik 140 lelkiünkből, amit örökölt, 147 kemény mosoly feszül, 156 apjával, 158 vasárnap. 159 szentekig, 166 Emilt –, 167 sürget, 170 Olyankor vigasztalगतott, 171 „Fiam, 174 halott?...” 175 raktárhelység, 177 lebelték, 178 mosolyban. 181 gerendákon, 189 akác 193 arca, 194 villan, 197 súlytól, 198 után prózában: 1950-ben átvette a Gyűjtőt az Á.V.H., 199 előtt cím: (A szökés) 203 hullán, 210 ló, ott 217 kell, 218 amíg a fűrész áthalad, 223 felállsz 229 S hogy mit tesz, meg 251 elértem – csudamódon – 253 pulóverem három ízben 257 precízen 262 Vác, 269 Tér- és 271 meg, 280 ölet, 281 csontpofájok? 283 volt, hol 291 dalolt, s 294 pikkelypénzeit. – 296 most, ki 298), de 301 nyílt, és 302 szúrta, s 304 a vért, a vért, a vért, 306 ért. – 311 dült, 312–313 [között cím:] (A rendőr) 313 partra, mikor 319 szólt: 321 mart 324 rossztól 329 álla-hegyét – belelendül 330 váll –, 335 örökre, 336 összesímult! 337 érzélgő, 341 erdő, 349 is, 355 megkérdeztem, miért 360 tudta, 363 – Itt 364 lett. – „A nép ott elrejtene.” 377 ... „Rendőrség 378 mint dervisek 381 kerty, 393 kibújt, mint 395 hallsz, min 397 már, 398 csók.) 403 volt, mint ezüst tükrök, 406 fényzőrő, abogy 407 elértek, mikor 408 harap. 409 inda,

423 *ugrottam*, [kihúзва a kockásból] 424–425 [között prózában:] *menve egy (...) ki, és 425 kijött, s* 437 „Jó. – Szóltam 441 *Vazulban*, 451 *ad*, 454–455 [között prózában:] *gyűrűből 455* [előtt cím:] (Találkozás Margittal) 455 *jártam, mint 456 elsorolni, hol. 470 szép, mert 472 ide?*” 480 *nőtt 483 mégse tudtam elviselni, 486 Ott 489 odabúzzák, 490 szelíden 491 von, 495 folton, 496 harap. 497 eltűnt, 499 felkacagtam, akár Peer Gynt, 502 ő, én 502–503 [között prózában:] annak idején 505 borukra, 506 valahány, 507 el – mondta Magda –, 509 kat.pól. 513 „Igen.” 515 nyáron, 516 megállítatott, 517 vállon – 518 ragadta, 519 el, uram, 520 volt, és 525 bója 538 elalszom, mélyen 538–539 [között prózában:] Közért-be (...) 7 órára 546 ember szív, s 558 Isten, 569 Mint 571 Szeretlek, Margit. (...) kínja 572 csóknak, 577 még, 578 leköpdösött, 580 fölött. 582 – Ó 583 vétél helyett vethet 584 hát-, 586 játsszam 587 bajrán, 588 nagyobb. 591 de 593 ér, Uram 595 volt az oltár, 596 volt, a (kihúзва a szövegben) 597 fölálldoztam, és ellángolt már, 599 ér, Uram 606 van, 607 öklöm, 608 s úgy (...) magam, 609 földre, 610 hangtalan. 612 mindkettőnk, de 613 marták, mint (...) buldog, 614 rongycafát, 616 szabad. 618 lapul. 619 – szólt a Sátán –, 620 Úr!” 621 ugrott, és 627 Törvényt, 628–629 [között cím:] (Búcsú Margittól) 633 Kígyó 634 kettébarapva 635 kell, 636 lenne szonyó [!] szája. 637 lel, 641 sohasem helyett sosem 643 Hold-új,*

Sorsod művészete*(K. S. -nak)*

1 Már szinte én is látom azt a dombot
2 s a ház fehér falát, amint a lombok
3 borulnak, mint a mennyezet fölé
4 Mintha kezekkel arcát eltakarnák,
5 s egy alvó gyermek égő lázas ajkát
6 nyújtaná sápadt csillagok felé.

7 Csak egy fényképet tudsz mutatni róla,
8 hol úgy érzik a fényt a nagy diófa
9 levelecskéi, mint a harmatot.
10 A képen áll az Idő, csak a lelkünk
11 borzong a széltől, ami róla eltűnt.
12 – Dalolom azt, ami nyomot hagyott.

13 Feleséged úgy áll ott, mintha félig
14 ő lenne törzse, mely gyümölcscsel érik,
15 – oly egyszerűn. Csak lánya két szemét
16 (ághegyről visszatűző őszi harmat,
17 a puha szirmok hordják – s belehalnak!)
18 hordozza testén, mint az ékszerét.

19 Köröskörül virágok, fák – tavasz van.
20 És ami nem látszik: valahol a gazban
21 a fény egy kis bogár hátán ragyog;
22 az imént nézte kislányod talán
23 zöld láng volt: most ott olvad mosolyán
24 – Dalolom azt, ami nyomot hagyott.

25 A két nő, mint a táj, csupa mosolygás.
26 Mellettük, tán a napba néz szomorkás
27 fintort vágva a kisfiad: Sanyi.
28 Mintha átélte volna már kitépett
29 virágok büntudatát: hogy csak szépek;
30 s nem tudta volna még kimondani.

31 Egy fényképed van, és amit kivált még
32 az élet határán, ahol az árnyék
33 alakjuk átölelve megfagyott.
34 Nézed, keresed jövőd arcaikban,
35 hol múltad árnyék lett egy ferde síkban...
36 – Dalolom azt ami nyomot hagyott.

37 Rab vagy. S bár hited a sebek belepték,
38 a sejtelem, hogy egyszer fölleled még
39 utad nyomát, életre csábítóbb,
40 s úgy kapsz az emberszíven, e törékeny,
41 de cicomás és rideg kőedényen,
42 hogy kiigяд és összetörd, mint Jób,

43 kinek cserepet se dobott a Sátán.
44 Az ember kínja szól a kised száján,
45 akármily szép és édesen gagyog.
46 Ezért kell csókja, könnye asszonyodnak:
47 az ember szomjas és szomja nyomot hagy.
48 – Dalolom azt, ami nyomot hagyott.

49 Most csodálkozol, hogy a világ furcsán
50 megáll börtönök és kereszték csúcsán.
51 A térgörbék, a négy dimenzió
52 megpördült ott, mint ujjadon a labda,
53 s ó nincs erő, hogy onnan leszakadna!
54 – pedig zsenge még, mint egy zöld dió.

55 Térnél vissza az útra – de csak emlék.
56 Keresed benne a lelked: a lelkét
57 s csak vágyaidhoz hasonlíthatod.
58 S ha fáj, – megölted! Gyilkosság van abban.
59 (A teremtésnél néha magasabban)
60 – Dalolom azt, ami nyomot hagyott.

61 Megcsalt az Út, elfáradtál, elég volt.
62 S ha eddig az volt: maradjon csak égbolt
63 a vén fa ott a házatok fölött.
64 A szél, mely róla elszáll, mit is mondhat
65 neked, ki fogvatartod vígaszodnak!
66 – a szél, a szél, mely lelkedért zörög...

- 67 – Verset írok SORSOD MŰVÉSZETÉRŐL.
68 Űzöm az Élőt, míg Lélekké sérül.
69 Ha megmintázom, – mindannyi halott!
70 De mit én öntök körük: a forma,
71 olyan lesz, mintha Isten szobra volna!
72 – Dalolom Őt, Aki nyomot hagyott.
- 73 Te féled Őt, kit Végtelennek vallnak,
74 hiszed bűnét, hogy kínálhat jutalmat,
75 s mert rászorulsz, még jobban szánlak így,
76 – vadócba oltott szegény rózsahajtás! –
77 a szeretet csak művészet, nem vallás,
78 a szeretet nem szándék, de a Híd.
- 79 A kő csak üt, ha hull mert tehetetlen.
80 S az ember szól: „ha sárral összeverten,
81 de utad voltam itt, – és meghalok!...”
82 S Ő megtisztít, hogy Útját szebbé tegye.
83 A szeretet a Lélek Művészete!
84 – Dalolom Őt, Aki nyomot hagyott.
- 85 Csak ruhája a sors, a táj, egy korszak,
86 s én féltve őrzöm, mi ruháján volt csak,
87 egy jel, virág, mi onnan leesett...
88 „Rajongó vagy” – szólsz s lehet, igazad van
89 Mégis én mondom ki az örök dalban:
90 vagyok, Lelkem a Te szerelmesed!
- 91 Vagyok: a Teljes, csillagokra válva.
92 Vagyok: az Isten Sorsa; hogy világra
93 Ő hoz, s én mégis világa vagyok.
94 Vagyok: a szomjú szarvas a pataknál;
95 bizonyos, hogy Többért vagy Önmagadnál.
96 – Dalolom Őt, Aki nyomot hagyott.
- 97 Vallom, hogy van a létben bizonyosság;
98 bizonyos a Szép, mert szomjúhózzák
99 hogy nincs Végtelen, míg Énem a Rész;
100 hogy vagyok, mert hiányzom Valahonnan,
101 és leszek, amíg vágy és fájdalom van,
102 mert Nélkülem nincs Beteljesülés.

- 103 Mert barlangok falára már és később
104 a kőtáblákra is én fogtam vésőt
105 parancsolván, hogy „sokasodjatok!”
106 s úgy láttam jól, – ki akkor voltam Mózes, –
107 ha olyannak, ki hétszer-bosszuló lesz
108 dalolom Őt, Aki nyomot hagyott.
- 109 Születtem, Buddha, kék kristályburokban.
110 És féltem, jaj, hogy egyszer összeroppan
111 az ember és nem bírja már a kint...
112 Szerettem, balgán bár vagy álmodóan
113 de tudtam, önmagától kell megóvjam
114 s én zártam rá a hús búrát megint.
- 115 S kit félreértett nyolcvan emberöltő:
116 nem gyöngye isten, de Jézus a költő,
117 az Olajfák hegyén én jártam ott.
118 S én vagyok, ki most is megölellek,
119 vallak Önmagamnak, vallom a Lelket,
120 dalolom Őt, Aki nyomot hagyott.
- 121 Tudom, hogy szörnyű mély a kín a földön
122 s magam kell ismét, százszor összetörnöm
123 amíg az úr fölé hidat verek,
124 de Jehovát és poklot én is hittem,
125 s az én harcomnál soha emberibben,
126 soha szebbért nem vívtak fegyverek.
- 127 És nincs erő, mely engem elveszítsen.
128 Énem, – Valami nélkül Egész nincsen.
129 Az ember útja fönn a csillagok.
130 S nincs messze, honnan még messzebb ne nyúlnék
131 de tovább, tovább, és azon is túl még
132 dalolom Őt, Aki nyomot hagyott.
- 133 Lásd, előtted is szent a jel s az emlék,
134 csak arcaimban nem ismerted fel még
135 korokon túl is örök Önmagad,
136 s hogy a Végtelen, mégis a mi véges
137 szívünkéből nő; hogy lombja zeng! – én édes
138 dalát hozom, s e dallam fönnmarad!

- 139 Köröskörül virágok, fák, – Tavasz van.
 140 Mert minden fény volt! – akárhol, a gazban
 141 s csak arcunk mosolyán lett nagyobb.
 142 Szemek ragyogása tűz, mint a harmat,
 143 s én ékszerét hordva virágnak, dalnak,
 144 dalolom Őt, Aki nyomot hagyott.

M.[ária] Nosztra, 1956. III.

Szövegforrás:

Kockás füzet Lőrinczy György kézírásával 1-től 90-ig, Gérecz Attila kézírásával 90-től végig.

Szövegváltozatok:

Gépirat: 3 fölé. 4 eltakarnák 5 égő, lázas 8 érzik helyett őrzik 16 harmat 17 hordják, – 19 fák, – 23 mosolyán. 30 kimondani! 36 azt, ami 53 s ó! nincs 55 útra, – 56 lelkét, 65 fogva tartod 72 aki 79 hull, mert 83 művészete! 84 aki 85 táj, egy 88 van. 90 Lelkem, a 92 Sorsa, hogy 107 hétszer bosszuló 112 álmodóan, 113 elírás: megójjam 117 ott 118 s 121 földön, 122 összetörnöm, 123 Úr 124 Poklot

Nemzetőr 1961. június 1. 67. sortól közlik, minden sor nagybetűvel kezdődik; 67 Verset írok sorsod művészetéről. 68 az élőt, míg lélekké 69 Ha megmintázom – mindannyi halott. 70 forma 71 volna 72 aki 73 vallnak. 76 – Vadócba oltott, szegény rózsahajtás, 78 de: a híd. 80 szól: ha 81 meghalok... 83 lélek művészete 84 aki 88 – Rajongó vagy – 90 lelkem 91 teljes, 92 sorsa 93 hoz s 94 pataknál, 95 többért vagy önmagadnál 96 aki 97 bizonyosság, 98 szomjúhózzák, 99 végtelen, míg enyém a rész 100 És leszek, mert hiányzom valahonnan. 102 beteljesülés. 105 sokasodjatok. 108 aki 109 kristályburokban 110 féltem, jaj, 111 kint. 113 tudtam: 115 emberöltő, 116 Isten, de Jézus, a költő: 117 hegyén – én jártam ott. 119 Vállallak önmagamnak, vallom a lelket, 120 aki 121 földön, 122 ismét százszor összetörnöm, 127–132 kihagyva 135 önmagad 136 végtelen 137 nő: hogy lombja zeng – és édes 138 fennmarad! 139 fák. Tavasz 140 akárhol, gazban 143 hordva szíveknek, 144 aki

Füveskert 1957: 67. sortól közlik, minden sor nagybetűvel kezdődik; 67 Verset írok sorsod művészetéről. 68 az élőt, míg lélekké 69 halott. 71 volna, 72 aki 73 vallnak. 76 – Vadócba oltott, szegény rózsahajtás, 78 de: a híd. 79 hull 80 szól: ha 81 – meghalok... – 83 lélek művészete 84 aki 88 – Rajongó vagy – 90 lelkem 91 teljes, 92 sorsa 93 hoz s 94 pataknál, 95 többért vagy önmagadnál. 96 aki 97 bizonyosság, 98 szomjúhózzák, 99 végtelen, míg enyém a rész 100 És leszek, mert hiányzom valahonnan. 102 beteljesülés. 105 sokasodjatok. 107 lesz, 108 aki 109 kristályburokban 110 féltem, jaj, 111 kint. 113 tudtam: 114 burát 115 emberöltő: 116 Isten, de Jézus, a költő: 117 hegyén, – én jártam ott. 119 Vallak önmagamnak, vallom a lelket, 120 aki 121 földön, 122 ismét százszor összetörnöm, 127–132 kihagyva 135 önmagad 136 végtelen 137 nő; hogy lombja zeng – és édes 138 fennmarad! 139 fák. – Tavasz 140 akárhol, gazban 143 hordva szíveknek, 144 aki

Kárpáti 1991: 3 borulnak mint a mennyezet fölét. 10 Idő... csak 15 oly 18 testén helyett magán 19 fák – 52 megpördül (...) labda 117 olajfák (...) ott! 118 megöllek, 119 önmagamnak 120 őt, aki 128 Énem: Valami 132 őt, aki 133 jel, s 135 önmagad, 136 Végtelen mégis 137 nőt; hogy 139 tavasz 140 akárhol a gazban, 144 őt, aki

Tárgyi jegyzetek:

hogy kügyvad és összetörd, mint Jób – ószövetségi próféta. A Sátán eltávozott az Úr színe elől, és megverte Jóbot rosszindulatú fekélyekkel tetőtől talpig. Jób fogott egy cserépdarabot, azzal vakarta magát, és hamuba ült. (Jób. 2.7–8)

vadócba oltott szegény rózsahajtás – Mécs László, *Vadócba rózsát oltok* című versének parafrázisa.

szomjú szarvas a pataknál – Szenczi Molnár Albert XVII. zsoltára első két sorának („Mint a szép híves patakra / A szarvas kívánczik”) felsejlő emlékezete.

Mózes – (Kr. e. 15. sz.) az izraeliták vezére, aki népét kivezette az egyiptomi szolgaságból, és a sinai hegyen lefektette a zsidó vallás törvényeit.

Buddha – (Kr. e. 563–483) „megvilágosodott”, filozófiájának alapja a négy nemes igazság hirdetése, köztük a szeretet tana.

Olajfák hegyén – az utolsó vacsora után Jézus itt imádkozott az Atyához az Olajfák hegyének tövében lévő Gecemáné kertben.

Jehova – Isten neve az Ószövetségben.

Mai helyesírás szerint:

1 dombot, **3** mennyezet, **fölé. 8** érzik helyett őrzik **14** érik **15** egyszerűen **21** ragyog, **23** mosolyán. **36** azt, **40** úgy **47** szomjas, **56** lelkét, **58** fáj **65** fogva tartod **67** sorsod művészetéről **69** megmintázom **76** rózsahajtás! –, **81** itt **88** szólász, s lehet, igazad van. **104** vésőt, **106** jól – ki akkor voltam Mózes –, **107** lesz, **111** ember, **112** álmodóan, **113** megóvjam, **121** földön, **122** összetörnöm, **128** Énem **139** fák **140** gazban, (Keszler)

A fény szeretője

(Ballada 8 sorban.)

1 A lány a csúcsra néz, s a dőre
2 úgy véli: színarany.
3 „A fénynek nincs még szeretője”...
4 s köti szárnyát, ha van.
5 Köti szárnyát és lép előre
6 – lent zúg a mély Garam,
7 s pár vízcsepp visszahull a kőre,
8 hol eltűnt: nyomtalan!

[19]55. [Mária]Nosztra

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat **3** *szeretője...* **5** *előre*, **8** *eltűnt nyomtalan!*

Tárgyi jegyzet:

Garam – az Alacsony Táttra végén, a Király-hegyről eredő folyó, Esztergomnál ömlik a Dunába.

Szeretlek.

- 1 Szeretlek
 2 mert sikoltanom kell, és visszhangra vágyom;
 3 mert sápadt hangom mosolygássá
 4 aranylik széjjel szádon.
- 5 Szeretlek,
 6 mert káromlásos, sajtó istenhitem
 7 hajnallá szépül, szivárványa
 8 törik meg könnyeiden.
- 9 Szeretlek,
 10 mert pogány gúnyom tiport minden csodán
 11 s te szád égő kelyhével nyújtod
 12 legfájóbb úrvacsorám.
- 13 Szeretlek,
 14 mert szemed kékjét szívemig ölelted,
 15 mert feloldoztál, s elképzelttem
 16 a lelkem és a lelked...
- 17 Szeretlek,
 18 mert ember vagyok, fázékony, bús, gyáva,
 19 mert betakarsz, s mert emlékeztetsz
 20 egy szelíd elmúlásra.

Kisfogh.[áz, 19]54. jul.[ius]

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

- Gépirat: **5 Szeretlek 9 Szeretlek 10 csodán, 13 Szeretlek 17 Szeretlek**
 Kecskési Tollas 1955: *Töredezett vallomás* címen, minden sor nagybetűvel kezdődik; **1 Szeretlek, 2 Mert sikoltanom kell és visszhangra vágyom, 6 Istenbitem 7 Zsoltárrá szépül s szivárvánnyal 10 pogány tiport 11 nyújtod 15 föloldoztál 16 lelked. 18 vagyok: 19 betakarsz, mert**
 Füveskert 1957: *Töredezett vallomás* címen, minden sor nagybetűvel kezdődik; **1 Szeretlek. 5 Szeretlek. 6 istenhitem, 7 Zsoltárrá szépül s szivárvánnyal 9 Szeretlek. 10 csodán, 11 s Te szád (...) nyújtod 12 legfájóbb 13 Szeretlek. 17 Szeretlek. 18 gyáva helyett árva**
 Füveskert 1958: *Töredezett vallomás* címen, minden sor nagybetűvel kezdődik; **1 Szeretlek. 2 vágyom, 5 Szeretlek. 7 Zsoltárrá szépül s szivárvánnyal 9 Szeretlek. 13 Szeretlek. 14 ölelted. 17 Szeretlek. 18 gyáva helyett árva**
 Kárpáti 1991: **1 Szeretlek, 10 csodán, 15 föloldoztál, 18 gyáva helyett árva 20 a szelíd**

Mai helyesírás szerint:

1 Szeretlek, 10 csodán, (Keszler)

Visszfény.

(Anyámnak)

1 A ház előtt majd kert lesz; üldögélni
2 a tó partján fogsz késő délután,
3 s a megtört fény öledre tér pihenni,
4 elringva arcod szelíd mosolyán.

Kisf.[ogház, 19]54 jul[ius]

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Kecskési Tollas 1955: 1 *lesz. Üldögélni* 3 *s a megtört fény*Füveskert 1957: minden sor nagybetűvel kezdődik; 3 *S az esti fény*, megegyezik a Füveskert 1958-as, és 1959-es változatával.

Tárgyi jegyzetek:

Részlet Gérecz Attila 1955-ben írt leveléből: „A rabnak egyetlen társa van, ami mindenben ke-
resztül segíti: a fantáziája. És egyetlen soha le nem győzhető ellensége: a gondolatai. A boldogság
nem külső tényezők eredménye, hanem belső lelki tulajdonság, mondhatnám közérzet. Rendsze-
rint a külvilág segíti uralomra bennünk, de mindig csak relációkban, viszonyítva az előző szenvedés-
hez, vagy ha úgy tetszik vágyhoz, ami ennek csak benső megjelenése. Nincs olyan szenvedési ál-
lapot, melyben enyhülési folyamat ne szerepelne. És ez az enyhülési fok a boldogság. Ezért van az,
hogy mindenkinek mást és mást jelent. Mindenkinek a legkínzóbb vágy megszűntét. Rabnál ezt
a folyamatot egyedül a képzelet végzi.”

Mindegy

1 Mindegy, hogy honnan kavardott belénk;
 2 hogy mennyi hozta-e, vagy pokoli láng;
 3 hogy könnyharmattal a szíveinken ért
 4 s kelyhének szelid illata imánk;
 5 vagy öled bíborán fakadt szememre
 6 szirmokkal hulló, kárhozott virág,
 7 a felszálló hajnali köd dereng-e,
 8 vagy vulkán festi az ég borulatát:
 9 vérem rohan, lüktetve szét az égen,
 10 új hullámzással bíbor a világ,
 11 lenni! – ragyogva szemed szerelmében,
 12 nem fontos semmi, csak szomjazni rád,
 13 s a gyűlöletből mosva, hófehéren
 14 álmodni, vágyani fel, mint szűz imák!

Kisfogh.[áz, 19]54 aug.[usztus]

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: **4** *imánk*, **13** *mosva hófehéren*

Kecskési Tollas 1955: **1** *belénk*, **2** *láng*, **3** *ért*, **4** *szelid* **5** *szememre*, **6** *hulló* **8** *borulatát*; **9** *rohan*
10 *s új (...) világ*; **13** *mosva hófehéren*

Kárpáti 1991: **2** *hozta-e* **5** *fakadt*, **6** *virág*. **7** *A (...) dereng-e* **8** *borulatát*. **9** *vérem rohan lüktetve*
10 *világ*. **11** *Lenni!* – **14** *álmodni, vágyani úgy, mint szűz imát!*

Tárgyi jegyzetek:

Gérecz Attila 1955-ös levelében e verset is említi *Az idegenné lett élet* című mellett:
 „Két vers, amit Klárinak – így hívták a fekete fogoly lányt – írtam.”

Mai helyesírás szerint:

3 *ért*, **4** *szelid* (Keszler)

(Töredék)

- 1 ...Versem e mén, s ha rohan, derekadban
2 ez ősi, asszonyi ritmusa ráng,
3 s csóktalan évek után ütemére
4 szemedre lobban a ríme: a láng!
- 5 Szöktet előzni. Kacagva szelekre
6 hisz törni csókkal öledre: a cél!
7 Dús hajad int csak a mélybe lobogva,
8 mint fáklya lángja, ha rácsap a szél.
- 9 Messze ragad, s felölelve magamhoz
10 arany nap oldja a szád mosolyát,
11 s kósza mesém beragyogva szerelmed
12 ezernyi csók dalaként dobog át.

Vác [19]54 nov[ember]

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat **5** *szelekre*,

Mai helyesírás szerint:

5 *szelekre*, **9** *magamhoz*, **11** *szerelmed*, (Keszler)

Csodaszarvas.

1 Századok óta csal egyre. Ki tudja
2 mely égre hív csodaszarvasom át?
3 Hajh, de leánykarok ág-boga hajlik
4 élém s takarja el ősi nyomát!

[19]54 nov.[ember]

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat 1 óta, csak

Kárpáti 1991: 4 élém,

Tárgyi jegyzetek:

csodaszarvas – a magyar ősmondák mitikus vezérállata. Világító agancsával ez mutatja meg Ménrót óriás két fiának, Hunornak és Magyornak azt a maeotisi gázlót, amelyen át az újesztendőt ünneplő bolgár asszonyokhoz eljutottak s Duló fejedelem két leányát elrabolták. Ugyanazt a sarvast szerepelteti Anonymus krónikája a Barsvár alapításáról szóló fejezetben, a Nemzeti Krónika XI. századi része pedig Géza és László előtt a Dunát úsztatja meg vele, amidőn világító agancsával a váci egyház helyét megjelöli. Arany János krónikáink alapján írta meg a Csodaszarvas regéjét, melyet *Buda Halála* című eposzában helyezett el.

Mai helyesírás szerint:

4 élém, (Keszler)

Alkony.*(A beteg kedveshez)*

1 Most húnyd le, kedves, fénymosott szemed
2 pilládon bontva színörvényeket
3 így ismerősnek tűnik énekem;
4 terólad szól, cikázó fényeken.

5 De csitt! figyeld a versem dallamát:
6 tó csobogása.

7 S mintha hallanád...
8 Fölöttünk nyárfák. Szél babrál puhán
9 a kék uszályú, árnyas lombruhán.
10 A nyugvó nap kifésült, dús haját
11 ezernyi rezgő galy kócolja rád,
12 s zsongítva lelked körülrajanak
13 csókokbafúlt, becéző, halk szavak...
14 Tilalmas szóval sűgöd még: „eressz!”
15 de szádnak lassan asszony íze lesz,
16 s oly hátrariadt félszeg nyelvedet
17 lazán s forrón csókomnak engeded.

18 Ruhád majd lassan nászraoldozod
19 s öledre kúsznak bíbor csóknyomok,
20 s a föld mert szűzi véred áldozod
21 kigyúlt, pogány oltárrá változott
22 felizzó, rőt parázssá festve meg
23 ringó öledre kulcsolt testemet.

24 S az alkony bársony imaszőnyegén
25 hegyekre lép az árny, és könnyedért
26 égig emelve csókunk vérszínét,
27 megoldva s áldva szórja, hinti szét

28 Az éj a fák közül göngyölve szét
29 fölénk borítja hűvös köpenyét,
30 de mintha lopva sarkát tartaná,
31 mosolyra nyílik szád amint alá
32 egy felhőrongyban így bebujt a Hold,
33 s hogy piros arccal víz fölé hajolt
34 – huncut mosolyú, gatyás kisgyerek –
35 felénk kis fénykacsákat szöktetett!

36 A dal most halkul, kék homályba vész.
 37 De bús visszhanggal egyre vissza néz
 38 hol tó tükrén az est a barna fák
 39 árnyékölében úgy karolja át
 40 derengő tested szelíd aranyát
 41 mint álmom fonja rád az éjszakát.

Kisf.[ogház, 19]54 okt.[óber]

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: **12** körül rajzanak **20** s a föld, mert **21** változott, **27** szét... **28** közül **34** pörgyerek – **39** karolja helyett öleli **40** aranyát,

Kárpáti 1991: **1** Kedves, fénymosott szemed, színörvényeket. **3** így (...) énekem: **13** csókba fült **17** lazán, s **18** nászra oldozod, **20** s a föld, mert szűzi véred áldozod, **21** változott, **27** szét... **28** szét, **29** köpenyét. **30** De **31** szád, amint alá, **34** kisgyerek helyett pörgyerek –, **36** vész, **37** de (...) visszánéz, **38** est, a **40** aranyát,

Mai helyesírás szerint:

1 Kedves, fénymosott szemed, **2** színörvényeket, **11** gally **12** körül rajzanak **18** nászra oldozod, **20** s a föld, mert szűzi véred áldozod, **27** szét. **28** közül **31** szád, **32** egy felhőrongyba így bebújt **33** hajolt, **37** visszánéz, (Keszler)

Szeress!

1 Szeress! A sors ölelve ízes
2 simítsd el arcodból a gondot
3 s engedd aranylón hátrahullni
4 mint verőfény hajad lebontod!

Kisf[ogház, 19]54

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: 1 *ízes*, 2 *gondot*, 3 *hátrabullni*, 4 *verőfény-hajad*

Kecskési Tollas 1955: 1 *ízes*. 2 *Simítsd (...) gondot*, 3 *hátrabúllni*, 4 *lebontod*.

Kárpáti 1991: 1 *ízes*. 2 *Simítsd (...) gondot*, 4 – *verőfény* –, *ha hajad*

Mai helyesírás szerint:

1 *ízes*, 2 *gondot*, 4 *verőfény*, (Keszler)

55. Halottak napján.

1 A földön járt
 2 és nem volt magányosabb nála;

 3 volt olyan, ki
 4 csillagot fűzött homlokára,
 5 felhőkben járt,
 6 cimborált az égiekkel,
 7 s ki a halál
 8 hűvössége mögé ijedt el
 9 (de a szívét
 10 úgy rázta, mint egy csörgődobot!)
 11 Ő fölnézett,
 12 és bús volt, hogy mily ütött-kopott
 13 a csillag mind
 14 és fuldoklók, kik érte nyúlnak,
 15 hogy hordták már
 16 dicsfénynek s töviskoszorúnak;
 17 így – a Sátán,
 18 midőn a hegyre vitte és szólt:
 19 „nézd, megosztom:
 20 a föld kell-e hát, vagy az égbolt?”,
 21 a földért nyúlt:
 22 „Isten arca” – s csákányt ragadott.
 23 Én most szívét
 24 (úgy rázzák, mint egy csörgődobot)
 25 megszentelem,
 26 s meggyújtom halottak napjára.
 27 Ma szebb a föld!

*

28 ... és nem volt magányosabb nála.

**

Szövegforrás:

Kockás füzet, Dánielfy Tibor kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: A cím: 1955. Halottak napján; 5 *járt* 12 *bús volt* helyett *busult* 17 *ugy*; – a 20 *e föld*

Kárpáti 1991: A cím: 1955. Halottak napján; **1** járt... **2** nála. **3** Volt **8** el, **11** Ő **13** mind, **14** nyúl-
nak. **15** Hogy **16** töviskoszorúnak. **17** Így **19** megosztom, **21** nyúlt; **26** Halottak

Tárgyi jegyzetek:

Sátán – keresztény értelemben az ördög, Isten ellenfele, osztozni akart Istennel a világ feletti uralomban.

Mai helyesírás szerint:

A cím 1955. Halottak napján; **1** járt, **11** Ő **13** mind, **17** Így **18** vitte, **26** meggyújtom. Halottak (Keszler)

Pszt!

1 Szád ívén
 2 kis fény
 3 hajolt,
 4 s ott fönt
 5 kehelyt
 6 emelt
 7 a csönd,
 8 mint szíveink
 9 az égre,
 10 a tó mint bor
 11 kiforr
 12 (a hold
 13 ragyog!)
 14 hullong
 15 a lomb
 16 s lerogy
 17 hajadra mint-
 18 ha égne.

19 Maradj meg így
 20 amíg
 21 szelíd
 22 dalokba ring
 23 az álmom...
 24 A tóba lép
 25 az ég
 26 hogy szép
 27 szemedre színt
 28 találjon.

29 Csillag
 30 csillog
 31 a habon.
 32 Pszt! nagyon
 33 szeretlek!

[19]55. I.

Szövegforrás:

Kockás füzet, Dánielfy Tibor kézírásával.

Nemzetőr 1964. május azonos a *kockás füzet*-verzióval.

Kárpáti 1991: 3 *hajolt* 10 *tó, mint* 17 *hajadra*, 19 *így*, 25 *ég*,

Mai helyesírás szerint:

15 *lomb*, 19 *így*, 25 *ég*, (Keszler)

Örök arcunk.

1 Ha zárkám festeni kéne a kép zord
2 lenne. A táj faláról mint sötét
3 keretben kép, úgy lóg, de néha szép zöld
4 lángjaival fürtös főt hajt föléd.
5 Az ajtó komor szimbólum. Úgy képzeld
6 mint végtelennek véges küszöbét...
7 S a középén, keresztbetett lábakkal
8 Kamil ül, mint szokott, szemben a nappal.

9 Remekmű, de mit csak úgy hevenyészett
10 az Isten lágy agyagból, – gondolom –
11 s most a fájdalommal lesz az enyészet
12 drágább a végtelennel oly rokon
13 arcon, mint évszázados repedések
14 ifjú mosolyú Buddha szobrokon.
15 Ül, mint kit a Sátán el sohasem nyer.
16 Ha élni kell, ily halálos az ember.

17 Ha élni kell, s az ember még halálos
18 angyalarcával egyszer visszaint.
19 Művészetünk, az egyetemi város
20 – amit fölépítünk – a gyáraink
21 s vén földünk vert, ráncos arca, hová
22 rozsszíjak hegén gyümölcsös árnya int,
23 – lesz örök arcunk, s pár sosemhallott dal.
24 Más mi lehet itt még a magyarokkal?

25 Oly meztelenek és szálnalmat keltők.
26 Takarnók őket, meg ne fagyjanak.
27 Zúzos lelkem óvna, mint téli szellők
28 belehelik a gyöngye galyakat.
29 Ha tél jönne és férgesét leszelnők,
30 talán, ha fáj is, nem maradna mag.
31 Szikrázzon hát lelkünkkel zúzmarásan
32 csak századok szívébe fagyva lássam!

33 Sötétedik. Az alkony már szemünkre
34 gyujtogatja vöröslő mécseit.
35 A felhő mintha hegykeresztben függne
36 (ember nincs is, csak szenvedése itt,)

37 sebet tajtékos oldalába ütve
 38 az esti fény megváltó kése nyit.
 39 Majd szétcsorog a vér vádnál sötétebben,
 40 s én megmosom arcom s kezeim a sebben.

41 Kihűl a Szépség, homlokára alszik
 42 s majd bűnjelül hordja, ki nincs miért
 43 lemeztelenítse az ember arcig.
 44 A vers körülvesz mint ezüstös vért.
 45 Csak néha hagyjuk el, kemény a harc itt,
 46 és elveszik ki harcán győzni vélt.
 47 Mint árad a vér, a kín, mint a tenger
 48 s föllebeg hátán a könnyebb: az ember.

M[ária]N.[osztra, 19]55.

Szövegforrás:

Kockás füzet, Dánielfy Tibor kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: Négysoronként sorkihagyás van **20 gyáraink**, **23 dal**, **30 is nem 36** [ez a sor nincs legépelve, kézzel odaírva: sor hiányzik, majd ez áthúzva és utána írva: a corpusként ránk árnyékot vetít.] **39 vér, vádnál 45 el, – kemény**

Kárpáti 1991: **1 kéne**, **2 táj**, **5 képzeld**, **10 – gondolom –**, **12 drágább**, **14 ifjú-mosolyú 16 ember!** **20 fölépítünk, –, a gyáraink**, **22 int 23 sosemhalott 28 gallyakat. 30 is – 31 zúzmarásan**, **34 gyújtogatja 35 felhő, 36 itt**), **39 vér**, **40 arcom**, **43 emberarcig. 44 körülvesz**, **46 elveszik**, **47 tenger**,

Tárgyi jegyzetek:

A **8.** sorban *Kamil* – Kárpáti Kamilról van szó, aki Márianosztrán egy rövid ideig Gérecz cellatársa volt. Részletesen lásd a *Szerkesztői jegyzetek* fejezetben.

Mai helyesírás szerint:

1 kéne, **2 faláról**, **5 képzeld**, **10 agyagból – gondolom –**, **20 fölépítünk –**, **22 rozs-szójak 23 sosemhalott 28 gallyakat 31 zúzmarásan**, **34 gyújtogatja 35 felhő, 36 itt 39 vér**, **43 ember-arcig 44 körülvesz**, **46 elveszik**, **47 tenger**, (Keszler)

Varázsdob. [I.]

- 1 Borongva zsong a szél
2 oly lomha lombja kél
3 a tájnak,
4 gomolygón fény kering,
5 mint omló éveink
6 ha fájnak.
- 7 Bíborló napkorong
8 kibomlott hantra bont
9 palástot,
10 ha szád ízéről zeng
11 halált idéző szent
12 varázsdob.
- 13 Lidércszín fellegek
14 kísértik lelkemet
15 ha dalt szór
16 szellőkavarta fák
17 sejlő avarszagán
18 hajadról...
- 19 Dobom kong, mint harang
20 komor domb int alatt,
21 s aládrogy
22 kavargó lángköröd:
23 a Nap-csóvált örök
24 zsarátnok.
- 25 Halomba omlanak
26 a lomb, a holt, a Nap
27 s világok,
28 jaj, dúl s terem megint
29 – s majd új tetemre hint
30 virágot...
- 31 (Borongva zsong a szél stb.).

[1]954. okt.[óber]

Szövegforrás:

Kockás füzet, Dánielfy Tibor kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: **16 szellő kavarta 23 a Nap-csóvált, örök 28 jaj dúl, s**

Nemzetőr 1957. október 15. minden sor nagybetűvel kezdődik; **5 éveink, 10 zeng, 13–18** kihagyva **21 Hús árnyat. 22 láng-köröd: 23 A Nap búll rád, örök 24 Talánynak. 26 hold, a nap 28 faj dúl,** [az első versszak megismétlődik a végén]

Füveskert 1957: minden sor nagybetűvel kezdődik; **5 éveink, 10 zeng, 13–18** kihagyva **21 Hús árnyat. 22 láng-köröd: 23 A Nap búll rád, örök 24 Talánynak. 26 hold, a nap 28 dúl,**

Füveskert 1958: mindenben megegyezik az 1957-es változattal, kivéve **1 szél, 10 zeng 19 barang. 20 alatt 23 hull**

Kárpáti 1991: **1 szél, 3 tájnak. 4 Gomolygón 5 éveink, 14 lelket, 15 szór, 19 barang; 20 alatt 23 Nap csóvált 24 Zsarátnok. 25 ... s halomba 27 s világok! 28 – jaj! dúl!... s terem megint, 30 virágot.**

Tárgyi jegyzetek:

Részlet Gérecz Attila 1955-ben írt leveléből: „Megjött az ősz, s nekem visszatért a régi szerelmem, az őt kísérő örök fájdalmas gondolatokkal. Ez a vers zenével fejezi ki, amit szavai csak éreztetnek. A Verlaine-i őszi jajongásba a lélek belső vihara szövődik. (vö... 3. rész) Ez a legnagyobb formai bravúrom. Sajnos mindenki elsiklik a gondolata mellett, mert játéknak veszi a szavakat a forma szolgálatában.”

Mai helyesírás szerint:

1 szél, 5 éveink, 14 lelket, 15 szór, 19 barang, 25 ... s halomba (Keszler)

Varázsdob [II.]

1 Borongva zsong a szél,
2 oly lomha lombja kél
3 a tájnak,
4 gomolygón fény kering,
5 mint omló éveink,
6 ha fájnak.

7 Bíborló napkorong
8 kibomlott hantra bont
9 palástot,
10 ha szád ízéről zeng
11 halált idéző szent
12 varázsdob.

13 Lidércszín fellegek
14 kísértik lelkemet,
15 ha dalt szór,
16 szellőkavarta fák
17 sejlő avarszagán
18 hajadról...

19 Borongva zsong a szél,
20 oly lomha lombja kél
21 a tájnak,
22 gomolygón fény kering,
23 mint omló éveink,
24 ha fájnak.

25 A sár ma fölreped
26 a lárva könnylepett
27 torára!
28 (Csak sápadt köd lebeg,
29 halálba tört szemek
30 homálya...)

31 Szirmok szerelme szül,
32 s gyilkos fegyelme gyűr
33 mocsarán...
34 Ezernyi dal fakad,
35 s nem esdik ajkadat
36 soha rám!

37 Dobom kong, mint harang,
38 komor domb int alatt,
39 s aládrogy
40 kavargó lángköröd:
41 a Nap-csóvált örök
42 zsarátnok.

43 Borongva zsong a szél,
44 oly lomha lombja kél
45 a tájnak,
46 gomolygón fény kering,
47 mint omló éveink,
48 ha fájnak.

49 Sikoltsz, hol mezsgye tér
50 s nyirok nyúl testedért,
51 s a szenny lep,
52 hogy oldja víz kezét
53 sodorva ízre szét
54 az EGYNEK!

55 S ha gyatra lét kísért,
56 s agyadba tép: miért?
57 – ki hall már?!
58 Szeretsz?... – de fölperreg...
59 (Egekre görnyedett
60 vihar jár!)

61 ... s halomba omlanak
62 a lomb, a holt, a Nap
63 s világok,
64 jaj, dúl s terem megint
65 – s majd új tetemre hint
66 virágot...

67 Borongva zsong a szél,
68 oly lomha lombja kél
69 a tájnak,
70 gomolygón fény kering,
71 mint omló éveink
72 ha fájnak.

(1954. október)

Szövegforrás:

Nem maradt fenn sem írásbeli, sem szóbeli magyarázat a *Varázsdob* [II.] című vers 5., 6., 9., 10. szakaszaira vonatkozóan. Ezek a Stádium Kiadó és a Kráter Műhely Egyesület változatában is szerepelnek, míg az ősváltozatokban sehol. Arra lehet következtetni, hogy a második változat készült nagyobb műgonddal, az első változat után.

Lelkem csöppnyi volt...

- 1 Karácsony táján volt. A lázam
2 elérte már a negyven fokot.
3 A tűz dobolt, s az angyal haján, láttam,
4 vörös lángnyelvekkel osztozott.
- 5 Anyám inget foldott míg késő este lett,
6 Az öreg varrógép zúgott, zötyögött
7 Lelkem csöppnyi volt csak, majd hogy elesett:
8 a paplan virágai között.
- 9 Csak téptem őket s hetvenkedtem (hiszen
10 már sírba értem): „Olyan szomorú vagy
11 anyácskám. Ugye, akinek viszem
12 tán meg se látja oly iszonyú nagy?
- 13 Az ingecske szállt, s a két foltozott lyuk
14 „Istenem, segítsd meg”, sírt, reszketett,
15 s én danásztam vígan, ahogy este szoktunk:
16 „Anyukát, apukát és engemet.”
- 17 „Kisfiam, ki gyermeket sírni hallott,
18 a szépen halt virágnak is örül...”
19 s anyácskám a virágokra hullott
20 s a fehér gyolcs borult rá legfölül.
- 21 S én vittem őket kacagva: fényesebb
22 csokrot még senki sem kötözött!
23 Lelkem csöppnyi volt csak, majdhogy elesett
24 a paplan nagy virágai között.

Szövegforrás:

Kockás füzet, Dánielfy Tibor kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: 5 *foldott, míg 7 elesett* 11 *Ugy-e* 12 *látja, oly* 15 *szoktunk* 22 *kötözött* helyett *kötött*
Füveskert 1957: minden sor nagybetűvel kezdődik; cím alatt: Részlet 5 *foldott, míg késő este lett.*
7 *elesett* 9–24 kihagyva

Füveskert 1958: mindenben megegyezik az 1957-es változattal, kivéve 6 *zötyögött* –

Kárpáti 1991: **3** s az angyalhajon láttam, **5** foldott, míg késő este lett. **6** zötyögött,- **7** elesett **10** értém). „Olyan szomorú vagy, **11** ugye, akinek viszem, **12** látja, oly **13** foldozott lyuk, **14** – sírt, reszketett –, **15** én **24** a paplan virágai

Mai helyesírás szerint:

5 foldott, míg **6** zötyögött, **7** majdbogy elesett **9** őket, **13** lyuk, **19** bullott, (Keszler)

A csillag.

- 1 Csillag volt egy vemhes jászlon
 2 s egéről mintha letörne...
 3 Törvény volt hogy jelnek látsszon.
 4 Lehet dal, mely elsöpörje?
- 5 Fölvennem, s tán megsimítnám,
 6 mintha máris emlék volna.
 7 Könny, ha hullt is? – véres szikrán
 8 gyúl az ég, s hát hull a korma.
- 9 Csillagocska, kis vöröslő...
 10 megvillan egy tócsa színén,
 11 rálépek, s lám, mint a szőlő
 12 fürtökké ring lábam helyén!

*

Szövegforrás:

Kockás füzet, Dánielfy Tibor kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: 3 volt, hogy 9 vöröslő. – 10 Megvillan 11 szőlő

Kárpáti 1991: 3 volt, 11 szőlő,

Mai helyesírás szerint:

1 jászlon, 3 volt, hogy 11 szőlő (Keszler)

Levél.

1 A tavaszról írok, Éva.
2 A tavasz. Neked tán egyszerű.
3 De itt mélyebb, lázadóbb a derű.
4 Lázadóbb, mint a szél, mely néha
5 be-be csap ide, mint a héja.
6 Pedig máskor illatos és szelíd.
7 Fiatal leány, ki egy korsó hús itallal
8 a forrás felől közelít.
9 Tele álmainkkal. Tele dallal.
10 Nyakunk köré hulló puha karral...

11 Örömnék, csóknak, Éva, más az íze itt.
12 Élmény. Megrázóbb, mint az álom.
13 Kicsit úrrá leszel a halálon.
14 A halál?
15 Itt szürke, mint mi vagyunk, Éva.
16 Körbe-körbe jár,
17 naponta, mint a séta
18 hátratett kézzel s lehajtott fejjel az udvaron.
19 Oly fáradt, s oly elcsigázva tapos össze az Idő,
20 mint igába vont nyomtató barom
21 Itt szemben van a temető;
22 s ahogy nézem, – s írom neked ezt a verset, –
23 mindig más.
24 Hegedő
25 és újra összevert seb.
26 Szeretném, hogy így láss.
27 De belül én széttörök minden törvényt.
28 Mert így lesz minden egység.
29 Ha felszakad és beheged a forma.
30 Csillagfény pereg szét,
31 s a dal szép, mintha máris haldokolna.
32 Lekopott őshegység
33 felhőkoszorús havasok orma
34 hajnalra a fenség
35 lavina-zúzott véres sziklaborda
36 belül én széttörök minden törvényt

37 Pár napja történt.

38 Itt szemben van a temető.
39 Egy részletét most jól belátom
40 ahogy ülök itt fenn a szalmazsákon.
41 Mellettem Gyurka fekszik a barátom;
42 itt szoktunk nézelődni, ő meg én
43 a vaságy harmadik emeletén.
44 (Tudod, sokan vagyunk, nagyon sokan
45 és ágyak, sorsok, lelkek, mindegy, hogy hogyan
46 meg kell, – és megméretnek így egymásra hányva.
47 Az ágy, a Gyurka ágya,
48 fölér az ablakig.
49 Ez itt a szélső zárka
50 s bár ő nem itt lakik
51 hozzám űzte a lárma.
52 Csönd van. Nyugodtan alhatik.

53 Gyurka beteg.
54 Homloküreg gyulladása van.
55 Ő fekszik, én meg
56 fogtam magam
57 felmáshoz ide hozzá;
58 ülök, nézem az utca hosszát
59 s a lábamat lelógatom.
60 Kinéznünk, persze nem szabad.
61 De azért gondolhatod,
62 ha akad egy röpke pillanat
63 mi is, – fegyencek, rabok, –
64 mi is odatartjuk ám a fénynek
65 meg ennek a kis szélnek
66 homlokunk.

67 Ó, itt minden jó reménynek:
68 nektek ezerszer megúnt.
69 Itt nálunk...
70 De várj, elmondom neked.
71 Kong a harang.
72 És soha be nem reked.
73 S hogy egyre közelebb kong: ez a rang.
74 Mindennap temetnek.
75 A sornak vége soha nincsen
76 Valahol mindig meghal az ember
77 s valahol mindig születik az Isten:

78 két végén a gyászmenetnek
79 Az Isten.
80 S eszembe jut, hogy el kell mennem.
81 Hogy hív.
82 A temető most innen,
83 titokbús hieroglíf.
84 Rajta; amivel az élők szólnak:
85 a halál.
86 (Az ember pár szobornak
87 háttal, párnak arccal áll.)
88 De fölül és alul:
89 amire az ittas halál kijózanul,
90 mind, amit részegen kimondott:
91 bokrok, virágok, friss, puha lombok,
92 egyszóval az egész tavasz ott
93 ezt a nagy, sárga papírlapot
94 úgy rajzolgatja, firkálja teles-teli
95 mint egy szerelmes leányka
96 kicsi, barna és szelíd,
97 róhatja fel együgyű, csacska szíveit
98 régi királysírok romja között a márványra.
99 Bájos, ostobácska irka-firka.
100 A halál a tavaszt mindig kibírta...

101 Gyurkával összedugjuk a fejünk.
102 Az ő sápadt, kisfiús arcát,
103 meg az én rövidrenyírt, fegyenc-fejem
104 s nézzük a víg, májusi hajszát,
105 hogy int a szél, a szertelen
106 gyászfátyolon és színes selymeken.

107 Emberek járva-kelve
108 tapadnak színesen a pergamenre
109 mint a bélyeg.
110 A fal, mintha lap szegélye lenne...
111 csak így a margóra vetve
112 drága az élet.

113 Az életünk? Ne úgy képzeld.
114 Nem olyan szörnyű. Ne úgy.
115 A szenvedésből is csak a középszert
116 juttatja el hozzánk az Út...

- 117 S hát nézzük, nézzük én és Gyurka
 118 halkszavúan és reménykedően
 119 a fényt, a fákat, egy fiúcska
 120 derűjét egy szőke nőn...
 121 „Egyszer majd közel a házatokhoz
 122 kimegyünk a szigetcsúcsra...”
 123 Sárga, meleg homok van ott.
 124 A nagy ég-tenger kék hullámokat hordoz,
 125 s fehér tajtékot vet a vörös sziklasorhoz,
 126 a Dunán karcsú, barna csónakok
 127 és szemben, alkonyattól aranyfoltos
 128 ablakjaival Visegrád ragyog.
 129 S a jövő? – Ne búsulj, kölyök!
 130 Fénylik majd minden perc és úgy pereg
 131 mint Éva játszó ujjai között
 132 a kristályos, forró homokszemek.
- 133 Beszélgettünk. Gyurka feküdt míg én
 134 egy leányt néztem az utca végén.
 135 Fiatal volt, és karcsú
 136 testét úgy öltöztették a fények
 137 mint késő csókot a korai búcsú.
 138 És elképzelttem róla a szépet
 139 ahogy még átéli bennem az álom.
- 140 (Havasi virágok kelyhén alkonyi pír...)
- 141 Gyurka feküdt sápadtan az ágyon.
 142 Túl a temető. Kockás papír;
 143 ahogy most látszik át a rácson.
 144 „Éva jön ott, – suttogta Gyurka, –
 145 valaki szól, vagy valami erre húzta...”
 146 Én néztem, vigyáztam a börtönt és őket;
 147 lapos szívfejjével az utca,
 148 hogy kínálja az egymást szeretőket.
- 149 Az utcán te jöttél egymagad.
 150 S mit írjak neked, kis ismeretlen Éva mit?
 151 Hisz minden szó kopott és amit
 152 kimondhatunk, örökre elszakad.
 153 Fáradt az én melegem, Éva, de ma itt
 154 szeretni tanulnak bennem a szavak;

155   ami lázba hoz és elandalít:
156   a tavasz első lírája vagy,
157   s hajad, minden, öled, combjaid:
158   a dallamos, lágy és kerek forma.

159   A tavasz eldalolt, elküldött volna.
160   De az égbolt
161   ablakunkba gyűrött, kék boríték volt
162   s tekinteted, rákötött selyem szalag;
163   kislányos, tiszta és feltépetlen maradt.

164   De egyszerre a szél
165   elért,
166   lecsapott
167   reád!
168   s ruhád
169   könnyű vászna
170   megmintázta
171   alakod.
172   A fény, – olvadt forró viasz,
173   köréd ömölt és megmeredt,
174   s egy pillanatra a tavasz
175   szebb lett, kicsi Éva veled;
176   olyan voltál ott, titkos, szép és égő
177   mint összelelt lelkünk gyűrűjén az ékkő.

178   Mit zárhat még
179   egy darab ég?
180   Sorsunk? Sorsunk örök üzenet.
181   Két könnycsepp ráhullt. Ráhullt a szemed.

182   Az égen most rácsok feszülnek, szalagok
183   mint lelken a soha meg nem írhatott
184   verssorok.
185   De arcunk eljegyezted, Éva. A bélyeg
186   mely a verőfényből homlokunkra égett
187   ott lobog
188   ahogy elmenőben rásütötte zárnak
189   kis, ránkcsapódó, piros pecsétje szádnak:
190   a mosolyod.

*

Szövegforrás:

Kockás füzet, Dánielfy Tibor kézírásával 1-től 16-ig, 17-től végig Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: 5 *béjja*. 18 *kézzel, s 20 barom*. 28 *Mert úgy 33 orma*, 35 *lavina-zúzott, véres 36 törvényt*. 39 *belátom*, 41 *fekszik, a 42 én*, 49 *zárka*, 62 *pillanat*, 64 *fénynek*, 74 *Minden nap 75 nincsen*. 77 *Isten*. 79 *az 89 kijózanul*; 94 *telis-teli*, 96 *szelíd 108 pergamentre 110 lap szegélye helyett lapszéle 124 nagy helyett nap 126 csónakok*, 130 *pereg*, 132 *a kristályos, homokszemek*. 133 *Beszélgetünk*. *Gyurka feküdt, míg én 135 búcsú*. 136 *Testét (...) fények*, 138 *szépet*, 150 *Éva, mit?* 154 *szavak*: 167 *reád*,

Nemzetőr 1959. május 1. a vers fölött ez áll (Budapest utcai harcaiban hősi halált halt Gérecz Attila hagyatékából közöljük ezt a halálérzettől borongó tavaszi verset. Most jutott el hozzánk Budapestről.) 5 – *karmos béjja*. 6 *szelíd 7 fiatal 9 tele álmainkkal, tele dallal*, 10 *nyakunk 11 csónak, méz az íze 13 urrá 15 Itt szürke, körbe-körbe jár, Éva 16 kihagyva 17 séta*; 20 – *igába vont nyomtató barom*, – 22 *verset*, 24 *Heggedő 29 behegged 32 őshegység, 33 orma, 34 Hajnalra e fenség 36 kihagyva 41–70 kihagyva 72 rekedhet*. 73 *kihagyva 75 nincsen, 76 valahol 77 Isten*; 78 *Két 89 kijózanul*; 92 *ott*, 94 *telis-teli*, 96 – *kicsi, barna és szelíd* – 99–100 *kihagyva 103 fegyenc-fejem, 105 szertelen, 110 lapszegélye 111 vetve, 112 – drága 116 Úr 117 Gyurka, 121 – „Egyszer 122 szigetcsúcsra...”* – 125 *sziklasorhoz*. 126 *A Dunán karcsu, barna csónakok*, 127 *alkonyattól, 129 kölyök!* – 130 *pereg, 133–148 kihagyva 150 ismeretlen lányka mit?* 154 *szavak*, – 156–158 *kihagyva 168 s a rubád 175 veled 184 lelkemen a soha meg nem írhatott 185 verssorok... 186 De arcom megőrzöd majd. A bélyeg 189 rásütötte, zárnak, 190 kis, rámcsapódó piros*

Kárpáti 1991: 9 *álmainkkal, tele dallal, 20 barom. 21 temető, 22 nézem – s írom Neked ezt a verset, 28 egység, 29 ha 32 őshegység, 33 orma. 34 Hajnalra 35 sziklaborda... 36 törvényt. 39 belátom, 41 fekszik, 44 nagyon sokan, 45 hogyan, 46 meg kell – és megméretnek így egymásra hányva.*) 49 *zárva, 50 lakik, 51 lárma helyett láza 52 alhatik. 54 Homloküreg-gyulladás van, 55 ő 56 magam, 60 Kinéznünk 63 mi is – fegyencek, rabok –, 64 fénynek, 67 jó: reménynek. 68 Nektek 70 Neked. 74 Minden nap 75 nincsen. 76 ember, 77 Isten. 78 Két végén a gyászmenetnek: 78 az 82 most, innen 84 Rajta – amivel az élők szólnak –, 88 alul, 94 telis-tele, 102 arcát 103 rövidrenyírt fegyenc-fejem, 108 pergamenre, 112 Élet! 121 majd, 125 sziklasorhoz. 126 A (...) csónakok, 130 pereg, 133 feküdt, 135 volt és karcsú. 136 Testét (...) fények, 138 szépet, 142 temető kockás papír, 144 Éva jön ott – suttopta Gyurka –, 147 utca 149 Te 150 Éva, 154 szavak, 155 elandalít; 157 combjaid, 158 forma... 159 mintha a Tavasz (...) volna! 161 volt, 162 selyemszalag; 172 A fény – olvadt, forró viasz – 174 Tavasz 175 szebb lett kicsi Éva: Veled. 176 Olyan voltál ott: titkos, szép és égő, 182 szalagok, 185 bélyeg, 186 égett, 187 lobog,*

Tárgyi jegyzetek:

hieroglif – (gör) szent véset, annak a képes írásnak görög elnevezése, melyet a régi egyiptomiak csaknem 400 éven keresztül használtak.

Mai helyesírás szerint:

20 *barom*, 22 *nézem* –, 32 *őshegység*, 33 *orma*, 35 *sziklaborda*, 39 *belátom*, 41 *fekszik*, 42 *én*, 44 *sokan*, 45 *hogyan*, 46 *kell – és megméretnek így egymásra hányva.*) 50 *lakik*, 52 *alhatik*. 56 *magam*, 58 *hosszát*, 62 *pillanat*, 63 *mi is – fegyencek, rabok –, 67 jó: reménynek. 75 nincsen, 76 ember, 94 telis-teli, 103 fegyenc-fejem, 108 pergamenre, 117 Gyurka, 126 csónakok, 130 perc, és úgy pereg, 133 feküdt, 135 karcsú, 136 fények, 138 szépet, 144 ott – suttopta Gyurka –, 150 Éva, 151 kapott, 158 forma... 161 volt, 172 A fény – olvadt forró viasz –, 175 Éva, 176 ott: titkos, szép és égő, 182 szalagok, 186 bélyeg, 187 égett, 188 lobog, (Keszler)*

Beszélő.

- 1 A rácsok előtt öregen s tele könnyel,
2 megállt köszönőben anyám a szegény;
3 botjára hajolt s zokogott. De a lelkem
4 csókjául emelte az uja hegyén!
- 5 Szeretet? Nem akartam alá menekülni.
6 A szív üresedve halálra valóbb.
7 S az emberi bűn? Viszi árja a szívem,
8 mint tiszta, papír-lebegésű hajót!
- 9 Ma láttam Anyám. Szemeim simogatták
10 szeme fátyolait, s örömen remegő
11 keze s arca szelíd erejét, amit egyszer
12 szobornak emel fölím az Idő!
- 13 Emlék, min a lélek a fájdalom-ittas
14 virág, mely a porladozóra kihajt.
15 (Elég-e a fájdalom árnya szemében?
16 Megszűrik-e sorsom a könnyei majd?)
- 17 Most újra magam vagyok, és szememről
18 az Isten erős mosolyát leteszem:
19 ma láttam az Édesanyám s a szemétől,
20 szelíd, szerető, melegárnyú szemétől
21 ökölbe szorult a kezem!...

Vác. [19]55. VI.

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: 2 *anyám*, a 13 *fájdalomittas* 18 *leteszem*;Nemzetőr 1962. május 1. A vers felett: Anyák napjáról Gérecz Attila a szabadságharcban hősi halált halt költő nyomtatásban most először megjelenő versével emlékezünk meg. 4 *hegyén*. 8 *hajót*.9 *anyám* 10 *fátyolait*, s *örömen* 12 *Idő*. 13 *fájdalomittas* 17 *vagyok* és 18 *leteszem*: 19 *édesanyám*Kárpáti 1991: 1 *öregen*, 2 *Anyám*, 13 *lélek* – a *fájdalomittas* – 20 *meleg árnyú szemétől* –

Fuit.

1 A szomszédomnak vér csordul a száján.
 2 Tüdőbajos. Még néhány napja van
 3 hogy fuldokolva öklendezzék, s aztán
 4 sajnálva benne sorsukat, sokan
 5 majd kérdezik: „hány évet ült? hetet?”–
 6 Kereszt se lesz a sírhantja felett.

 7 Hogy miért élt? Ki tudna rá felelni.
 8 Gúlába hordott kövek sorsánál
 9 még sokkal többre úgy se vitte senki.
 10 Családja sincs. Idősebb férfi már
 11 s csak ifjú vágyaktól levetkezett
 12 húsát nyeli a Gúla kő helyett...

Vác Kórház [19]55. I.

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: 2 van, 10 már;

Kecskési Tollas 1955: 1 csordul 2 van, 5 – hetet. –” 7 felelni? 9 úgyse vitte senki! 10 már; 12 gúla, kő helyett.

Nemzetőr 1957. szeptember 15. minden sor nagybetűvel kezdődik; 2 van, 3 aztán, 4 sokan – 5 hetet?” 10 már, 12 Gúla, kő

Füveskert 1957: minden sor nagybetűvel kezdődik; 2 van, 3 aztán, 10 már,

Füveskert 1958: minden sor nagybetűvel kezdődik; 2 van, 3 aztán, 7 felelni? 10 már, 12 gúla, kő

Füveskert 1959: minden sor nagybetűvel kezdődik; 2 van, 3 aztán, 8 Gulába 10 már, 12 Husát nyeli a gula, kő

Kárpáti 1991: 2 van, 3 öklendezzék, 4 sorsukat sokan 5 „hány évet ült? – hetet... – 7 felelni? 10 Családja nincs. Idősebb férfi már; 11 csak 12 gúla, kő

Mai helyesírás szerint:

2 van, 9 úgyse 10 már, (Keszler)

Kenyéren és vizen.

- 1 A mocskos padlón fekszem,
 2 hátam vetem a falnak.
 3 – A fájdalom... lehet-e versem
 4 hatalmad?
- 5 Próbálgatom Anyám mosolyát.
 6 Lelkére még dalaim szórnám...
 7 Könnyeket mik már nem fagynak át
 8 a formán.
- 9 Másom sincs, Uram. Beérem
 10 azzal, hogy arcodat viszem;
 11 csak így bírtam még el; kenyéren
 12 és vizen.

M.[ária] Nosztra. Szigorított [19]55. XII[.]

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: 3 kézzel ráírva: *fájdalmon 7 Könnyeket, mik 10 viszem:*

Füveskert 1957: minden sor nagybetűvel kezdődik; 3 *lehet-e, versem*, 7 *Könnyeket, mik már nem törnek át 10 viszem. 11 el:*

Az 1958-as változat teljesen azonos az 1957-es változattal.

Az 1959-es változat megegyezik az 1957-es és 1958-as változattal, kivéve: 3 *fájdalmon*

Kárpáti 1991: 3 *fájdalmon (...)* versem, 4 *hatalmad?* – 7 *Könnyeket, mik 10 viszem. 11 el:*

Mai helyesírás szerint:

7 *Könnyeket, mik 11 el:* (Keszler)

Emlék.

- 1 A nagy gótíves templomablak
 2 napsugarakkal ötvözött
 3 arany szentjei lapozgatnak
 4 némán a fürtjeid között
- 5 Körül hűs pompa és szilárdság.
 6 Szobrok, fejkendős asszonyok.
 7 S fejed szép, titkos fóliánsát
 8 nézi az Úr és mosolyog
- 9 Aztán egyszerre, pillanatra
 10 mégis szomorú lesz az Úr;
 11 Fejed az áhitat lehajtja
 12 s hajad közül elébe hull:
- 13 virág, valami régi emlék...
 14 édes, szíromszép meztelenség!

M.[ária] Nosztra [19]56. III.

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

- Gépirat: **2** ötvözött, **4** között. **8** mosolyog. **10** Úr: **11** lehajtja,
 Nemzetőr 1957. október 1. minden sor nagybetűvel kezdődik; **2** ötvözött, **4** Némán az álmaid között. **6** asszonyok, **7** S leked szép titkos **10** Úr: **11** lehajtja, **12** élémbe hull: **14** meztelenség.
 Füveskert 1957: teljesen azonos a Nemzetőr-változattal.
 Füveskert 1958: megegyezik a Nemzetőr- és az 1958-as változattal, kivéve: **1** nagy, **7** szép, **12** élémbe hull:
 Kárpáti 1991: **1** nagy, **4** között. **8** mosolyog. **10** Úr. **11** lehajtja,

Mai helyesírás szerint:

4 között. **8** Úr, és mosolyog. **9** pillanatra, **11** lehajtja, (Keszler)

Szamóca ért a lejtőn.

- 1 Szerelmek éjjelét magamba járom.
2 Csak fönt a Hold kísér a fák között
3 s a bársony ég amint a holdsugáron
4 sötét szemed színébe öltözött.
- 5 Az arcodat már álmomban se látom;
6 a messzeség homálya elfedett,
7 de érzlek, ha szél borong a fákon
8 s az éjtől visszakerem lelkedet.
- 9 „Szerelmet – Hold! – találsz-e még szemében?
10 Ölén kigyúlsz-e barsony éjszaka?...”
11 A sápadt hold tagadva int az égen
12 s hajamba dért vegyít az éj fagya.
- 13 Emlékszem, egyszer így borult a tájra
14 a tél. Kristály pelyhekben hó esett,
15 s mint hűvös csók rogyott hajadra, szádra
16 eléd borulva, óva léptedet.
- 17 Te szánkóztál, arcod kigyúlt a szélben.
18 S én állva házatoknak udvarán
19 – bátortalan legényke – félve kértem:
20 „Engedj suhanni véled kisleány!”
- 21 Majd nyár lett, és szamóca ért a lejtőn.
22 Kirándultunk. S titokba' lestelek
23 amint a bíbor esti fény megejtőn
24 ruhácskádból kilopja testedet.
- 25 Úgy vágyom rád, mint akkor, ott az erdőn.
26 Kacagva bújtál. Én kerestelek...
27 s mert nyár volt és szamóca ért a lejtőn
28 enyém lettél, hogy lassan este lett.
- 29 Szerelmek éjjelét magamba járom
30 Csak fönt a Hold kísér a fák között
31 s a bársony ég amint a holdsugáron
32 sötét szemed színébe öltözött.

33 Az arcodat már álmomban se látom
 34 a messzeség homálya elfedett,
 35 de érzlek ha szél borong a fákon
 36 s az éjtől visszakerem lelkedet!

Vác [19]55. I.

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: **3** ég, *amint 7 fákon, 20 véled, kisleány!* **21** lett és **29** járom... **31** ég, *amint 33 látom, 35 fákon,*

Kecskési Tollas 1955: **1** járom, **2** csak (...) között; **3** ég, *amint 5 látom 6 A (...) elfedett. 7 De (...) fákon, 9* – „Szerelmet – Hold **10** bársony éjszaka? – **11** Hold (...) égen, **13** borúlt **15** szádra, **16** s eléd terült, *hogy óvja léptedet. 17–20* kihagyva **21** lett **22** Kirándúltunk, s titokba' lestelek, **23** esti-fény **25** Rád, *mint akkor 26* bújtál, én kerestelek; **29** járom. **30** között, **31** ég, **34** elfedett. **35** De érzlek, ha

Füveskert 1957: minden sor nagybetűvel kezdődik; **1–4** kihagyva **5** látom: **9** „Szerelmet, hold, – talál-sz-e **10** kigyúlsz-e, bársony éjszaka?” **11** hold **13** borult **14** Kristály-pelyhekben **15** S mint hűvös csók hullott hajadra, szádra **16** Eléd borúlva, óva léptedet. **23** esti-fény **24** kilopja helyett kibontja **25** rád, *mint akkor, 26* Kacagva bújtál. Én kerestelek... **29–32** kihagyva **33** látom, **36** lelkedet.

Füveskert 1958: megegyezik az 1957-es változattal, kivéve **9** „Szerelmet, hold, talál-sz-e **15** S mint hűvös csók bullott hajadra, szádra,

Kárpáti 1991: **2** a Hold kísér a fák között, **3** ég, *amint 7 fákon, 9* „Szerelmet, hold! – **10** kigyúlsz-e, **11** éjen, **21** lett és **22** titokban lestetek, **23** fény, megejtőn, **29** járom. **30** hold (...) között, **31** ég, **33** látom; **35** érzlek, ha szél borong a fákon,

Mai helyesírás szerint:

2 kísér **3** ég, *7 fákon, 10* kigyúlsz-e, bársony **11** égen, **15** szádra, **22** lestelek, **27** volt, és szamóca ért a lejtőn, **29** járom, **31** ég, **33** látom, **35** fákon, (Keszler)

Így bocskorosan

- 1 Így bocskorosan úgy-e megnevettek,
 2 hogy márványt törni hegynek indulok?
 3 A számon pimasz mosolygás a jelszó,
 4 füttyöm csibészes: én is feljutok!
- 5 Nincs tömött zsákom s hegymászó botom,
 6 segítő kezet tán egy társ sem ad,
 7 de vihart-oldó déli szél kölyök-
 8 fejemre borzol lágy barackokat!
- 9 s a hegytetőn majd minden mezt lehántva,
 10 én is kacagva szélnek öltözök,
 11 karjukra fűznek mind a fénynyalábok
 12 s eltáncolunk a fejetek fölött!
- 13 Így bocskorosan úgy-e megnevettek
 14 hogy márványt törni hegynek indulok
 15 A számon pimasz mosolygás a jelszó
 16 füttyöm csibészes: én is feljutok!

VÁC [19]54. május

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.

Szövegváltozatok:

A Gépíratban nem szerepel.

Kecskési Tollas 1955: A címben: Így 1 Így bocskorosan ugye 5 botom! 6 Segítő 9 S (...) lehántva
 10 öltözök; 11 e fénynyalábok 13–16 kihagyvaNemzetőr 1957. február 15. minden sor nagybetűvel kezdődik; 2 indulok. 3 Számon pimasz
 4 csibészes, én is feljutok. 5 zsákom, s hegymászó botom. 7 szélkölyök 8 barackokat. 10 öltözök.
 13–16 kihagyvaFüveskert 1957: minden sor nagybetűvel kezdődik; 2 indulok. 4 csibészes, – én is feljutok. 5 botom.
 7 De vihart oldó déli szél-kölyök 8 Borzol fejemre lágy barackokat. 11 fény-nyalábok 13–16 kihagyvaFüveskert 1958: megegyezik az 1957-es változattal, kivéve 2 indulok? 4 csibészes – én is 5 zsákom, s
 Kárpáti 1991: 1 ugye 5 botom! 6 Segítő 9 S 10 öltözök; 11 fény-nyalábok, 13 ugye megnevettek,
 14 indulok? 15 jelszó,

Tárgyi jegyzetek:

Részlet Gérecz Attila 1955-ben írt leveléből: „Végül pedig álljon itt legelső versem, ami mind-
 máig a legkedvesebb maradt: Így bocskorosan...”

Mai helyesírás szerint:

11 fénynyalábok, 13 megnevettek, 14 indulok? 15 jelszó, (Keszler)

Kis dal egy mosolyról.

(ismeretlen rableánynak)

- 1 Mosolyod nem is nekem szólt,
2 csak a társnak szántad,
3 mosolyod csak szépen csiszolt
4 ékszere volt szádnak.
- 5 Mosolyod csak villanó volt,
6 – Beleringott vállad, –
7 s mosolyod új divatot hord;
8 hordja majd egy század!
- 9 Mosolyodon úszott a Hold,
10 én felléptem rája.
11 Fényt mosolyod sugara szórt
12 egy új, tiszta tájra.
- 13 mosolyod az új Aranykort,
14 új embert ígérte;
15 mosolyod csak emberi volt,
16 – lehajoltam érte!

[1954]

Szövegforrás:

Kockás füzet, Dánielfy Tibor kézírásával.

Szövegváltozatok:

Gépirat: 0 *Ismeretlen* 6 – *Beleringott* 13 *aranykort*, [föle írva kézzel nagy A betű]

Kecskési Tollas 1955: 0 *Ismeretlen rableányhoz* 3 *Mosolyod* 6 *beleringott vállad*; 7 *hord*, 8 *század*. 10 *s hogy felléptem rája*, 11 *fényt* 13 *Mosolyod* 14 *ígérte!* 15 *Mosolyod* 16 *érte*.

Nemzetőr 1957. május 15. minden sor nagybetűvel kezdődik; 0 *Egy ismeretlen rab-leányhoz* 2 *szántad* – 6 *vállad* – 7 *Mosolyod* 13 *aranykort*, 16 *Lehajoltam*

Füveskert 1957: minden sor nagybetűvel kezdődik; 0 *Egy rableányhoz* 9 *hold* 13 *aranykort*, 16 – *Lehajoltam*

Füveskert 1958: mindenben megegyezik az 1957-es változattal, kivéve 6 *vállad* – 7 *hord*;

Az 1959-es változat mindenben megegyezik az 1957-es változattal.

Kárpáti 1991: 2 *szántad*. 3 *Mosolyod* 6 *beleringott vállad*; 7 *hozol*, 8 *század*. 13 *Mosolyod* 14 *ígérte!* 15 *Mosolyod* (...) *volt* 16 *érte*.

Tárgyi jegyzetek:

Részlet Gérecz Attila 1955-ben írt leveléből: „A kislégházban rabnők vannak túlnyomórészt. Néha egy-egy pillantást véletlenül, vagy titokban az ablakra felmászva – ami nagyon kockázatos volt az állandó figyelés miatt – tudtunk váltani.”

Aranykor – a régi hitvallásokban az a korszak, melyben az ember bűnt és vétet még nem ismerve, az istenek tiszteletének és mindennapi kötelességei lelkiismeretes betöltésének élt. A görögök hite szerint Dike uralma alatt volt az Aranykor, a rómaiaké szerint Itáliában Saturnus (Kronos) uralkodása alatt élték e boldog korszakot. Később általában valamely nép szellemi és anyagi virágzásának korát értették e néven, s azt értjük ma is.

Mai helyesírás szerint:

5 volt 6 – beleringott vállad –, 12 tájra! 13 Mosolyod (Keszler)

Széthullt fényeken

1 Kedves vagy így, Anyám, hogy most fölém
2 borul hajadból mind a hófehér,
3 és úgy dajkálsz szemed sötét ölen,
4 hogy megszeret az ég és fölcserél;
5 s így szinte jó, ha széthullok én,
6 mint fény a felkavart patak vizén.

7 Szeretlek így, ha látlak könnyesen,
8 hogy összesimult sok emlék-parány:
9 tisztaszavú a csöppnyi ág, s kezem
10 imára kulcsolja az est, Anyám.
11 Ne sírj! Talán nem is költői kép,
12 hogy megálmodtam Istent, aki szép.

13 Egy perc múlva talán már más leszek;
14 új sebbel gyógyít minden pillanat.
15 S te látod, hogy mi furcsán szétesett:
16 szemedben minden arcom új maradt.
17 Így kitakarod, lásd, az életem,
18 hogy szertehulljon könnyes fényeken.

19 Szétszórt szemed, s így egyszerűbb vagyok.
20 A lámpafény most egybehull veled;
21 hajadban is békéltebben ragyog.
22 A fájdalom csak bársonyos keret:
23 puhán élém ölel egy kis darab
24 sötéttel, mely még hajadban maradt.

25 Magamból adsz a legtöbbet nekem.
26 Szemedben dajkált arcom tiszta már;
27 mosolyt cserélt a széthullt fényeken,
28 s e szelíd, gyermeki önzés kitar:
29 ujjongok hulló könnyed harmatán
30 – szeretni így tanít a kín, Anyám!

Szövegforrás:

Csak gépiratban maradt fenn.

Szenelés*(Bácskai Ottó szerzetesnek)*

1 Nyirkos, borongós, fázós téli reggel,
2 az út frissen hullott hótól latyakos.
3 Lábunk a lejtő hajtja.
4 Messzeségre váró, kitágult szemekkel
5 sietünk le a partra,
6 darócba bújtatott, sok ványadt kubikos.
7 A víz
8 alig
9 mozdítva ajkait cseveg,
10 s az alvó két uszály
11 zajunkra kényszeredetten ébredsz.
12 Szomjas szemem
13 egymást vidáman kergető, két fehér sirály
14 a lomha víz felett suhanva, sebesen
15 a túlsó partra száll.
16 De túl a köd:
17 a szürkébe öltözött őrség élém mered.
18 Hiába röpködök –
19 tenyérszerű rést is hasztalan keres
20 tekintetem. Csupán
21 egy keskeny csík,
22 hol kalandozhatik a ballagó Dunán.
23 Egy komp... egy karcsú zátony...
24 Lent délebbre a kikötőt is látom.
25 De fönt inkább csak sejtem
26 az összebújó bokrokat.
27 Homályos sziluettben a víz tükrén ott ringanak,
28 hol a nagy folyó ezüstje
29 s a fojtogató szürke, lapos horizont
30 egymás karjába dülve
31 a fellegekkel játszó napkorong
32 pírt osztogató csókjaira várnak.
33 Szerelmesen a víz
34 kis jégtáblákba írt

35   üzene­te­ket hoz... üze­ne­te­ket visz...
36   E fulladozó tájék,
37   mintha sápadt lel­ke­mek mélyén járnék.
38   Mit takarnak a sűrű pára-fátylak?...

[Vác, 1954.]

Szövegforrás:

Csak gépiratban maradt fenn.

Tárgyi jegyzetek:

Bácskai Ottó – (1925 –?) ciszterci szerzetes, a rendek feloszlatása és a „szétszóratás” után 1952-ben került a váci börtönbe.

Karácsonyi ének a börtönben

- 1 Szürke falakon túl, messze, gyertyák gyúlnak,
2 Ünnepi harangok imára kondulnak.
3 Komor szájunk szélén keserű vonások
4 – Hallod, Názáreti?
5 Súlyosak a láncok.
- 6 Lüktető városok élete csendesül,
7 Millió gyűlölet könnyekké szelidül.
8 Kiegett szívünkön már nem csordul bánat.
9 – Hallod, Názáreti?
10 Megtörték a vágyak.
- 11 Kacagó kicsinyek ámuló szemekkel,
12 Derűs emberpárok zsolozsmás lélekkel.
13 Hajlott hátunk bűnös alázatra görnyed.
14 – Hallod, Názáreti?
15 Vedd el életünket!
- 16 Fia képe előtt leboruló asszony,
17 Drága vonásain torzul a fájdalom.
18 Könnybefúlt hangjában mély kínok zihálnak.
19 – Hallod, Názáreti?
20 Segítsd az anyánkat!
- 21 Nedves zárkák alján összeroskadt árnyak.
22 Fásult, néma vággyal szent csodára várnak.
23 Vasrácsokon átal halvány fényre néznek.
24 – Hallod, Názáreti?
25 Peregnek az évek...
- 26 Tágult pupillákon tébolyult kín lángja.
27 Négy zokogva készül a mártírhalálra.
28 Torkához kap, s felsír álmában a gyermek:
29 – Hallod, Názáreti?
30 „Apámat ne engedd!”

31 Megtiport országon dühöng szilaj átok.
32 Neved, rohadt dühvel ócsárló pofájok
33 Káromolva töri csendjét a szent éjnek.
34 – Hallod, Názáreti?
35 Megbocsátunk... – Érted!

36 Túl a szitok zaján felcsendül az ének.
37 Zúg, dagad, hömpölyög, felujjong a lélek.
38 Megrendül a börtön, recsegnek a záruk,
39 Rab torkok harsogják szerte a világnak:
40 Dicsőség Istennek, békesség a népnek
41 – Hallod, Názáreti?
42 Hozzád száll az ének.

(Márianosztra, 1955. dec.[ember])

Szövegforrás:

Csak gépiratban maradt fenn.

Lorelei.

- 1   Én nem tudom, hogy mit jelentsen;
2   Oly szomorú vagyok.
3   Egy ősi monda zúg fejemben
4   Mely nyugton nem hagyott.
- 5   Sötétedik, s a Rajna hús
6   Szellőbe' folydogál.
7   A hegytetőn ragyogva tűz
8   Az esti napsugár.
- 9   Ott fönt a szűzek csodaszépe
10   Haját fésülgeti.
11   Csillog megannyi aranyéke
12   S aranyló fűrtjei.
- 13   Fésülködik, s dalolgat ő.
14   Fésűje színarany.
15   A dal csodás: lenyűgöző
16   Melódiája van.
- 17   A kis hajón a tengerészre
18   Vad fájdalommal tör
19   Most sziklazátonyt nem vesz észre
20   Csak néz a csúcsra föl...
- 21   Hajót, hajóst a vad folyó
22   Elnyelt, és elsodort.
23   S ez – azt hiszem – a daloló
24   Lorelei bűne volt.

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával, a Heinrich Heine-vers eredeti címe: *Die Heimkehr II.*
(*Lore-Ley*)

kéziratban: 17 <folyón> hajón

Gépirattal megegyezik.

Tárgyi jegyzetek:

Részlet Gérecz Attila 1955-ben írt leveléből: „Társaimmal (Vác most a fiatal magyar líra egyik legjelentősebb központja) jelenleg a világirodalom legnagyobb költőit fordítjuk. Kissé későn kapcsolódtam bele (ők már nyáron elkezdték) de műfordításaim óriási feltűnést keltettek. Tóth Árpád, Szabó Lőrinc, Kosztolányiék színvonalán emlegetnek párat közülük, és egy-két verset az illető versek legjobb magyar műfordításának. Most ebben is – úgy érzem – kissé visszaestem. Nincs kedvem mások verseit átélnem, kifejeznem, mikor a saját érzéseimet nem tudom formába önteni.”

Mai helyesírás szerint:

9 szűzek 18 tör, 19 észre, (Keszler)

Shelley: Song

Dal

- 1 Egy téli ágon özvegy kismadár
- 2 Gyászolja kedvesét.
- 3 Alatta csak a zajló ár
- 4 És fent a szeles ég.

- 5 A kopár erdőn nincs egy szál levél
- 6 A földön sem virág
- 7 S más neszt sem hordoz fent a szél
- 8 Csak egy malom zaját.

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával. Részlet az *Első Károly* c. dráma V. jelenetéből, 10–17 sor.

Gépirat: 6 virág,

Mai helyesírás szerint:

5 levél, 7 szél, (Keszler)

Rilke: Und dann...?

S aztán?

- 1 A karcsú vázából hová veszett,
2 A liliom, mit úgy ápolt kezed,
3 Már holt?
- 4 Hol arcodról az öröm hajnala,
5 Melyen nemrég az élet még maga
6 Lángolt?
- 7 Hol boldogságunk, mit hajad mesés
8 Madonnafénnyé szótt, szelíden és
9 tisztán?
- 10 Mind, mind halott. És majd magunkra hagy
11 a szerelem... szobánkba lép a fagy,
12 S aztán? ...

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával, rímnek nem az indító: *Wo sind...*, hanem a záró: *Und dann?* sort választotta.

Gépirattal megegyezik.

Kárpáti 1991: 1 *veszett* 11 *A szerelem... (...) fagy*.

Mai helyesírás szerint:

1 *veszett* 11 *fagy...*(Keszler)

Rilke: Das alte Haus

A régi ház

- 1 Elöttem Prága. Messze lenn,
2 Szemem határait belátja,
3 Hol jár az alkonyóra s fátyla
4 Leszáll a tájra nesztelen.
- 5 A várt üveg-köd őrzi, csak
6 A Szent Miklós dóm áll elébem
7 Mint vértés óriás, fejében
8 Patinazöld az ércsisak.
- 9 Már itt-amott egy fény bolyong
10 A távol, tikkadt városzajban,
11 S úgy érzem, hogy egy hang most halkan
12 A régi házban áment mond.

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával, a vers eredeti címe: *Im alten Hause*.

Szövegváltozatok:

Gépirat: **6 állt 9 bolyong**.

Kárpáti 1991: **1 lent, 6 A Szent Miklós-dóm áll elébem**,

Heine

- 1 A tengerből egy szirt kiáll.
2 Én álmaimmal itt ülök.
3 Süvölt a szél, sirály kiált,
4 S a zátonyon hullámsor dörög.
- 5 Szerettem néhány szép leányt,
6 S volt pár kedves barátom.
7 Hol vannak ők?... Sirály kiált
8 És dörög a hullám s a zátony.

*

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával, ahol nincsen cím. Eredeti cím: *Seraphine 14*. A Stádium 1991. kiadásban: *Seraphine 15*.

Szövegváltozatok:

Gépirattal megegyezik.

Kárpáti 1991: 4 *S zátonyon* 7 *kiált*,

Mai helyesírás szerint:

7 *kiált*, (Keszler)

Heine

- 1 Jég szakadhat, szélvész zúghat
- 2 Verdesvén az ablakunkat,
- 3 Hullhat a hó halomszámra,
- 4 Zokszó sosem jó a számra,
- 5 Mert a tavasz s kedvesem
- 6 Képe ég a lelken!

*

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával, ahol nincsen cím. Eredeti cím: *Die Heimkehr* 51. A Stádium 1991. kiadásban: *Hazatérés* 53.

Gépirattal megegyezik.

Heine: Késő

- 1 Késő, hogy most mosollyal kérsz, és
2 A sóhaj már későn hevül;
3 Kihalt már régen minden érzés
4 Mit eldobtál kegyetlenül.
- 5 Elkésve jó viszontszerelmed;
6 Úgy hull szívemre vissza már
7 A forró vágy, amit szemed vet,
8 Mint sírhalomra napsugár!
- 9 Csak tudhatnám, ha meghalunk majd
10 A lélek merre vándorol?
11 A szél mely elrepült hová tart?
12 S hol van a húnyt tűz lángja, hol?

*

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával. Eredeti cím: *Clarisse* 5. A Stádium 1991. kiadásban: *Clarisse* II.

Szövegváltozatok:

Gépirattal megegyezik.

Kárpáti 1991: 6 *szívemre már* 11 *A szél, mely elrepül*

Mai helyesírás szerint:

3 *ézés*, 9 *majd*, 11 *A szél, mely elrepült*, (Keszler)

H. Hesse: Pfihlenbaum (?)

A barackfa

- 1 Virággal szinte roskatag,
2 De termést mind nem ád
3 Ragyog, tisztán, mint rózsahab
4 Felhős azúron át.
- 5 Virág nyílik minden napon:
6 Százzámra gondolat
7 Hadd nyíljék! Engedd szabadon
8 S ne kérdezd hasznodat!
- 9 Kell játék! Jó hogy tisztaság
10 S fölös virág terem,
11 Szűk lenne máshogy a világ
12 S a lét örömtelen.

*

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával. A vers eredeti címe: *Voll Blüten*.

Mai helyesírás szerint:

2 *ád*, 4 *át*... 6 *gondolat*, – 7 *szabadon!* 11 *világ*, (Keszler)

H. Hesse: Vígasz.

- 1 Vezetve a földön át
2 Sok út egymásba tér
3 De mindegyiknél ugyanaz
4 A cél.
- 5 Mehetsz lovon s utazhatsz
6 Másod s harmadmagad
7 A végső lépést tenned csak
8 Egyedül szabad.
- 9 Ezért nem ér fel tudásod
10 S eszed
11 Azzal, ha mind mi fáj s nehéz
12 Magad teszed.

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával. A vers eredeti címe: *Allein*.

Gépirat: **5** lovon, s **6** másod, s

Mai helyesírás szerint:

2 tér, **6** harmadmagad, **11** nehéz, (Keszler)

Goethe: Wanderers Nachtlied.

Vándor esti dala

- 1 Minden orom felett
2 Csend ül.
3 Fákon lehelet
4 Ha rezdül;
5 Alig zavar.
6 Madár is hallgat. Semmi nesz...
7 Várj csak! Elpihensz
8 Te is hamar!
- 9 /: Über allen Gipfeln
10 Ist ruh. [Ruh]
11 Im [In] allen Wipfeln
12 Spürest du
13 Kaum ein hauch. [einen Hauch]
14 Die Vöglein [Vögelein] schweigen im Walde...
15 Warte nur! Balde [nur, balde]
16 Ruchest [Ruhest] du auch! :/

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával; alatta ugyancsak az ő írásával németül: „Goethe két *Wandrer's Nachtlied*-jéből ez az *Ein Gleiches*.”

Gépirattal megegyezik.

Th. Moore: The Evening Bells.

Estharang.

- 1 Harang, óh annyi estharang!
2 Mily sok mesét dalolt e hang
3 Hazámról. Ifjú életem
4 Idézi újra édesen.
- 5 Elmúltak mind e szép napok.
6 S mely víg volt, – mennyi szív halott!
7 Reá borult a sír alatt
8 S nem hall, – óh annyi estharang!
- 9 S ha nem leszek, e lány hívás
10 Csak zeng tovább, s hazámban más
11 Költők dalán dicsér a lant
12 Óh annyi, édes estharang!

*

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával. A vers eredeti címe: *Those Evening Bells*.

Váci antológiában az 1-ső v.sz. első, a 2. és 3. vsz. utolsó sora: „Oh estharang oh estharang” (Tóth Bálint és Kecskéssy Tibor belejavítása) [Gérecz Attila rájegyzése.]

Gépirattal megegyezik.

Mai helyesírás szerint:

6 volt 8 hall 11 lant, (Keszler)

Heine: Schattenleben

- 1   Árnyékcsók, árnyszerelmek,
- 2   Árnyékélet gyönyörű!
- 3   Azt hiszed te balga gyermek
- 4   Változatlan mind s derű?

- 5   Mind mi kedves volt szívünknek,
- 6   Elmarad, mint álmaink,
- 7   És a szívek elkerülnek,
- 8   És a szemek zárva mind...

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával.
Stádium 1991. kiadásban: *Seraphine 10.*

Szövegváltozatok:

Gépirattal megegyezik.

Kárpáti 1991: 1 *árnyékszerelmek*, 2 *Árnyékélet*, 3 *Azt hiszed, te balga gyermek*, 4 *Változatlan a derű?* 5 *Mind, mi kedves volt szívünknek* 6 *álmaink*;

Verlaine: Chanson D'automne

Őszi dal

- 1 Holt lombokon
2 ős monoton
3 csellója
4 borong s dalom
5 a fájdalom
6 lerója.
- 7 Oly fullasztón
8 az óra szól
9 a csöndben
10 reám borul
11 a múlt és hull
12 a könnyem
- 13 És elmegyek.
14 Ti rossz szelek
15 zavartok
16 idébb-odább,
17 mint szétdobált
18 harasztot.

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával. A vers teljes címe: *Poèmes Saturniens V., Chanson D'automne.*

Gépirat: **9** csöndben,

Mai helyesírás szerint:

2 Ősz **3** Csellója **4** borong, **9** csöndben, **11** múlt, **12** könnyem. (Keszler)

Verlaine: L'heure esquisse (?) [exquise]

- 1 A hold a fák
- 2 közé hajol
- 3 s ezer kis ág
- 4 zsongása szól
- 5 halk-csöndesen.
- 6 Oh kedvesem...
- 7 A tó ölet
- 8 takarva lent,
- 9 a fűz sötét
- 10 homálya leng.
- 11 Jer álmaink
- 12 órája int!...
- 13 A mennyboltról
- 14 leszáll a csend
- 15 nyugalma s hol
- 16 csillag dereng;
- 17 mély álmodás...
- 18 E perc csodás!

Szövegforrás:

Kockás füzet, Gérecz Attila kézírásával. A vers eredeti címe: *La Bonne Chanson, VI*.
Gépirattal megegyezik.

Mai helyesírás szerint:

2 hajol, **15** nyugalma, (Keszler)

VII. függelék: Ottó Ferenc visszaemlékezése.¹

Pálos Himnuszom /Boldog Özséb-Ének/ története.

1950-1956 közt a személyi kultusz áldozataként életfogytos ítélettel a váci fegyházban raboskodtam. A fegyházban találkoztam Tádé, Ágoston és Ákos pálos atyákkal, akik szintén itt töltötték büntetésüket. A végtelen esték egyikén Ágoston atya elmondta, hogy nem sokkal a II. világháború után egy vasárnapi misén meglátta Kodályt a pálosok pesti sziklakápolnájában. Ágoston megszólította és kalauzolta Kodályt a templomban. Később régi pálos szövegekkel kereste fel Kodályt a lakásán, és felkérte a Pálos Himnusz megírására. Kodály nem nagy lelkesedéssel bár, de megígérte, hogy megírja a Pálos Himnusz. Nemsokára megindult a hajsz a Rend ellen. Az atyákat letartóztatták, és elítélték. Kodály sohasem készült el a Pálos Himnusszal. A régi pálos szövegeket magyarázat nélkül küldte vissza 1958-ban Nádasdi Alfonz bencés atyával Ágoston atyának.

A váci fegyházban együtt dolgoztam a műhelyekben az említett pálos atyákkal. Egy beszélgetés alkalmával felmerült a Pálos Himnusz megírásának kérdése. Téma: a Rend alapítása, az akkori és a mai idők, a tatárjárás és a mai kor párhuzama. Izgatott a feladat. Ágoston atya vállalkozott a szöveg megírására. A vers gyarló volt. A téma benne volt, csak a költészet hiányzott belőle. Elutasítottam. Ágoston nem haragudott meg. Kértem, hogy magam választhassak költőt. Volt néhány kitűnő belőlük a váci fegyházban. Így esett a választásom a fiatal G é r e c z Attilára, aki protestáns volt ugyan, de meglepően érett verseket és egy nagyszerű esszét írt József Attiláról a váci fegyházban. A költő híres rab volt. 1954-ben, a nagy dunai árvíz idején elfürészelte a műhely rácsait, és a vízbe vetve magát, megszökött a fegyházból, de 3 hét múlva visszahozták. G é r e c z Attila kitűnő himnusz-szöveget írt. Szép, himnikus szárnyalású nyelven foglalta össze a Nép és a Rend szenvedéseit. A verset a három pálos atya hagyta jóvá a fegyházban.

A verset az udvaron talált, magam-vonalazta papíroson négy változatban zenésítettem meg. /Unisono-ének orgona-kisérettel, két- és háromszólamu ének, továbbá vegyeskar a capella./ Pentatóniát és sok diszsonanciát alkalmaztam. Egy séta alkalmával beszóktam a költő zárkájába, és elénekelt nekem az elkészült dallamot. G é r e c z Attila mélyen meghatódott. Sohatöbbet nem hallhatta. Amikor egy-egy változattal elkészültem, gyorsan küldtem belőle másolatot Ágostonnak, hogy rejtse és őrizze meg, mert a hirtelen ráncsapó motozók elszedték és megsemmisítettek minden írásunkat. A nálam lévő háromszólamu példánynak is ez lett a sorsa. Ujra írtam a cellámban az egészet. Persze más lett, mint az előbbi. Ágoston azonban a fegyház más osztályán lakott és megőrizte az eredetit, és szabadulás után elküldte címre. Most tehát két 3-szólamu példányom van. Az elkobzás után írt változat gazdagabb, jobb lett a réginél.

A költő 1956-ban Pesten belevetette magát az utcai harcokba. Géppisztolysorozat végzett vele. Egy zenészbarátunk véletlenül tanúja volt a tragédiának. G é r e c z Attilát egy telefonfülke mellett temették el a Klauzál-téren, ahonnan 1957-ben hantolták ki, és január 11-én volt a temetése a Kerepesi-uti temetőben. A Kossuth-mauzóleum közelében helyezték örök nyugalomra, ahová akkor csupa kihantolt 56-os holtat temettek. Közvetlen szomszédjának sirkeresztjén ez áll: „Itt nyugszik Váradi-Huba Sándor, élt 14 évet.”

1957-ben rendeztem Vácon írt munkáimat. /Váci kottafüzetek I.-II./ Az első, egyházi kötetbe vettem fel a Pálos Himnusz négy változatát. A II. „Börtön, béklyó, bilincs” c. sorozatban tenor- és basszusra írt dalciklusok vannak. Ezek a börtöntémák feldolgozásai.

Himnuszomat 1964-ben külön füzetbe tisztáztam, a végére rövid németnyelvű történeti összefoglalást készítettem, és elvittem Lengyelországba. A varsói pálos kolostor fiatal szerzetesei G é r e c z Attila szövegét lefordították lengyelre, kéziratomat pontosan lefényképezték, és nekem is adtak belőle egy példányt. Eredeti kéziratomat 1964 karácsonján adtam át a czeszochowai pálos kolostorban Tomzinski pálos generálisnak, aki elhelyeztette a levéltárban.

1965 tavaszán fanfár-átdolgozást készítettem a Pálos Himnuszról. A mű négy változata Magyar Korál címmel amerikai kiadóhoz került tanulmányozásra. Ugyan-ez év decemberében írásaim alapján államellenes izgatás vádját emelik ellenem. Az első házkutatás alkalmával zongorámon megtalálják Pálos Himnuszom Lengyelországban fényképezett kottáját. A vizsgálat a Pálos Himnusz szövegében államellenes izgatást talál. A „Pálos Himnuszom története” csak súlyosbitja a vádat. A vádirat szerint: „A Pálos Himnusz szövege hazánk siralmas állapotáról szól. A nép szegénységben és rabságban él, sokan fegyver helyett keresztet hordanak,

¹ Betűhív közlés.

s több ilyen kitétel tartalmaz. Az utolsó versszak pedig ellenforradalmi felhívást takar. Ez a következőket tartalmazza:

„ S barlang ölén, cellák sötét
mélyén fények gyulnak..
Hívd egybe, ki hiv és magyar,
hívd, ki sebbel ékes.
Győzni fog ki hinni akar,
s áldozatra képes.”

/Budapesti Főügyészség, 1966. április 29. B.10061/1966.- Dr. Boziki István főügyész./
Első fokon /Pestmegyei Biróság, B.IV.768, 1966/10 szám/ 2 évre, a másodikon 1 év-

re és 3 év politikai jogvesztésre ítélnék. A Pestmegyei Biróság a bünjelként lefoglalt Pálos Himnusz, Attika, Magyar aréna Nagyvázsönyban, Felszállott a páva, vagy nem szállt fel?.. Lengyelországi utijegyzetek c. írásaim összes példányait elkobozta. Az ítélet indoklása szerint: „a./ A vádlott a Váci Országos Börtönben, amikor büntetését töltötte, összeismerkedett a büntetésüket ott töltő volt pálosrendi szerzetesekkel, és nagyon összebarátkozott velük. Megbeszélték, hogy a vádlott megzenésíti a Pálos Himnusz szövegét. A vers szövegét a börtönben G é r e c z Attila írta, és eljuttatta a vádlotthoz. A megzenésített szöveg hazánk jelenlegi siralmas állapotáról, a magyar nép szegénységéről és rabságáról, valamint arról szól, hogy sokan fegyver helyett keresztet hordanak. A vádlott a szabadulás után a Pálos Himnusz történetét is megírta, mely szerint a költő a szövegében összefoglalta a régi és mai idők, a nép és a Rend szenvedéseit. Továbbá a vádlott a

Pálos Himnusz történetét német nyelvre is lefordította. 1964 december közepén Ottó Ferenc Lengyelországba utazott, és a varsói pálos rend szerzeteseinek a Pálos Himnusz megzenésített szövegét átadta, akik német és lengyel nyelvre is lefordították. A vádlott Varsóból Czesztochowába utazott, ahol a pálos rendházban Tomzinski pálos generálisnak a megzenésített Pálos Himnusz szövegét átadta, amelyet az ottani könyvtárban helyeztek el. A Pálos Himnusz megzenésített szövegét Magyarországon is átadta egypár ismerősének elolvasás céljából.”

Vizsgálati fogságom alatt a newyorki Colombo-cég Magyar Korálom négy változatát kiadásra elfogadta, és szerződést küldött rá. A négy változat 1967 szeptemberében jelenik meg.

[A lap jobb alsó sarkában az alábbi címbélyegző lenyomata áll:]

OTTÓ FERENC

GÖDÖLLŐ

Páter Károly u. 7.²

---

² A visszaemlékezésből egyértelműen kiderül, hogy Ottó Ferenc kérte fel Géreczet a vers megírására. Gérecznek József Attila-esszéjéről még nem hallottam, felderítésre vár, ahogyan az is, ki lehetett az a zenésztárs, aki látta Gérecz halálát. Szerepelnek a szövegben pontatlanságok – három hét múlva vitték vissza Géreczet Vácra a szökése után, temetésének dátuma február 11-én volt, – de mindezek semmit nem vonnak le értékéből.

VIII. függelék: besúgói jelentés a frankfurti találkozóról Kecskési Tollas Tiborral és társaival

Készült: 1 pl.-ban.

Gépelte: K-né.

Belügyminisztérium
II/2-i. alosztály.

Szigoruan titkos!

Adta: "Maróti" fn.ü.

Vette: Igaz Andor r.örgy.

1960. okt.17.

"Enyedi" fn. lakáson.

J e l e n t é s .

Budapest, 1960. október 20-án.

Németh Annával folytatott október 10-i beszélgetésem után, 1960. október 16-án újra összejöttünk és tovább folytatta, most már részletesen beszámolóját. Igyekezett időrendi sorrendben elmondani az eseményeket.

Ezek szerint a megbeszélte levelet 1960. szeptember 28-án este irta meg és szeptember 29-én express postára adta. A levélben megírta, hogy az itt mellékelte levelet mi írjuk, s közölte, hogy meddig marad Frankfurtban és egyuttal kérte Kecskésit, hogy ha módjában áll, keresse meg a megadott időpontig.

Levelére 1-én távirati választ kapott, ebben kérték, hogy másnap délelött maradjon a szállodában, telefonon jelentkezni fognak. Igy is történt. A telefont azonban, bár Kecskési nevében - Kovács László bonyolította le, aki a Kranzler kávéház előtt adott találkozát Németh Annának. 1/2 11 órakor találkoztak, Kovács egy szemközti kisebb helyiségbe vezette Németh Annát, ahol már várt reá Kecskési és Csizmadia Zoltán.

Gondosan körülnéztek, hogy nem figyelik-e őket és megkezdődött a beszélgetés. Az irányító mindvégig Kovács László volt, bár Kecskési nagy lelkesedéssel mesélt, főleg a "Nemzetör" ügyeiről. Először Németh Annát kérdezték ki, aki beszámolt Nemsziláról és rólam, majd kérdéseikre mindazokról, akikről csak tudott. Elsősorban Tóth Bálint, Kárpáti Camill, Hámori Jenő, Szathmáry György, Hoffman László érdekelte őket. Németh Anna elmondta mindazt, amit tudott, bár néhány nevet összekevert. (...) Kecskési első üzenete számunkra az volt, hogy mondja meg nekünk, a régi szellem töretlen, senkinek sem adták el magukat, bár többen is ajánlkoztak, ugy az amerikaiak, mint a nyugatnémetek. Ők a független Magyarországot képviselik és állandóan csak érte dolgoznak. Tudnunk kell, hogy ugy az ENSz-ben napirendre tűzött magyar kérdésben, mint bármely más megmozdulásban az ő kezük van. Ők tartják állandóan napirenden a magyarság ügyét.

Kovács is megerősítette, hogy Kecskésinek rendkívül széleskörű kapcsolata van, a világ különböző részén. Kecskési elmondotta, hogy járt a pápánál, Nixonnál, több vezető politikusnál a világ különböző részéről, az ujságot ezek is támogatják. A támogatásban különösen az élen jár egy olasz és egy svájci egyetemi tanár. Nagytekintélyü ujságokat ők látnak el magyar vonatkozásu anyaggal,

igy a Neue Züricher Zeitungot és a Frankfurter Callgemeine Zeitungot is.

Nagy a hitelük, mert mindig vigyáznak, hogy csak valót irjanak. A közelmúltban a Frankfurter Callgemeine közölt egy hosszabb cikket Mindszentyról, melyet ők irtak. (...)Kecskési olyanképpen nyilatkozott, hogy a "Nemzetőr" anyagi támogatásra szorul, mert nem tudja fenntartani önmagát. Kecskésit az amerikai magyarok hívták meg, végigjárta az amerikai városokat, utjáról 5000 dollárt hozott, melyet maradéktalanul a "Nemzetőr"-be fektetett. A "Nemzetőr" körül csoportosulnak a fiatal disszidensek és felfigyelnek minden magyar vonatkozásu ügyre. Így elmondotta, hogy amikor a magyar állam ki akart végezni 31 fiatalkorut, több számban tiltakoztak, leleplezték a magyar Igazságügy-minisztériumot és a magyar cáfolatra azzal feleltek, hogy leközltek az erre vonatkozó törvény fotókopiáját. Általában mindenre felfigyelnek, amit csak megtudnak Magyarországról. Így nemrégiben Kecskési a magyar határnál járt, meglátogatta azt a három 20 éves fiut, akik közül az egyiknek egy felrobbanó akna mindkét lábát levitte. Az esetről riport jelent meg a lapban, melyben a lábnélküli fiu ugy nyilatkozott, hogy még így is megérte, hogy szabad földre került.³

---

³ ÁBTI M-27702., 231-234.

IX. függelék: besúgói jelentés Kecskési Tollas Tiborról (1963)

J e l e n t é s .

Budapest, 1963. február hó 22-én.

„Ráckevei” fn. ügynök jelenti:

Kecskésy Tibor volt csendőrfőhadnagyot 1954 nyarán a Váci Börtönben ismertem meg. Kecskésy a Gyűjtőből áthelyezett Forgácsoló Gombüzemben került, ill. annak áthelyezésével került Vácra. A hosszú hónapok és évek alatt különösen a szellemi foglalkozásuak körében különböző érdeklődésü körü ismeretségi körök alakultak ki.

Az irodalmi érdeklődésükkel került csakhamar Kecskésy kapcsolatba. Ezek a könyvtár jobb könyveit igyekeztek rendszeresen a maguk számára biztosítani. Kecskésynek ebbe a váci körbe való bekapcsolódás annál is könnyebben ment, mert egyrészt honvédségi multjából másrészt börtönéveiből számos régi ismerőssel találkozott össze Vácott.

Az irodalmi érdeklődésük tábora hamarosan differenciálódott: olvasók és írók. Írók alatt általánosságban költőt kellett érteni. Versírók voltak Vácott: Kecskésy Tibor, Tóth Bálint, Kiss Ferenc, Kárpáti, Déri ... Géza s szép prozairó: Márkus László.⁴

---

⁴ Olvashattuk, Márkus milyen szép prózákat írt... ÁBTL M-34203., 156.

Gérecz Attila élete évszámokban⁵

1929.	november	20.	született Dunakeszin
1936.	szeptember		általános iskola Dunakeszin
1939-40.			költözés Budapestre
1940.	június		általános iskola Dunakeszin befejezve
1940.	szeptember		Kölcsey Ferenc Gimnázium, I. osztály
1944.	június		IV. gimnázium befejezve (Kemény Zsigmond gim.)
1944.	szeptember		Gábor Áron Hadapródiskola, Sümeg
1944.	december	22.	hazaérkezik szabadságra
1945.	január	12.	menekítés Nyugatra, Friedrichshafen, Taldorf
1946.	október	23.	hazaérkezés a hadifogságból
1947.	április		gimnáziumi pótvizsgák, V. osztály
1947.	június		gimnáziumi pótvizsgák, VI. osztály
1947.	szeptember		gimnáziumi pótvizsgák, VII. osztály
1947-48.			gimnáziumi VIII. osztály rendes tanulója
1948.	március	21.	első hivatalos öttusaversenye
1948.	június		érettségi a Kölcsey Ferenc Gimnáziumban
1948-50.	június		vasesztergályos Csepelen a Rákosi Mátyás Művekben
			Fogaskerékgyárban dolgozik egy hónapig, majd szak- és tervtechnikus a Teherautójavító Vállalatnál
1949.	elejétől		a magyar öttusa-válogatott kerettagja
1950.	december	8.	letartóztatják, a Fő utcába szállítják
1951.	június	1.	elsőfokú ítélethozatal, 10 év börtön hűtlenségért
1951.	augusztus	29.	12 év börtönre ítélik, és a Gyűjtőfogházba viszik
1952.	április	12.	a váci börtönbe helyezik
1953.	december	4.	első lap Vácról (édesanyja addig nem tudja, hol raboskodik)
1954.	június	20.	beszélő, édesanyja G. Jolikával
	július		a gombüzembe kerül (addig vasesztergályos)
	július	11.	beszélő, édesanyja Maricával
1954.	július	18.	megszökik a váci börtönből
	július	21.	elfogják, Deák téri kapitányságra viszik
	július	22.	Vácre szállítják megmutatni a fogolytársaknak
1954.	július		Gyűjtő, kislefogház
1954.	november		váci börtön
1955.	január		váci rabkórház
1955.	február	eleje	megérkezik sokat idézett hosszú levele vécépapíron és az első versek
1955.	március	21.	2 évre ítélik a szökésért a Váci Járásbíróságon
1955.	július	10.	édesanyja először beszélőn a szökés után

⁵ Hiesz Győző összeállítását egészítettem ki az ÁBTL, BFL, az ELKL és a szökés utáni eljárás (PML) anyagaiból.

1955.	augusztus	12.	édesanyja értesítést kap, hogy Márianosztrára szállították
1956.	május	11.	Gyűjtő, kislemezről jön lap Attilától
1956.	november	1.	a forradalmárok kiszabadítják a börtönből
1956.	november	3.	megírja, majd felolvassa kiáltványát a Pofosz-székházban
1956.	november	7.	a budapesti harcokban hősi halált hal
1956.	november	8.	ideiglenesen eltemetik a Klauzál téren
1957.	február	11.	hivatalos temetése, sírhelye Bp. VIII. Fiumei úti sírkert, 21. parcella
1977.	május		sírja Bp. J411. Megyeri úti temető, 39. parcella
2001.	május	8.	4. sírhelye Bp. VIII. Fiumei úti sírkert, 21. parcella